

**HORVÁTH ZOLTÁN
SÖVÉNY MIHÁLY
SZÉNÁ SINÉ HARTON EDIT**

BÁCSALMÁS

Fejezetek egy felső-bácskai
kisváros történetéből

HORVÁTH ZOLTÁN - SÖVÉNY MIHÁLY - SZÉNÁ SINÉ HARTON EDIT

BÁCSALMÁS

Fejezetek egy felső-bácskai
kisváros történetéből

Az 1999-ben megjelent nyomtatott kiadás javított, bővített
online változata

Bácsalmás, 2006.

A javítást, bővítést Szénásiné Harton Edit végezte

A nyomtatott kiadás kolofonja

A könyv megjelenését
Bácsalmás város Önkormányzata,
a Soros Alapítvány és
A „Magyarországi Nemzeti és Etnikai Kisebbségekért Közalapítvány” támogatta

Lektorálta és szerkesztette: MERK ZSUZSA

Fedélterv: Sövény Mihály
A fedőlapon: Fusz György „Szülőföldjükről elűzött népek emlékműve”
Felavatva: 1997. szeptember 13.

©Szerzői kiadás 1999.

ISBN 963 640 117 9

TARTALOMJEGYZÉK

ELŐSZÓ - TÓTH ÁRPÁD

AJÁNLÁS - MERK ZSUZSA

HORVÁTH ZOLTÁN

I. BÁCSELMÁS ÉGHAJLATA, TERMÉSZET- ÉS VÍZRAJZA

1. Bácsalmás éghajlata – 2. A város talajviszonyai és természetes növénytakarója –
3. Bácsalmás vízrajza, a tavak és természetes vízfolyások növény- és állatvilága –
- 3/a Tavak, nádasok – Mosztonga – Kis-Mosztonga – Nagy-Mosztonga – Sós-tó – Fekete Bara – Kis Sós-tó – Kígyós-tó (Vízározó halastó) – 3/b Kígyós főcsatorna-rendszer –
4. A bácsalmási tavak és természetes vízfolyások madárvilága – 5. Védett természeti értékek

HORVÁTH ZOLTÁN

II. RÉGÉSZETI LELETEK BÁCSELMÁSON ÉS KÖRNYÉKÉN AZ ŐSKORTÓL A HONFOGLALÁS KORÁIG

1. A természeti környezet változása a jégkorszak után, s az ember megjelenése vidékünkön –
2. Bronzkor. A halastói bronzkori lelet – 3. Vaskor – 4. Szarmaták – 5. Avarok –
6. A honfoglalás és a korai középkor – 7. A régészeti feltárások összefoglalása

SÖVÉNY MIHÁLY

III. BÁCSEBODROG VÁRMEGYE ÉS BÁCSEKISKUN MEGYE TÖRTÉNETE

1. Bács és Bodrog vármegye területe a honfoglalás korában – 2. Bodrog királyi vármegye létrejötte – 2/a A nemesi vármegye kialakulása – 2/b Bodrog megye egyházi székhelyei – 2/c A Dózsa-féle parasztháború eseményei Bodrog és Bács megyében – 2/d Bács és Bodrog vármegye a török hódoltság alatt – 3. Bács-Bodrog vármegye létrejötte – 4. Bács-Bodrog vármegye élete a XIX. századtól a XX. század közepéig – 5. Bács-Kiskun megye – 5/a Bács-Kiskun megye létrejötte – 5/b Bács-Kiskun megye 1950-től napjainkig

IV. BÁCSELMÁS TÖRTÉNETE

SÖVÉNY MIHÁLY

1. Néhány szó a falu nevééről – Irodalom - 2. Bácsalmás története a kezdetektől a XVI. századig – 3. Bácsalmás és környéke a XVI-XVII. században

HORVÁTH ZOLTÁN

4. A török alóli felszabadító háborúk – 4/a A török hódoltság és a felszabadító háborúk korának régészeti leletei Bácsalmáson – 5. A Rákóczi-szabadságharc helyi vonatkozásai – 5/a A bácskai kuruc hadjáratok – 5/b Rövid ideig tartó fegyverszünet – 5/c A harcok kiújulása – 5/d A szolnoki várkapitány az 1707. évi kuruc hadjáratok élén – 5/e Az utolsó sikeres bácskai kuruc offenzíva – 5/f Régészeti leletek a kuruc háborúk időszakából Bácsalmáson

SÖVÉNY MIHÁLY

6. Bácsalmás újratelepülése és felemelkedése a XVIII. században – 6/a Az 1772. évi úrbéri szerződés és Bácsalmás – 6/b A német telepítés – 6/c Az 1797. évi újabb úrbéri szerződés – 6/d A falu eladományozása – 6/e Az utolsó úrbéri szerződés

HORVÁTH ZOLTÁN

7. Az 1848-49-es forradalom és szabadságharc bácsalmási vonatkozásai – 7/a Képviselőválasztások – 7/b Az almási nemzetőrség felállítása – 7/c A nemzetőrség kiszélesítése – 7/d Súlyosbodó délvidéki harcok

SÖVÉNY MIHÁLY

8. A szabadságharc bukásától a szerb megszállásig – 9. A község élete a két háború között és után, 1948-ig

SZÉNÁ SINÉ HARTON EDIT

10. Bácsalmás politikai és társadalmi élete 1944-től napjainkig – 10/a A korszak rövid áttekintése – 10/b Politikai események, társadalmi, kulturális mozgalmak 1944-től 1956-ig – 10/c Az 1956-os forradalom bácsalmási eseményei – 10/d Kádár-korszak – A puha diktatúra évei – SÖVÉNY MIHÁLY: 10/e Rendszerváltás

SZÉNÁ SINÉ HARTON EDIT

V. KÖZOKTATÁS

1. Az iskolarendszer kialakulása és fejlődése – 2. Bácsalmás iskolái 1948-ig – 2/a Római katolikus elemi népiskolai oktatás – 2/b Az almási izraelita hitközség elemi iskolája – 2/c A zárda – a kalocsai iskolanővérek elemi iskolája – 2/d Római katolikus elemi fiúiskola – 3. Külterületi iskolák – 4. Polgári iskolák – 4/a Állami polgári iskola – 4/b Az iskolanővérek leány polgári iskolája – 4/c Német tannyelvű állami polgári fiú- és leányiskola – 5. Szakoktatás – 5/a Községi iparostanonc-iskola – 5/b Az iskolanővérek nőipariskolája – 6. Mezőgazdasági középiskola – 7. Óvoda – 8. Oktatáspolitikai 1948-tól napjainkig – 9. Bácsalmás közoktatási intézményei – 9/a Óvodák – 9/b Általános iskolák – Az általános iskolák, az általános iskolai napközi otthon és a diákotthon tanítói, tanárai 1948-2005 – 9/c Délszláv tanítási nyelvű iskola – 9/d Rákóczi úti általános iskola – 9/e Vörösmarty Mihály Általános Iskola – 9/f Bácsalmás-Mátételke Intézményfenntartó Társulás Vörösmarty Mihály Általános Iskolája – 10. Egyéb közoktatással kapcsolatos intézmények – 10/a Speciális tagozat – 10/b Általános iskolai napközi otthon – 10/c Külterületi iskolák, hétközi diákotthon-kollégium – 10/d Gyermekotthon – 11. Középiskolai oktatás – Hunyadi János Gimnázium – 12. Szakoktatás

SZÉNÁ SINÉ HARTON EDIT

VI. NÉPI, PARASZTI KULTÚRA – NÉPELET - EGYÜTTÉLÉS

1. A hitélet és a közösségi hagyományok – 1/a A valláshoz kapcsolódó hagyományok kialakulása – 1/b A hitélet és a népszokások változása – 1/c Hagyományos ünnepek és népszokások – 1/d Az egyházi ünnepekhez és jeles napokhoz kötődő szokások – 2. Az emberi életutat kísérő szokások – 2/a Születés – 2/b Keresztelés – 2/c Házasságkötés – Bunyevác lakodalom – Német lakodalom – 2/d Temetkezési szokások – 3. Együtt élő nemzetiségek a Rudics-telepen – 3/a Lakóházak és berendezésük – 3/b Dolgos hétköznapiak, szegényes ünnepek – 3/c Gyermekáldás

SZÉNÁ SINÉ HARTON EDIT

VII. NÉPMŰVELÉS – TÁRSASÁGI ÉLET – EGYESÜLETEK BÁCSALMÁSON

1. Cserkészcsapat – 2. Dalkör – 3. Gazdakör – 4. HONSZ és a bácsalmási frontharcosok csoportja – 5. Ipartestület – 6. Iparos és Kereskedő Ifjak Egyesülete – 7. KALOT és KALÁSZ (Katolikus Agrárifjúsági Legényegylet) – 8. Kaszinók – 8/a Casino Egylet (Úri kaszinó) – 8/b Polgári Kaszinó és Bortermelő Egyesület – 9. Kereskedők Egyesülete – 10. Legényegylet és leányklub – 11. Levente Egyesület – 12. MOVE – 13. Német Népművelési Egyesület – 14. Népkepző Egyesület – 15. Sport Club – 16. Stefánia Egyesület – 17. Tűzoltó Egyesület – 18. Egyéb egyesületek, olvasóköri – Vadásztársaság - Polgári Lövészegylet

SZÉNÁ SINÉ HARTON EDIT

VIII. HELYI HÍRLAPOK ÉS NYOMDÁK

SZÉNÁ SINÉ HARTON EDIT

IX. KÖZSÉGI RENDEZVÉNYEK, ÜNNEPSÉGEK

1. Színtársulati előadások, műsoros rendezvények – 2. Mozielőadások – 3. Népművelési rendezvények – 4. Kiemelkedő községi ünnepek a két háború között

SZÉNÁ SINÉ HARTON EDIT

X. KÖZMŰVELŐDÉS 1945-TŐL NAPJAINKIG

1. Közművelődési intézmények – 1/a Kultúrház, Művelődési Központ – 1/b Vörösmarty Mihály Városi Könyvtár – 1/c Gyűjtemények Háza – 1/d Dulity Tibor Képtár

SÖVÉNY MIHÁLY

XI. A KÖZSÉG EGÉSZSÉGÜGYE ÉS A SZOCIÁLIS GONDOSKODÁS

1. Az orvosi ellátás – 1/a A községben működött orvosok – 1/b A község gyógyszerészei – 1/c Szülésznők – 2. Egészségügyi és szociális intézmények

SÖVÉNY MIHÁLY

XII. NÉPESSÉG, DEMOGRÁFIAI JELLEMZŐK

Az összlakosság számának alakulása, és a lakosság nemzetiség szerinti megoszlása 1720-1990 között

SÖVÉNY MIHÁLY

XIII. VALLÁSI ÉLET

1. Római katolikusok – 2. Reformátusok – 3. Zsidó hitközség – A lakosság vallási megoszlása

SÖVÉNY MIHÁLY

XIV. A VÁROS JELVÉNYEI

1. Pecsétek, címer – 2. Legújabb kori címerünk

SÖVÉNY MIHÁLY

XV. A VÁROSSZERKEZET ALAKULÁSA, JELENTŐSEBB ÉPÜLETEK

1. Az utcahálózat kialakulása és további fejlődése – 2. A határrészek elnevezései – 3. Jelentősebb épületek – 4. Temetők – 4/a Az első temetők – 4/b A második temető – 4/c A mostani temetők – 4/d A zsidótemető

HORVÁTH ZOLTÁN

XVI. A VÁROS AGRÁRTÖRTÉNETE

1. Az almási határ a török háborúk korában – 2. A földhasználat a török és kuruc háború után – 3. Közös határhaznát – 4. Újraosztásos földközösség – 5. A nyomásos gazdálkodás – 6. „Időutazás” a XIX. század eleji almási határban

SÖVÉNY MIHÁLY

XVII. NEVES EMBEREK BÁC S A L M Á S O N

Antunovity János – Boromisza Tibor – Csicsáky József – Evetovity Ferenc (Antal Miroljub) – Oltványi Imre – Rudics József – Vörösmarty Mihály

XVIII. OLVASMÁNYOK

HORVÁTH ZOLTÁN: Barangolások a Bácskában kipusztult mamutok és gyapjas orrszarvúak nyomában - Az újra fellelt bácsalmási földvár - In memoriam. Egy honfoglalás kori asszony emlékére

SZEKERES LÁSZLÓ: Bortány volt Bodrog vára? (Részlet)

BÉL MÁTYÁS: Bács-Bodrog vármegye. (Részletek Notitia Hungariae Novae Historico Geographica című művéből)

HORVÁTH ZOLTÁN – KENYERES DÉNES: A bácsalmási 48-as honvédtüzérek nyomában

TRENCSENY KÁROLY: Almás kerület körzetválasztási jegyzőkönyve. 1848. június 19.

NAGY GÉZA: Vörösmarty Mihály levele Almás lakóihoz. 1848. november 16.

SÖVÉNY MIHÁLY – HORVÁTH ZOLTÁN: Nagy kolerajárványok Bácsalmáson – Rejtélyes postarablások, múlt századi betyárkodások Bácsalmáson

VERSEK

RUDICS JÓZSEF, almási báró

Az almási egyház – Vörösmarty Mihály elhunytára

EVETOVITY FERENC (ANTAL MIROLJUB)

Moje zvanje

IRODALOM

Előszó

Eddig rólunk keveset írtak, mi magunkról pedig még kevesebbet... Ezt a hiányt egyetlen alaplumban igyekeznek pótolni három lelkes, jól felkészült és jó tollú lokálpatrióta. Munkájukban érezhető lexikális tudásuk és kitartó kutatásaik minden eredményét itt és most egy könyvben szeretnék az olvasók elé tárni. „Sokat markoltak” és sikerült sokat fogni, tematikus és tartalmi szempontból egyaránt.

Bácsalmást, a Felső-Bácska fővárosát a lehető legegyszerűbben, mégis mérhetetlen - történelmi, kulturális - gazdagságában mutatjuk be. A jelentéktelennek, talán jellegtelennek tűnő dél-alföldi település múltja elevenedik meg előttünk úgy, hogy közben büszkének érezzük magunkat, itt születünk, illetve itt élhetünk.

A globalizáció ingoványában lassan alámerülő közösségünk és különösen ifjúságunk számára mentőöv, hogy a „világfiakból” hazafiakat, a hazafiakból lokálpatriótákat, sőt egyszerűen polgárokat neveljen. Kiemelik és megbecsülik a trianoni törésvonal határán fekvő nemzetiségek által is mindig lakott Bácsalmás sokszínű kultúráját, amelyek jól megfértek egymás mellett. Ennek mára a kitelepítések és a proletár-, majd a puha diktatúra évtizedei után sajnos nyoma is alig maradt: a sokszínű kulturális élet elszürkült, az önszerveződő egyesületeket felszámolták, amit ma - akárcsak a háromnyelvűséget - kétségbeesés, kevés sikerrel próbálunk újraéleszteni.

Történelemszemléletük tárgyilagos, aktuálpolitika-mentes, objektív. A tényadatokon túl mégis sejteni engedik egészséges „nacionalizmusukat”, konzervatív, a szülőföld, a haza és az itt élők felé papírra nem vetett hitvallásukat, amely elkötelezetten magyar. Az olvasóban megerősítik az érzést: jó, hogy itt születtem, itt dolgozhatok és itt élhetek!

Ajánlom minden Bácsalmáson született, ide telepített vagy települt, hazájából vagy szülőföldjéről elűzött, valamint városunkkal bármilyen módon kapcsolatban lévő vagy kapcsolatot kereső, az itt élőket megismerni szándékozó polgártársaimnak és különösen az oktatási intézményeinkben tanuló ifjú nemzedéknek.

Köszönöm a szerzőknek a városunkról, Bácsalmásról írt nagyszerű könyvet!

Babits Mihály szülővárosáról írt soraival köszöntöm az olvasót:

*Kelj fel, lelkem, keresd meg hazámat!
Nem egy szűk ház, az egész kis város
mintegy árchipelagus vár nyájas
zöldje közt a tenger akácfának.
Szállj ki, lelkem, keresd meg hazámat!
Ott a szőlőhegy, a tömzsi présház,
mely előtt ülve ha szertenéztem,
dallá ringott bennem kétség és láz
s amit láttam tejszín napsütésben
mind hazám volt! Lenn az utca híven
nyúlt alattam mint a futószőnyeg
és a dombsor hullámozott, mint szívem,
halkan hullva égig a mezőnek.*

Tóth Árpád
polgármester

Ajánlás azoknak, akiknek nem térkép e táj

Egy település történetét feldolgozó kiadvány megjelenése az ott élők számára ünnepi esemény. Különösen igaz ez Bácsalmás esetében, mert a városról nem készült eddig monografikus feldolgozás. (Az 1965-ben Münchenben megjelent német nyelvű „Heimatchbuch”, illetve az 1990-ben megjelent Zweites Bácsalmási Heimatchbuch - melynek csodálatos gazdag képanyaga van - sem pótolhatja ezt a hiányt, hiszen igazán csak a németül tudókat ismerteti meg a város történetével.)

Hiánypótló munkát tart a kezében az olvasó. A jelen kiadvány írói nem monografikus feldolgozásra vállalkoztak – a három szerző egyike sem történész – fejezeteket írtak meg egy felső-bácskai kisváros történetéből. Tényszerűen, a meglévő szakirodalom felhasználásával összefoglalták a Bácsalmásra vonatkozó ismereteket, ezen túl azonban alapkutatásokat is végeztek. A levéltárakban megőrzött anyag feldolgozása mellett olyan alapvető forrásokból is dolgoztak, mint az anyakönyvek, az iskolák értesítői, a volt tanácsi irattár. Aki végzett már hasonló munkát, az tudja igazán értékelni és észrevenni azt, mennyi idő, türelem, kitartás kell ehhez a feladathoz.

A szerzők a könyv megírásakor több szempontra is figyeltek. Kapjon az olvasó adatgazdag várostörténetet, de nagyobb kitekintést is. Így a közigazgatási határok változása kapcsán a korról-korra más nevű megye (Bodrog, Bács, Bács-Bodrog, Bács-Kiskun) rövid történetének, Bácsalmás helyének és szerepének összefoglalását ebben a területi egységben.

A mindennapok, az iskolák története, a társasági élet, egyesületek, népszokások csodálatosan gazdag anyaga is megjelenik e könyvben. Itt ismerhet önmagára mindenki, aki Bácsalmáson él, vagy bácsalmási kötődésű. A gazdag képanyagban megtalálhatja ősei arcát, a régmúlt mozdulatait. Mindemellett források, fennmaradt dokumentumok közül is válogattak a szerzők, a história mellé olvasmányokat is adtak az olvasó kezébe.

De kinek is szól ez a könyv? Ki is az olvasó? A kötet szerzői nem egy szűk csoportnak írtak, s szem előtt tartották azt is, hogy a helyi tantervekhez igazodva a tanulók kezébe adva olvasható, feldolgozható ismeretek szólaljanak meg a könyv lapjain. Összegezve igen nagy kihívásnak szerettek volna megfelelni.

Emellett az elkészült munkán érződik a helytörténeti kutatók legnemesebb tulajdonsága: a városuk iránti szeretet. Ez nem elfogultságot jelent, hiszen a földrajzi környezet, a régészeti ásatások során előkerült tárgyak, a történeti dokumentumok tényszerű leírása megtörténik, de a leírt mondatok mindegyikén átsugárzik az egészséges lokálpatriotizmus. Különösen fontos mindez akkor, ha tudjuk: fiatalok, diákok, gyerekek kezébe is kerül majd ez a könyv, ami a szülőföld megismerése mellett annak szeretetére is megtanít.

Ajánlom tehát mindenkinek, bácsalmásiaknak és más felső-bácskaiaknak, itt élőknek és elszármazottaknak ezt az emberközeli kiadványt.

Merk Zsuzsa
muzeológus

I. Bácsalmás éghajlata, természet- és vízrajza

1. BÁCSALMÁS ÉGHAJLATA

Bácsalmás a Duna-Tisza köze déli részén, az észak-bácskai tájegység geometriai középpontjában, a Baja - Szeged - Szabadka városok közötti háromszögben, az úgynevezett bácskai löszös hátságon fekszik. Tengerszint feletti magassága 125 m körüli. Az ország egyik legmelegebb tájegysége. (Effektív hőösszeg 1465 C° feletti.) Igen magas a napfényes órák száma (átlag: 2098). Az évi csapadékmennyiség nagyon alacsony, az utóbbi tíz évben átlagosan 564,8 mm között határozható meg. Az erős kontinentális hatás alatt a telek hidegek (a havas napok száma 18,7), a nyarak viszont rendkívül melegek. Az úgynevezett „hősejnapok” száma itt a legmagasabb az országban. Az évi középhőmérséklet 11,43 C° az utóbbi 10 évben. Az uralkodó szélirány északnyugati, északi, tavasszal délkeleti. A relatív légnedvesség (58-60 %) gyakori csökkenése miatt az országos átlagot meghaladó itt a légaszály. A természetes vegetáció egyes elemein a „szubmediterrán” klíma hatása érződik, ezért igen gazdag és változatos a város természetes flórája és faunája.

2. A VÁROS TALAJVISZONYAI ÉS TERMÉSZETES NÖVÉNYTAKARÓJA

A város közvetlen környékére az ún. „mészlepedékes-csernozjom”, fizikai talajtípusként a vályog és a homokos-vályog talajok a legjellemzőbbek. A talajok pH-értéke: 7-7,5, közömbös, vagy gyengén lúgos (bázisos) jellegűek. A város határában előfordul még a löszös-vályog, a homokos lösz, a típusos-lösz, de nem hiányzik a futóhomok és a szik (az ún. szolonyeces és szoloncsák talaj) sem.

Természetes vegetációja ennél fogva rendkívül sokszínű. A laza, nagy mésztartalmú futóhomokot a rozsnok fajok (*Bromus squarrosus*, *Bromus tectorum*), a vadrozsa (*Secale silvestris*) és más egyéb növények (*Corispermum nitidum*, *Corispermum camescens* stb.) kötik meg (pl. Óalmáson, a „Világ-közepe” környéki homokterületeken). Mozaikoson kis kiterjedésű lösz felszíneket fednek a tipikus löszpuszta-gyepek (*Salvia-Festucetum sulcatae*) növénytársulásai (pl. a Sós-tó környéki lösz-magaslatok, a volt Táncsics Mezőgazdasági Termelőszövetkezet környéki mezsgyehatárok és homokos-lösz dombok).

A tipikus löszpusztaréteg zárt gyepe. Jellemző és konstans fajtái pontusi (mediterrán) kapcsolatokra utalnak. Tömegfűve a pusztai csenkesz (*Festuca rupicola*), a vékony csenkesz (*Festuca valesiaca*), a kunkorgó árvalányhaj (*Stipa capillata*) és a taréjos búzafű (*Agropyron pectinatum*).

A fajgazdag gyepeken tömeges megjelenésével különösen virágzáskor több faj is szembetűnő pl. a magyar kutyatej (*Euphorbia pannonica*), a ligeti zsálya (*Salvia nemorosa*), az osztrák zsálya (*Salvia austriaca*) és a mezei zsálya (*Salvia pratensis*). Ugyancsak a Sós-tó, a Kis-Sós-tó, valamint a Fekete Bara környékén találkozhatunk a szikesek jellemző növénytársulásaival (talajtípusok szerint a szoloncsák, szolonyec és átmeneti típusokkal).

A homoki erdők egyik igen érdekes társulásaként az ún. „zárt homoki tölgyes” (*Convallario-Quercetum*) társulását tanulmányozhatjuk Bácsalmás város középpontjában, a Kossuth-park helyi védettséget élvező maradvány (relictum) kocsányos tölgyesben (*Quercus robur*).

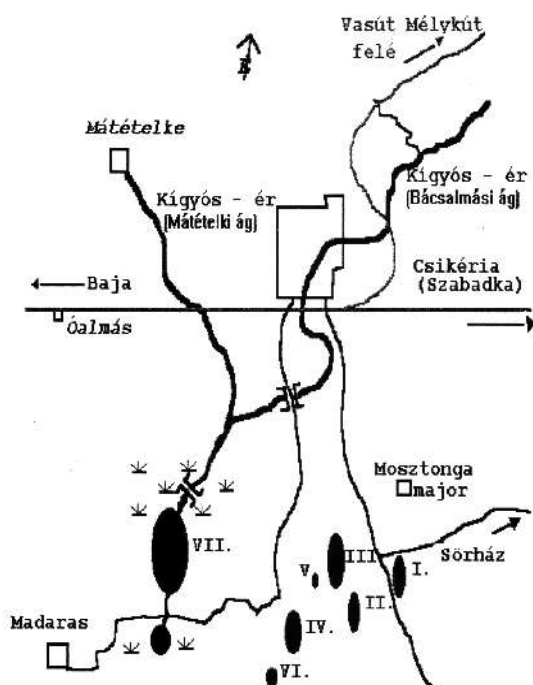
3. BÁCSALMÁS VÍZRAJZA, A TAVAK ÉS TERMÉSZETES VÍZFOLYÁSOK NÖVÉNY- ÉS ÁLLATVILÁGA

3/a Tavak, nádasok

A mosztongai nádasok közigazgatásilag Bácsalmáshoz tartoznak. A tórendszer növény- és állatvilágának bemutatását dr. Rékási József nemzetközi hírű ornitológusnak, a környék kiváló ismerőjének több évtizedes kutatási eredményeit figyelembe véve és arra támaszkodva tesszük meg.

Az ún. Mosztonga-tórendszer Bácsalmástól dél-délnyugat irányban 3-5 km-re terül el, az északi szélesség $46^{\circ} 10'$ és a keleti hosszúság $19^{\circ} 20'$ kordináták alatt. Szegedtől a tórendszer egyes elemei délnyugatra kb. 60 km-re, a Dunától keletre kb. 30 km-re esnek.

A Bácsalmás környéki nádasok és tavak: I. Mosztonga (jelenleg a Bácsalmási Agráripari Rt. halastava), II. Kis-Mosztonga, III. Nagy-Mosztonga, IV. Sós-tó, V. Fekete Bara, VI. Kis-Sós-tó, valamint a Kígyós-ér felduzzasztásával 1990-ben kialakított VII. Vízározó-halastó (Kígyóstó).

A Bácsalmás környéki tavak
és természetes vízfolyások

erdősávok összetétele: 50 % nemes nyár (*Populus xeuramericana*), 20 % akác, 30 % egyéb fafaj (tölgy, szil, kőris, gyertyán, olajfűz, gyalogakác, epernarancs, alma-magonc stb.). Aljnövényzete egyéves gyomnövényekből és magaskórós nitrofil növényekből áll. A műúthoz közeli erdőszélein, tisztásain és az árokparton tenyésző útszéli bogáncs (*Carduus acanthoides*) populációkban a védelemre felterjesztett recés szádogró (*Orobancha reticulata*), illetve ennek különböző alfajai, mint például a *Orobancha reticulata* subsp. *pallidiflora*, valamint az *Orobancha reticulata* subsp. *reticulata* trópusi szépségű egyedei élőködnek. Várható, hogy ritkaságánál fogva e gyönyörű faj rövidesen természetvédelmi oltalom alá kerül (Dr. Demeter András főosztályvezető levélbeni közlése. Környezetvédelmi és Területfejlesztési Minisztérium Természetvédelmi Hivatala, 1997. aug. 27. Ikt.sz. TMF-1217-1/97.).

I. Mosztonga

Bácsalmástól délre, kb. 5 km-re terül el, s ugyanennyi távolságra van a jugoszláv határtól is. Hosszúsága 600-700, szélessége 100-150 méter. A víz mélysége 12-150 cm. Az 1980-as évek végén a volt Bácsalmási Állami Gazdaság kibágeroltatta, a terepet rendezte, majd halastóvá alakította.

A tó vízmélysége állandónak tekinthető. Vize a nagy aszályok idején, az 1980-as évek közepén és az 1990-es évek elején sem száradt ki. Úgy tűnik - a közlekedőedények törvénye alapján -, hogy vízutánpótlását elsősorban a Nagy-Mosztonga (volt halastó) időszakos vízállása biztosítja. 1976-óta egy keskeny „vízlevezető csatorna” köti össze a III. sz. nádassal.

A tó peremét mintegy 10-20 m szélességben nád övezi. A II. és III. sz. nádasoktól a bácsalmás-bajmoki „nemzetközi” út választja el. Nyugati oldalán egy 25-30 m széles erdősáv húzódik. Az

Az említett erdősáv cserjeszintjében mezei szilt és bodzát találhatunk. Az erdősáv egy részén - az elektromos pásztor védelmében - az Agráripari Rt. legeltet, ennek hatására a talajszínt kialakult a réti perje borította (*Poa angustifolia*) gyepp.

A valamikori összefüggő Mosztonga-tőrendszer (Mosztonga-tavak és Fekete Bara) az 1850-es évek közepén alkalmas volt arra, hogy Bácsalmásról - nagyobb vásárok alkalmával - Szabadka városát csónakkal közelítsék meg a vásározók. E vízi útvonal „ellátását” több csárda is szolgálta. Ezek egyike volt a tó déli oldalán az 1930-as évek végén lebontott „L”alakú csárdaépülete is.

II. Kis-Mosztonga

Az I. sz. nádistól nyugatra terül el; tőle a bácsalmás-bajmoki műút, valamint a már említett erdősáv választja el. A nádas itt viszonylag ritka. A tó hossza 600 méter, szélessége 150 méter. A víz mélysége nagyobb esőzések után 60-80 cm. Egyébként gyakori a kiszáradása. A nádas nyugati oldalán állott egy nagyon szép, pilléres csárdaépület, az ún. „Zvolenszky-féle” csárda, amit az 1960-as évek végén bontottak le. (Lásd Olvasmányok: Rejtélyes postarablások, múlt századi betyárkodások Bácsalmáson.)

III. Nagy-Mosztonga (volt Horgásztó)

Az I.sz. nádistól északnyugatra, kb. 800 m-re található. Valamikor híres sporthorgásztó volt. Déli részén a Bácsalmási Állami Gazdaság az 1960-as években kacsatelepet üzemeltetett. A korábbiakban élőhelye - részben a horgászás, részben a kacsatelep, részben a mezőgazdasági munkák miatt - rendkívül „bolygatott” volt.

A Bácsalmási Állami Gazdaság halastavának kialakítása során vize „megszökött”, amit jól bizonyítanak ma is a sárba ragadt, gazdátlan csónokok. A nádas keleti oldalán, a bácsalmás-bajmoki műút mentén honfoglalás kori temető húzódott.

Rékási József A Mosztongai tavak című tanulmányában (1980) a tó hosszát még 900 m-ben adja meg. Szélességét 400 m-ben, s a tó legnagyobb részét nyílt vízként jelöli. Sajnos időközben a tó teljesen kiszáradt. Időszakos vízborítású tómedrét minden irányból sűrű nád és gyékény veszi közre. Magasabb fekvésű területeit még a tómederben is a bodza vette birtokba. Öröndetes, hogy az utóbbi években (1993-tól) a nagyobb esőzések hatására tómedre ismét vízzel töltődik fel. Így számos madárfaj költhet háborítatlanul. Jó minőségű nádját évente vágják. Rékási József vizsgálataiból tudjuk, hogy a 70-es évek végén, a 80-as évek elején sok helyen a 150-300 cm mélységet is elérő tó vizének összetétele nátrium-magnézium-hidrogénkarbonátos, és erősen lúgos kémhatású (pH= 9,0 !) volt, koncentrált (2167,3 mg/l) sótartalommal. A tó egyébként erősen eutrof, nagy szervesanyag-tartalmú, labilis O₂-háztartású. A természetes szervesanyagbomlás során vizében mérgező, szabad ammónia és metán keletkezik, ez pedig időszakonként a halak és a táplálékszervezetek pusztulását okozta. Amikor vízvirágzáskor az algatömeg jelentkezett, a vizet mindig meszezték a halászok. Ezzel az eljárással különösen azokat a részeket kezelték, ahol a part közelében a hullámozás nagy tömegű algát tömörített, melynek hatására a víz kékeszöld, olajos színűnek tűnt (az Országos Minőségvizsgáló Intézet vízélettani osztályának vizsgálatai alapján).

1975-ben az erősen eutrofizált vízben egy többnapos borús időszak után tetemes halpusztulás következett be. Az elpusztult, több mázsás haltetemet a horgászok több napon át halászták le a vízfelszínről, illetve a nádasból.

A tó egy csatornarendszeren keresztül az I. és a II. sz. tóval, illetve korábban a Kígyós-főcsatornával is összeköttetésben állt. Sajnos e csatornarendszer eldőzerolása járult hozzá leginkább a tó eutrofizálásához.

IV. Sós-tó

Bácsalmástól kb. 3 km-re délnyugat irányban kerül el. A víz mélysége az 1970-es évek végén 50-80 cm volt, néhol elérte a 120 cm-t is. Szikes jellege miatt iszapját régebben gyógyításra használták.

A tóparton bepárlódott sziksó (Na_2CO_3) kiválóan alkalmas volt mosásra, illetve szappanfőzésre, ezért a környező tanyák népe előszeretettel söpörte össze, és gyűjtötte be. A tó az 1980-as évek végére teljesen kiszáradt.

Az 1990-es évek elején szegélyét kimélyítették (kibágerolták), ezért fürdőzésre ismét alkalmassá vált. Vízmélysége ezeken a területeken eléri a 1-1,5 métert is. Ezt segíti a 90-es évek közeptől lehullott nagy mennyiségű őszi csapadék is.

Vize viszonylag tiszta, ezért olyan védett állatfajok is megjelentek, mint pl. a tarajos göte (*Triturus cristatus*, Caudata; Salamandridae), illetve a pettyes göte (*Triturus vulgaris*). E ritka kétélűek (Amphibia-osztály) gyönyörű, nászruhás példányaikat február végén találhatjuk a segélyebb parti vizekben, illetve a tó körüli pocsolyákban. Az is megnyugtató tény, hogy a tó vizében ismét megjelentek a mocsári teknős (*Emys orbicularis*) és a vizisikló (*Natrix natrix*) populációi. A terület természetvédelmi értékét növeli a gyapjas gyűszűvirág mintegy 10000-es egyedszámú populációja, amelyet e fejezet szerzője 1990. június 23-án „fedezett fel” a Sós-tó övező kocsányos tölgy állományokban (*Quercus robur*). E rendkívüli szépségű növényfajt – amelynek eszmei értéke 35000 Ft példányonként – hazánkban a közvetlenül veszélyeztetett (a kipusztulás közvetlen veszélyébe került) növényfajok kategóriájába sorolták. Éppen ezért rendkívül gyorsan szükségessé vált e veszélyeztetett terület - amelyről kiderült, hogy Európa legnagyobb populációja - országos védettségűvé nyilvánítása (1992).

Az is örömdetes tény, hogy a Sós-tó övező kocsányos tölgy állományaiban 1996-ban feltűnt a rendkívül ritka és szigorúan védett földikutya (*Spalax leucodon*) is.

A Sós-tó gazdag növény- és állatvilágát a tó bejáratánál elhelyezett ismertető tábla demonstrálja.

V. Fekete Bara

A IV. számú nádas közvetlen szomszédságában, attól nyugatra helyezkedik el az időszakos vízborítású tómeder (szerb eredetű „bara” szó mocsarat jelent). A növény- és állatállomány ennek megfelelően évente változik.

Területén az ún. vakszikkal megegyező talajviszonyok mellett alakult ki az ún. szikfok-növényzet (*Puccinellietum limosae*). E társulásban a felszínen van a sófelhalmozódási szint, ami a nyár elejéig vízzel fedett lehet. Tavasszal - még vízborítás idején - kihajt a társulás névadó füve a sziki mézpázsit (*Puccinellia limosa*) és elszórtan a sziki szittyó (*Juncus gerardi*). Gyakoriak ugyanakkor a bárányparéj (*Camphorosma annua*), valamint a sziki ballagófű (*Salsola soda*) kisebb-nagyobb állományai is.

Nyárelőn a Fekete Bara kiszáradt tómedre igen virággazdag, sok pontusi (mediterrán), keleti, sőtűró fajjal pl. a vékony útifű (*Plantago tenuifolia*), az egérfarkfű (*Myosurus minimus*), a kígyófark (*Pholurus pannonicus*), a parti laboda (*Atriplex litoralis*), a tatár laboda (*Atriplex tatarica*), madárkeserűfű (*Poligonum aviculare*) és a pozsgászsászsa (*Lepidium cartilagineum*). Ebben az időszakban virágzik tömegesen az orvosi székfű (*Matricaria chamomilla*) is.

VI. Kis Sós-tó

A Sós-tó délnyugati oldalán található, mintegy 1 hektárnyi időszakos vízborítárú terület. Élővilága nem kutatott.

VII. Kígyóstó (Vízározó halastó)

A Sós-tótól nyugatra helyezkedik el, mintegy 500-600 méter távolságra. A bácsalmási Kígyós-ér és az ún. mátételki Kígyós-ág összefutásánál mesterségesen kialakított tórendszer.

Területe mintegy 5-6 hektárnyi nyílt vízfelület. A nádassal, gyékénnyel és szittyóval benőtt északnyugati és nyugati tópart kedvező fészkelési lehetőséget biztosít a vízi madárvilág számára. Északi, északkeleti részén a felduzzasztott bácsalmási Kígyós-ág „öntésterülete” és annak mocsárvilága nyújt megfelelő búvó- és fészkelési helyet a vízi madaraknak.

3/b Kígyós főcsatorna-rendszer

A több ágban futó vízgyűjtő főcsatorna-rendszer (bácsalmási Kígyós-ér, mátételki Kígyós-ér) a VII. sz. tónál fut össze. Valamikori igen gazdag élővilága nagyon sok halfaj (törpeharcsa, nyurgaponty, kárász, különböző keszeg-fajok, réticsík, kövicsík, napkárász stb.) mellett a pettyes és tarajos götte, a vízisikló, a mocsári teknős, a folyami és tavi kagyló, valamint a kecskerák élőhelye volt. A hajdani gazdag élővilág ismét kezdi birtokba venni a vízében újra megtisztult patakrendszert.

A Kígyós bácsalmási főágának magyarországi vízgyűjtő területe 440 km². Másodpercenként 5,7 m³/s vízmennyiséget vezet le káros kiöntés nélkül. Átlagos esése 63 cm/km.

4. A BÁCSALMÁSI TAVAK ÉS TERMÉSZETES VÍZFOLYÁSOK MADÁRVILÁGA

A bácsalmási szikes tavak madárvilága elsősorban Rékási József ornitológus munkássága nyomán vált ismertté. A tórendszer egyes elemeinél általa megfigyelt és költő madárfajok – a teljesség igénye nélkül – az alábbiak: kis vöcsök (*Tachybaptus ruficollis*), feketenyakú vöcsök (*Podiceps nigricollis*), búbos vöcsök (*Podiceps cristatus*), vörösgém (*Ardea purpurea*), törpegém (*Ixobrychus minutus*), tőkésréce (*Anas platyrhynchos*), bőjti réce (*Anas querquedula*), kendermagos réce (*Anas strepera*), barátréce (*Aythya ferina*), cigányréce (*Aythya nyroca*), barna rétihéja (*Circus aeruginosus*), viziúyú (*Gallinula chloropus*), vizicsibe (*Porzana parva*), szárcsa (*Fulica atra*), bibic (*Vanellus vanellus*), sárszalonna (*Gallinago gallinago*), dankasirály (*Larus ridibundus*), kakukk (*Cuculus canorus*), függőcinege (*Remiz pendulinus*), nádi tücsökmadár (*Locustella luscinioides*), sitke (*Luscinola melanopogon*), nádírigó (*Acrocephalus arundinaceus*), cserregő nádiposzáta (*A. scirpaceus*), foltos nádiposzáta (*A. schoenobaenus*), nádi sármány (*Emberiza stresemanni*).

Horváth és munkatársai a fenti fajokat kiegészítik még a hamvas rétihájával (*Circus pygargus*), a kanalasgémmelel (*Platalea leucorodia*), a nagykócsaggal (*Egretta alba*) és a szürkegémmelel (*Ardea cinerea*).

5. VÉDETT TERMÉSZETI ÉRTÉKEK BÁCSALMÁSON

A védett természeti értékek közül meg kell említeni a Kossuth-parkot, amely a valamikori tájra jellemző kocsányos tölgy (*Quercus robur*) egy kisebb, megmaradt populációját foglalja magában. E maradvány (relictum) tölgyes számos védett növény- és állatfajnak nyújt utolsó menedéket. A Kossuth-park az 1980-as évek végén kapott megyei védettséget.

Ugyancsak védett a Sós-tó mintegy 4 hektárnyi területű tómedre, viszont országos védettséget élvez a tó nyugati oldalán elhelyezkedő gyapjas gyűszűvirág (*Digitalis lanata*) mintegy 15000-es egyedszámú populációja. Az eddigi kutatások szerint e trópusi szépségű virág bácsalmási előfordulása Európa legnagyobb összefüggő populációja is egyben. Területe kiváló alkalmat kínál a kutatóknak, botanikusoknak a tudományos munkára.

A gyapjas gyűszűvirág virágzó egyedei

II. Régészeti leletek Bácsalmáson és környékén az őskortól a honfoglalás koráig

1. A TERMÉSZETI KÖRNYEZET VÁLTOZÁSA A JÉGKORSZAK UTÁN AZ EMBER MEGJELENÉSE VIDÉKÜNKÖN

A jégkorszak elmúltával Bácsalmás környéke mind geográfiai, mind biológiai értelemben jelentős változáson ment át. E körülményt különösen a bácsalmási löszvonulattal fejlődéstörténeti hasonlóságot mutató madarasi és katymári löszfal szedimentológiai (üledékföldtani) és őslénytani vizsgálatai igazolják. A katymári magaspárt a 36 000-12 000 évek között lejátszódó földtani eseményeket fogja át. A madarasi löszszelvénnel együtt a dél-magyarországi löszterületek egyik legtipikusabb szelvénye, amelyből az előkerült nagy tömegű MOLLUSCA (puhatestűek törzse) anyag alapján jól nyomonkövethetők a pleisztocén (jégkorszak) végén lejátszódott klímaváltozások. (Sümei Pál 1992. levélbeni közlése). Ezekre a rövid ideig (1-2 ezer évig) tartó felmelegedések, illetve lehűlések jellemzők.

A kutatások során több olyan korjelző, a csigák osztályába tartozó faj került elő (*Pupilla sterri*, *Vallonia tenuilabris*, *Columella columella* stb.) a katymári szelvényből, melyek napjainkban már nem élnek Magyarországon, de egy korábbi időszak faunátörténetét kiválóan dokumentálják. A kutatások során a fosszilis talajszintekből előkerült puhatestű fauna összetételében rendkívül hasonló a mai erdős sztyeppek (pl. Oroszország, az Altáj vidéke) fajösszetételére, és igen fontos bizonyítékát szolgáltatják annak a rekonstrukciós modellnek, mely szerint a Kárpát-medencében zajló löszképződést igen rövid, de jelentős (6-8 C°) hőmérséklet-növekedéssel járó felmelegedések szakították meg.

A bácsalmási löszvonulat (a bácsalmási Sós-tó nyugati pereme) geológiai folytatásának számító madarasi és katymári löszfalkutatást (mind geológiai, mind őslénytani tekintetben) éppen azért indította újra a Bácsalmási Környezetvédő Egyesület - majd a későbbi „DIGITALIS” természetvédő kör, - mert a kutatások eredményei visszavezethetők a már megsemmisült bácsalmási löszszelvényekre is.

Ezek a 15-17 méter magasságú löszképződmények a Szerbiába is átnyúló Telecskai dombvonulat egyik láncszemét alkotják. Az 1992. március 6-án beindított kutatások során a Bácsalmási Környezetvédő Egyesület három tagja (Vargyai Antal, dr. Sövény Mihály és dr. Horváth Zoltán) a katymári löszfal mintegy 6,5-7,0 m közötti szakaszából több fosszilis fogat és fogtöredéket gyűjtött. A fogakat dr. Sümei Pál, a Debreceni Kossuth Lajos Tudományegyetem Ásvány- és Földtani Tanszékének kandidátusa vette át, majd a lelőhelyen a fogakat beágyazó üledéket és a kísérő őslénytani (Quartermalakológiai) anyagot is megvizsgálta. A fogakat Dr. Vörös István, a Magyar Nemzeti Múzeum paleontológusa határozta meg, és az egyik, már kihalt lóféléhez, az *Equus germanicus* NEHRING fajhoz sorolta. A lelet – fontosságára való tekintettel – a Nemzeti Múzeum őslénytani gyűjteményében nyert elhelyezést.

A katymári *Equus germanicus* NEHRING lelet jelentősége az – túl azon, hogy egy ma már kihalt lófaj jobb megismeréséhez járul hozzá –, hogy a felső paleolit kori (őskőkori) vadászok egyik fontos zsákmányállata volt. (E körülmény a Velencei-hegységi és más, 24000-16000 év közötti felső paleolit kori vadásztelepek adatai alapján is ismert.) Mivel a katymári dombvonulat folytatásában az ún. madarasi téglavetőben dr. Dobosi Viola, a Magyar Nemzeti Múzeum régésze korábban már talált és feldolgozott egy felső paleolit kori, 18000 éves vadásztelepet (ahol az *Equus germanicus* fajt dr. Vörös Istvánnak sikerült kimutatnia), ennek

alapján feltételezhető, hogy a katymári löszfalban is ilyen telep található. A várható feltárások eredményei így Bácsalmás, Madaras és Katymár őstörténetét gyarapíthatják.

E helyen is meg kell említenünk, hogy a *Equus germanicus* mellett a madarasi löszfalban még az alábbi őssállat fajok fossziliái fordultak elő: gyapjas mamut (*Mammuthus primigenius*), gyapjas orrszarvú (*Coleodonta antiquitas*), jávorszarvas (*Alces alces*), bölény (*Bison priscus*).

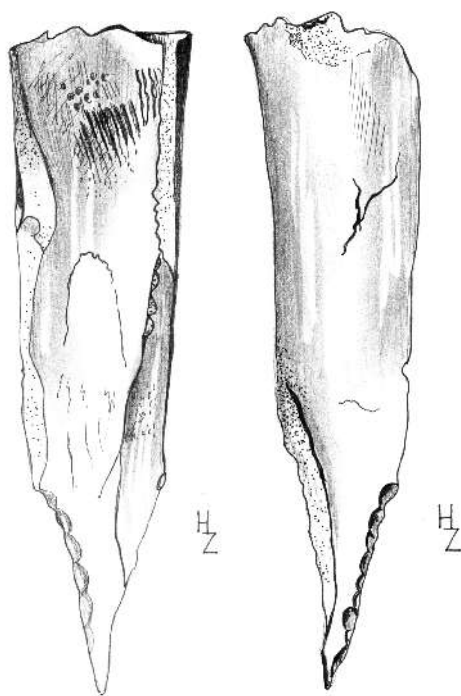
Bácsalmáshoz való közelsége is indokolja, hogy a Madarasi-téglavető régészeti feltárájáról pár szót szóljunk. Az 1966-ban megindult kutatások kiemelt jelentőségű „felfedezése” a felsőpaleolit telep (vadásztelep) területén feltárt öt tűzhely. Dobos Viola legtöbb megfigyelése a tűzhelyekre vonatkozóan az 1966-os ásatásból származik. Megfigyelései szerint egy lakóterülethez két tűzhely is tartozott. A tűzhelyek nagy méretűek. Az 1967-ben feltárt három, kissé ovális tűzhely kiterjedése 100, 160 és 180 cm. A tűzhelyeket hamuréteg borította. A tűzhely alatt 10-15 cm mélyen átégett a lösz. Ez erős, hosszan tartó tüzelésre utal. A tűzhely területén előkerült faszén jó megtartású, s elszórt darabkái a kultúrrétegben megbízhatóan jelzik a település határait. A tűzhelyekből apró csontdarabkák is előkerültek, elvéve egy-egy kőszilánk. A faszéndarabkák mennyisége és minősége a radiokarbon vizsgálatokra elegendőnek bizonyult. E vizsgálatok alapján kiderült a tűzrakáshoz használt fafajok összetétele is. A 128 db faszénből nyír (*Betula* sp.) 2 db, meghatározhatatlan fenyőfaj (*Pinus* sp.) 32 db, erdei fenyő (*Pinus silvestris*) 19 db, egyéb fenyőfaj (*Pinus cembra*) 75 db.

Ez is megerősíti a bácsalmási Környezetvédelmi Egyesület által kezdeményezett terepbejárások eredményeit, melynek során 1993 májusában a Debreceni Kossuth Lajos Tudományegyetem Ásvány- és Földtani Tanszéke és a Magyar Földtani Intézet munkatársai a madarasi löszfal mintegy 10-12 méter közötti szakaszában egy 12-14000 évvel korábbi tajgatűz megszenesedett szerves maradványait találták meg. Az összefüggő, 10-12 cm vastagságú rétegben a különböző fenyőfajok (*Pinus* spp.) tűlevelei fajokra is elkülöníthetők voltak. A tajgatűz nyomait a katymári löszfal alsó szintjében is megtalálták, ezzel is bizonyítva a tajgatűz hatalmas kiterjedését.

A faszénvizsgálatok eredménye bizonyították az akkori klímára jellemző nagy fényigényű és hidegtűrő fafajok és társulások jelenlétét. Például a *Pinus cembra* - *Pinus silvestris* vegyeserdők, a *Betula* spp. fajokkal kevert állományait. A radiokarbon vizsgálatok (Niedersächsisches Landesamt für Bodenforschung laboratóriuma, Nyugat-Németország) a faszénminták korát 18080 ± 405 évben határozták meg.

A madarasi löszfal – a csekély régészeti és paleontológiai anyag ellenére – egyik biztos telepe a Ságvár-Lascaux interstadiális (jégkorszakok közötti) időszaknak. Fontos eleme annak a betelepülési hullámnak, amely ehhez az időszakhoz köthető. Az éghajlat kedvezőbbé válását, az ökológiai körülmények javulását hozó interstadiálisokban az északról-északnyugatról érkező, egymással rokon, vagy azonos kulturális hagyományokat képviselő népcsoportok népesítik be a Kárpát-medence belső területeit.

Az e korra jellemző Bácsalmás térségében fellelt szegényes régészeti anyag – mind a mezolitikum, mind a neolitikum időszakából – nem ad lehetőséget összehasonlításokra és szerteágazó régészeti következtetésekre. A szórvány leletek egy része is bizonytalan eredetű, nehezen datálható. A területhez jól köthető, és pontos előkerülési dátummal rendelkező régészeti anyag közül kiemelt jelentősége van a bácsalmási Kossuth-parkban

Az őstulok lábszárcsontjából készült csonttör

1991. június 13-án előkerült leletegyüttesnek, amely 1,5 m-es mélységből, a talajvíz szintjéből került elő. Az együttes igen érdekes darabja egy feltehetően őstulok lábszárcsontjából készült csiszolt, és az éleken pattintott csonttőr (mérete: 20,5 hosszúság, 4,7 cm szélesség), valamint egy hatalmas vaddisznó agyarából készült csonteszköz (mérete a hajlás ívét is figyelembe véve 16 cm.) A leleteket a fejezet szerzője, valamint Vargyai Antal és Mózl Péter gyűjtötték be. Úgy tűnik, hogy a leletegyüttes a késői paleolitikumból (pattintott kőkor) származik.

Az Óalmási határrészben, a Rác temető környékén több pattintott és csiszolt kőeszköz is előkerült. Ezek közül igen érdekes az 1994. május 7-én talált kovakő-vakaró, valamint egy trapéz alakú, szépen megmunkált vörös színű vakaró. (A leleteket a fejezet szerzője és Király László újságíró gyűjtötte be a feltáráskor megmozgatott föld anyagából).

Ugyancsak érdekes a Rác-temető földanyagából előkerült csiszolt, kisméretű kőbalta darab, ami a megmunkálás finomsága alapján egyértelműen a neolitikumra keltezhető (a leletet Sövény Endre találta).

A fentiekben felsorolt gyér leletanyag mellett tudomásunk van még egyéb kőeszközök előfordulásáról is Bácsalmáson. Pl. egy kisméretű lándzsahegy, egy szépen megmunkált nyílhegy, valamint egy marokszerszámként használt fekete, gránit kőbalta darab. E tárgyi emlékek előfordulása azonban sem időhöz, sem helyhez nem köthető.

2. BRONZKOR

Az őskor folyamán – a kelták Kr. e. IV. században történt hódításáig – a Kárpát-medence soha nem tartozott csupán egyetlen nép uralma alá. Igaz ugyan, hogy az őskori Európa több jelentős népvándorlási hulláma érintette, de sokszor éppen ez volt az a terület, ahol a népmozgások hullámai „elhaltak”. Azaz: nem egy esetben a Kárpátok láncja és az Alpok keleti nyúlványai által övezett medence nyugati vagy keleti része a vándorlások által átfogott terület peremvidéke volt csupán.

A Kr.e. III. évezred második felében mind a Pontus-vidéken, mind pedig a Balkánon jelentős népmozgalmak játszódtak le. A dél-oroszországi sztyeppékről több irányba terjeszkedő pásztornépek az évezred utolsó századaiban elérték a Keleti-Kárpátok térségét, és több hullámban behatoltak a Tisza-vidékre is. A harcias törzsek és a helyi rézkor földművelő lakosságának összecsapásaiból – ha viszonylag rövid időre is – az előbbiek kerültek ki győztesen. A háborúk okozta zűrzavar ugyanis kedvező lehetőséget nyújtott egy másik népvándorlással bejövő, a Kis-Ázsia felől előretörő népcsoportok balkáni térhódításához. Ennek a népmozgalomnak a kiindulási területe Anatólia, egyes vélemények szerint a Kaukázus térsége volt. A virágzó települések elpusztítása - többek között Trója ötödik városának lerombolása - jelzi a támadók útját, akik aztán két ágra válva, a Vardar-Morava-Duna vonalát követve, illetve a mai Románia-Bulgária irányába nyomultak elő. Magukkal sodorták az útjuk során meghódított vidékek lakosságának egy részét, aminek következtében Délkelet-Európa lakosságának etnikai összetétele minden addiginál tarkább képet mutatott a Kr. e. II. évezred elején.

Ennek a DK-ÉNY irányú vándorlásnak az utolsó állomása a Kárpát-medence volt. A bronzkor három, időben jól elválasztható korszakra bontható. Az ún. korai bronzkor (Kr.e. XX-XVII. sz.) századaira a bevándorlók és a helyi rézkori lakosság (gödörsíros, illetve badeni [péceli] kultúra) etnikai összeolvadásának folyamatát kísérhetjük nyomon. A Kárpát-medencében e korszak közepén jelentek meg először nagyobb mennyiségben a bronzból készített munkaeszközök, fegyverek, ékszerek. A hódítók által hozott, majd importált balkáni bronztárgyak túlsúlya mellett már az évezred elején megindult a helyi bronzgyártás is.

A középső bronzkor (Kr.e. XVII-XIV. század) és a korai bronzkor között nem lehet éles határvonalat vonni. Tájegységenként eltérő jellegű, egymást követő történeti, etnikai,

gazdasági változások sora kísérte az átalakulás folyamatát. A Dunántúl nagy részén ekkor az állattartó-földművelő életmódot folytató mészbetétes edények népe élt. Kelet-Magyarország középső bronzkori népeit összefoglalóan Tisza-vidéki tell-kultúrának nevezzük (perjámosi, füzesabonyi, gyulavarsándi kultúra), a hosszú, nyugodt egyhelyben lakást bizonyító több rétegű falvaik után.

A Dunántúl és a Tisza-vidék más-más életmódot folytató népei között feküdt a vatyai kultúra területe. Valójában e három nagy kulturális egység népeinek belső fejlődése, egymáshoz és a környező területek lakosságához fűződő viszonyának alakulása határozta meg a középső bronzkor történetét.

A késő bronzkor (Kr. e. XIII-IX. sz.) időszakát a sikeres hódításuk sikerét jelző helyi vezető réteg nagyszámú kincsének elrejtése jelzi.

A Kr.e. II. évezred utolsó századaiban két jelentős népmozgalom határozta meg a Kárpát-medence lakosságának további sorsát. A Vajdaság (Bácska, Bánát) területén ekkor élt – számottevő, középső bronzkori néptöredéket magába olvasztó – lakosság hadjáratot indított északi és keleti szomszédai ellen. Elfoglalták a Tisza-vidék nagy részét és behatoltak Erdélybe is. Ehhez a fontos történeti eseményhez kapcsolódik az ópályi típusú kincsleletek elrejtése a Felső-Tisza vidéken. A meghódított Tisza-tájon alakult ki az Alföld késő bronzkorának legjelentősebb népe, a gávai kultúra (Kr.e. XI-IX. sz.). Erdély érceire támaszkodó fémművészete a Kr.e. I. évezred elején európai jelentőségűvé vált, és része lett a Fekete-tengerig érő kelet-európai érdekközösségnek.

Bácsalmás város esetében viszonylag ritkának számítanak a bronzkori régészeti leletek. E tekintetben azonban igen érdekesnek tűnik a bácsalmási Horgász-tó terepmunkálatai során, 1990. szeptemberében előkerült 1 db, késői halomsíros temetkezésre jellemző bronz tű (Wicker Erika múzeumigazgató 1997. évi szóbeli közlése). E leletet Nagyapáti József (Zsana, Kossuth u.8.) szolgáltatta be a Kiskunhalasi Thorma János Múzeumba azt követően, hogy a megyei sajtó közölte a bácsalmási Rác temető régészeti feltárását.

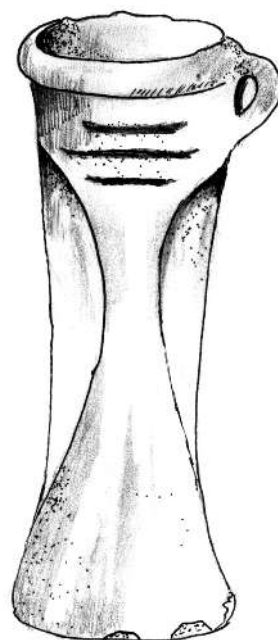

Bronztű

A fenti tárgyak mellett több bronzkori tárgy is előkerült Bácsalmás határában, de ezek pontos lelőhelyéről nincs tudomásunk.

A Kárpát-medence bronzkori népei halottaikat a falvaktól elkülönülő, többnyire kiemelkedő temetkezési helyeken földelték el. A temetőket általában valamilyen „választóvonallal” (patak, folyó, láp, völgy, esetleg erdő) határolta el a településektől. E tekintetben a bácsalmási korai halomsíros temető környezete tipikusnak tekinthető. A bronzkori Európa számos népénél megfigyelhető az élők és holtak „lakhelyének” hasonló elkülönítése.

Minden bizonnyal a korai halomsíros kultúra temetkezési „hagyatékát” rejtheti a Bácsalmástól nyugatra, a római katolikus temető közvetlen szomszédságában elhelyezkedő, nagyterjedésű halomsír, az ún. „Kerek”- vagy „Török-domb” mélye is (bizonyítja a mesterséges halomsír jellegét a felszín talajszerkezete, a „felhordott” fekete föld vastag rétege, a környezetből való kiemelkedés szokatlan jellege, stb). A domb a török alóli felszabadító háborúk korában, illetve Rákóczi Duna-Tisza közti hadjárataiban jutott kiemelt stratégiai szerephez.

Bronz tokos balta

Feltehető ugyanakkor, hogy Bácsalmás „Gradina” határ részében, a „Debella Gradina” dűlőben (szláv eredetű: nagy, vagy széles várrom) egy erődített települést, vagy földvárat rejt a felszín. E többkörös földvár sáncfalainak rajzolata aszályos évjáratokban (pl. 1994-95, 1996) jól kivehető a tábla alacsony növénykultúráiban.

A földvárrendszer középpontjában a nemzetségi arisztokrácia élt, a köznéptől elkülönülve. E földvartípus korai bronzkori formáját legjobban a hatvani kultúra telepei tükrözik. Falvait szinte kivétel nélkül belső erődítési rendszer osztotta két részre: a centrális fekvésű kisebb részt az arisztokrácia, az azt övező nagyobbat a köznép lakta.

A bácsalmási, ún. „praehistorikus” földvárként is említett erődítmény sáncai a korábbi irodalmi hivatkozások szerint még az 1800-as évek végén is megfigyelhetők voltak. Várként való „továbbélését” a határnevekben – Várteleki-rétek, Vársánc-dűlő, Debella Gradina-dűlő – őrizte meg a népi emlékezet.

A bácsalmás-halastói bronzkori lelet

Lelőhely-körülmények:

Nagyapáti József (Zsana, Kossuth u. 8.) Bácsalmáson a víztározó halastó létesítésekor 1990 őszén földmunkák közben egy bronzkori tűt és egy zöldesszürke színű csiszolt követ talált. A leletek a terület északi részén levő halastó és a halastó között levő gát töltésére szállítandó föld kitermelésekor kerültek elő.

Thorma János Múzeum (a továbbiakban TJM) Rég. Ad.: 16.567

A leletek leírása:

TJM leltári szám: 97.49.1.

Korongos fejű bronztű

22,5 cm hosszú

A tű végén kb. 1 cm széles lapos korong. A tű a korong felőli negyedben megvastagszik. A legvastagabb részén lyuk található. A vastag rész és a korong között párhuzamos vízszintes vonalminta és halszállkaminta váltakozik.

A tű feltehetően későbronzkori. Valószínűleg egy, a Halomsíros kultúrához tartozó halomsír szétdúlása folytán került elő.

TJM leltári szám: 97.49.2.

„Marokkő”

Zöldesszürke, lapos, lekerekített sarkú téglatest alakú csiszolt ásványból készült „marokkő”.

Funkciója ismeretlen (egyáltalán kérdéses az emberi kéz munkája rajta).

A bronztűvel való „összetartozása” bizonytalan (Gallina Zsolt régész 1997. nov. 13-i levélbeni közlése).

3. VASKOR

A kimmer törzsszövetséghez tartozó sigynnáknak megjelenésével függ össze a vas általános elterjedése és a sztyepei eredetű kultúra kialakulása az Alföldön, melyet a régészeti kutatás preszkíta kultúrának nevez. Megbízható adatunk arra vonatkozóan, hogy vajon a „preszkíták” megtelepedtek-e városunk környékén nincsenek, csupán feltételezések. Ezek közül is érdekesnek tűnik a Bácsalmási Állami Általános Iskola fiútanulói által az iskolakertben (a baja-kiskunhalasi vasút mentén) 1960 szeptemberében almafáültetés közben megtalált csontváz, amely kb. 120-130 cm mélységből került elő. A csontváz lábánál egy parányi, kézzel formált kerámia került elő (a leletet Balla Antal, Németh Ferenc, Peller Pál és Horváth Zoltán találta). A lelet később, 1972-ben a Bajai Türr István Múzeumba került. Sajnos a további munkálatokat be kellett fejezni, de az „ásatási” hely most is jól körvonalazható. Ugyancsak

vaskori (?) leletre gondolunk az Ady Endre utcában (Bánó Mátyás és Vinkó Mihályné lakása) a földmunkálatok során felszínre került temetkezés esetében is.

4. SZARMATÁK

A Kr. u. I-IV. században az Alföld iráni nyelvet beszélő urai. Két törzsük (jazig és roxolan) római ősztönzésre telepedett meg Kelet-Magyarországon, és itt került közvetlen érintkezésbe Pannónia révén a római birodalommal. Ez az érintkezés a békés kereskedelmi kapcsolatoktól a pusztító háborúkig széles skálán mozgott. Bizonyítéka a számtalan császárkori pénzérme, római eredetű, vagy azt utánzó tárgy a szarmata emlékanyagban, elsősorban a híres vörös színű kerámia, a terra sigillata, mely különbözik a szarmaták jellegzetes szürke fazekas termékétől.

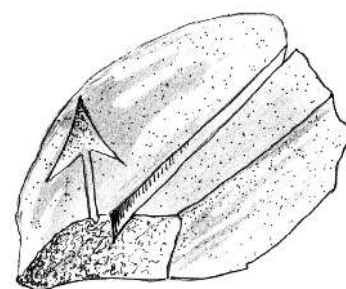
Diocletianus uralkodása alatt 294-ben a rómaiak döntő győzelmet arattak a szarmatákon. A békekötést követően szövetségre lépett a szomszédokkal, katonai védelmet ígérve a megújuló barbár támadásokkal szemben. A szövetséget a szarmaták szállásterületét övező sáncárokrendszer kiépítése pecsételte meg. Ez nem jelenthetett komoly védelmet, de a rómaiak csapattestek betelepítésével szavatolták, és hosszú időre biztosították a békét. Hogy melyik római császár nevéhez fűződik a védmű kiépítése, arról a tudományos vita még folyik. A legújabb kutatások azt valószínűsítik, hogy Nagy Constantine az érdem.

A szarmaták terjeszkedésük során szinte minden letelepedésre alkalmas helyet birtokba vettek az Alföldön. Erre Bácsalmás közvetlen környékén is több példa akad. A szarmaták temetői közvetlenül a telepekhez csatlakoznak. A holtak eltemetése szigorú tájolási szabályok szerint történt, fejjel délnek fekszenek (példa erre a bácsalmási Rác temetőben 1996. júliusában feltárt szarmata harcos sírja). A sírok leggyakoribb leletei az agyagedények, vaskések, csatok, fibulák és gyakran megszámlálhatatlan mennyiségű gyöngy. Az értékeesebb ezüst- vagy aranytárgyak kivételesnek számítanak, mert a temetkezések nagyrésze kortárs sírablók áldozatául esett.

A szarmatákat a Kr. u. V. század elején a népvándorlások emberáradata elsöpörte, nevében, nyelvében megsemmisítette.

A korra jellemző régészeti leletanyag Bácsalmáson a Debella-Gradina dűlőben, a Fleckenstein-féle földön, a Rudics temető keleti szomszédságában került elő (Kőhegyi Mihály régész 1989. július 17-i levélbeni közlése). Ugyancsak szarmata temetőt rejt a föld a Bácsalmás Óalmási határrészében, a Rác temető területén. A mintegy 230 sír feltárása során egy szarmata falu körvonalai rajzolódtak ki, több mint négy hulladékgödör (korábbi funkciója: földben kialakított gabonaverem) is előkerült. A hulladékgödrökből állati csontmaradványok, edénytöredékek és gyöngyök is előkerültek. A gödröktől mintegy 8-10 méter távolságban egy szarmata harcos déli tájolású csontváza is felszínre került. Melléklete egy késpenge és a korai császárkorból származó érme (Vespasianus, Kr. u. 69-79 igen jó megtartású ezüst római dénár) volt.

Ugyancsak a sírtól nem nagy távolságra került elő egy homokkőből készült fenőkő és egy hegyikristályból készült, nagyon szép megmunkálású háromszög alakú, áttetsző kő is.

Szarmata fenőkő

5. AVAROK

A bizánciak és türkök által szorongatott avarok honfoglalása 567-568-ban történt hazánk területén. A történelem során először került egyetlen nép uralma alá a Kárpát-medence. Államukat a 800-as évek elején Nyugat-Magyarország területén a frankok, a Dunától keletre pedig a bolgár kán seregei döntötték meg.

A több mint 200 éves avar történetet a kutatás három szakaszra osztja. E hármassal beosztás mellett történeti és régészeti adatok együttesen szólnak. Baján kagán vezette földünkre az avarokat, dinasztiát alapított, és a kaganátus korlátlan uralmát teremtette meg. A települési rend a VII. század elejére szilárdult meg, ezzel együtt többszáz síros temetők keletkeztek. Fő sírleletek: vaskengyel, lándzsa, reflexív, vaskés. A gazdagoknak kijárt a lovas temetkezés is. A kunszentmiklós-bábonyi fejedelmi sírban aranyveretes díszöv, arany ivókürtök, ivócsészék, kardok, török és tegez került elő.

A pontusi onogur-bolgár törzsek – miután a kazároktól vereséget szenvedtek – Kuber kán vezetésével 670-ben az avar birodalomba menekültek. Jövetelükkel új leletanyag tűnik fel az avar temetőkben: ívelt pengélyű szablyák, széles csontborítású íjak, lemezekkel kivert övek stb. Ez a közép avar korszak.

Az avar birodalom határain belül a VIII. század elején új régészeti kultúra bontakozik ki, melyet öntött bronz övdíszek alapján a szaknyelv griffes-indás avarságnak nevez. A hagyományos kutatás szerint az új stílus a közép-avar előzményekből fejlődött ki, nem új népeség megjelenésével függ össze. László Gyula egyelőre nem bizonyítható hipotézisében azt feltételezi, hogy a késő-avarok az első magyar honfoglalók voltak.

Környékünkön Jánoshalmán, Madarason és Bácsalmáson (Toldi u. 13., Bácsalmási Szőlők) is előkerültek leletek.

Az avarok bukása után a szlávok és bolgárok kezdtek hazánk akkori területén berendezkedni, feudális jellegű fejedelemségeket létrehozni. A Duna-Tisza közén azonban - bolgár uralom alatt - jelentős avar lakosság maradt vissza, akik még megérték az újabb keleti nép, a magyarság 896-ban megkezdődő honfoglalását, de egy-két újabb évszázad elteltével teljesen eltűntek. Áttelepítve, majd beolvadva magyarrá lettek.

Avar kori leletanyag viszonylag ritkán fordul elő Bácsalmáson. Az eddig előkerült leletanyag közül meg kell említeni a Toldi u. 13. sz. alatt felszínre került gazdag avar temetőt (Kőhegyi Mihály régész 1989. július 17-i levélbeni közlése). Ugyancsak avar temető került elő a Bácsalmás-Bácsalmási Szőlők-Csikéria-Szabadka vasútvonallal párhuzamosan is. Az eddigi ismereteink szerint nem datált avar temetőrészlet került elő Bácsalmáson az 1930-as évek végén a Koletár-féle házban (Bácsalmás, Vörösmarty-sor, Peller Pál volt bácsalmási lakos szóbeli közlése).

6. A HONFOGLALÁS ÉS A KORAI MAGYAR KÖZÉPKOR SZÁZADAI

A magyar honfoglalás bő irodalma feleslegessé teszi, hogy jelen munkánk keretében valaminemű elemzést, véleményalkotást tegyünk, hisz ezt megtették a szakavatott kutatók.

Bácsalmás környéke honfoglalás kori és Árpád-kori temetőkben gazdag. S ha voltak temetkezési helyek, szálláshelyeknek is kellett lenniök. Ezek egy részének ma már ugyan nem találjuk meg nyomait, hiszen az egykori bőr- vagy nemezsátrak, amelyekben őseink télen-nyáron laktak, réges-rég az enyészeté lettek. Gödörházaikat elsimította az idő. Tűzhelyeik nyoma – egy-két kivételtől eltekintve – elkeveredett az előttük és utánuk táplált tüzek hamujával. Fegyvereiket utódaik örökölték, vagy sírba vitték magukkal. Gyér számú edényeik pedig eltöredezték, elkallódtak. Mivel félnomád állattenyésztéssel is foglalkoztak, így nem rendezkedtek be tartósan. Folyók, vagy itatásra alkalmas belvizek mellett ütötték fel sátorfájukat, vagy ásták meg veremlakásaikat.

A honfoglalás kori és az Árpád-kori leletek közül kétségtelenül az egyik legfontosabb a volt Bácsalmási Állami Gazdaság 19. sz. tábláján előkerült Árpád-kori és középkori falu, valamint annak temploma és templom körüli temetkezés (Kőhegyi Mihály régész, 1989. július 17-i levélbeni közlése). 1973 őszén mélyszántás során az eke a magasabb, homokosabb részekén számos emberi csontot és nagyméretű tégladarabokat fordított ki. Mivel várható volt, hogy e művelet során a terület régészetileg teljesen megsemmisül, a néhány bolygatott sír területén dr. Barta Imre és e fejezet szerzője végzett nem „hivatalos” ásatást.

Nagyon érdekes volt, hogy a hegyes fémrudakkal „kitapogatható” templomalap közvetlen szomszédságában mintegy 5-6 sír került elő fejjel nyugat felé temetve. A sírok mintegy 40 cm hosszú, 25 cm széles, 6 cm vastagságú téglával voltak szinte koporsó alakban kirakva, némelyik csontváz lábánál még a boltozat is ép volt. A sírokban a két helytörténész semmi mellékletet nem talált. Meglepő volt viszont az a körülmény, hogy a téglák nem voltak jól „átégve” belsejük nyers agyag volt.

A templom körüli temetkezéstől mintegy 250-300 méterre észak-nyugatra – a sertéságazat hígrágyájának elvezetését szolgáló árkok kialakítása, majd nyárfás telepítése közben – az állami gazdaság szakemberei (Horváth Zoltán és Bábel Imre) 1974-ben egy kisméretű fazekaskemence „száját” is megtalálták. A kemence kormos, összeégett aljából sok sérült edényalj került elő. Sajnos a kemence a hígrágya árokba juttatása során megsemmisült. A mély talajmunkák minden bizonnyal súlyosan károsíthatták a templomalapot és a temetőt is.

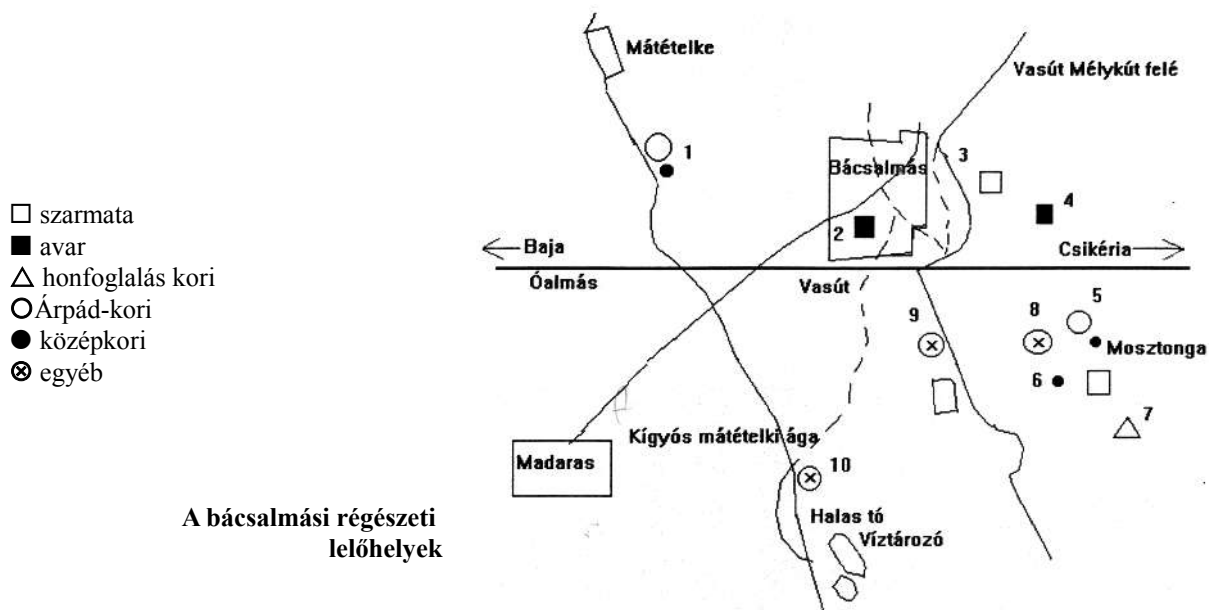
Ugyancsak az állami gazdaság 7.sz. tábláján került elő 1977-ben egy gazdag honfoglalás kori női sír. A mellékletek alapján feltételezhető, hogy egy nemzetségfő feleségét rejtette a sír (Kőhegyi Mihály régész szóbeli közlése). A sírban gyönyörűen megmunkált, sodort bronz női karperec, rovátkált ezüstgyűrűk és hajkarikák kerültek elő, melyek a Bajai Türr István Múzeumba kerültek. (A 7.sz. táblán történt ásatásra az Egy honfoglaláskori asszony emlékére... című olvasmány emlékeztet.)

A bajmoki műút mentén, a sertéskombinát közvetlen szomszédságában az állami gazdaság 2.sz. táblája szintén Árpád-kori temetőt rejtett. A homokbánya megnyitásával ez a temető is megsemmisült.

Kőhegyi Mihály régész 1964-ben a Bácsalmási-Óalmási határ részben megkezdett ásatásairól írta: *„A Kígyós-patak árterének szélén emelkedő dombon középkori templom alapfalait tártuk fel. Az apszis záródása mellett K-re 49 sírt bontottunk ki. A sírokban talált gyér leletanyag (S-végű hajkarika, ólomgomb, koporsószege, bronz medailon, ásópapucs stb.) alapján megállapítható, hogy a temetkezés a XI. század elején kezdődött, és a XIV. században fejeződött be. Az egykori település a Kígyós-patakkal párhuzamosan a templomtól É-ra és D-re 200-300 m hosszan követhető nyomon.”* Az adatokat 1989. július 17-én kelt levelében még az alábbi információkkal egészítette ki: *„A leletek alapján a temetkezés Szent István korában kezdődött, és legalább a XIV. századig tartott, de valószínűleg a török időkig. A település a Kígyós-patak keleti felén, mintegy 800 méter hosszan tartott. A település egész területén elszórtan nagyszámú törött cserépedény feküdt a felszínen, amelyből nagyon sokat összegyűjtöttek az akkori középiskolás diákok.”*

Kőhegyi Mihály azt is közölte, hogy 1936-ban egy 2446 db ezüstdénárból álló kincslelet került elő Bácsalmáson a Mosztonga-majorban. (A kincslelet id. Fábián Antal, volt grófi béres, kunbajai lakos lovas ekével történt szántása során került a felszínre, egy „nyakatorított” cserépedényben. Fábián Antal a leletet a bácsalmási Római Katolikus Plébánián adta le. Előfordulási helye: a volt „állatorvosi lakás” háromszög alakú kertje, közvetlenül a volt Mosztonga-major bejáratánál). A 2446 db ezüstpénzből álló lelet közül 3 db dénár Mária (1382-1387), 2443 dénár pedig Zsigmond (1387-1437) uralkodására esik.

7. A RÉGÉSZETI FELTÁRÁSOK ÖSSZEFOGLALÁSA

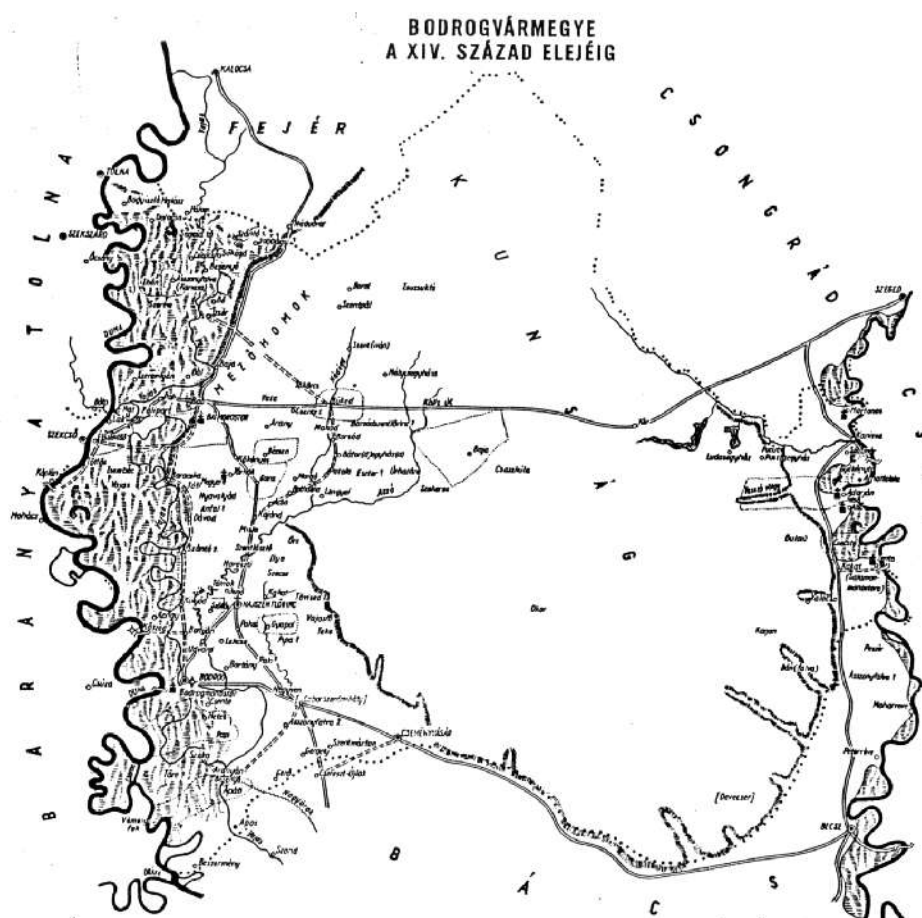

1. Óalmás: A Kígyós patak keleti felén - mintegy 800 méter hosszan - Árpád-kori falu található, melynek élete a középkorba is átnyúlt. A falu közepén, a környezetből jól kiemelkedő dombon a régészek feltárták a falu templomát és temetőjét. A 49 sírból gyér leletanyag került elő (S-végű hajkarika, ólomgomb, koporsószegek). A leletek alapján a temetkezés Szent István korában kezdődött és legalább a XIV. századig tartott, de valószínűleg a török időkig is.
2. Toldi u. 13.: Gazdag avar temető
3. Fleckenstein-féle föld: Szarmata település
4. Szőlők: Avar temető
5. Mosztonga: Árpád-kori és középkori falu és templom, körülötte temető
6. Mosztonga: Zsigmond-kori pénzlelet
7. Mosztonga: Honfoglalás kori, Árpád-kori temető (1–7 Köhegyi Mihály régész közlése)
8. Mosztonga: Árpád-kori cserépegető kemence
9. Mosztonga: Honfoglalás kori temető
10. Bácsalmástól Dny-ra, a volt Táncsics TSz, a mai Kígyós-tó (halastó) területe: Bronzkori halomsír.
11. Bácsalmástól Ny-ra, a „Kerek”- (vagy „Török”) domb: török és kuruc kori leletanyag. (8-11 Horváth Zoltán közlése)

III. Bács-Bodrog vármegye és Bács-Kiskun megye története

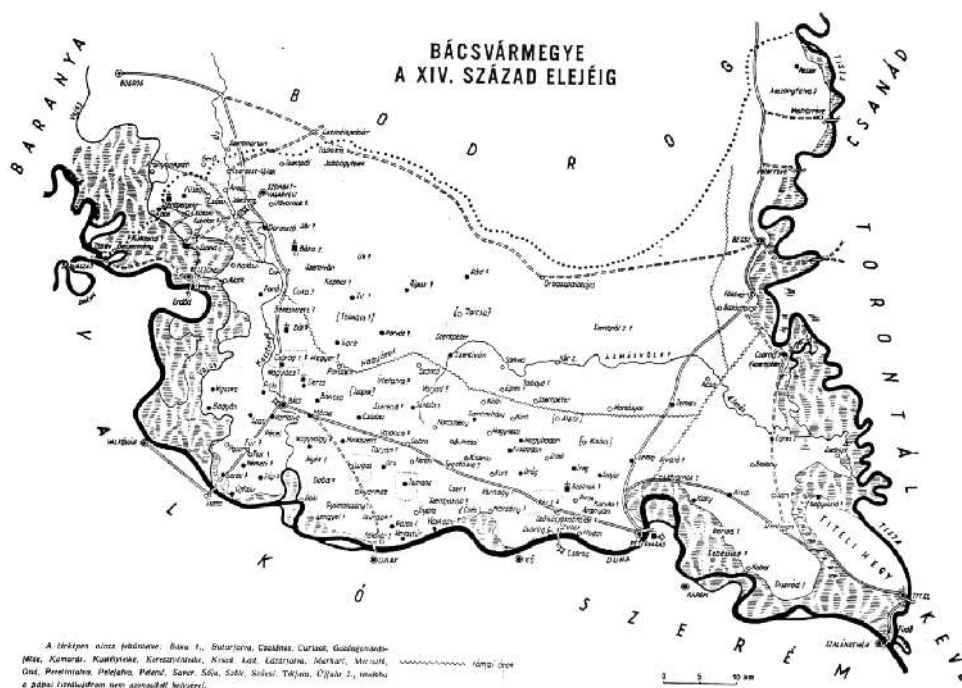
1. BÁCS ÉS BODROG VÁRMEGYE TERÜLETE A HONFOGLALÁS KORÁBAN

A Duna-Tisza közének az a része, ahol az első királyunk által létrehozott Bodrog és a tőle délre fekvő Bács vármegyék terültek el, a honfoglalás előtt gyakorlatilag egyik környező államalakulathoz sem tartoztak, amióta (803-ban) megszűnt az Avar Birodalom.

(Györffy: Magyarország történeti földrajza)

Vidékünk a Bolgár Birodalom végvidékének számított, és ahogyan ezt a fennmaradt szláv helységnevek is mutatják, kisebb-nagyobb szláv hatalmi központok voltak, amelyek a szlávokon és a különféle néptörzseken uralkodtak. Szláv szóból keletkezett pl. Baracska (fenyőtuskó) és Bokod (bükk) neve.

(Györffy: Magyarország történeti földrajza)

Több földvár létezéséről van tudomásunk, amelyekben ezek a hatalmi centrumok lehettek, így Szabadkán vagy Bodrog váránál. A mi falunk határában is van egy földvármaradvány, de erről nem bizonyosodott be, hogy a honfoglalás korában használták volna.

Anonymus, a névtelen krónikaíró szerint a honfoglalók az e tájon uralkodott Zalán fejedelem (a Duna-Tisza összefolyásánál, Titelnél volt a hatalmi központja) legyőzése után vették birtokba a vidéket. A krónika szerint a Vajas folyó partján táborozva Árpád vezér Tasnak, Lehel vezér apjának és nagybátyjának, Kölpénynek, továbbá ennek fiának, Botondnak nagy birtokokat adományozott. Így szól a monda.

Ezek azonban nem történeti tények, van közöttük XIII. századi birtokos birtokjogának igazolása is, de tény, hogy Botond nemzetsége itt a vármegyében, Bodrog vár környékén és a délebbi Bács megyében is, ősi jogon birtokolt. Maga Tas is Árpád-házi volt, Árpád fejedelem unokája, de tudunk arról, hogy más Árpád-házi hercegek is birtokosok voltak a Duna-Tisza közén, így nálunk is. A mi falunk területén keresendő ugyanis Úrhatára falu, amely nevéből következtetve hercegi birtok volt.

A korai időkben birtokolt itt a Hanta nemzetség, a Haraszt nemzetség, és a biztosan őshonos Csemény nemzetség is.

A letelepülésre alkalmas helyek elsősorban a Duna folyam, és a belőle kiszakadó, vele párhuzamosan folyó Vajas árterein és szárazulatain, tölgyes, füves, ligetes holtágakban, halastavakban bővelkedő részein voltak. Hasonló lehetőségek voltak a Tisza partján is, de a középső lösztábla is lakott volt. Ez szintén alkalmas volt földművelésre, de sokkal gyérebben lakták, mint a víz menti részeket. Ez a terület az ország egyik legfontosabb része volt, amit a lakosság számának gyors gyarapodása is jelez. Az ország legsűrűbben lakott vidéke lett, a hódoltság alatt pedig éppen az ellentéte: itt volt a legkisebb a lélekszám az egész országban.

A honfoglaló magyarokon kívül találunk a megyében besenyőket is, pl. Besenyő falu Baja felett, és Beszen falu Gara alatt jelzi ittlakásukat.

A XIII. századtól kunok is lakják a megyét elég jelentős területen. A Csértán nemzetség birtokol a löszhátságon (a mai Jánoshalma, Kisszállás, Madaras, Katymár, Kunbaja, Tavankút, Tompa, Kelebia területén), így – bár ezt iratok nem jelzik – minden bizonnyal a mi falunk határában is.

2. BODROG KIRÁLYI VÁRMEGYE LÉTREJÖTTE

Szent István király (1000-1038) uralkodása kezdetén a régi nemzetségek uralmi központjait és annak környezetét felhasználva szervezte meg az új, csak neki alárendelt területi egységeket, a vármegyéket. A vármegye kezdetben egy-egy vár határa, „megyéje” volt, és területi határai nem is voltak szigorúan meghatározva.

A vármegye élén a várispán állt. A várispán volt a királyi akarat kihirdetője, a rendeletek végrehajtója. Feladata volt az ítélkezés, a hadbavezetés, a rendfenntartás és az adók beszedése, tehát a királyi akarat és hatalom megtestesítője. Ő alá tartoztak a várnépek, várjobbágyok, akik különféle szolgálattal tartoztak. Egyesek katonáskodtak (a többnyire törzsi nevet viselő falvakban laktak, mint Kér, Keszi stb.), mások mesterségükkel szolgáltak: halásztak, fuvaroztak, őriztek stb. (Halászi, Szekeres, Tárnok stb. nevű falvakban laktak).

Bodrog vára, mint ezt a térkép is mutatja, a mai Monostorszeg (Bački Monoštor) táján volt a Duna mellett, ott, ahol a legkönnyebb volt az átkelés Baranyából. Nyilván a vár ezt az átkelést védte. Ez a terület a Botond nemzetség uralmi területe volt. Nevét valószínűleg első ispánjától kapta, és magát a vármegyét a király uralkodásának első éveiben szervezte.

Okirat a vármegye határát nem jelezte, valószínűleg nem is volt pontosan megjelölve. Ezért is van az, hogy a Duna-Tisza közti három megyének, úgymint Bács, Bodrog és Csongrád megyének a határa időnként jelentősen megváltozott. Különösen így volt ez Bodrog és Csongrád között.

A bodrogi ispánság mindig fontos tisztség volt, ezért általában királyi kegyeltek, nagyurak kapták. Legelső ispánjait nem ismerjük, az okiratok 1135-ben említik először Lambert ispán nevét, de volt itt ispán Bánk bán, a drámai hős is 1222-ben.

A vármegye birtokviszonyait is csak későbből ismerjük. Egy 1237-es oklevél beszélt róla először. A várhoz tartozó várföldek nemcsak közvetlenül a vár körzetében terültek el, de attól távolabb is, sőt más megyében is volt várbirtok. Bodroghoz is tartozott a Dunántúlon két baranyai falu.

A földeket szolgálat fejében adományozták a várjobbágyoknak, előbb használatra, később már tulajdonul. Az adományozással elindult a várjobbágyok felemelkedése a nemesi rendbe.

A várföldek eladományozása már II. Géza király (1141-1162) alatt ismert volt, aki feleségének, Eufrozina királynénak Bodrogban tulajdont adományozott, majd II. Endre király (1205-1235) Jolanta királynénak adta 1218-ban Bodrog várának teljes jövedelmét és néhány falut is. Ettől kezdve ez a jövedelem mindig a királynékat illette 1380-ig. Erzsébet anyakirályné, Nagy Lajos király anyja volt az utolsó, aki ezt a jövedelmet élvezte.

A jól működő, gazdagodó - népesedő megyét azután a tatárjárás (1241-42) teljesen romba döntötte, a földdel tette egyenlővé egyes részeit, de nem tüntette el végleg.

Az addig ismert 52 faluból 26 pusztult el, ezek mind a síkságon vagy a Tisza vidékén voltak. A Duna és a Vajas mocsaraiban meghúzódók túléltek a tatárjárást, mert búvóhelyük és élelmük is megmaradt. A kihalt falvak a következő évszázadokban újratelepültek, de voltak olyanok is, amelyeknek csak az emléke maradt meg.

2/a A nemesi vármegye kialakulása

A várföldek eladományozását Imre király (1196-1204) kezdte, II. Endre király és utódai folytatták, úgyhogy a folyamat 1330-ig tartott, ekkorra minden várföldet eladományoztak. Az új tulajdonosok azután felemelkedtek a nemesi rendbe. Különösen sok várjobbágy emelkedett fel V. István király (1270-1272) uralkodása alatt.

Az új nemesek és a régi, még a nemzetségi birtokok tulajdonosai egymással összefogva hozták létre megyei önkormányzataikat. Erre azért volt szükségük, mert az egyre nagyobb hatalomra szert tevő nagybirtokos nemesség, a bárók féktelenkedései ellen csak így tudták magukat megvédeni. A király szolgálinak (serviens regis) nevezték magukat. A király támogatta

a kismemesek mozgalmát, mert az ő hatalmát is fenyegető bárókkal szemben főleg rájuk kívánt támaszkodni.

A nemesi vármegye azokban a megyékben alakult ki előbb, ahol a királyi közelség ezt kellően támogatta. Így volt ez Bodrog vármegyében is, ahol a királyné udvarának közelsége miatt is a nemesi önkormányzat viszonylag korán kialakulhatott. Itt már 1280-ra teljesen létrejön az új vármegyei szervezet, működik tisztségviselők kara.

A tisztségviselők közül a főispán a régi várispán utóda, az alispán, a régi várispáni udvarbíró tisztségét tölti be, és egyben ő az adminisztráció feje, míg a szolgabírák a régi nemzeti békebírák szerepét betöltve bíráskodnak és felügyelik járásuk közigazgatását. A kezdetektől a mohácsi vészig terjedő időben általában két járásról tudunk, de átmenetileg volt három, sőt négy is.

Főispánjai közül az első Málcza Pál volt, akit 1269-ben említenek. Általában a hivatalban lévő macsói bánok látják el ezt a tisztséget is, közöttük is többször a hatalmas Garai és az Újlaki család tagjai. Mátyás király idejében Kinizsi Pál is betöltötte ezt a tisztséget.

A vármegye székhelye az a város volt, ahol az önkormányzat törvénykezésre összegyűlt. Ezt a szerepet továbbra is Bodrog vár töltötte be, de van tudomásunk arról is, hogy tőlünk nem messze is volt megyegyűlés: Csentén (1360), Dávodon (1407) és Hájszentlőrincen (1408).

A megye nagyobb helységeinek mezővárossá való fejlődése is ebben az időben következett be. Az 1242-1340 közötti időből 82 falu létezéséről tudunk, majd a Hunyadiak korára 12 mezőváros és 213 faluról van biztos tudomásunk. Lehetséges, hogy ennél nagyobb volt a falvak száma, azonban csak ennyi maradt fenn az okiratokban.

Városok voltak: Apáti - Baja - Bátmonostor - Bodrog - Hájszentlőrinc - Madaras - Szabadka - Szeremle - Tavankút - Újfalu - Szent-György (Zombornál). Ma ezek közül csak Baja és Szabadka város, a többi vagy község, vagy egyáltalán nem is létezik.

2/b Bodrog megye egyházi székhelyei

Bodrog vármegye a Kalocsa- Bácsai Érsekség bodrogi esperesi kerületét alkotta. Szent István idején alakult ez az egyházmegye, egyike volt a legelsőeknek. Akkoriban minden tíz falu volt köteles templomot építeni, később ezek száma megszorozódott, általában minden faluban volt már templom. Templomokat és monastorokat azonban a gazdag birtokosok is építettek és alapítottak. A megyében magán alapítású, nemzeti monastorok voltak:

Adorján (Tisza partján). A monastort a Haraszt nemzeti építette, Szt. Márton tiszteletére. 1299-ben már romokban volt, bizonyára a tatárjárás tette tönkre.

Bátmonastort a Becsegergely nemzetségből származó Both ispán építette az 1192-93-as években. A tatárjárás alatt elpusztult, Becsei Imre 1345-ben újjáépítette. A török időkben pusztult el végleg.

Tárnokmonastor a Haraszt nemzeti monastora, 1251 óta tudunk róla. A török időkben pusztult el.

Zenta - 1216-ban említik a források először az itteni monastort.

Bodrogmonastor - Szent Péter és Pál monastorát említik a források, amely a ciszterci rendé volt, illetve Szt. Kereszt monastorát, amely a pálosoké volt.

Hájszentlőrinc - 1173-1184 között alapította III. Béla (1172-1196) első felesége, Chatillon Anna királyné az itteni társaskáptalant, amely a megye legjelentősebb egyházi helyévé nőtte ki magát. Az egész középkorban hiteles hely volt, okiratokat szerkesztett, hitelesített és őrzött. A hódoltság alatt még a város is megsemmisült.

2/c A Dózsa-féle parasztháború eseményei Bodrog és Bács megyében

A Dózsa György vezette keresztes hadak 1514-ben végigpusztították a megyéket, megölték a nemeseket, felgyújtották házaikat. Dózsa György egyes seregrészeit a Bácskában verték le: Bács városánál Mészáros Lőrincet, Óbecsénél Nagy Antalt, a Baranyából Bodrogba jött Borbás papot pedig Hájszentlőrinc városába szorították be, majd ostrom után a nemesi csapatok elfoglalták a várost. Borbás papot – miután ruháját meggyújtották – a templomtoronyból ledobták.

A vereség után a nemesség szörnyű bosszút állt a parasztokon, akik a megyében szinte valamennyien részt vettek a háborúban.

2/d Bodrog vármegye a török hódoltság alatt

A mohácsi vereség után (1526. augusztus 29.) a győztes török sereg a Dunántúlon vonult fel a fővárosig, Budáig, és azt elfoglalta. Nem rendezkedtek be Budán, hanem mintegy egyhavi rablás, rombolás után visszafordultak és a Duna-Tisza közén vonultak le Péterváradig (Újvidék), miközben teljesen romba döntötték a virágzó Bácskát. Felgyújtották a falvakat, megölték, illetve elhajtották a lakosságot, akinek minden vagyonát elvitték. A sereg október 10-én már átkelt a Dunán és még a tél beállta előtt hazatért. A törökök csak 1543-ban rendezkedtek be az országban, így Bodrog megyében is.

Az 1526-ban elnéptelenedett vidékre délről szlávok érkeztek, akik itt letelepedtek. Ők már nem a régi módon éltek, mert békés foglalkozásokat űzni sajnos nem lehetett. Az egész vidék az állandó hadakozások és felvonulások színtere volt, ami nem engedett meg semmiféle fejlődést, de még helyreállítást sem.

A vármegyei szervezet 1526-ban széthullott úgy, hogy még a királyi Magyarországon sem szerveződött újjá, mint abban az időben azt néhány hódoltsági megye önkormányzata megtette. Nem csoda tehát, hogy a másfél évszázados török uralom alatt még a megye léte is elfelejtődött. Így aztán többé nem tudták életképessé tenni.

3. BÁCS-BODROG VÁRMEGYE LÉTREJÖTTE

A török kiűzése után a vármegyék viszonylag gyorsan talpra álltak és megkezdték működésüket. Bács vármegye 1699-ben öntevékenyen újjáalakult. Megalkotta önkormányzati szerveit, a király Széchenyi Pál kalocsai érseket nevezte ki főispánnak. Ez a régi hagyomány folytatása volt, mert a török idők előtt is mindig a kalocsai érsekek viselték ezt a tisztséget. Területét három járásra osztják, úgy mint a bajai (14 faluval), a zombori (14 faluval) és a bácsi (19 faluval) járásra.

A járások szervezéséből is látható, hogy az új megye nemcsak régi helyén, hanem a volt Bodrog vármegye területén is működött.

A király címert adományozott a vármegyének, amely Szent Pál apostolt ábrázolta, karddal és könyvvel a kezében.

Bodrog vármegye részére 1699-ben a király Tournon János Henrik grófot nevezte ki főispánnak. Mivel nem tudták a hajdani vármegye helyét, úgy vélte, hogy az a régi Bács megye területén volt, a Duna-Tisza összefolyása táján, itt akarta tehát megalakítani a vármegye hivatalait. A székhely Pétervárad lett volna. Az új vármegye címere is ezen a téveszmén alapult, mert az egy várat ábrázolt, amely alatt két folyó, a Duna és a Tisza egymásba folyik, a folyók felett vadkacsa repül. Az új megye szervezését akadályozta az a tény, hogy a Tisza partján lévő területet az újonnan felállított Tisza-Maros Határőrvidék keretei közé osztották be, ahol közvetlen katonai irányítás működött. 1715-ben gróf Nádasdy Pál lett a főispán, aki

ugyancsak ezen a helyen folytatta a megyeszervezést és a vitát Bács megyével. 1720-ra két járásba osztották be a falvakat, úgy mint a titeli és a futaki járásba.

Közben Bodrog igyekszik kideríteni régi, valóságos területét, és többször kezd Bács ellen határpert. Végre egy 1720. szeptember 14-i ítélet után visszaállítják a régi, valóságos helyzetet, majd még sor kerül később néhány kisebb módosításra. 1721-től Czobor Márk az új főispán, de a vármegye egyre inkább beszünteti működését. 1729-re teljesen megszűnik. A főispáni címet még az egész évszázad folyamán adományozzák, de ez már csak pusztai cím.

Bács vármegyével való egyesítését az 1802. évi VIII. tc. rendeli el, itt kezdődik tehát Bács-Bodrog vármegye története.

A két vármegyéről összeírás készült 1720-ban, amelyet Máramaros vármegye kiküldöttei végeztek el. Az összeírás Bácsban 28 helységet talál 6500 lakossal, Bodrogban 27 faluban 5800 lakost, így a két megye teljes lakossága 55 faluban 12 300 fő volt. A háztartások száma 1267, amelyből magyar 35, német 30 és délszláv 1202, vagyis a megye lakossága szinte kivétel nélkül szláv.

A megyékben 1735-ben négy járás volt, a megyeszékhely előbb Baja, majd 1758 után Zombor, és az is maradt 1920-ig. A határőrvidéket ugyan már 1741-ben felosztatták, de ennek végrehajtására csak 1751-ben került sor. Ekkor került vissza ez a terület vármegyei igazgatás alá.

4. BÁCS-BODROG VÁRMEGYE A XIX. SZÁZADTÓL A XX. SZÁZAD KÖZEPÉIG

A XIX. század húszas éveitől indult magyar polgári átalakulás mozgalmainak csúcsa 1848 volt. De az elbukott szabadságharc és az azt követő majd két évtizedes önkényuralom elodázta a polgári átalakuláshoz szükséges új közigazgatás megszervezését.

Az önkényuralom idején Bács vármegyében (mint azt az 1863-as hivatalos német megnevezés mondja: „Bacser Komitat”) szabad királyi városok voltak (Königliche Freistadte): Szabadka (Maria-Teresiopel), Újvidék (Neusatz) és Zombor.

Öt járása volt: Felső, Alsó, Közép-Telecskai és Tisza járás. Almás a Felső járásban volt, nagyjából a későbbi bajai és bácsalmási járás községeivel.

A kiegyezést követően 1873-ban sor került az új közigazgatási rendszer bevezetésére. E rendelet alapján a megyében lévő 4 város közül szabad királyi város lett Szabadka, Újvidék és Zombor, míg Baja rendezett tanácsú várossá lett. Ekkor törölték el a mezővárosi rangot, így Almás is elvesztette az évtizedeken át viselt oppidum címet és község lett belőle.

A megyét 11 járásra osztották fel, köztük az almási (Bács-Almás) járásra 11 községgel, ami egy kis gyógyír volt az elveszett városi címért. Nemsokára járásbíró is létesült, ami ugyancsak növelte a község tekintélyét.

Ez a beosztás azután megmaradt 1920-ig, amikor a vesztes világháborút követő trianoni békeszerződés szerint a megcsonkult megye csak 3 járást számlált. A járási székhelyek Baján, Bácsalmáson és Jánoshalmán voltak. Rövid ideig egy hercegszántói járás is működött. A megye székhelye Baja volt.

Ez volt a helyzet egészen 1941-ig. Ekkor ismét visszaállították a régi Bács-Bodrog vármegyét. A II. világháború végére, 1944-re ismét visszaállt a Trianon utáni helyzet. Ez alkalommal a megyében 4 törvényhatósági jogú város volt: Baja, Szabadka, Újvidék, Zombor. Volt még két megyei város, Magyarkanizsa és Zenta. A megyét 14 járásra osztották, köztük volt a Bácsalmási Járás is kilenc nagyközséggel.

Az 1945. évi összeomlás után 1950-ig ismét a csonka megye három járása működött, Baja megyei székhellyel. Bácsalmás továbbra is járási székhely kilenc községgel.

5. BÁCS-KISKUN MEGYE

5/a Bács-Kiskun megye létrejötte

A szovjet típusú, erősen centralizált helyi közigazgatás, a tanácsi rendszer bevezetésével egyidőben került sor a megyei változásokra is. 1950-től kezdve megszüntették Bács-Bodrog vármegye északi szomszédját, Pest-Pilis-Solt-Kiskun vármegyét. Ugyanez történt Bács-Bodrog vármegyével is.

Pest és Pilis vármegyék nem voltak első szervezésűek, hanem a Szent István szervezte Visegrád megyéből fejlődtek ki. Amint látjuk, ezek mindketten az uralkodói székváros uralmi területéből keletkeztek ugyanúgy, mint a szintén uralkodói központú Fejér megyéből keletkezett Solt vármegye. Pest és Pilis már a nemesi vármegyék korában, 1492-ben egyesültek. Solt megye előbb a dunántúli Fejér megye Duna-Tisza közén működő széke volt (ez a jelenség más megyéknél is előfordult), de a Hunyadiak korában már önálló megye volt. 1569-ben egyesült Pest-Pilis megyével. A hármaskör elnevezés csak 1659-ben jelentkezik először.

A Kiskunság sajátos jogi helyzetének keletkezése 1279-ig nyúlik vissza, amikor is az 1241-ben betelepült kunok szabadságlevelet kaptak IV. László királytól. A kunok igazgatását a nemzeti alapon álló ún. Székek végezték. Úgy tudjuk, hogy hét ilyen volt. A mi területünkön a Csérán nemzetség birtokolt, Halas szék központtal. A kun székek lettek azután alapjai a későbbi Hármaskörnek, amely a Nagykunságból, Kiskunságból és a Jászságból állt. A Hármasköröket akkor szervezték meg, amikor 1745-ben a kunok és jászok magukat a német lovagrendtől megváltották. Különállóságuk és kiváltságaik csak 1876-ban szűntek meg, amikor a polgári állam már nem tűrhette el a feudális kiváltságokat. A Kiskunság ekkor olvadt be az egyesült megyékbe, és jött létre Pest-Pilis-Solt-Kiskun vármegye.

5/b Bács-Kiskun megye 1950-től napjainkig

Az 1950-es átszervezéskor tehát Pest megyét elcsatolták (Pilis megye gyakorlatilag csak egy formáság volt), de innen Lajosmizse és Peszér-Adacs helységeket az új megyéhez, Dömsödöt pedig Pest megyéhez tették. Így jött létre Solt és Kiskun, valamint a csonka Bács-Bodrog megyékből Bács-Kiskun megye. A megye székhelye Kecskemét lett.

1952-ig a megyében 9 járást szerveztek, közöttük a Bácsalmási Járást is, 9 községgel. Az erősen centralizált igazgatás, amely a tanácsrendszert jellemezte, tovább folytatódott. Ennek előbb a járások összevonása, majd a teljes járási rendszer felszámolása lett az eredménye 1984-ben.

A Bácsalmási Járást 1962-ben szüntették meg, községeit elosztották a Bajai és a Kiskunhalasi Járások között.

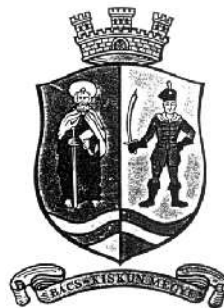
1973-ra a települések között 6 város, 21 nagyközség és 85 község volt. 1985-re a városok száma változatlan, de már 4 városi jogú nagyközség (Bácsalmás is), 3 megyei irányítású nagyközség, 12 önálló tanácsú nagyközség és 4 közös tanácsú nagyközség működött.

A rendszerváltozás utáni új közigazgatási reformig, amely az 1990-es önkormányzatok megalakulásához vezetett, 1 megyei jogú város (Kecskemét) és 7 város (Bácsalmás, Baja, Kalocsa, Kiskőrös, Kiskunfélegyháza, Kiskunhalas, Tiszakécske) volt a megyében.

Bácsalmás a városi státuszt 1986. január elsején kapta.

A Megyei Önkormányzat székhelye továbbra is Kecskemét. Ez az önkormányzat a tanácsihoz viszonyítva már lényegesen kevesebb jogosítvánnyal rendelkezik, szerepe inkább koordináló jellegű.

A városok száma az utóbbi években tovább nőtt, ma már városi rangja van Jánoshalmának, Kiskunmajsának, Kecelnek, Kunszentmiklósnak, Soltnak, Izsáknak és Szabadszállásnak.

IV. Bácsalmás története

SÖVÉNY MIHÁLY

1. NÉHÁNY SZÓ A FALU NEVÉRŐL

A középkori Almás falu minden bizonnyal még azokban az időkben keletkezett, amikor az itteni lakosság magyar nemzetiségű volt. Keletkezéséről, írásbeli anyag hiányában, sajnos időpontot mondani nem tudunk, mert az írott források csak a török hódoltság idején, 1543-ban említik először.

A település valószínűleg az Almás patak mellett jött létre, innen kaphatta a nevét is. Ez az Almás patak pedig nem más, mint az Árpád-korban Aszó névvel illetett folyóvíz, melyet a középkorban a tőlünk nagyjából délkeletre lévő Kunbaja helység határának megállapításakor említettek. Azt, hogy a folyócska mikor kapta új nevét nem tudjuk, valószínű azonban, hogy még a török idő előtt. Mindenesetre Marsigli gróf térképein (ezek a török kiűzése után készültek), már Almaska Bara néven említi.

Egy falunak a mellette folyó vízről történő elnevezésére számtalan példa van. Ezen túlmenően arra is, hogy szerte az országban találhatók még olyan települések, amelyeket az ott folyó Almás nevű folyóvízről neveztek el. Így pl. a régi Bihar, Doboka és Hunyad vármegyékben folyó Almás patakok mellett Almás nevű falvak keletkeztek. Akad azonban még ennél közelebbi példa is. A középkori Bács vármegyében volt egy ún. Alsó-Almás település, amellyel szemben bennünket többször Felső-Almásnak neveztek. Szintén a középkorban, Temerin környékén, Almásnak (ma Mosztonga Bara) nevezett folyóvíz mellett volt Ókér, Szireg. A falu a török időkben elpusztult, később sem települt újjá. Ez az Alsó-Almás volt a Garai család birtoka, nem pedig a mi falunk.

Azt, hogy miért nevezték a patakot „almás”-nak, nem tudjuk biztosan. Egyes értelmezések szerint, a növényi környezetből, almafák szokatlanul nagy számából, tehát almáskertek létéből következhet. Valóban vannak ismereteink arról, hogy, Bács-Bodroiban termeltek almát. Bél Mátyás 1735-ben arról ír Nototia című művében, (lásd az olvasmányokat) hogy itt az ún. cseralmát termelték. Ha ez az almafajta megvolt a mű keletkezésekor, akkor egészen biztosan létezett már a hódoltság előtt is, hiszen vidékünkön ebben az időben a szántóföldi termelés is csak a kezdeteinél tartott, hol van még akkor a tudatos gyümölcstermesztés.

Van azonban az almás melléknévnek egy másik, átvitt értelme is, amikor azt színmegjelölésre használják. Így pl. egyfajta lovak színére az almásderes kifejezést, amely elmosódott szélű, alma alakú, sötétebb foltokat jelent a ló világos szőréen. Továbbfejlesztve a kifejezést, esetleg „tarkázott” értelemben is használhatjuk, amely jól illik egy nem tiszta felületű, hanem vízinövényekkel dúsan tarkázott, mocsaras folyócskára is. Nos a mi Almás folyócskánk biztosan ilyen lehetett. Egy kétszáz évvel ezelőtti leírás szerint csapadékos időben oly sok vizet kapott, hogy elhagyva medrét, félóra járásnyi széles lett, és mélysége helyenként elérte a három métert is, viszont nyugalmi időben nem volt más, mint egy vízinövényekkel benőtt, náddal szegett patakocska, akár mai utódja, amely már a Kígyós nevet viseli.

Azt, hogy a folyócska (és így a falu is) az almáskertekről, vagy vizének „almás-tarkás” felületéről kapta, biztosan tehát nem állíthatjuk.

Tudjuk, hogy a magyar lakosság a hódoltság kezdetén szinte teljesen eltűnt a megyénkből és azt is, hogy a helyükre délről szlávok érkeztek. Ismerték a falu nevét, mert azt átvették, és tovább használták. Ettől a használatától azután a név – mint valamennyi megyebeli falunév – kissé torzult. Almás neve is – egyféle szláv nyelvi sajátosságnak megfelelően – változott. Egy „H” előhangot kapott és szláv, lágyabb kiejtéssel a települést Halmas, Haljmas, Hajmas névvel illették.

A „H” előhang hozzáadására, de még elvételére az anyakönyvekben is bőven találunk példát. Így lesznek a H-Ispánovics, H-Evetovics, H-Éva nevek, vagy fordítva, /H/ Ódos, /H/

Orák és /H/ Irs. Nem érdektelen megemlíteni, hogy ezeket az anyakönyveket eleinte kizárólag szláv papok vezették.

Így lesz tehát az Almásból Halmas, lágyabban ejtve Haljmas vagy Hajmas.

Hogyan keletkezett a Hagmas (ejtendő Hagymás) vagy Hajmas falunév? Györffy György észleli, hogy azok az Almás nevű falvak, amelyek szláv környezetben vannak, Halmasként vagy Hagymásként is ismeretesek. Pl. a Verőce vármegyei Almás neve Hagymás volt, vagy Halmas volt a neve a Temes vármegyei és Krassó vármegyei Almás falvaknak is. A jelenségre csak az lehet a magyarázat, mint már említettem, hogy a szlávok által lágyabban, vagy keményebben ejtett Haljmas, Hajmas szavakat a magyarok értették és írták Hagymásnak, hiszen a szlávok nyelvében sem az alma, sem a hagyma szó nem szerepel.

Ne feledjük, hogy ebben az időben még nem létezett hivatalos helységnévtár, a települések neveit az írástudó úgy írta, ahogy hallotta. Ez okozta ezt a tarkaságot és ugyanazon falunak többféle nevet is eredményezett. Azt sem szabad elfelejteni, hogy a falunévek írásba foglalása – különösen a hódoltság idején – a helyszíntől távol, a királyi Magyarország területén történt.

Mindenesetre tény, hogy a hódoltság utáni, a XVIII. századi, általában kamarauradalmi vagy községi, helyszínen készült feljegyzések ismét egyértelműen az Almás kifejezést használják. A továbbiakban ez a megnevezés marad egészen addig, amíg a többi azonos nevű helységtől való megkülönböztetésként Bács Almás lesz, majd pedig, 1898-tól hivatalosan Bácsalmásnak írják.

IRODALOM

A Bácsalmási Római Katolikus Egyházközség anyakönyvei.

GYÖRFFY György: Az Árpád-kori Magyarország történeti földrajza. Bp. Akad. Kiadó. 1., A-C. 1966. 696-732. p.

KISS Lajos: Földrajzi nevek etimológiai szótára. 4. bőv., jav. kiad. Bp., Akad. Kiadó, 1988. 1-2. köt.

Magyar helységnév-azonosító szótár. Szerk. Lelkes György. Bp. Balassi Kiadó, 1992.

A magyar nyelv történeti-etimológiai szótára. Szerk. Benkő Loránd. Bp. Akad. Kiadó, 1964-1976. 1-3. köt.

2. BÁCSALMÁS TÖRTÉNETE A KEZDETEKTŐL A XVI. SZÁZADIG

Szűkebb hazánk, a Duna-Tisza közén elterülő hajdani Bács és Bodrog megye közvetlenül a honfoglalást követően benépesült. A népesség gyarapodását csak átmenetileg tudta megtörni a tatárjárás. Pusztításait hamarosan kiheverte a vidék, a falvak jórészét újratelepítették, sőt egyre újabbak is keletkeztek, úgyhogy Mátyás király uralkodásának idején ez az országrész volt Magyarország legsűrűbben lakott vidéke.

A középkori Almásról – noha ilyenent többen is találni véltek – sajnos semmiféle írásos emlékünknél nincs. Ez persze nem jelenti azt, hogy határunk a középkorban lakatlan lett volna, sőt egészen a korai időkből van adat a közvetlen szomszédos falvak létezéséről.

Környékünk a XV. Században

Dunán, Bácsbokodon és a jelenlegi Bácsalmás területén keresztül Szeged irányába haladt, keresztülment teljes Bodrog vármegyén. Más magyarázat szerint sószállító út volt Erdélyből a baranyai Árpádházi rokonság uralta falvakba.

Szekeres község királyi várnépek lakhelye, akiknek fuvarozási kötelezettségük volt, míg Úrhatára valaha az egyik Árpád-házi herceg birtoka lehetett.

A későbbi források szerint tudjuk, hogy a kunok betelepülésük után, 1241-ben a Duna-Tisza közén is birtokolnak. Szállásterületeik erősen belenyúlnak Bodrog megyébe, főleg a középső részen, Csongrád megyével határosan találunk összefüggő állapotot. A kun Csertán nemzetség szállásterülete ez, Halas székhellyel. Ez a nép, mivel legeltető életmódot folytatott, nem településeken, hanem átmenetileg használt szállásokon lakott.

A következő helységekről tudjuk, hogy kunok voltak a környékükön: Madarast 1337-ben Nagykunmadarasnak nevezik, és 1373-ban az egyik kapitány neve Madarasi Tompa László, aki Köncsög kun kapitány fia volt. Katymárról tudjuk, hogy 1393-ban kunok vannak határában. Mátyusházán (Mátételke és Csávoly között) 1418-ban egy Tompor nevű kun ember birtokol. Kun szállások voltak még Kunbaja, Tompa, Kelebia, Kisszállás, Tavankút környékén, de ettől délebbre is még számos falunál mutatható ki jelenlétük.

Talán nem járunk messze az igazságtól, ha azt állítjuk, határunkban is kun pásztorok legeltették hajdan jószágaikat.

A XV. században aztán Bodrog és Bács megyékben igen jelentős, összefüggő birtoktestet teremtett a Hunyadi család. A birtokok láncolata Halastól kezdődően Jánoshalmán át Szabadkáig, de Madaras, Bajmok, Tavankút helységekre is kiterjedően mélyen belenyúlt Bács megyébe is. Talán a mi vidékünk is része volt ennek az óriási birtoknak, bár erről írott forrás nem áll rendelkezésünkre.

Már Szent László király (1077-1095) öt birtokon 200 családot adományozott a Pécsváradi Apátságnak a Duna-Tisza közén, amely birtoktest jelenlegi határszomszédunkkal, a mai Kunbajával azonosítható. Az állítólagos adománylevél és ennek XV. századi átirata leírja az adományt határoló helyeket.

Határolja tehát északkeleten az ún. Káliz út, délkeleten Cszaskuta (Tavankút, a mai Szerbiában), Szekeres (falu Madaras és Bajmok között), Tóhely (Madaras területén), Úrhatára (Bácsalmás határában) és az Aszó folyó (a Kígyós egyik ága).

A leírásban szereplő Káliz út a mohamedán káliz kereskedők közlekedési útvonala volt, amely Baja alatt jött át a

3. BÁCSALMÁS ÉS KÖRNYÉKE A XVI-XVII. SZÁZADBAN

A XVI. század eleji települések megismerésének igen fontos eszközei voltak az 1520-1523 közötti, eredetiben fennmaradt tizedlajstromok, amelyek a kutatások alapjául szolgálnak. Ilyen jegyzékek vannak Bács és Bodrog megyékről, azonban Almás község egyikben sem szerepel, noha területe egészen biztosan a lajstromokat összeállítató kalocsai érsekséghez tartozott.

A környezetünkben lévő Madaras és Bajmok községek a listák összeállításának idején Csongrád megyéhez tartoztak, lehetséges tehát, hogy a mi községünk is. Sajnos azonban a Csongrád megyei névjegyzékben sem szerepelünk, a községünket jelző első adat tehát még várat magára.

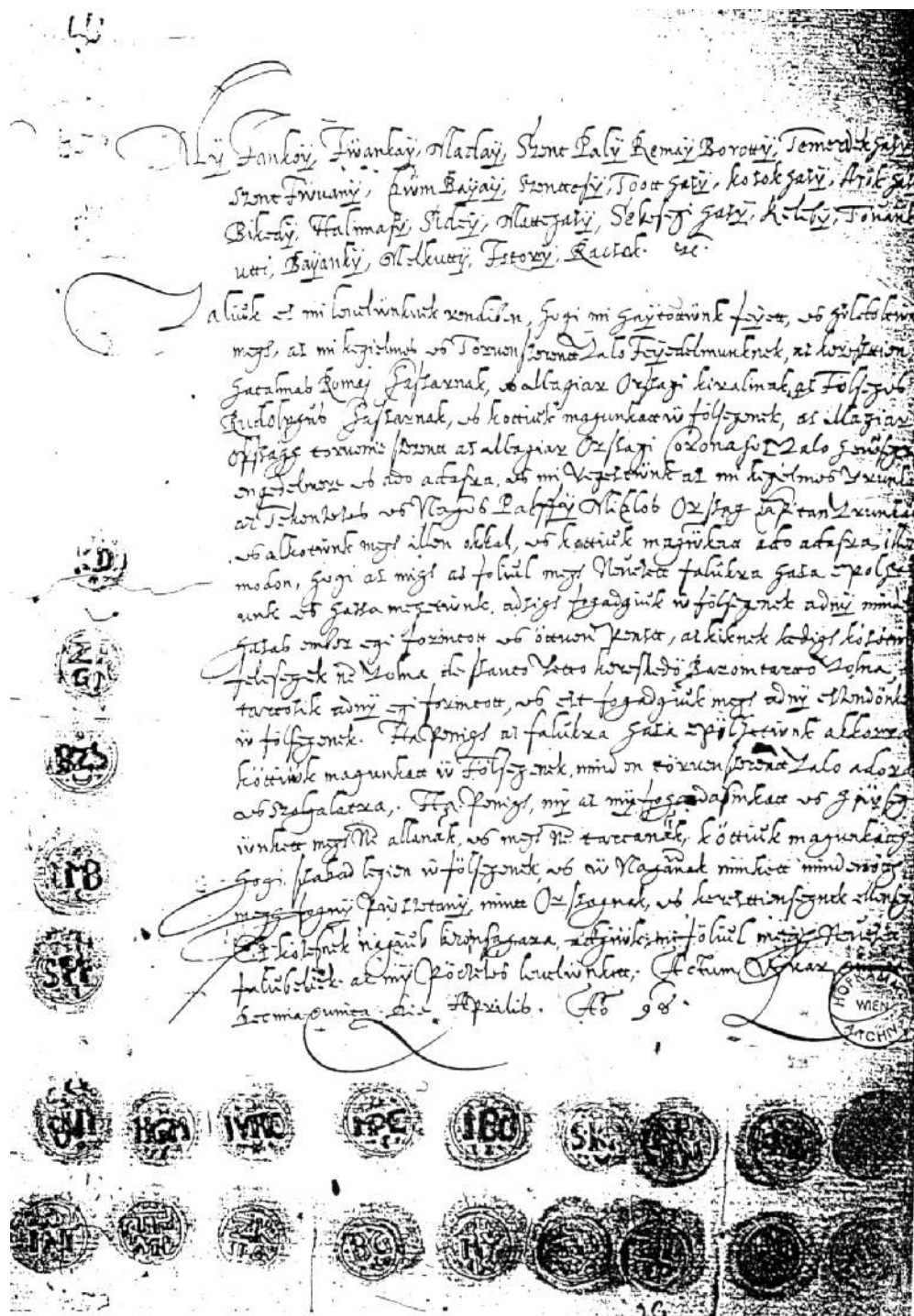
Nem sokkal a jelzett idő után következett be nemzetünk nagy tragédiája, a mohácsi csatavesztés, amelyben a királyi Magyarország háromfelé szakadt, és egyáltalán fennmaradása is kétséges volt.

A hódoltság alatt Bodrog megyében szinte az összes település megsemmisült. A lakosságot elhurcolták, kiirtották, csak néhány családnak sikerült elmenekülnie. Ez a terület a hadak állandó felvonulási útvonala lett, ezért kihalttá vált. Olyan kevesen laktak a megyében, mint azelőtt két-három nagyobb faluban. Ezek is a magyar lakosság helyére délről beszivárgó szlávok voltak.

Közvetlenül az 1526. augusztus 26-i csatavesztés után a török nem rendezkedett be uralomra, hanem az útjába eső falvakat elpusztítva, Bodrog és Bács megyéket teljesen feldúlva visszatért Ázsiába. Már október közepén jelentkezik a Fekete Embernek nevezett Cserni Jován, aki mintegy 15 000 délszláv katonával tovább dúlta Bácskát. Szabadkáról Szegedre, majd Erdélybe ment, ahol 1527 júliusában levertek, így füstbe mentek hatalmi elképzelései. Seregeit szétugratták, de ezek továbbra is a megyében maradtak. Valószínű, hogy ettől kezdve számíthatjuk vidékünkön a szláv letelepülést.

A törökök csak 1543-ban vezették be saját közigazgatásukat, 1545-ben lettek felfektetve az adókönyvek (defter), amelyekből igen sok következtetést lehet levonni a korabeli viszonyokról. Almás falu az egri vilajet (helytartóság) szegedi szandzsákjának (kerület) bajai nahijéjének (járás) beosztásába került, neve több alkalommal felbukkan falunk neve a török adókönyvekben: 1580-ban a falut 25 ház alkotja, 1590-ben 35 ház. Ez természetesen adóköteles házat jelent, így következtethetünk arra, hogy nem okvetlenül ennyi a családok száma is, hanem ettől egy kicsit több.

1598-ból való az az okmány, amelyben vidékünk szláv lakossága hűséget fogad a királynak és Pálffy Miklós országos főkapitánynak. Ebben az iratban községünk Haljmas néven szerepel, és a lakosság nevében egy megbízott látja el kézjegyével az okmányt. Az áttelepülés tényéről, illetve arról, hogy a teljes lakosság elment volna – okozva a falu elnéptelenedését –, nincs tudomásunk.

1598-ból származó okirat, amelyben Almás és a környék rác falvai hűséget fogadnak a királynak és Pálffy Miklós kapitánynak
(Hofkammerarchiv Wien)

Az okirat szövege:

Mi Jankoi, Iwankai, Maday, Szent Pali, Remai, Borotti, Temerdekhati, Szent Iwuani, Kwmbayai, Szenttesi, Toothati, Kotokhati, Arokhati, Bikedi, Halimasi, Sidei, Mattehazi, Sekesegihazi, Keleli, Tovankutti, Bayanki, Melkutti, Istory Raczok
valljuk ez mi levelünk rendiben, hogy mi hajtottunk fejet és hódoltunk meg az mi
kegyelmes és törvény szerént való fejedelmünknek, az keresztény hatalmas romai
császárnak és magyarországi királynak, az fölséges Rudolphus császárnak, és kötjük
magunkat ő fölségének, az Magyarország törvénye szerent, azaz Magyarország koronájához

való hűségre, engedelemre és adó adásra. És mi végeztünk az mi kegyelmes urunkkal, az tekintetes és nagyságos Pálffy Miklós ország kapitány urunkkal, és alkottunk meg ilyen okkal, és kötöttük magunkat adó adásra ilyen módon, hogy az míg az fölülről megnevezett falukra haza épülhetünk és haza mehetünk, addig fogadjuk ő fölségének adni minden házas ember egy forintot és ötven pénzt; a kiknek pedig közülünk feleségek nem volna, de szántó-vető, baromtartó és kereskedő volna, az tartozik adni egy forintot, és fogadjuk megadni esztendőnkint ő fölségének. Ha pedig a falukra haza épülhetünk, akkorra kötjük magunkat ő fölségének minden törvény szerint való adóra és szolgálatra. Ha pedig mi az mi fogadásunkat és hűségünket meg nem állnánk és meg nem tartanánk, kötjük magunkat, hogy szabad legyen ő fölségének és ő nagyságának minket mindenütt megfogadni, pusztítani, mint országnak és keresztyénségnek ellenségét. E kötésnek nagyobb bizonyosságára adjuk mi fölül megnevezett falubeliek az mi pöcsétes levelönket.

Actum Ujvarii, decima die Aprilis, anno 1598.

Több adat jelzi a XVII. században is falunk létezését, de láthatóan a lakosság száma már nem éri el az előző század szintjét, nyilvánvalóan életkörülményeik is erősen megromlottak. 1650-ben a kalocsai érseknek tized fejében 10 forintot fizetnek az ottani lakosok, a rosszabbodás jeleként pedig 1678-ban és 1679-ben már csak 3-3 forintot. Ekkor a községet Hajmásként írják.

Az 1686-ból való kimutatás szerint Hagymás igen kis falu volt, összesen 20 háztartással, a környékbeli községek mind nagyobbak voltak.

Handwritten header: *Handwritten signature*
Handwritten text: *Handwritten signature*
Handwritten text: *Handwritten signature*

Handwritten title: *Handwritten signature*

o Lúdes	200	1000	400	48
o Kálóc	60	1200	220	27
o Málóc	100	2000	400	24
o Tóth	30	600	100	12
o Gadány	30	600	100	12
o Brogyári	20	400	60	8
o Kumbáza	100	2000	400	24
o Tárakó	70	800	120	20
o Fántó	70	800	120	20
o Hegesz	10	200	20	4
o Vezsér	30	600	100	12
o Bántar	20	400	60	8
o Zomart	40	800	120	20
o Nagy	100	2000	400	24
o Hagymás	20	400	60	8
o Kálóc	60	1200	220	27
o Brada	10	200	20	4
o Máté	70	800	120	20
o Nagi	80	1600	280	30
o Kis	70	600	100	12
o Hajmák	200	4000	800	48
o Tóth	60	1200	220	27
<i>Handwritten signature</i> 20400 4800 430				

A század végén sorra kerülő felszabadító háborúk azután valószínűleg a falu teljes megszűnését eredményezhették, mert az 1699-ben elrendelt összeírás már nem találja a lakott helyek között.

HORVÁTH ZOLTÁN

4. A TÖRÖK ALÓLI FELSZABADÍTÓ HÁBORÚK

Az egyesített keresztény és magyar seregek győzelmével végződő, 1686. szeptember 2-ig elhúzódó Budavár ostroma, és magának a városnak a visszafoglalása még nem zárta le végérvényesen a magyarországi felszabadító háborúk sorát. A továbbra is török kézen lévő végvárak és városok sora, valamint a töröknek adózó hatalmas vidékek hirdették még sokáig a félhold jelenlétét. Az ország teljes felszabadításához még óriási véráldozatokra és anyagi erőfeszítésekre volt szükség.

A szövetséges hadvezérek (mindenekelőtt Lotharingiai Károly főherceg és Miksa Emánuel bajor választófejedelem) éppen ezért nem is akarták befejezni a nem kis hadisikerrel kecsegtető harcot. Három nappal Buda bevétel után már indult is az egyesített hadsereg a hatalmas török hadsereg üldözésére. Szulejmán pasát utolérniük ugyan nem sikerült, előretörő egységeik azonban elfoglaltak néhány török erősséget.

A Budáról délnek induló keresztény had csak súlyos áldozatok árán haladhatott előre, mert az előttük hömpölygő török hadsereg útjában minden felemésztett és elpusztított. 1687-ben az Udvari Haditanács a hadműveletek céljául Belgrád visszafoglalását tűzte ki.

Lotharingiai Károly főherceg, „a budai győző” ellenezte ezt a tervet, arra hivatkozva, hogy míg Eger, Székesfehérvár, Szigetvár, Kanizsa, Temesvár és Várad török kézen van, még csak gondolni sem lehet ily távoli célra. I. Lipót (1657-1705) osztrák császár ennek értelmében Eszék felé rendelte a főherceget és Miksa Emánuel bajor választófejedelemet, hogy a fontos átkelőhely birtokbavételével vágja el a török főerőket a Dunántúltól. A II. mohácsi csataként is ismert győztes nagyharsányi csata (1687. augusztus 12.) után Eszék következett, majd a Lotharingiai Károly vezette fősereg Szeged ellen indult.

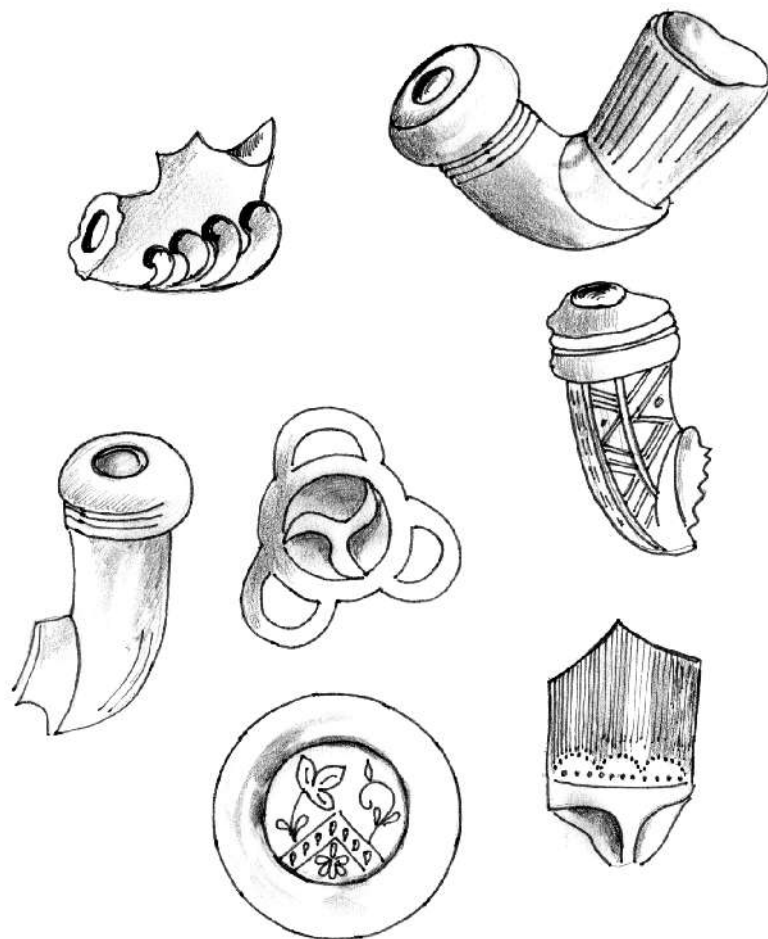
A korabeli haditérképek és híradások alapján egyértelműen körvonalazható, hogy Lotharingiai Károly főherceg és Miksa Emánuel bajor választófejedelem seregei e hadjárat során elérték a mostani Bácsalmás „előtelepülését”, az akkori rácok lakta Almás pusztát is. A több irányban és több hadoszlopban vonuló egyesített hadsereg feltehetően az ún. „madarasi hadiúton” (Ozorai Pipo, Zsigmond Császár kiváló hadvezére által is igénybevett vonulási irány) haladt, s érintette a mai Bácsalmástól nyugatra elhelyezkedő, ún. Török-dombot. E stratégiai szempontból kiemelt jelentőségű magaslat (feltehetően bronzkori település, vagy földvár maradványa) minden bizonnyal meghatározó szerepet játszott a török elleni felszabadító háborúk késői szakaszában. (Lásd olvasmányok: A bácsalmási Török-domb rejtélye)

A domb régészeti átjárása és „szondázása” még bizonyára számos meglepetést tartogat, hisz az sincs kizárva, hogy a II. Rákóczi Ferenc fejedelem vezette kuruc seregek - súlyos emberáldozatokkal is járó - 1704. évi júniusi ún. „bácskai hadjáratában” a császárpárti rácok ellen indított nagy katonai offenzíva egyik „vezetési pontját” képezte. Az Óalmáson, 1993. június-augusztusban végzett régészeti feltárások alapján ugyanis bizonyítást nyert, hogy a rácok által lakott, mocsarakkal körülvett Almás falu a Török-dombtól mindössze 2 km távolságra helyezkedett el, s e hadjáratban – a rendelkezésre álló írásos dokumentumok alapján – nagyrészt meg is semmisült.

4/a A török hódoltság és a felszabadító háborúk korának régészeti leletei Bácsalmáson

Eddigi ismereteink szerint a török háborúk korából csak az a pár szórványleletet ismert, amelyet dr. Horváth Zoltán helytörténész - a fejezet szerzője - 20 év alatt gyűjtött be a Török-domb (vagy Kerek-domb) környékén.

Ezek közül említést érdemel több égetett cseréppipa töredék, egy nagyon szép bronz fülű, keleties mintázatú gyöngyház gomb és egy feltehetően előltöltős pisztolyhoz való négyélű pattintott kovakő, valamint Lipót császár 6 krajcárosa és egy lószerszámhoz való bronz szíjelosztó, esetleg nyíltegez felfüggesztő karika, ami természetesen korábbi évekre is datálható.

Török-kori emlékek
(pipatöredékek, gyöngyház
mentegomb, bronzból készült
szíjelosztó)

5. A RÁKÓCZI-SZABADSÁGHARC HELYI VONATKOZÁSAI

Bácsalmás város története kevésbé kutatott – de úgy tűnik a legújabb levéltári adatok alapján –, eseményekben bővelkedő fejezete a Rákóczi-szabadságharc. Az események rövid menetét és kronológiáját az alábbiakban vázolhatjuk.

1703. év elején a szerb (rác) Határőrvidék szervezésére kiküldött bizottság befejezte működését. A szerb határőrség már el volt helyezve őrállomásain, amelyeknek csakhamar jó hasznát vette a bécsi udvar, nem annyira a török ellen, mint inkább Rákóczi kurucjai ellen, akik ez év nyarán már egészen a Tiszáig lobogtatták a szabadság zászlóit. A Tiszáig nyomuló kuruc hadsereg győzelmeire az egész Alföld népe mozgásba jött. Rákóczi már kezdettől fogva arra törekedett, hogy a szerbeket a felkeléshez való csatlakozásra bírja. Ezért még 1703. augusztus 9-én a székelyhidi táborból felhívást intézett hozzájuk.

Csakhogy a Határőrvidék népe sokkal inkább az ortodox papság és a császári tisztek befolyása alatt állott, semhogy Rákóczi felhívása visszhangra talált volna náluk.

Rákóczi Ferenc és Bercsényi Miklós még Lengyelországban elhatározták, hogy a hazai szerbséget megnyerik ügyüknek. A bécsi udvar azonban megelőzte őket, magához csábítva a szerb papságot, amely korlátlan hatalmat gyakorolt a nép felett. Maga a szerb nép ugyan szívesebben csatlakozott volna Rákóczihoz – hisz a kurucok között is folyton szolgáltak szerb katonák –, de az egész szerb nép csatlakozását megakadályozta a pátriárka, aki teljesen az udvar zsoldjában állott, ahonnan már 1703. november 22-én utasítást kapott, hogy a szerbek között megkezdje a szabadságharc elleni felkelés megszervezését. Így azután a szerbek mindenütt a magyarok ellen fordultak.

Szeptember közepe táján a kurucok Csongrádnál a császáriaktól súlyos vereséget szenvedtek, ami lényeges befolyással volt a bácskai szerbek (rácok) további magatartására. Báró Kyba császári tábornok, a bródi és a szávamelléki szerb hadak vezére e sikertől elbizakodva szeptember 29-én Szegedről nagyhangú, „mocskolódó” kiadványt intézett a néphez, amelyben Rákóczit és Bercsényit hitszegő pártütőknek nyilvánította, s a népet felkelésre szólította fel. A csongrádi csatavesztés hatása alatt az óhitű papság a legnagyobb buzgalommal terjesztette e kiáltványt a tiszai szerbek között, akiket sikerült feltüzelní a kurucok ellen. Néhány nap alatt mintegy 30 000 szerb fegyveres állott harcra készen, akiket báró Kyba Szegedről Halas felé vezetett, hogy a kurucoktól szorongatott Szolnokot megsegítse.

Ekkor azonban megfordult a kocka. Szolnok ugyanis ekkor már a kurucok kezében lévén, egy kuruc csapat Deák Ferenc vezérlete alatt Halas (a mai Kiskunhalas) felé vette útját, ahol a szembejövő szerbekkel megütközött. A kuruc had ezúttal derekasan megállta a helyét, s bár közülük 234-en estek el, a szerbeket megverte, sőt maga a fennhéjázó báró Kyba is elesett. A szétszórt szerb had pedig Kecskemét elpusztításával állt bosszút.

Eközben Rákóczi 1703 októberében az időközben kuruccá lett báró Károlyi Sándort küldte Kecskemét vidékére, hogy a kuruc felkelést szervezze, és a vidéket megvédje a bácskai szerbek támadásaitól. Amíg Károlyi Kecskeméten volt, addig a szerbek nem mozdultak ki Bajáról, de alig távozott, a szerbek ismét Kecskemét vidékére törtek, és a Duna-melléki községeket fosztogatták. Kecskemét és Nagykovács városai tovább nem tűrve a bácskai szerbek garázdálkodásait, 1703. november havában küldöttséget menesztettek Bécsbe, hogy az udvari haditanácsnál szorgalmazza a szerbek megfékezését. A küldöttség panaszaira a Magyar Királyi Udvari Kancellária 1703. december 5-én „dörgedelmes” hangú levélben inti jobb belátásra Monasterly Jánost, a szerbek katonai vezetőjét.

Időközben a kurucok ismét megszállották Kecskemétet, de attól lejjebb nem hatoltak. A szerbek pedig talán a nagy hideg, vagy a bécsi leirat hatása alatt abbahagyták garázdálkodásaikat. Ezzel mintha némi közeledés történt volna a kurucok és a szerbek között. 1704. január 13-án a bácskai szerbek egy küldöttsége jelent meg Károlyi Sándor sümei főhadiszállásán, hol felajánlva a szerbek csatlakozását a kurucokhoz, segítségül 5000 emberből álló hadat helyeztek kilátásba. Mialatt azonban a szerbek küldöttsége Károlyinál járt, Deák Ferenc és Ilosvay Imre kuruc ezredek – kiknek feladata a bácskai szerbek fékentartása volt – január 15-20. között Kreutz császári vezérőrnagy és Monasterly János hadait megtámadván, szétugrasztották. A támadást – amely eléggé meggondolatlan volt – a szerbek az általuk felajánlott egyezség megsértésének tekintették, és árulásnak bélyegezték. Ezért teljes erővel a Dunántúlra támadtak, ahol iszonyú kegyetlenkedéseket követtek el. E félreértés volt egyik fő oka annak, hogy a kurucok és a szerbek között az egész szabadságharc alatt közeledés nem történt, s a szerbek mindvégig a kurucok ellen küzdöttek.

5/a A bácskai kuruc hadjáratok

Rákóczit e vérlázító kegyetlenségek hírére elhagyta a türelme, s elhatározta, hogy katonailag teljesen lehetetlenné teszi a szerbeket, illetve az ország elhagyására kényszeríti őket. Bercsényi

eleinte erősen ellenezte a szerbek elleni hadjáratot. „*Hagyjon békét Nagyságod az rácoknak*” – írja 1704. április 17-én Nagyszombaton kelt levelében. Június hónapban azonban már Bercsényi is belátta, a szerb pusztítások mindaddig fognak tartani, míg Szeged a császáriak birtokában lesz. 1704. június havában – mialatt a Dunántúlon véres harcok folytak a kurucok és a császáriak között – Rákóczi Soltnál ütött tábornok, hogy a bácskai szerbeknek Heisster generális hadaival való csatlakozását megakadályozza. Június 27-én azonban felszedte táborát és a római sáncok felé indult. Kikerülve a Duna mentén a nehezen járható Sárközt (az ún. Kalocsai Sárköz), hadával Kiskörösre vonult, ahol már várta gróf Esterházy Antal generális a Kecskemét, Nagykörös és Cegléd városoktól kiállított kocsikkal és a szolnoki ágyúkkal. Esterházy Antal generális Rákóczi hadainak megérkezésekor, június 29-én hirtelen kocsira ültette gyalogságát, és váratlan gyorsasággal Bátmonostor alatt termett, amelyet rögtön meg is támadott. A szerb források szerint katonái kegyetlen vérengzésbe kezdtek.

Bátmonostor elfoglalása után Esterházy rövid idő alatt Bács vára alá vonult, amelyet rövid idő alatt el is foglalt.

A szerbek a kurucok elől a Szerémségbe és a Temesközbe menekültek. Kiknek pedig nem volt idejük elfutni, azok a nádasokba rejtőztek. A kurucok valóságos hajtóvadászatot rendeztek ellenük, a nádasokat felgyújtották, a mezőkön talált gulyákat elhajtották, a mocsarakban talált népet pedig leöldösték. Borzasztó kegyetlenséggel folyt a háború.

5/b Rövid ideig tartó fegyverszünet

Időközben a Selmechányra áttett béketanácskozások alatt 1704. szeptember 25-én fegyverszünet jött létre a császáriak és a kurucok között, amely november 1-jéig meghosszabbított. A fegyverszünet alatt mind a kuruc hadak, mind a szerbek tartózkodtak a komolyabb fegyveres összetűzésektől.

A fegyverszünet ideje alatt Hellebront János kuruc ezredes visszatartotta a kurucokat a Bácska pusztításától. De októberben – mivel a szerbek szünetelni készültek – csapatával egy fordulót tett Szabadka és Baja felé. Nyilván az akkori Almáson, mint hadiúton keresztül, hogy megtudja, csakugyan meghódítottak-e, s nem forgatnak-e valami „csalárdságot” a fejükben. Örömmel újságolta ezután ebből az útjából október 4-én kelt levelében, hogy „*a Zombor vidéki szerbek nyugodtan szántanak, vetnek s gazdálkodnak, a bajaiai pedig a szünetre is feljöttek*”. A szerbek között tehát ekkor a békére való törekvés kerekedett felül, mely még a fegyverszünet után is jó darabig megmaradt, míg a császári tisztek és a pópák őket ismét a magyarok ellen nem tüzeltek őket.

5/c A harcok kiújulása

A fegyverszünet leteltével az ellenségeskedések ismét kezdetüket vették. Az alföldi hadjárat vezetésével Rákóczi ekkor Bottyán János generálist bízta meg (ekkori rendfokozata brigadéros), aki a fegyverszünet folyamán, október 10-én esküdött a fejedelemnek hűséget.

Bottyán újból felszólítást intézett a szerbekhez, hogy a kurucokhoz csatlakozzanak – sőt hajlandó lett volna őket rendes zsold mellett alkalmazni –, de a pópáktól felizgatott nép hallani sem akart Bottyán ajánlatáról, ezért a háború kiújulása elkerülhetetlenné vált. A meg-megújuló harcok váltakozó sikerrel folytak 1705 nyaráig.

5/d A szolnoki várkapitány az 1707. évi bácskai rác hadjárat élén

A legújabb kutatási eredmények és levéltári adatok igen érdekes megvilágításba helyezik az ismét kiújult bácskai hadjáratokat. A helyi háború kirobbanását a török kori végvári hagyományok alapján egy-egy rajtaütés, vagy sokszor ellátási zavarok, esetleg éppen a katonák „unatkozása” váltotta ki. E tekintetben érdemes megemlíteni a szolnoki várkapitány,

Berthóti István brigadéros – a későbbi bácskai rác hadjáratok kiváló képességű tábornokának – ezirányban írt levelét Károlyi Sándorhoz, amelyben tájékoztatja a főgenerálist a Duna-Tisza közén lévő katonaság helyzetéről:

Méltóságos Generális, nekem jó Uram!

Hevesrűl tegnapi napon költ méltóságos levelét Nagyságodnak most, úgy mint estveli öt órakor vettem, és szolnoki és hatvani hajdúkat, ha az kocsik kiállanak, elküldöm Kis Mihály seregével edgyütt....(Berthóti István brigadéros seregét Károlyi Sándor főgenerális más, stratégiaileg fontosabb helyszínek védelmére rendeli) ... bár csak az magam corpusom (hadtest, vagy seregetest) féle hadak maradtak volna velem, jó fordulást (nyilván rajtaütés) tehettem volna az BÁCSKASÁGON, bár csak defensive cselekedhessem valamit, minthogy az kecskeméti és kőrössi (nagykőrösi) katonaságnak az széna, szalma és abrak nemléte miatt alig mász az lova. Ajánlom tovább is Nagyságod gratiájába (kegyelmébe) magamat.

Cegléd, die 9. Februárii 1707.

*Berthoti István
brigadéros*

A levél Károlyi Sándor főgenerálisnál bizonyára meghallgatásra talált, mert a brigadéros 1707. március 15-én kelt levelében már az alábbiakról tájékoztatja Károlyi Sándort:

... ha az Sár köztiiek nem kaptak volna maguk (bizonyára nem segítik)... (olvashatatlan levélrész) nehezen jöhetnek volna Kecskemétre, mert egész Tisza Duna között nagyobb részent mind ki van égve, az pusztán semmi gaz vagy fű nem található. Minthogy hadam kevésbül, alig hat ezerbül állott..... aban semmit el nem mulattam (nyilván jól kihasználta serege erejét). Jóllehet ha erőm (azaz nagyobb dandárom) lett volna, az volt a szándékom, hogy az dandárt egész Bácsig (Bács vára) leviszem...” (Berthóti itt megemlíti, hogy csak Baja városáig jutott el, mivel „gyenge” katonaságával nem mert délebbre előretörni.)

A levél nehezen olvasható soraiból olyan következtetést lehet levonni, hogy Berthóti István brigadéros viszonylag szűk létszámú seregével Baja környékén mégis rátört a rácokra:

... de minthogy kevesen voltak (mármint katonái) az rettenetes fergeteg is reánk jött (nyilván a rác sereg), kevés embernek mulatozni nem lehetett az ellenség torkában, csak amit hamarjában elhozhattak (nyilván zsákmányoltak) el kellett gyűnnünk. Csak juhot is többet kellett elhagyni hat vagy hét ezernél. Ha nekem hat ezer gyalogom és négy ezer lovassom, bár csak az mostani korpussom lehetet volna mellettem, bizony most vettem volna véget azon ellenségnek (a levél ezen része szemrehányás a más csataterекre elvezényelt katonáit illetően) ... ugyan nagy ... oly kevesse is hoztak többet két ezer marhánál és negyven szekér aprólékos portékánál (azaz a rácokra való rajtaütést a brigadéros így is sikeresnek értékeli).

Maradok Nagyságodnak alázatos szolgálja

Fülep Szállás Die 15. Martii 1707.

*Berthóti István
brigadéros*

Ugyancsak sikeresnek ítéli a brigadéros a Duna-Tisza közti rácok elleni hadjáratát Bercsényi Miklósnak írt levelében is:

Méltóságos Fű Gyeneralis nekem jó Kegyelmes Uram!

Az elmúlt napokban mintegy két ezerig való hadat összveszedvén, az Bácskaságra alá indultam vala, amint hogy Isten segítségébül visszajöttem szerencsésen, mert Báacson alól, az ahol békességes megmaradásokat reménlették volna, egész Ilok (Újlak, Horvátország) eleire penetrálván embereim négy falut felpraedáltak, az kik fegyverkeztenek, mind megholtak, az kik pedig meg nem futamodtak és nem

fegyverkeztek, életben megmaradtak. Bizonytal irhatom Nagyságodnak, hogy ha az én Korpusom (seregtest) melynek egyik részt Méltóságos Gyeneralis Károlyi Sándor Uram eő Nagysága magával elvitte, velem lehetett volna, most végít értem volna az Bácskaságnak, most olyan rémülés volt közöttük (a rácok között), hogy edgyik a másikat tapodtatta. Mind olly kevés emberrel is, Istennek neve dícsértessék, eleget nyertem túllök, esett el közzülök több másfél száznál, rabul hoztam negyvenig valót. Valóban nehezen esett portázásom, mert az egész mezők megégvén, élést nem kaphatván, lovaink s magunk alig hogy el nem veszünk ... Három embernél többet nem vesztettem.

*Ajánlván mindenkor Nagyságodnak Kegyelmisségében magamat, maradok még élek Nagyságodnak alázatos legkissebbik szegény szolgálja:
Kecskemét Die 19. Martii 1707.*

*Berthóti István m.p.
brigadéros*

Hogy mi történhetett a Baja környéki rácokra való rátöréskor, csak sejtethjük. Egy biztos: Berthóti István brigadérosnak már 1707. március 24-én igazoló jelentést kellett Károlyi Sándornak írnia „túlkapásai” miatt:

Méltóságos Generális, nekem jó Uram!

Nekem írott mássodik rendbeli méltóságos levelit Nagyságodnak mai napon alázatossan vettem, én csak gyarló egészséggel bírok. (Az Érsekújváron született brigadéros, örökös érsekújvári várkapitány 1709. október 15-én meghalt.). Nem tudom, ki informálta Nagyságodat az Bácskasságon való paraszt rácok levágatása iránt, az való, hogy a fegyvert viselő rácokon kívül többet vagdaltak le hatvanig valónit, de az mind részeg lévén, hanyat homlok dorongokkal, vasvellákkal nekiek menvén az katonáknak, úgy estek el ugyanazon faluban (esetleg Almás ?!) ... egy aszszony ember ... az ki áldakat volna (nyilván áldott, vagyis terhes volt), azután történet szerint lőtték meg, az vőlegénynek is megesset az lakodalom (nyilván a kurucok egy eskővői menetre csaptak le ?), mert ugyanaznap levágták. Ha sok parasztembert szánt szándékkal vágni kellett volna, ezernél is többet vághattak volna (mármint a kurucok), de az hol nem fegyverkeztek, mind megmaradtak, jóllehet, hogy resolváltam vala megint, hogy az mely paraszt rácok ottan vadnak elbocsássam, de mivel eljövetelem után Butyiszk (a jelenlegi Bácsbokodra következtethetünk) nevű falura, az hol német salvgarda (örparancsnok) volt, reá ütöttek az rácok, semmit sem gondolván a salvgardával (aki nyilván udvari szolgálatban álló, éppen ezért a rácoknak „szövetségese” volt), tizenkettőt az emberekben levágtak, ezért én is ezeket megtartóztatom (megsajnálom ?), sőt még talán a salvgardát is elhozatom...
Kecskemét Die 24. Martii 1707.

*Berthóti István m.p.
brigadéros*

Az sajnos a sors fintora, hogy Berthóti István sikeres Bácskai hadjáratára válaszul a szerbek 1707. április 3-án, kora reggel rátörtek a védtelen Kecskemétre, amelyet kiraboltak és felgyújtottak. Fosztogatás közben 2500 embert, közöttük több török és görög kereskedőt is legyilkoltak. Ha Nagykőrösről idejében meg nem érkezik a segítség, Kecskemét végpusztulásra jutott volna. A nagykőrösieiek közeledtére azonban a szerbek nagy zsákmánnyal és számos fogollyal a tiszai Határőrvidékre vonultak vissza.

5/e Az utolsó sikeres bácskai kuruc offenzíva

A kecskeméti elfogott rokonaik kiváltása érdekében a pétervárad és a szegedi rác parancsnokokhoz fordultak (ide kerültek az elhurcolt kecskeméti polgárok), akik a Berthóti István brigadéros által elfogott szerbek szabadon bocsátását követelték.

A tárgyalások megindultával a pétervárad parancsnok 1707. május 9-én 110 kecskeméti foglyot Szegedre kísértetett, ezeknek nagy része azonban az úton elhalt, többen pedig megszöktek.

A Kecskeméten legyilkolt török kereskedők miatt azonban a bécsi udvarnak gyűlt meg a baja a portával, s a török katonai beavatkozást - a kurucok oldalán - csak hosszabb diplomáciai tárgyalásokkal lehetett elhárítani. Végre úgy egyeztek meg, hogy a kecskeméti mészlászlásban résztvevő szerbek családonként 2-2, a többiek pedig egy-egy forintot fognak fizetni kártérítésül. A szerbeknek egy időre el is ment a kedvük a hasonló támadásoktól.

Csak 1708 április havában jött ismét hír a bácskai szerbek készülődéséről, de Sötér Tamás kuruc ezredes portyázó kurucok ez esetben sikeresen távol tartották a bácskai városoktól a szerbeket. 1708 nyarán azonban ismét megtámadták Nagykőrös és Cegléd városokat, Nagykőrösnél azonban súlyos vereséget szenvedtek, és sebesültjeikkel meg sem álltak Szegedig. Rákóczi ekkor egyik legtehetségesebb tábornokát, Béri Balogh Ádám brigadéroszt (ki 1709-ben a Lajtán átkelve maroknyi kuruc csapatával még a vadászó I. József császárt is majdnem fogságba ejtette) és Szűcs István (Istók) főhadnagyot küldte a szerbek ellen (akit a kurucok a „ráczok ostora” néven tiszteltek), és több lovasrohammal megtorolták a bácskai rablóhadjáratokat.

5/f Régészeti leletek a kuruc háborúk időszakából Bácsalmáson

A Bácsalmás-Óalmási határterületben feltárt, viszonylag gazdag török kori és kuruc kori leletanyaggal rendelkező Rác temető egy rendkívül nagy kiterjedésű, a Duna-Tisza közeli löszdombok jellegzetességeit (flóra és vegetáció) magában foglaló területen helyezkedik el. A temetőnek felhasznált dombvonulat észak-déli irányú, a Kígyós-ér partján, annak valamikori árterülete mentén helyezkedik el.

Keleti irányban (a mostani Bácsalmás város irányában) húzódó dombvonulaton helyezkedhetett el az akkori (XVI-XVIII. századi) lakott település (Almás?), amelynek északi folytatása a Kőhegyi Mihály által 1964-ben feltárt középkori faluhoz csatlakoztatható, azzal szinte „régészeti egységet” képez. A több mint 200 sír feltárása során viszonylag nagy számban kerültek elő az akkori szerbek viseletére jellemző régészeti leletek. Így a férfiaknál ezüst és bronz (ón) pityke, fémfüles, félgömb alakú gombok. A nőknél a jellegzetes bronz hajtű. A gyerekek sírjaiban üveg és bronztükröcskék, valamint mediterrán eredetű tengeri csigák kerültek elő.

A temető időrendileg jól elhatárolható volt. A temetkezések a dombvonulat déli oldalán kezdődhettek (a mai Bokodi út felőli részen), s északi irányban (a baja-bácsalmási vasútvonal irányában) folytatódtak. Bizonyítja ezt a koporsók faanyagának állapota is. A korai temetkezések koporsóinak faanyaga teljesen elkorhadt, északra haladva azonban kisebb-nagyobb mértékben megmaradt. A kifejezetten északi fekvésű koporsók egyre inkább felismerhetők (pl. egy 1637. évi III. Ferdinánd császár 3 krajcárosával [cseh veret] keltezhető koporsó faszerkezete viszonylag épségben fennmaradt). A koporsók faanyagára a kocsányos tölgy (*Quercus robur*) a jellemző (dr. Molnár Sándor, a Soproni Erdészeti- és Faipari Egyetem tanárának szóbeli közlése). Bizonyára ez a fafaj képezte a XVI-XVIII. századi ártéri területek, (pl. a Kígyós-ér) jellegzetes fafaját, amelynek maradványai, az ún. „relictumtölgyesek” szép együttese éppen a bácsalmási Kossuth-parkban maradt fenn.

Az előkerült csontanyag alapján a hajdani népesség körében igen jellegzetes volt a különböző ízületi megbetegedések viszonylag gyakori száma. Ilyenek például az idült ízületi gyulladás (arthritis chronica), amely a kéz- és lábízületeken nyilvánul meg a leggyakrabban, de előfordult kóros ízületi elváltozás (Arthropathia neuropathica) is. Kisgyerekeknél viszonylag

gyakori volt az angolkór (rachitis). (A csontok jellegzetes elváltozásairól a fejezet szerzője diákép-felvételeket készített.)

A temető északi része felé haladva egyre inkább kerültek elő olyan csont- és koponyasérülések, amelyek egyértelműen „harci cselekmények” velejárói. Pl. kard által okozott gyógyult, illetve, nyílt sebek, négyzet alakú harci csákány vagy fokos által okozott mély sebek (ez utóbbiak különösen észak felé sokasodnak, bizonyára a török alóli felszabadító harcok és a kuruc háborúk következményeként).

SÖVÉNY MIHÁLY

6. BÁCSALMÁS ÚJRATELEPÜLÉSE ÉS FELEMELKEDÉSE A XVIII. SZÁZADBAN

1703-ból van az első adat, amely azt jelzi, hogy a falu nem létezik, a puszta tulajdonosa a királyi kamara. Ez az időszak különben sem kedvez a faluszerződésnek, mert a Rákóczi-féle szabadságharc idején az egész Bácska ismét hadszínterré lett. Minthogy az itteni szláv lakosság császárpárti volt és katonailag is Rákóczi ellen fordult, ellenük több ízben megtorló hadjáratot vezettek a kurucok.

A hadjáratok befejeződése után arról van tudomásunk, hogy 1711-ben ismét visszatért a lakosság, vagy talán újratelepült a falu.

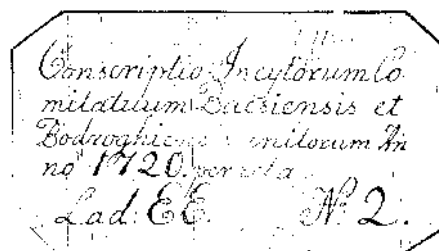
Az 1715-ös összeírás szerint hat adófizető család lakja. Az 1720-ban megismételt összeírás ezeket név szerint is felsorolja, de ekkor már csak öt családot említ. Megérdemlik ezek a családok, hogy név szerint is szerepeljenek itt, annál is inkább, mert valamennyi családnév ma is megtalálható nálunk.

Franya Rudics	(Ferenc) ő volt a falubíró
Barissa Rudics	(Bertalan)
Miat Piukovics	(Máté)
Blás Bosnyák	(Balázs)
Ilia Siskovics	(Illés)
Miat Nimcsev	(Máté)

1716-1719 között az almási lakosság a töröktől való félelmében Szabadkára költözött, majd a háború befejeztével ismét visszajött.

Mivel az újonnan felállt Bács vármegye a régi Bodrog területén is működött, az 1720. szeptember 14-én tartott megyegyűlés vette fel tagjai sorába Almás községet. Ettől kezdve számíthatjuk településünk újkori folyamatos történetét.

1733-ban a kalocsai érsekség összeírása szerint 12 házaspár lakik a faluban, ami kb. 75-80 főt jelenthet. 1753-ban az újabb érseki összeírás már 49 párt talál falunkban, ez a szám mintegy 280-300 lakost jelentett.

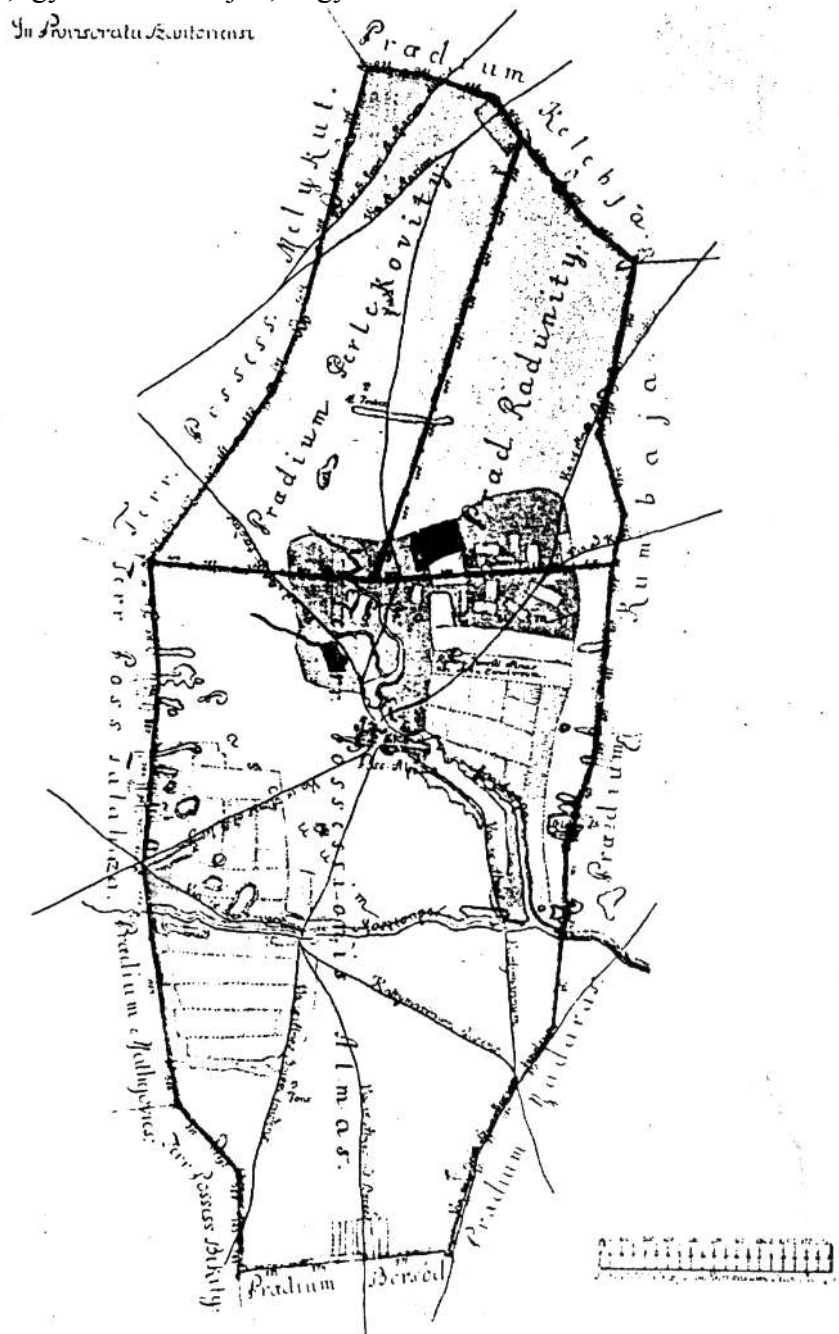
Franya Rudics	51	4
Barissa Rudics	70	4
Miat Piukovics	81	4
Blás Bosnyák	38	5
Ilia Siskovics	38	5
Miat Nimcsev	38	5
Franya Rudics	38	5
Barissa Rudics	38	5
Miat Piukovics	38	5
Blás Bosnyák	38	5
Ilia Siskovics	38	5
Miat Nimcsev	38	5

Az 1720-as összeírás
(Magyar Országos Levéltár, Bp.)

1766-ban maga a község végzi az összeírást, valószínűleg Forgács Mihály jegyző által, aki Jászberényből érkezett, és a tanítói tisztséget is betöltötte. A falu bírása ekkor Rudics János volt.

Házasság	78 családfő, 232 gyerek, 16 szolga	= 405 fő
Családtag	<u>89 családfő, 123 gyerek, 3 szolga</u>	<u>= 293 fő</u>
Összesen:	167 családfő, 355 gyerek, 19 szolga	= 698 fő

Az 1778-as érseki összeírásból van még egy adatunk: a községet ebben az időben 280 házaspár lakja, így azt mondhatjuk, hogy a lélekszám ekkor 1400 fő körüli volt.

Almás falu határa 1767-ből
(Hofkammerarchív, Wien)

Láthatjuk, hogy a már hosszabb ideje tartó békeidőszak milyen kedvező hatással volt a falu lélekszámának emelkedésében. A kezdeti 6 házaspárból 280 lett, ami ugyancsak jelentős gyarapodás.

6/a Az 1772. évi úrbéri szerződés és Bácsalmás

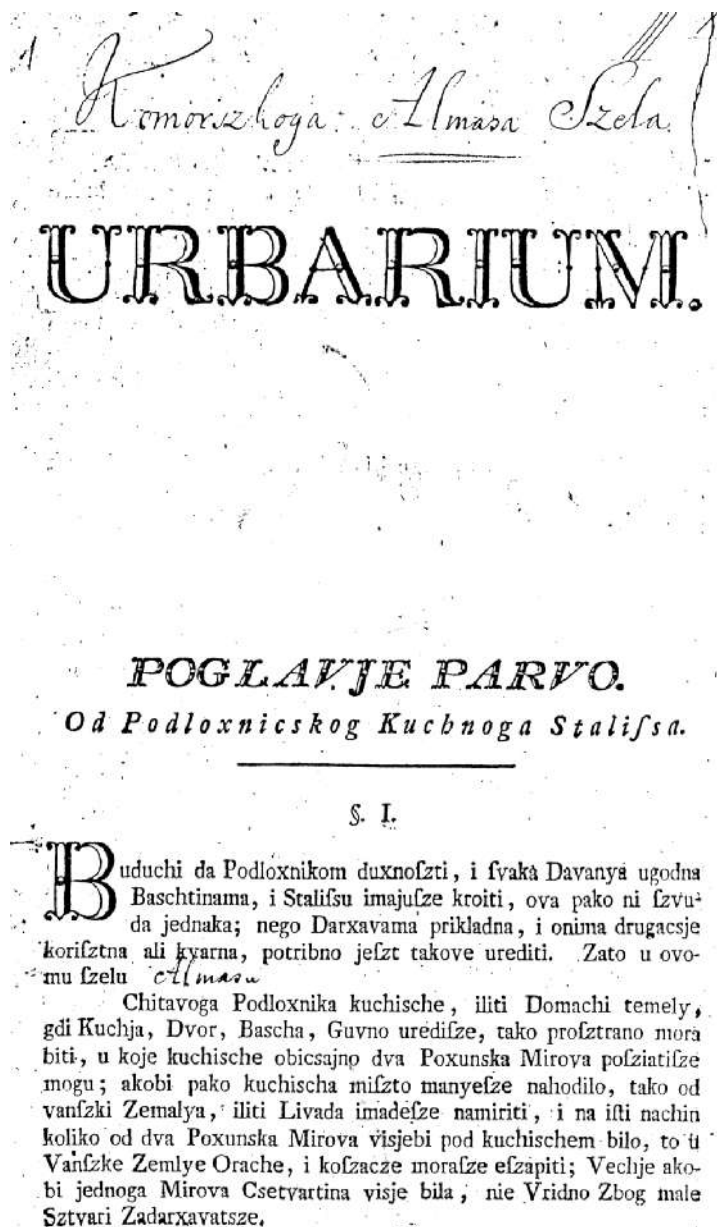
A faluközösség jobbágynak és zsellérének helyzetét, jogait és kötelezettségeit tartalmazó okmányt úrbéri szerződésnek vagy urbáriumnak nevezzük. Mária Terézia jobbágyvédő, az állami adóbevételek növekedését célzó intézkedéseinek volt köszönhető az a rendelkezés, hogy minden jobbágyközösségnek írásba foglalt jogai és kötelezettségei legyenek.

Almás kamarai falu 1772-ben kapta meg urbáriumát, amely az akkori – elnevezés szerint illír – lakosságra tekintettel horvát nyelven készült, és a Komorszkogo Almasa szela Urbarium címet viselte.

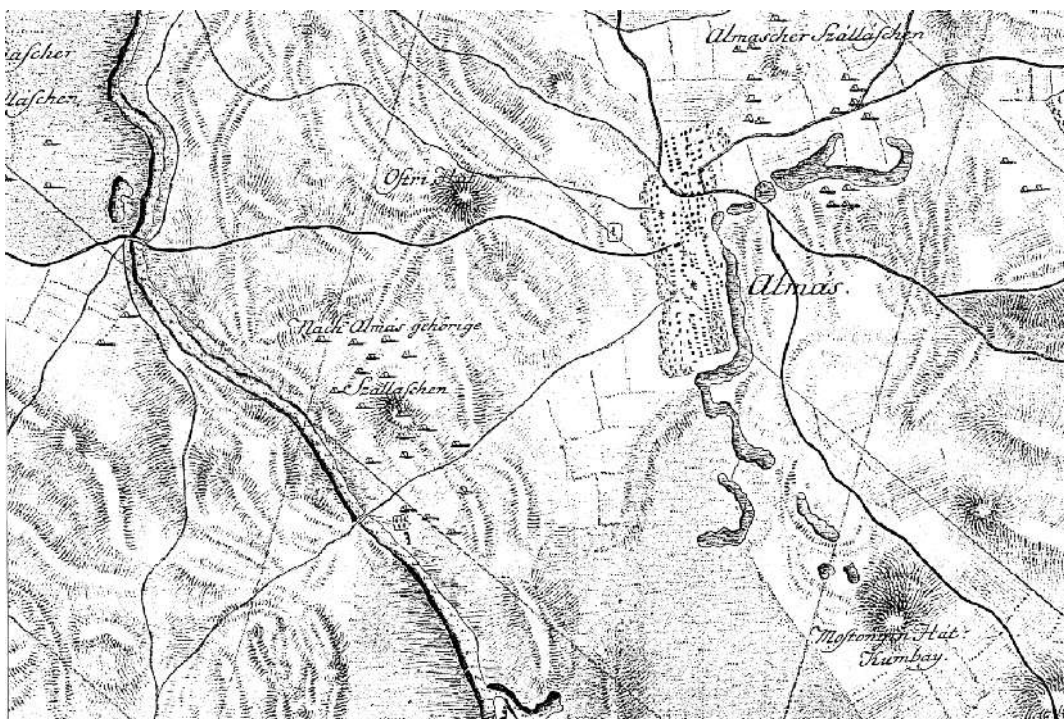
Az urbárium 88 személy részére készült, amelyek közül 78 telkes jobbágy, 8 házas zsellér és 2 ház nélküli zsellér volt. Nemzetiségükre nézve: 72 bunyevác, 11 magyar, 3 szlovák és 2 cigány volt.

A jobbágyok használatában lévő belterületi házhely 84 1/8-ad pozsonyi mérő nagyságú kert, 8225 pozsonyi mérő nagyságú szántóföld és 783 kaszás rét volt. (A pozsonyi mérő területben annyi, amennyibe ilyen úrtartalmú vetőmagot lehetett elvetni. Ez a terület kb. 1/2 hold. Egy hold 1100 négyszögölt tett ki.)

Egy jobbágytelek Almáson 34 hold szántó (ebben maximum 2 pozsonyi mérő a belső házhely) és 22 kaszás rét volt. (Akkora terület, amelyet ennyi nap alatt lehetett lekaszálni.) A földek három részre voltak osztva (háromnyomásos gazdálkodás), amelyből 1 részen búzát, 1 részen takarmánynövényt, vagy más növényt termeltek, 1 rész pedig pihent. A földeket évente cserélték.

(Magyar Országos Levéltár)

Almás falu határa 1783-ból
(Magyar Hadtörténeti Intézet Térképtára, Budapest)

A jobbágy terhe az adó és a robot volt. A jobbágy és a házas zsellér is évi 1 forint adót fizetett. Igás és kézi robot volt. Egy jobbágytelek évente 52 nap igás robottal, ezen felül a házas zsellér 18 napi, a ház nélküli zsellér 12 napi kézi robottal tartozott. Az 1/8-ad telket el nem érő földet használó nem adott robotot, csak kilencedet fizetett.

A kilencedet a szemes termésből volt köteles adni a földesúrnak, ugyanígy tizedet az egyháznak. Természetben volt köteles adni a jobbágy baromfit, tojást, vaját. Évente tartozott egy hosszú fuvarral, legfeljebb kétnapi járóföldre. A robotszolgáltatások megválthatók voltak, akár örök időkre is, de erre a jobbágy nem volt kényszeríthető.

Nem volt joga vadászni, halászni és madarat fogni, illetve fél éven keresztül borát eladni.

Az urbárium tilalmazza azt, hogy a földesúr az írásba foglalt úrbéri terhektől eltérjen, azt önkényesen súlyosbítsa. A szabályok megtartása feletti felügyeletet a vármegye kötelességévé teszi.

6/b A német telepítés

Az előzőekből láttuk, hogy falunk 60-70 év alatt milyen jelentősen fejlődött, milyen gyorsan gyarapodott lakossága. A gyarapodás nem a természetes szaporodás eredménye volt, hanem a módszeres telepítésé. Erre igen nagy szükség volt, mert a török után itt maradt kisszámú lakosság képtelen volt arra, hogy megművelje a földeket. Szükség volt tehát arra, hogy más vidékekről telepítsenek ide embereket.

A betelepülők előbb délszlávok voltak, de jöttek a felvidékről szlovákok és az ország többi részéből is magyar családok. A betelepülés azonban gyér volt, kevésnek mutatkozott a meglévő műveletlen földekhez képest.

A kormányzat már nem sokkal a Rákóczi-féle szabadságharc után elindította a németek betelepítését. Az első telepítések III. Károly (1716-1740) uralkodása alatt történtek környékünkön: Hajósra 1722-ben, Nemesnádudvarra 1724-ben, Csátaljára 1729-ben. Folytatódott a telepítés Mária Terézia (1740-1780) idején is: Császártöltésre 1744-ben,

Vaskútra 1752-ben. A telepítések II. József (1780-1790) uralkodása alatt fejeződtek be. Bennünket ez utóbbi telepítési hullám érdekel közelebbről.

A telepítést általában az adott terület földesurai szervezték és végezték el, amely a mi falunk esetében a királyi kamara volt.

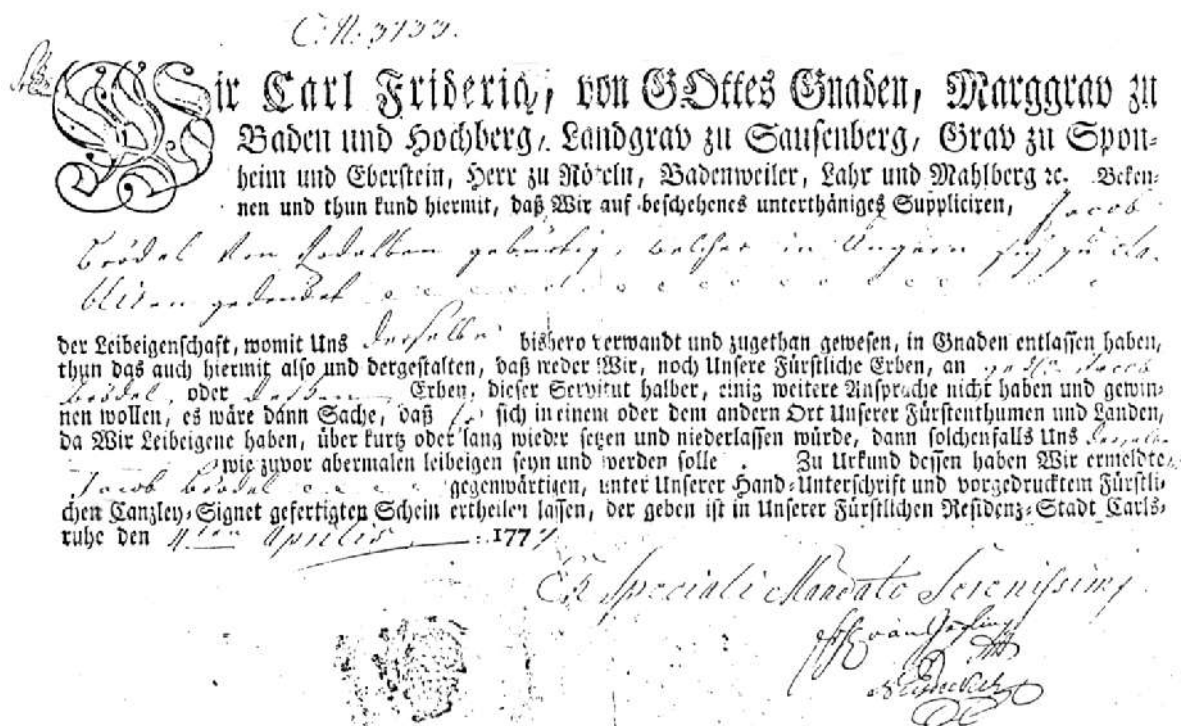
II. József 1782-ben meghirdetett telepítési programjában igen nagy kedvezményeket (berendezett lakóházat, gazdasági felszerelést, mesterségük gyakorlásához szükséges szerszámokat, 10 évi adómentességet) ígértek a betelepülőknek. Az inségsújtotta, túlnépesedett német tartományokból azután megindult a telepések áradata. Ulmál és Regensburgnál gyülekeztek, innen indultak le a hajók a Dunán Bécsig, onnan Budára kerültek, ahonnan a megfelelő telepítési helyekre vitték az embereket.

Almásra előbb 60 családot kívántak telepíteni, és ezek részére házakat építettek, de végül két turnusban 136 családot telepítettek 1786-ban, amelyhez még 1787 elején további 59 család csatlakozott. Összesen tehát 195 család települt Almásra.

Az első betelepülést követően a környező községekből még évtizedekig jöttek német telepések, úgyhogy a XIX. század elejére a lakosság több mint a felét adták. A falu háromnemzetiségűvé vált.

Annak ellenére, hogy az idetelepült németeket sváboknak nevezték, viszonylag kevesen jöttek Svábföldről, zömük Elzászból, Trier, Mainz és Hanau, valamint Schönborn és Breisgau vidékéről érkezett.

Az új telepések házait „a Baja felé vezető út mellett” rendelték el felépíteni. Az eredetileg tervezett 60 háznak bizonyára elegendő lett volna a jelenlegi Kossuth utca, de a 195 ház felépítéséhez kevés volt, így másutt is kellett házhelyeket kialakítani. A házhelyek egyébként 12 x 50 ölesek, a házak pedig egy szoba-konyha-kamra és istállóból álló építmények voltak. Faluk földből volt verve, náddal, szalmával, esetleg zsindellyel fedve. Eredeti állapotában ilyen ház már nem található.

Uralkodó engedély a kivándorló részére (A szerző tulajdona)

Az új telepéseknek az éghajlat nagyon kedvezőtlen volt (forró nyarak, nagyon hideg telek), a mocsaras, belvizes vidék szintén csak a betegségek előidézője volt. Nem csoda, ha az első időkben az átlagnál többen betegedtek meg és haltak el. Súlyosbította a helyzetet az a tény is, hogy az új telepések nem értettek sem a paraszti munkához, sem az állattartáshoz, így az első időkben nagyon nehéz volt az életük.

Az első, államilag szervezett betelepülést követően még évtizedeken keresztül jöttek német telepések a környező községekből, úgyhogy a század végére a lakosságnak több mint a felét adták.

6/c Az 1797. évi újabb úrbéri szerződés

Az 1772. évi úrbéri szerződés alapjául a 30 évvel korábbi összeírás szolgált. Ez a mostani összeírás a német telepések és a lakosság belföldről történt feltöltődése utáni helyzetet volt hivatva felmérni.

Az úrbéri rendezésre azért is szükség volt, mert ebben az időben a magánosítás, vagyis az addig kamarauradalmi falu és földjének eladományozása már elhatározott tény volt.

Az összeírást a község végezte, a családok számát az alábbi táblázat mutatja:

	jobbágy	házas zsellér	összesen
magyar	52	14	66
német	214	24	238
bunyevec	174	24	198
szlovák	7	5	12
zsidó	0	2	2
összesen	447	69	516

A jobbágyság használatában ekkor összesen 336 egész és 4/8-ad telek volt.

A jobbágysági terhek teljesen azonosak voltak az 1772-es urbáriumban foglaltakkal.

Az új urbáriumot a vármegye 1797. október 7-én adta ki.

6/d A falu eladományozása

A Királyi Kamara már az 1790-es évek közepétől kezdve tervezte a teljes bácsi kamarai birtokok, közöttük Almás falu eladományozását is. A falura az akkoriban felemelkedőben lévő, Szabadka és Kunbaja határában már birtokos Rudics család tartott igényt elsősorban.

A falu határát 9 részre osztották, ebben benne volt a korábbi faluterületen kívül a Perlekovity és a Radunity pusztája is. Felbecsülték értékét, hogy megszabhassák a vételárat. A teljes érték 169 970 Ft volt, értelemszerűen az adományosok adományuk arányában voltak kötelesek fizetni.

Több nemes úr jelentkezett, végül is a következő családok kaptak adományt:

Rudics család	3/9-ed
Antunovics	2/9-ed
Koronay	1/9-ed
Kovacsics	1/9-ed
Némethszeghy	1/9-ed
Siskovics	1/9-ed

Antunovics

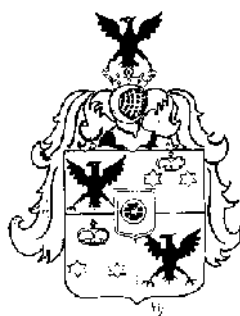

Rudics

Siskovics

Az eladományozás és a birtokbavétel között azonban még eltelt egy kis idő, mert az új tulajdonosok egyes kötelezettségeiknek, így az új templom és plébánia felépítésének nem akartak eleget tenni. Kérték, hogy a Kamara, mint régi tulajdonos is vállaljon benne költséget, de erről természetesen szó sem lehetett.

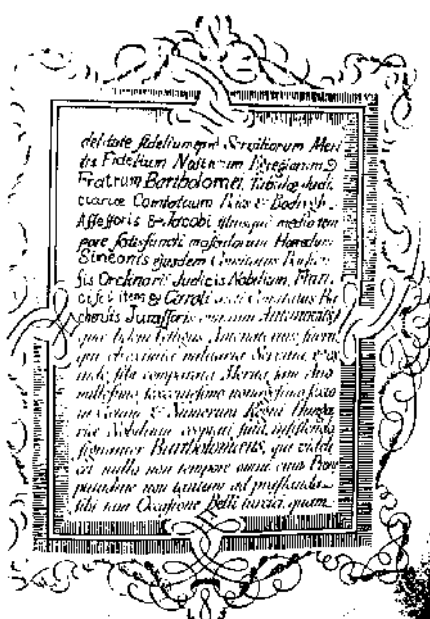
Koronay

Németszeghy

Kovacsics

Az Antunovics család adománylevelének egy oldala

Végül is már a teljes Bács megyei kamarauradalom felszámolása 1802 nyarára megtörtént, de az új földesurakat csak 1803-ban helyezték birtokba. Az adományozással valamennyien „almási” előnevet kaptak, pl. az Antunovicsok részére kiállított adománylevél 1803. április 24-i keltezésű.

Az új közbirtokosok tehát 1803-tól gazdálkodtak. Már 1808-ban évi négy vásár tartására kértek és kaptak engedélyt, még ez évben a falu mezővárosi (oppidium) rangot kapott.

A napóleoni háborúk idején a bácskai gabona keresett cikk volt, ami erős fellendülést hozott az új mezővárosnak. Fejlődött kézműipara is, amelynek eredményeként az almási iparosok 1815-ben céhszabadalmat kaptak Ferenc királytól.

6/e Az utolsó úrbéri szerződés

1841-42-ből maradt fenn az az úrbéri összeírás, amelyen alapul az 1845. július 20-án kihirdetett földkönyv és úrbéri lajstrom. Az összeírásnak melléklete egy községi térkép is, amelyen a beszámozott házak jelzik, hogy az egyes családok hol laktak. Külön jelzések mutatják a földesurak házait, telkeit, illetve a korabeli középületeket: az iskola, a plébánia és a községháza helyét.

Jobbágy	464 fő
zsellér	482 fő
összesen	976 fő

Az összesítés a családfőket jelenti, a családtagok száma nem volt feltüntetve, így a község lélekszámát ebből nem ismerhetjük.

A birtokviszonyokat az alábbi táblázat mutatja:

	Telek	Belső birtok	Szántó	Rét
jobbágy	293 és 3/4	234 h. 418	9963 h. 481	6527 és 660
zsellér	0	197 h. 589	0	0
szabad	2 és 2/4	4 h. 354	236 h. 600	55 és 261
összesen	295 és 1/4	436 h. 261	10199 h. 1081	6583 és 121

A holdat ebben az időben is 1100 négyszögöllel számolták, míg a rétet kaszában adták meg, ami kb. 800 négyszögölnek felelt meg.

A táblázatokból láthatjuk, hogy a zsellérek száma az 1797. évihez képest megtöbbszöröződött, többen voltak már, mint a jobbágyok.

HORVÁTH ZOLTÁN

7. AZ 1848-49-ES FORRADALOM ÉS SZABADSÁGHARC BÁCSALMÁSI VONATKOZÁSAI

A márciusi pesti események híre gyorsan terjedt az országban. Bajára – mely az állandó hajóforgalom következtében élénk összeköttetésben állott a fővárossal – már másnap megérkezett a sajtószabadság kivívásának híre. Szabadkán március 18-án értesültek a pesti eseményekről.

Bács-Bodrog vármegye sietett elismerését kifejezni azoknak, akik a nemzet kiváncsalmainak tolmácsaiként léptek fel. Sajnos nem így tettek a vármegye „kötelékébe” tartozó szerb polgárok, akik már április 20-án Újvidéken, majd április 26-án Óbecsén robbantottak ki heves tüntetéseket a magyar független kormány ellen. A zavargások már június 6-án Titelnél fegyveres összecsapásba torkolltak. A kormány belátva, hogy e fenyegető veszéllyel szemben az országban állomásozó rendes katonaságra nem számíthat a nemzetőrségen kívül, 10 000 főből álló rendes nemzetőrség felállítását határozta el, melyet katonailag szándékozott felszerelni és begyakorolni. E végből a minisztertanács már 1848. május 16-án kiírta a toborzást, melyet Bács-Bodrog vármegyében június elején kezdtek meg.

A szabadságharc történetének bácsalmási vonatkozásait szinte minden esetben a délvidéki helyzet és egy lehetséges szerb katonai támadás félelmétől övezett katonai készülődés határozta meg.

7/a Képviselő-választások

1848. június 24-én Csernojevics királyi biztos határozottan felszólította a vármegyét, hogy a további fegyverkezést szüntesse be. A szerbek ugyanis, hogy a fegyverkezéshez minél több időt nyerjenek – és mert az általuk Innsbruckba küldött követség eredményéről még nem érkezett értesítés –, a Csernojevicstől Újvidéken, június 18-án kibocsátott felhívásra érintkezésbe léptek a magyar kormánnyal, aminek eredményeként június 24-én 10 napra fegyverszünetet kötöttek.

A fegyverszünet ideje alatt zajlottak le az országgyűlés képviselőválasztások a vármegye területén, amelyek hatására Újvidéken ezúttal is véres zavargások törtek ki.

Bácsalmási őseink 1848. június 9-én készülődtek az első hivatalos, szabad képviselőválasztásra, hogy ott – mint választóköri székhelyen – képviselőt válasszanak. E választásokra sem mehetett azonban mindenki. Az 1848. V. t.c. szerint választójoga ugyanis csak azon férfiaknak volt, akik legalább 300 forint értékű házzal ill. földdel, vagy legalább 1/4-ed úrbéri telekkel rendelkeztek. A háznélküli zsellérek, a béresek, továbbá a nők még nem

kaptak választójogot. A letelepedett és legalább egy segéddel dolgozó kézművesek és azok, akik minimum évi 100 forint értékű jövedelmet tudtak felmutatni, szintén szavazhattak.

Az almási képviselőkerület egyik jelöltje Jámbor Pál jánoshalmi plébános és költő volt, akinek korábban Hiador néven jelentek meg írásai. 1848-ban több röpiratot írt a szabad választásokról. Ennek hatására és írói hírneve alapján jelölte az almási képviselőkerület. Ellenjelöltje Latinovits Mór, bácsborsodi nagybirtokos volt. A választás napján (1848. június 9.) a kunbajaiak és az almásiak megszállták az Almásra vezető utakat. A 40 zászló alatt felvonuló jánoshalmiakat, mélykútiakat és tataháziakat nem akarták beengedni Bácsalmásra szavazni. Már-már összezapásra került a sor, mikor a két párt Kossuth Lajos személyében egyezett meg. A megbízással Kossuthoz utazó 12 tagú bizottságban helyet foglalt Jámbor Pál is. Kossuthot azonban másutt is megválasztották, így a bácsalmási kerület mandátumát nem fogadta el, hanem a hozzá utazó küldöttségünknek Vörösmarty Mihályt, az országos híró költőt ajánlotta maga helyett. Ezért 1848. július 10-én újabb választásra került sor. Vörösmartyt meg is választották a népképviselői országgyűlésbe követnek. (Képviselőségének emlékére áll a nevét viselő iskola előtt mellszobra, és az ő nevét viseli a városi könyvtár is.)

E helyen is szóba jött Petőfi Sándor neve, akinek „A kiskunokhoz” című röpirata közvetlen hangnemével nemcsak híveket szerzett számára, de ellenfelei is rosszindulattal félremagyarázhatták hasonlatait és kijelentéseit. Ráadásul a költő úgy érezte, hogy addigi munkája, egész élete garanciát nyújt választási programjához. Nem látta szükségesnek, hogy Táncsichhoz, a Madarász fivérekhez hasonlóan részletes programot tegyen közzé. A személyét érintő „nyilvánvaló választási csalást követően” az országgyűlés nagy többsége és a kormány több tagja is megnyugvással vette tudomásul távolmaradását. Nem lehet véletlen, hogy Kossuth, nem Petőfit, hanem Vörösmartyt javasolta maga helyett Almás körzetének.

7/b Az almási nemzetőrség felállítása

Az ún. „rendes nemzetőrség” 10 000 fővel való kiállítását a kormány már 1848. május 16-án megkezdte, amelyre Bács-Bodrog vármegyében június elején került sor. Az Ókéri táborban 1848. július 6-án Thurszky Ferenc főszámvevő és Fitos István tábori bizottmányi jegyző „Tájékoztató a Bács-Bodrog megyében táborozó nemzetőrség ellátásáról” levélből tudjuk, hogy a Bács-Bodrog Vármegye „kebelében tanyázó” sorkatonaság és önkéntes nemzeti őrsereg ellátására 1848. július 1-jétől az alábbi „készletek” kibocsátására kötelesek az alábbi községek és városok:

No	Részletek		No	Részletek	
	kenyér	ló		kenyér	ló
1. Almás (Bácsalmás)	270	53	13. Katymár	166	33
2. Baja	85	17	14. Kollut (Küllöd)	93	19
3. Baracska	62	12	15. Krusevlya (Körtés)	39	8
4. Bátmonostor	19	4	16. Kunbaja	85	17
5. Béreg	70	14	17. Madaras	149	30
6. Bikity (Bokod)	138	28	18. Mélykút	189	38
7. Csátalja	81	16	19. Rigyicza (Regőce)	153	31
8. Csávoly	87	17	20. Szántova (Hszántó)	67	13
9. Dautova (Dávod)	78	15	21. Felsőszentiván	91	18
10. Gákova (Gádor)	94	19	22. Sztanisits (Őrszállás)	213	43
11. Gara	150	30	23. Tataháza	62	13
12. Jankovác (Jánoshalma)	268	54	24. Vaskút	119	28

A táblázatból jól látható, hogy Almás község valamennyi helységtől – talán veszélyeztetettségénél fogva is – jóval nagyobb mértékben vesz részt a kötelező hozzájárulásban. Jegyzőkönyvekből tudjuk, hogy az Ókéri táborba 1848 júliusában Jankovácra a 268 db kenyér mellett 938 pozsonyi mérő gabonát (1 mérő = 62,498 liter) és 54 ló porcióját szállítottak el. Egy 1849. március 7-én kelt jegyzőkönyvi bejegyzés szerint „a 15000 főre menő szabadkai sereg” kenyérrel való élelmezését is Jankovácnak és Mélykútnak kellett fedezni.

7/c A nemzetőrség kiszélesítése

A Délvidéken dúló harci események egyre inkább lekötötték az észak-bácskai nemzetőrség erejét. Az 1848. október 15-én fegyverben álló szabadkai, mélykúti, jankováci és almási nemzetőrök összes létszáma 1200 fő. E vidék lakosságának feladatai közé tartozott a Duna menti vonal folyamatos ellenőrzése is. Szabadkáról, Almásról, Mélykútról és Jánoshalmáról éppúgy igénybe vettek nemzetőröket, miként Bajáról és Kalocsáról. A megnövekedett harci cselekmények miatt a nemzetőrség fokozatos „feltöltése” mindinkább előtérbe került. E tekintetben a rendelkezések a mind ez ideig „megkímélt” zsidó lakosságot is figyelembe vették, körükben is megindult a toborzás. Nagyon érdekes ennek során Rudics Máté főszolgabíró utasítása a bajai járásban lévő zsidóság bevonása és mozgósítása érdekében:

Isten megáldja az Elöljárókat!

Felsőbbi rendelet következtében Bács vármegye felső járása (Bajai járás) zsidó közönségeinek 31 katonát - az álladalom és ország védelmére adni kelletvén, - mivégből a zsidó közönség e tárgyban intézkedések tekintetéből most folyók 22-re Baján, Boschán Sámuel bajai főbírájuknál reggeli órákban gyűlést tartand, - erre való nézve az Elöljáróknak szoros felelet terhe alatt meghagyatik: hogy kebelükben található minden 19. 20. 21. 22. éves zsidó katonának való és megtermett fiakat összeírván, az összeírást ide vasárnapig okvetlenül beküldjék. - Meghagyatván egyszersmind az is, miszerint minden községbeli helyről, az ottani zsidóság által választandó képviselő, most említett és vasárnap Baján tartandó közgyűlésükön, általa is behozandó összeírással megjelenjen, - különösen a hol Elöljáróságok vagynak a zsidóknál, az ilyes helyekről két Elöljáró jelesen: Madarásról Beck József, - Stanisitsről két Elöljáró, - Almásról Grünbaum Simon, Beck Jakab, Rosenberg Gerd. - Jankovácra Löwy Áron s két Elöljáró, avagy ezek honnem létében más képviselők, ugyan a mondott összeírással ők is külön ellátva okvetetlen bejőjenek, a tárgynak velősségét tanácskozásukban felvéve, a legjobb sikert előmozdítandók.

Baja, 1848. október 18.

*jóakarójuk:
Rudits Máté
főszolgabíró*

(Megjegyzés: Bácsalmás „nyilvántartott” nemzetőrei Beck Jakab a bácsalmási zsidó temető II/8/B4 sírjában, Grünbaum Simon II/12/A2 sírjában, Rosenberg Gerd valószínű a sírkert III/1-III/8 sírjai között lett eltemetve.)

Úgy tűnik, hogy Rudits Máté főszolgabíró intézkedései nem érték el a kívánt hatást, mert 1848. október 25-én körlevélben intették meg a községeket, mivel a dunai vonal biztosítására a nemzetőrök kiállítását az egyes községek nem teljesítették:

Isten áldja meg az Elöljárókat!

A Tábor bizottmány vegyes osztályának 1848-iki octóber hó 17-én Újverbáson tartott ülése jegyzőkönyvének ezen kivonatja. 504. A szabadkai nemzetőrség őrnagya Vég Bertalan úr. f.é. octóber hó 15-éről kelt levelénél fogva előadja, hogy a Dunai vonal biztosítására vezérlete alatt szabadkai, almási, jankováczi és mélykúti nemzetőrök kirendelve, és ezeknek összes száma 1200 egyénbe megállapítva lévén, jóllehet mindennek nyomán Szabadkáról 800, Almásról 150, Jankováczi 150 és Mélykútról 100 nemzetőrnek megjelenni kellett volna, mindennek dacára azonban Szabadkáról 708, Jankováczi 26, Mélykútról 85 nemzetőr jelent meg, Almás pedig egyetlen egyet sem küldött, kérvén e főben kellő intézkedést tétetni.

Ezen levél párban oly meghagyás mellett főszolgabíró Rudics Máté, és alszolgabíró Pál Antal uraknak kiadatni rendeltetett, miszerint Jankováczi, Mélykút és Almás községeket hátralévő nemzetőreinek Vég Bertalan őrnagy úr rendelése alá leendő azonnali kiállítására felelet terhe alatt legott utasítsák, mely intézkedésről a levelező őrnagy úr oly megjegyzéssel értesíttetni határozottatott, hogy jövőre előforduló ily esetben a nevezett szolgabírák urakhoz forduljon.

kiadta: Ast Ferdinánd első aljegyző mk. Jankováczi

7/d Súlyosbodó délvidéki harcok

A szerb előrenyomulástól megrémült Mélykút község 1849. február 5-én kétségbeesett levelet ír a Kiskunhalasi Nemzetőrségnek, amelyben - nem akarván a már most is veszélyeztetett Almás sorsára jutni – hathatós segítséget kér:

„...rémülésbe hozta városunkat (értsd: Kiskunhalast) Mélykút községének, tegnap estveli 11 órakor érkezett levele, melyben a felől értesít, hogy mint az Almási jegyző leveléből érzik, már oda február 4-én a rác csorda levelet küldött azon meghagyással, hogy azon kérdésre, megadják-e magukat a vajvodaságnak (értsd: szerbek választott katonai vezetőjének) vagy sem? 48 óra alatt nyilatkozzanak, egyszersmind felszólítja a várost (Almást) rögtön segedelem adására.”

Még az éjjel, hajnali 3 órakor egy másik levele is érkezett Mélykútnak, melyben „kérelmét oda módosítja, hogy a segedelmet csak készen tartsa az előljáróság”, egyszersmind arról, milyen számú erővel segítheti, értesítse. Mindezek nyomán Halas város előljárósága „Biztosítani rendeltetett Mélykút közönsége a felől, hogy szükség esetében elegendő segedelemre minden esetben számíthat: oly módon, hogy csak akkor kívánja a segedelmet, mikor nagyon közel lesz a veszély, mert hasztalanul kimozdítani a nemzetőrséget felette bajos, továbbá ha oda érkezik csapatunk, az a szükségesekkel ellátva; végre naponként tudósítsa a helybeli előljáróságot dolgainak miben állásáról”

Tudjuk – s erre a népi emlékezetben sok történet is akad –, hogy Almás megsegítésére egy tüzéreg érkezett a városba. Azt csak sejtjük, hogy az üteg résztvett az 1849. március 4-i, bajmoki-kaponyai ütközetben. Valószínű, hogy az „északról jött” üteg parancsnoka, a későbbi telecskai ütközetben kitűnt Keiper Péter tüzér őrmester lehetett. (Lásd olvasmányok: A bácsalmási '48-as honvédtűzérek nyomában.)

8. A SZABADSÁGHARC BUKÁSÁTÓL A SZERB MEGSZÁLLÁSIG

A szabadságharc idején Almás nem volt hadszíntér, és csak kevés adatunk van arra, hogy lakosai részt vettek volna a harcokban.

Az önkényuralmat követő 1867-es kiegyezés után nálunk is jelentős gazdasági fellendülés következett be. A gabonatermelés és feldolgozás (malmok) mellett egyre jelentősebb lett az állattenyésztés (sertés, szarvasmarha), és a századvégi nagy szőlőtelepítések alapozták meg boraink hírnevét. Hosszú ideig a gabona, az állat és a bor lett a bácsalmási gazdák jövedelmének legfőbb forrása.

A vasútállomás korabeli képeslapon

jelentős fejlődést biztosított a községnek.

Városi rangját ugyan a település 1873-ban elvesztette, helyette azonban járási székhely lett, amely néhány járási szerv felállítását is hozta. Így lett nálunk főszolgabíróság, járásbíróság és telekkönyvi hivatal is megszervezve.

A fellendülés egészen az I. világháborúig tartott. Sajnos a háború különböző harcterein a község lakosságának 439 tagja halt hősi halált. Emléküket a katolikus templom előtti hősi emlékmű őrzi, amely 1935-ben létesült.

A háborút követő összeomláskor, még 1918 végén a község szerb megszállás alá került, akik szerb közigazgatást vezettek be. A trianoni békeszerződés azonban a határt tőlünk délebbre vonta meg, sajnos azonban így is határmenti településsé lettünk, ami a későbbiekben még többször súlyosan és negatív értelemben éreztette hatását.

A megszállás 1921. augusztus 20-án ért véget, amikor a szerbek kivonultak és elfoglalták a trianoni határt.

Tudjuk, hogy a posta 1845 óta, a táviró 1862 óta működött. A postaállomás a mai Posta utcában volt.

Kiépült a közlekedés is, amely nem csak a személyi forgalom, hanem a teherszállítás miatt is jelentős. A Baja - Bácsalmás - Szabadka vasútvonal 1885-ben épült ki, majd 1903-ban létesült a Budapest-Szabadka közötti fővonalra alapított szárnyvonal Kiskunhalas és Regőce között, amely bennünket is érintett. Kialakult egy nagyjából észak-déli és nyugat-keleti irányú vasúti kereszteződés, amely

I. világháborús hősi emlékmű

9. A KÖZSÉG ÉLETE A KÉT HÁBORÚ KÖZÖTT ÉS UTÁN, 1948-IG

Az 1929-33-as nagy gazdasági válság sajnos itt is erősen érezte hatását, mert a világháború után megindult lassú fejlődést megtörve csak ezt követően indult el ismét. Továbbra is a mezőgazdaság volt az uralkodó, a gabona-, a takarmány-, a szőlő- és bortermelés mellett kifejlődött a belterjes állattenyésztés is. A feldolgozóipart a malmok képviselték, több malom is üzemelt ebben az időszakban.

II. világháborús emlékmű

helyére.

1947 végén, többnyire a Csallóközből 32 magyar család érkezett, akiket a szülőhelyükről kitelepítettek. Ők teljes ingó vagyonukkal érkeztek. Otthagytott ingatlanaik helyett itt lakóházat, földet kaptak. Többségük, illetve leszármazottaik ma is a városban élnek.

Mind a kitelepített németek, mind a betelepített magyarok az események 50. évfordulóján, a templom falán elhelyezett márványtáblán örökítették meg meghurcoltatásukat.

A II. világháború áldozatainak nevét megtalálhatjuk az 1992-ben a templomparkban felállított hősi emlékművön. A községnek szinte a teljes zsidó lakosság a holokauszt áldozata lett, nevüket a bajai zsinagóga udvarán lévő emlékfal márványtáblái őrzik.

Közvetlenül a szovjet csapatok bejövetele után, 1944 végén, 1945 elején igen sok német nemzetiségű helyi lakost – többnyire fiatalokat – hurcoltak ukrainai kényszermunkára (malenkij robot), akik közül csak kevesen tértek haza.

1946. május közepétől kezdve az 1941-es népszámláláskor magát németnek valló 6 780 személyből mintegy 4500-at kitelepítettek Németország amerikai-angol-francia megszállási zónájába, 1947-ben további közel száz személyt az orosz zónába. Helyükre főleg Szabolcs megyéből magyar telepesek érkeztek, akik megkapták a kitelepítettek házait, birtokait. Nagyrészüket azonban nem tudott élni a lehetőséggel, nem tudott meggyökerezni, hamarosan visszament származási

A kitelepítettek emléktáblái

10. BÁCSALMÁS POLITIKAI ÉS TÁRSADALMI ÉLETE 1944-TŐL NAPJAINKIG

10/a A korszak rövid áttekintése

A hitleri genocídium megsemmisítette a zsidó közösséget, majd a németiség lett a kollektív megtorlás áldozata. A Jugoszlávia ellen indított politikai támadások idején pedig a bunyevácokat érte politikai diszkrimináció.

1944-1948 között Bácsalmás lakosságának mintegy ötven százaléka kicserélődött.

A földosztás végrehatása során az 1946-47-ben a kitelepített németek birtokaival együtt 12700 katasztrális hold föld került 1500 újjgazdához. Az ország más részeiről folyamatosan érkező spontán be- és kitelepülők kifosztották az elhagyott ingatlanokat. A mezőgazdaságot ért károk évekig tartó pótolhatatlan veszteséget okoztak.

A háborús veszteségeknél is súlyosabbak voltak a lakosságát érő, több évig tartó brutális megtorlások.

A történelmileg rögzült, felhalmozott sérelmek és félelmek továbbéltek: a megmaradt nemzetiségek többségükben hosszú évekig nem vállalták nemzetiségi önazonosságukat, passzivitás jellemezte közösségi, kulturális életüket.

10/b Politikai események, társadalmi, kulturális mozgalmak 1944-től 1956-ig

Kronológia és történeti vázlat

1944-1945 A szovjet hadsereg bevonulása és az utánuk érkező jugoszláv partizánok jelenléte Baján és a határ menti községekben újjáélesztette a pánszlávizmus eszméjét. 1944-45 fordulóján újból napirendre került a bajai háromszög Jugoszláviához csatolásának kérdése. Természetes következménye lett, hogy a bácsalmási bunyevácok nemzetiségi öntudata is felerősödött. Egy részük csatlakozott a kulturális szervként megalakult Magyarországi Szlávok Antifasiszta Frontjához, és már 1945 tavaszán megalakították a Front helyi szervezetét.

1944. október 19-én a Bajmok és Csikéria irányából érkező, a II. Ukrán Hadsereghez tartozó, páncélosokból és gyalogosokból álló katonai egység foglalta el Bácsalmást. A visszavonulás során itt rekedt magyar katonák egy maroknyi csoportja géppuska- és karabélytüzet nyitott, amelyre a szovjetek aknavetőkkel válaszoltak. A kilátástalan helyzet miatt az egység Mélykút irányába visszavonult.

A megszállás napján fogságba ejtették a MOVE székházban tartózkodó, közbiztonsági szolgálat teljesítésére kötelezett 57 leventét és parancsnokukat, Milovai Mátyást. A csoportot rögtön Szabadka felé irányították. Sötétedett, amikor a menet a Kunbajai úton magyar járőrökkel került szembe. Lövöldözés kezdődött. A leventék közül többen szökéssel kísérleteztek. Szökés közben lelőtték Mózer István 17 éves leventét, a többieket elfogták, és éjszakára egy közeli házba terelték. Az éjszaka folyamán – kihasználva az őrség ittas állapotát – kilenc leventének sikerült megszöknie. A hiányzó embereket másnap a határban szüretelőkből pótolták, majd mindannyiukat marhavagonokba rakták. A marhavagon felszedett padlódeszkái közt leereszkedve néhányan még meg tudtak szökni. A többieket hadifogolyként Ukrajnába szállították. 33 hónapig tartó kényszermunka után mindössze 12 levente tért haza. A szülők beperelték a parancsnokot. A tárgyaláson Milovai azzal védekezett, „nem gondolt arra, hogy rendfenntartó erőt hadifogságba ejthetnek.” (HARTAI Gabriella: Fejezetek a bácsalmási németiség XX. századi történetéből. 19. p.)

A visszaemlékezők szerint a következő napon, október 20-án a Mélykúton tartózkodó mintegy 80-100 honvéd Velekei zászlós vezetésével elindult, hogy Bácsalmást „felszabadítsa a szovjet katonáktól”. Kis tűzörségi lövedékekkel támadtak, elértek a község határába, de Bajmok irányából kozák lovaskatonákból álló erősítés érkezett, akik pár óra alatt visszaverték a támadást. (PATOCSKAY Sándor: Bácsalmás 1944. október 19. Bácsalmás, 1982. Gépírás.)

Ezen a napon végezték ki tanyájuk udvarán ifj. Harton Ernőt. A 16 éves fiú az állatokat etette, amikor néhány lovas kozák ment a tanyára. A fiú fején katonai sapkához hasonló, a mezőgazdasági középiskola zöld bársonysapkája volt, elején a magyar címerrel. A közeledő lovasoktól megijedt és futni kezdett, mire azok rálöttek. Sebesülten egy szárkúpba menekült, de az egyik katona utánament, és szuronyával a szárkévéen keresztül többszöri szúrással halálra sebezte.

A hatalmat gyakorló szovjet katonai hatóság, az Ötös Tanács, valamint a rendfenntartó partizánparancsnokság tagjai „*élet és halál urai*” voltak.

A lakosság nagyobb része súlyos megpróbáltatásokon ment keresztül, amelyekről azonban csak a nyolcvanas évek második felében kezdtek beszélni. (Ennek nyomán exhumálták és 1993. november 2-án újratemették az 1944. október 21-én kegyetlenül meggyilkolt áldozatokat.)

A szovjet katonák beszállásolták magukat a kiszemelt házakba, elvették a még meglévő lóállományt, elhajtották, és saját élelmezésükre levágták az állatokat, elvitték a különféle értéktárgyakat, a rádiókat, az órákat. A házakat átkutatták, németeket és szökött katonákat kerestek. Heti 2-3 napos rendszeres „robotra” kötelezték a listára felkerült nőket és a férfiakat. A szovjet katonai parancsnokság rendelkezésére helyi szinten állították össze a közmunkára kötelezettek névsorát. A listák összeállítói személyes bosszút állhattak a „volksbundos időkért”.

1945. január elején három csoportot, összesen mintegy 260 német nemzetiségű lakost hurcoltak a donyeci szénbányákba, ahol a katasztrofális ellátási körülményeknél csak az egészségügyi helyzet volt rosszabb. A járványos megbetegedések sok esetben halállal végződtek. A hazatértek közlése szerint az elhurcoltak közül több mint ötvenen haltak meg.

Január 10-én alakult meg a kilenctagú Ideiglenes Nemzeti Bizottság Pálfi István villanyszerelő vezetésével. A Bácsalmási Járási Főszolgabírói Hivatal vezetésével dr. Székely Sándort bízták meg.

Február 12-én Mészáros Mátyás kinevezett járási titkár instrukciói alapján alakult meg a Magyar Kommunista Párt községi szervezete. Rövid időn belül megalakult a Független Kisgazda Párt, a Nemzeti Parasztpárt és a Polgári Demokrata Párt, április közepén pedig a Szociáldemokrata Párt. Turi Antal jegyző kimutatása szerint 1945. július 18-án a községben létesített politikai pártok elnökei: Témun András szabó mester (MKP), Bácsalmási József földműves (FKGP), Praefort Ferenc gyógyszerész (PDP), Vörös Simon Dévart pénzesbeszedő (SZDP), Kerényi Béla kertész (NPP).

A Magyar Demokratikus Ifjúsági Szövetség (MADISZ) helyi csoportja a nemzeti ünnep megszervezése idején alakult meg. Március 15-én „*Talpra magyar, hív a haza!*” jelszóval, a bácsalmási szovjet katonai parancsnokság engedélyével tartottak ünnepséget. Harmath Ferenc mondott ünnepi beszédet. A műsorban közreműködött Bódis István (magyar nóták), Petrekanits Katalin (bunyevác és orosz dalok), valamint Kispál Márton, Borics József és Rasztik Mario (madarasi műkedvelők).

A szovjet katonai parancsnokság képviselőjével 1945. március 25-én tartotta alakuló ülését a Nemzeti Bizottság. Tagjai: Pálfi István, Mánesz Márton, Horváth Gergely (MKP), Milánkovits János, Mikó Kálmán, Kulesevics Márk (NPP), Peszelényi Péter, Patocskai Antal, Funták Lajos (PDP), Bóka Imre, Somoskövy Ernő, Petrity Péter (FKGP). A bizottság Pálfi Istvánt választotta elnökké.

A közigazgatás ideiglenes rendezéséről szóló kormányrendelet szerint két nappal később, március 27-én alakult meg a községi képviselő-testület és megválasztották az előljáróságot. „A fent említett pártok 8-8 és a ‘még meg nem alakult Szociáldemokrata Párt helyett és annak kiegészítéséül még 2-2 rendes és 4-4 póttagot’ delegáltak a pártok. Az előzetes egyeztető tárgyalások eredményeként mind a képviselő-testület, mind pedig az előljáróság megválasztása is egyhangúlag történt.” (TÓTH Ágnes: Bácsalmás egy évtizede. 24. p.)

A megválasztott előljáróság tagjai: Benák János első bíró, Csák Antal másodbíró, Prikidánovics Jakab, Varga Antal, Kincseszi Lajos, Skribanek József, Csőke Márton, Vidákovics József, Csovcsecs Jakab, Pleszkán Ferenc, Welchesz Ernő és Látzer György esküdtek.

Dr. Székely Sándor megbízott főszolgabíró 1945. április 6-án kelt jelentésében írta:

„A járás községeiben a termelési bizottságok megalakultak... Igen nehéz a termelési bizottság helyzete (Bácsalmáson), mert az orosz katonai hatóságok a lakosság munkaképes részét még most is igen nagymértékben veszi igénybe robotra, közmunkára. Ez az amúgy is igen nagymértékben mutatózó munkaerőhiányt még inkább fokozza, ugyanis a járás német anyanyelvű lakossága a terület hatósági kiűritése alkalmával elmenekült, a férfilakosság jelentős része katonai szolgálatból még nem tért vissza, illetőleg újabb behívások folytán katonai szolgálatot teljesít. Súlyossá teszi a helyzetet a szarvasmarha- és lóállomány rendkívüli csökkenése. A lóállományban 80-90 százalékos kiesés mutatkozik. Ennek oka egyrészt az orosz katonai hatóságok által történt igénybevétel, másrészt az, hogy az elmenekült lakosság lovait és szarvasmarháit magával vitte. Az igaerőt a községben lévő 1-2 traktorral pótolni különben sem lehetne, de a traktorok üzemanyag hiányában nem is dolgozhatnak. A ekként előállott munkaerőhiány a napszámbérekét rendkívül mértékben felhajtotta...

A múlt évi kintmaradt termények közül a tengeri, a burgonya, a takarmányrépa és a napraforgó betakarítása általában megtörtént, erre ugyanis az állatállomány takarmányozása céljából volt szükség. A múlt évi cukorrépatermés, amelyet nem takarítottak be, a tél folyamán teljesen elfagyott...

Bácsalmás község termőterülete 21004 kat. hold, ebből szántó 15443, szőlő 5560 kat. hold. Ezen területre van összesen 152 ló és 380 szarvasmarha. Az eddig felszántott földterület mindössze 4500 hold. A szőlőművelés a kékkő és az egyéb ápolószerek hiánya miatt nagymértékű visszaesést fog mutatni. Ugyanez a helyzet a szőlőműveléssel foglalkozó Csikéria, Kelebia, Kunbaja és Madaras községekben is...” (Közli FEKETE Dezső: Bácsalmás krónikája. 4-5. p.)

1945 tavaszáig lezajlott földosztás során a Teleki nagybirtok, valamint a külföldre menekültek ingatlanainak kisebb részét a helybéli földnélküli parasztságnak, nagyobb részét az idetelepült délvidékieknek – köztük 138 jugoszláviai magyar családnak – osztották ki

Április közepén elkobozták a volksbundista németek vagyonát, az újabb földosztás végrehajtása során 3 891 kat.holdat juttattak az újonnan betelepült 1006 személynek.

A nemzeti ünnepé nyilvánított május 1-jén első alkalommal a Nemzeti Függetlenségi Frontba tömörült pártok vezetősége rendezett nagyszabású ünnepséget. Zenés ébresztővel kezdődött a program. A résztvevők zászlókkal és feliratos táblákkal a MADISZ székháznál gyülekeztek, ahonnan az alábbi sorrendben vonultak fel: Magyar Kommunista Párt, Nemzeti Paraszt Párt, Szociáldemokrata Párt, Független Kiszgazdapárt, Polgári Demokrata Párt, szakszervezetek, MADISZ, elemi iskolák, polgári iskolák, mezőgazdasági középiskola, hatóságok, testületek és a közönség. A menet fúvós- és tambura-zenekari kísérettel a Főtérre vonult, ahol megkoszorúzták az orosz hősi halottak sírjait. A sporttéren tartott ünnepségen Pálfi István, a kommunista párt helyi titkára, a bácsalmási Nemzeti Bizottság elnöke és a

Szabad Szakszervezetek részéről Krecsmarik József, valamint a MKP és a FKGP központi küldöttei szónokoltak. Közben zeneszámok és szavalatok hangzottak el, végül Tarján János jegyző adta át a birtokleveleket az újgazdáknak. Az ünnepség után játékos sportvetélkedőt, labdarúgó-mérkőzést, este táncmulatságot rendeztek. Az ünnepségre meghívták a járásban székelő orosz katonai hatóságokat.

Egy hónappal később a MKP megyei bizottsága Pálfi Istvánt „*fegyelmezetlen és pártszerűtlen*” magatartása miatt leváltotta és kizárta a pártból. A párt vezetésével Horváth Gergelyt bízták meg.

Júniusban megalakult a Bácsalmási Járási Rendőrkapitányság, kinevezett vezetője Gömöri Sándor, politikai osztályvezetője Germán József, a községi vezető Urbanovszki János lett.

Ugyancsak júniusban alakult meg a Magyar Pedagógusok Szabad Szakszervezetének bácsalmási járási csoportja, titkárává Szabó D. Bélát választották.

Júliusban tartották „*A népi demokrácia első szabad aratási ünnepségét*”, amelyen a vidékiekkel együtt közel 3500-an vettek részt. Az orosz parancsnokság előtt Madaras és Tataháza egyesített zenekara eljátszotta az Internacionálét, majd az ünneplők a sportpályára vonultak. Nagy Sándor, a Nemzeti Parasztpárt megyei titkára és Róth Leó, valamint Tévích Károly bunyevác nyelven mondott beszédet. Nagy sikerrel szerepeltek a versmondók: Török Ilona, Lusztig Klára és Vad Júlia. (Bajai Hírlap, 1945. 08. 02. 1.p.)

Október 21-én Bácsalmáson rendezte meg a Magyar Kommunista Párt „*Bácska felszabadításának ünnepét*”, amelyen részt vett a község előljárósága, a honvédség és a tanulóifjúság. A járás szovjet katonai parancsnoka és Tököly János mondott beszédet, majd megkoszorúzták a szovjet katonák sírját. (Bajai Hírlap, 1945. 10. 25. 2.p.)

Az őszi parlamenti választás előkészítésére több népgyűlést szerveztek. Október 29-én Erdei Ferenc belügyminiszter és Veres Péter járt Bácsalmáson, a Nemzeti Parasztpárt választási nagygyűlésén. Erről feljegyzés is készült:

„... a templom előtti téren tartott választási nagygyűlésen a megyei titkár beszéde alatt (Veres Péter) elővette tarisznyáját, kivett belőle egy darab szalonnát, megpapríkázta és házikenyérrel jóízűen falatozni kezdett. Utána, mint aki jól végezte dolgát, meghúzta butykosát, amelyben állítólag a gazdától kapott bácsalmási ezerjő volt és megtartotta beszédét... a földosztásról és a parasztok feladatairól.” (KISS Pál: Bácsalmás. 8. p.)

Az 1945 novemberében tartott parlamenti választáson a Független Kisgazdapárt kapta a legtöbb szavazatot, Bácsalmási (Onhausz) József lett a bácsalmási körzet országgyűlési képviselője. Megválasztását követően sajtótámadást indítottak ellene, „*reakciós bundistának*” nevezték, „*aki most a demokráciának élharcosaként szeretné megtéveszteni Bácsalmást, a megye dolgozóit és magát a Kisgazdapárt baloldali, becsületes szárnyát.*” (Valójában a képviselő aktív tevékenységet folytatott, részt vett a parlamenti vitában, és közbenjárására a község 1947-ben jelentős összegű újjáépítési államsegélyben részesült.) Ugyanez az újság „*Bundistákat vittek Németországba*” címmel írta, hogy Bácsalmásról kitelepítették azt az 1200 délvidéki menekültet, akiket Jugoszlávia nem fogadott vissza. „*Reméljük, hogy a hazai bundisták kitelepítése is hamarosan megindul és így végre rend lesz a határ menti falvakban, ahol most magyar telepések és bundisták néznek egymással farkasszemet.*” (Bajai Hírlap, 1945. 12. 05. 3.p.)

1946-ban Bácsalmásról kivonult a szovjet katonai parancsnokság. Márciusában az éhínség enyhítésére népkonyhát nyitottak és jegyre kukoricalisztet osztottak. A fosztogatások megfékezésére 13 főből álló mezőrendőrség felállításáról döntött a képviselő-testület.

A kollektív felelősség elve alapján 1946. május 15-én kezdődött és június végéig tartott a németek kitelepítése. A listára került több mint 6000 kitelepítendőből 1970 személy kapott

mentesítést, jórészt azok, akik az 1941-es népszámlálás alkalmával német anyanyelvűnek, de magyar nemzetiségűnek vallották magukat.

A kitelepített 1500 család 560 belterületi és 620 külterületi házat, valamint 6500 kat. hold szántót és 2100 kat. hold szőlőt hagyott hátra. A helyi Földigénylő Bizottság az értékes lakóházak egy részét kiutalta a Tompáról és Kelebiáról betelepítettek számára, akik közül többen 10 nap eltelte után visszatértek eredeti lakhelyükre, magukkal vitték az ingóságokat és az állatállományt. A kitelepítés befejezése után Szabolcs megyéből, a Délvidékről és egyéb helyekről is érkeztek szervezeten és engedély nélküli önkéntes települők. A betelepülő 1340 családnak (4507 személy) 6000 kat. hold szántót és 1500 kat. hold szőlőingatlant juttattak.

A község jegyzője jelentette, hogy „*a letelepítettek egy része nem a mezőgazdasági munka elvégzésére törekedett, hanem a birtokukba jutott javakat fecsérő módon felélték, eladogatták, tehát felelőtlenül gazdálkodtak a nekik juttatottakkal.*” (TÓTH Ágnes: Bácsalmás egy évtizede. 31-32.p.)

A fiatalok egy része megalakította a Szociáldemokrata Ifjúsági Tagozat (SZIT) bácsalmási szervezetét, decemberben beköltöztek a Petőfi u. 27 sz. alatti székházba. Műsoros estjükön dr. Adler Jenő orvos, az SZDSZ titkára tartott beszédet, a műsorban többek között Iglói Erzsébet, Mandler Pál, dr. Péterfia László és Kiss Nándor szerepeltek.

A nők közéleti tevékenységet a Magyar Nők Demokratikus Szövetsége szervezeti keretében folytattak, amely 1946 szeptemberében alakult meg Bácsalmáson, elnöke Deák Béláné, 1948-tól Horváth Gergelyné volt.

1947. A június 27-én tartott aratási ünnepségen több ezres tömeg előtt Rákosi Mátyás és Rob Antun, a Magyarországi Szlovákok Antifasiszta Frontja főtitkára mondott beszédet.

Július 2-án érkeztek haza Szovjetunióból az első hadifoglyok és a „malenkij robotra” hurcoltak egy része. A Magyar Vöröskereszt bácsalmási szervezete az apácák segítségével több hónapig tartó ügyeletet szervezett fogadásukra, az innen továbbutazóknak átmeneti pihenőhelyet és étkezést is biztosítottak.

Júliusban a földműves-szövetkezet az új kenyér tiszteletére ünnepséget szervezett, amelyen Zemberi Béla a Nemzeti Bizottság, Guseo Andor az SZDP, dr. Kemény György, az MKP, Vass Balázs az NPP nevében mondtak beszédet. Az esti szabadtéri előadáson Benkő József, az UFOSZ titkára mondott köszöntőt, majd a műkedvelők a János vitéz című daljátékot adták elő.

Augusztus 7-én érkezett Bácsalmásra az újabb kitelepítési névjegyzék, amelyen 892 helyi német nemzetiségű személy szerepelt. A kitelepítendőik közül azonban augusztus 23-án már csak 90 személyt szállítottak el, ezúttal Németország szovjet megszállási övezetébe.

A felvidékről kitelepített magyarok első szerelvénye 1947. szeptember 7-én érkezett Bácsalmásra. Jelentős volt már a túltelepítés, ezért a 32 szlovákiai magyar család ideiglenes elhelyezéséről tudtak csak gondoskodni. A német családok összeköltöztetése után vált lehetővé elhelyezésük. „*Az előző telepésekkel ellentétben ezek a magyarok jól értettek a mezőgazdasági munkákhoz... és jól megfértek az itteni őslakossággal... Minthogy a Csehszlovákiából idekerültek megfelelő gazdasági felszerelést és jószágállományt hoztak magukkal, a részükre kiosztott földingatlanokat nagyszerűen megművelik*” - írta beilleszkedésükről a jegyző. (HORVÁTH Zoltán: A felvidéki magyarok Bácsalmásra telepítésének igaz története. 44. p.)

A Magyarországi Szlovákok Antifasiszta Frontjának délszláv szekciója 1947. október 5-6-án Bácsalmáson tartotta II. Országos Konferenciáját. A küldöttek itt állást foglaltak a névváltoztatás kérdésében, és ekkor vették fel a Magyarországi Délszlávok Demokratikus Szövetsége elnevezést. A konferencián készült, a kormányhoz felterjesztett memorandumban többek között az anyanyelvi oktatás és a délszláv nyelvhasználat bevezetését, a kulturális tevékenység támogatását követelték, amelyet a kormány nagyfokú megértéssel fogadott. A

Minisztertanács az anyanyelvi oktatás fejlesztése érdekében megkönnyebbítette a délszláv anyanyelvű iskolák felállítását, anyagilag támogatta a kultúrszövetség megszervezését, a népi színjátszó együttesek, táncsoportok és zenekarok működését, továbbá biztosította a nyelvhasználat jogát a közigazgatásban. (TÓTH Ágnes: A magyarországi délszlávok helyzete. 362-382. p.)

1948. március 15-én országos ünnepségeket rendeztek. A korszak „leg hivatalosabb” történelmi-politikai szimbóluma Petőfi és Kossuth volt. A bácsalmási ünnepség előkészítésére Gombos Tibor vezetésével megalakult a 48-as Bizottság. A Baján megrendezett megyei 48-as kultúrversenyen Bácsalmást a Repp-Beregi szalonzenekar, a Cecília kórus, Prikidánovics Márk (hegedű), Mandler Pál (tangóharmonika) és Bagi István (ének) képviselték. A bácsalmási kultúrversenyen a járás területéről négyszázan vettek részt.

Június 3-án Bácsalmásról több önkéntes ifjú indult Jugoszláviába a „Bratstvo-Jedinstvo” autót út építésére. Váratlan és mindenki számára döbbenetes volt a Tájékoztató Iroda június 28-i közleménye, amely súlyosan vádolta és elítélte a szovjet tömbpolitika elvárásainak nem megfelelő „titoista” elhajló politikát.

Júniusban államosították az iskolákat.

Augusztus 20-án ünnepélyes keretek között átadták az Állami Mezőgazdasági Gépállomást.

Októberben a Magyar Nők Demokratikus Szövetsége és a Vöröskereszt nagy sikerű műsoros estet rendezett. Szereplői: Fényes Csiri (fütty), Kabai Károly (monológ), Vidákovics Erzsébet, Vidákovics Anna, Czifra Péter (ének), Benkő Évike (szavalt), Faddi Júlia, Halla Eta, Kovács Margit, Fránits Jolán (tánc), Perczel József, Kovachich Márta, Harmath Ferenc, Várai Margit, Markovich Jutka, Kiss Miklós, Stefán Ferenc (egyfelvonásosok). Az előadást Benkő Józsefné és Perczel Józsefné rendezte.

A Magyar Kommunista Párt és a Szociáldemokrata Párt egyesülésével júniusban létrejött Magyar Dolgozók Pártja egyre kizárólagosabban érvényesítette hatalmát.

Bácsalmáson augusztusban szervezték meg a Magyar Dolgozók Pártja helyi csoportját, titkára Horváth Gergely lett. Működött még a Független Kisgazdapárt (titkára Csöke György), a Nemzeti Parasztpárt (titkára Vass Balázs), valamint a Földmunkások és Kisbirtokosok Országos Szövetsége (FÉKOSZ) helyi szervezete Tettinger János vezetésével, az Újbirtokosok és Földhözjutottak Országos Szövetsége (UFOSZ) helyi szervezete Benkő József vezetésével, az Egyesült Parasztfjúság Országos Szövetsége (EPOSZ) helyi szervezete Gombos Tibor vezetésével, a Községi Szakszervezet Turi Antal, a Pedagógus Szakszervezet Rasztik Béla, valamint a Magyar Nők Demokratikus Szövetsége (MNDSZ) Horváth Gergelyné vezetésével. A Nemzeti Bizottság elnöke Témun András, a községi bíró Piukovics Gábor, majd Tüske Mihály volt.

A politikai hatalom megszüntette a szabadelvűség jegyében működő MADISZ-t, valamint a Szociáldemokrata Ifjúsági Tagozatot. A fiatalok egyetlen szervezetbe, a Magyar Ifjúság Népi Szövetségébe (MINSZ) tömörülhettek. Júliusban dr. Fábián László főispán és dr. Kreybig Miklós alispán részvételével járási nagygyűlést rendeztek. Szeptemberben alakult meg a MINSZ bácsalmási csoportja, amelynek tagja volt többek között Milovai Mátyás, Gombos Tibor, Marks Sándor, Bajnok Tivadar, Benkő József, Czifra Mihály, Tévích Károly, Czeglédi Vendel, Benák János, Bende József, Csóvcsics Jakab, Evetovics Balázs, Rudics János, Ilkaházy Tibor, Sente Antal, Szikra János és Ruzsik Dezső.

Szeptemberben Szovjetunióból hazatért a hadifoglyok második csoportja és velük a kényszermunkára hurcoltak egy része. Azok, akik az SS hadseregben szolgáltak, vagy kitelepítették a családjukat, nem térhettek haza. Egy részüket visszaküldték Szovjetunióba, ahonnan csak 1950-ben szabadultak. Voltak, akiket internáltak. Több mint hetven volt azoknak a bácsalmásiaknak a száma, akiket a Szovjetunióból hazatérve Tiszalökre internáltak, ahonnan az 1953. október 4-i tiszalöki felkelés után szabadulhattak, ezt követően Németországba jutottak. (HARTAI Gabriella 75-83.p.)

Az őszi folyamán kényszerítő hatásokra megalakult a Magyar-Szovjet Művelődési Társaság dr. Mészáros Miklós elnöklétével. Októberben műsoros ünnepséget rendeztek, amelyen dr. Kovács Máté államtitkár tartott ünnepi beszédet, és a bajai színjátszók szerepeltek. A téli időszakban kéthetente népművelési előadásokat szerveztek.

Az év folyamán 10-15 fős létszámmal megalakultak az úttörőcsapatok. Márciusban a polgári fiúiskolában Tévích Károly és Kápolnás János szervezte meg a Narancsik Pál nevű kis csapatot, a leányiskola államosítása után alakult meg a Dobó Katalin úttörőcsapat Regéczy Leóné vezetésével. Novemberben Bácsalmáson tartották az úttörővezetők megyei tanácskozását, majd decemberben 30 fő részvételével járási őrsvezetőképző tanfolyamot rendeztek.

1949 a párturalomhoz rendelt intézményrendszer kiépítésének, illetve átalakításának az éve. A formálisan még létező pártok működését beszüntették.

Központi pártutasításra januárban egyesült az UFOSZ és a FÉKOSZ, megalakult az egységes Dolgozó Parasztok és Földmunkások Országos Szövetsége (DÉFOSZ), amelynek működése munkaközvetítésre korlátozódott, így a tulajdonosi parasztság érdekvédelem nélkül maradt. A bácsalmási járási szervezetnek Szeri György volt a vezetője.

Általánossá vált a bizalmatlanság. Az ellenség elleni hatékony fellépésre szolgált a belügyi-államvédelmi apparátus jogkörének korlátlan kiterjesztése és a kiszolgáló besúgó hálózat kiépülése. Az Államvédelmi Osztály (ÁVO) jogutódja, az Államvédelmi Hatóság (ÁVH) nem csak a „régii reakciókat”, hanem az új, „potenciális” ellenfeleket is nyilván tartotta.

A Bácsalmáson működő „ávósok” rettegésben tartották a lakosságot. Rendszeresek voltak a szabotázs-, hűtlenségi-, vagy összesküvésü ügyekben fogatosított, a Tito-bérencekre és a jugoszláv felbujtókra, a klerikális reakcióra, a volt szocdemekre és a kulákokra terjedő éjszakai letartóztatások és koncepciós perek.

A délszlávok helyzetében fordulópontot jelentett a Jugoszláviához való viszony megváltozása. A párt-és állami kapcsolatok 1948 koraőszén kezdődő, több évig tartó válsága miatt beszűkültek a helyi bunyevácok közéleti és kulturális tevékenységei. A nemzetiségi politikát megvalósító aktivistákat – köztük a Bácsalmáson tanító Rockov Milost is – koholt vádak alapján börtönbe juttatták. A Bács-Kiskun megyei Népújság az ötvenes évek elején többek között a *„Magyar kulák, szerb kulák egy húron pendül”* és a *„Bácsalmás délszláv dolgozó parasztságának tiltakozása a Titó-banda aljas provokációja ellen”* című cikkei tükrözik a korabeli politikai helyzetet.

Megváltoztak a hivatalos ünnepek. Állami ünnep lett Magyarország felszabadulásának évfordulója: április 4. és a nagy októberi szocialista forradalom ünnepe: november 7. Más tartalmat kapott augusztus 20. Az új alkotmány hatálybalépésének napja a plebejus hagyományokat erősítő, az aratás befejezésének új kenyérrel szimbolizált ünnepe lett. Megszüntették a hagyományos nemzeti és a hétköznapiokra eső egyházi ünnepeinket. 1951-52-ben kiiktatták az ünnepek közül március tizenötödikét, az áldozócsütörtököt, az úrnapiját, a pünkösdhétfőt, a karácsony másnapját és a húsvéthétfőt.

Bácsalmáson első alkalommal április 4-én, a gépállomás udvarán rendezték meg az ország felszabadulásának ünnepségét.

1950-1952 A Sztálin a „gazda” és „Rákosi az ő legjobb tanítványa” alakította ki a személyi kultuszt. A „nagy tanítók”, Sztálin, Rákosi „jelen voltak” mindenütt. 1952. március 9-én az egész országban megünnepelték Rákosi Mátyás hatvanadik születésnapját. A magyar költők versekkel köszöntötték, ezer-számra készültek számára felajánlások és ajándékok, amelyek között ott voltak a bácsalmási úttörők „Rákosi pajtásnak” készített munkái is.

Változott az utcák elnevezése: az Apponyi tér (Főtér) Sztálin tér, a Szent István utca Lenin, a Széchenyi utca Marx utca lett.

Szovjet minta alapján történt az 1950-es tanácsrendszer bevezetése és a közigazgatás átszervezése. Speciális feladatként jelent meg, hogy *„maga az átszervezés és minden részintézkedés is alkalmas harci eszköz kell legyen a politikai küzdelem különböző fázisaiban, tehát igazodjék a mindenkori szükséglethez. Most például legyen figyelemmel a kulákság elleni harc periódusára.”* Minden kinevezés kritériuma a politikai megbízhatóság volt. A járáások kiemelkedő jelentőséget kaptak. (GYARMATI György. In: Magyarország a XX. században. 1.köt. 174.p.)

Bácsalmáson 1950. október 26-án tartotta alakuló ülését a tanács, amelynek 96 rendes és 43 póttagja volt. Pártjelölés alapján Karakas Julianna lett a Tanács Végrehajtó Bizottságának elnöke. A végrehajtó bizottság elnökhelyettese Ászity József, titkára Horváth Pál, tagjai: Vér Ferenc, Horváth István, Oláh Pálné, Szikora Jenő, Koczka Sándor, Máté Ignácné. (Ászity József lemondása után 1951-ben Unyi Julianna lett az elnökhelyettes. 1953-ban Gengeliczki Pál, a következő évtől Szalonnás Mihály kapott megbízást az elnöki tisztségre. Horváth Pál 1969. május 31-ig látta el a vb titkári teendőket.)

A pártvezetés a hivatalosan *„szövétséges dolgozó parasztság”*-nak tekintett rétegről is egyre inkább úgy vélekedett, hogy *„az újgazdák és a középparasztnak jó módja ellensége a szövetkezésnek, [s ezért] kényszeríteni kell a parasztnak, hogy többet áldozzon a szocializmus építéséért.”* A gazdálkodók minden rétegét érintő és egyre teljesíthetlenebb beszolgáltatási és adóterheket róttak ki, amely egyik eszköze volt az erőszakos szövetkezetbe tömörítésnek. (GYARMATI György Im. 180. p.)

Bácsalmáson fokozatosan csökkent a magángazdaságok száma, a kényszerítő agitáció hatására egyre többen léptek mezőgazdasági és kisipari termelőszövetkezetekbe. A kezdeti évek nehézségeire jellemző, hogy a Lenin Termelőszövetkezet vezetősége a tagság részére 1951-ben állami hitelből vásárolt cipőt és ruhát.

A községnek nem volt megtartó ereje, az ötvenes évek gazdaságpolitikája, továbbá a határsáv miatti elzártsága jelentős elvándorlási hullámot indított meg a lakosság körében. Főként az újonnan jöttek vándoroltak el, de jelentős számban hagyták el a községet a gazdaságilag tönkretett, politikailag ellehetetlenített és ki nem telepített németek. Az elszenvedett politikai sérelmek miatt a bunyevácok közül is többen elköltöztek a nagyobb védeltséget nyújtó városokba és iparvidékekre.

Jelentősen csökkentette a lakosság számát az elcsatolt Bácsalmási Szőlők határrész, amelyet 1952-ben Bácsszőlős elnevezéssel, 2200 fő lakossal községgé szerveztek.

1953-1955 Sztálin 1953. március 5-i halála után jelentősen enyhült a politikai és gazdasági helyzet. Az MDP Központi Vezetősége elítélte Rákosi tevékenységét. A „hibák kijavítására” kettéválasztották az állami és pártvezetést, a kormányfői tisztségre Nagy Imrét jelölték. Az új vezetés intézkedéseinek középpontjában egy általános gazdasági-társadalmi reform kibontakozásának lehetősége rejlett 1955 márciusáig.

Mérsékeltek a nehézipar fejlesztésének erőltetett ütemét, és az időleges állami intézkedések hatására javult a mezőgazdaság helyzete. Eltörölték a kuláklistát, elengedték a beadási hátralékokat, és csökkentették a beadási kötelezettségeket. A munkatáborokból hazatérhettek az internáltak.

A kitelepítéstől mentesült, meghurcolt németek és az 1948 ősztől üldözött délszlávok erkölcsi és anyagi jóvátételére ugyan nem került sor, de kedvező változást jelentett számukra, hogy az eddigieknél szabadabb teret biztosítottak tevékenységükhöz.

Jelentős belpolitikai esemény volt a Hazafias Népfront 1954. október 23-24-i megalakulása. Feladatát abban jelölték meg, hogy nemzeti és demokratikus szellemű szabad fórummá kell válnia.

Bácsalmás értelmiségi köreiben régen nem tapasztalt pezsgés indult meg. Megalakult a Társadalom- és Természettudományi Ismeretterjesztő Társulat. Klubszerű szórakozási

programok szervezésével bővült a DISZ, a Hazafias Népfront és a Magyar Nők Demokratikus Szövetsége helyi szervezeteinek tevékenysége. A régi gazdakör mintájára Paraszt-kör alakult.

Fischer István, Radvánszki Emília, Csulák Mihály, Várbíró László, Kovács Géza, Kovács Gézáné, Gellért Sándor a tankönyvekből kimaradt, eddig tiltott, vagy elhallgatott témákból tartottak előadásokat az ifjúságnak. A felnőttek körében nagy érdeklődés kísérte dr. Faragó Dezső orvos és dr. Rónai Ede állatorvos, valamint dr. Zalotay Elemér régész szakmai előadásait.

1955 nyaratól, Nagy Imre „visszahívása” és a Rákosi-csoport hatalomra jutása után Bácsalmás lakosságának a sok szenvedéssel, balsorssal szembeni tűrőképessége a végső határig érkezett. A kisszámú értelmiségi és alkalmazotti réteg köreiben – noha ezek többnyire párttagok voltak – egyre erősebbé vált a rendszer bírálata.

10/c Az 1956-os forradalom bácsalmási eseményei

1956 bácsalmási eseményeiről áttekinthető képet ad a Bács-Kiskun Megyei Levéltár több forrásegyüttes feldolgozásával készült kiadványa. A kronológiai összeállítás szerint Bácsalmáson október 23-án aktívaértekezletet tartott a járási pártbizottság. „Az értekezlet a járási pártvezetők teljes tanácsalanságát tükrözte.”

Másnap „Katona Béla főhadnagy, a járási kiegészítő parancsnokság vezetője reggel 6 órakor összetartást rendelt el a katonáknak.”

Október 25-én „Dibusz Gyula, a gimnázium igazgatója reggel engedélyt kért a rendőrségtől, hogy a diákok felvonulhassanak. A rendőrség nem engedélyezte a tüntetést. A diákok az iskolán belül tartottak demonstrációt, a tanárokkal együtt forradalmi dalokat énekeltek. A tanítás befejezése után a diákok a községben található vörös csillagokat először leragasztották, majd leverték. A járőröző rendőröket felszólították, hogy vegyék le a sapkájukról a vörös csillagot. Sokan csatlakoztak a fiatalokhoz, ők a pártházakról és a vasútállomásról távolították el a kommunista jelképeket. ... Délelőtt a kiegészítő parancsnokság utasítást kapott a megyei parancsnokságtól, hogy „az épületet adott esetben az utolsó töltényig védeni kell. A parancsnokság ismertette a védelmi tervet, és előkészítették a fegyvereket.” (Tóth Ágnes szerk.: 1956 Bács-Kiskun megyei kronológiája. 1. köt.393.p.)

A következő napokban erőszak alkalmazása nélkül omlott össze a helyi hatalom. Október 26-án a délelőtti órákban Sárkány Ernő, Szántó János és Benkes István megalakították a Petőfi Kört, azzal a céllal, hogy a lakosság panaszait közvetítsék a tanács felé. A Petőfi Kör elnöke Sárkány Ernő lett. Vezetésével koszorúzási ünnepséget tartottak az első világháborús hősi emlékműnél, ahol a 12 éve tartó elnyomásról beszélt.

A Petőfi Kör megalakulásáról plakátokon és hangosbemondón tájékoztatták a lakosságot.

B á c s a l m á s N é p e !

Új korszak nyílt a Magyar Nép történetében. A sokat szenvedett Magyar Nép végre kezébe vette sorsának irányítását. Nagy hibákat kell helyrehozni, nagy feladat áll előttünk: az igazi magyar demokrácia megvalósítása, a teljes állampolgári szabadság biztosítása. Ebben a nagy munkában mi is minden erőnkkel részt akarunk venni. Ezért felhívunk mindenkit: csatlakozzon a Magyar Nép jogos követeléseéhez.

A pesti utcákon ártatlanul kifolyt magyar fiatalok vére szent kötelességünké teszi annak biztosítását, hogy soha többé ebben a hazában ne legyen bántódása egy becsületes embernek sem.

A Kultúrházban állandó bizottság alakult. Ott mindenki elmondhatja panaszait, követeléseit s azt azonnal továbbítjuk a mi Kormányunkhoz, a Nép Kormányához. Szombat reggel 8 órától vasárnap délig mindenki mondja el, mit akar, hogyan képze

szebb, boldogabb jövőnket, van-e panasz a község vezetői ellen, van-e olyan jogos követelése, amely eddig nem nyert meghallgatást.

Munkások! Parasztok! Értelmiségiek! Mondjátok el panaszaitokat, jogos követeléseiteket! Helyesnek tartjátok-e vitaestek rendezését szabad véleménynyilvánításunk biztosítására?

Felhívunk mindenkit, hogy jövő évi kenyerünk biztosítása érdekében azonnal kezdje meg, illetve folytassa az őszi vetési munkákat.

A község pedagógusai és a Petőfi Kör javasolja, hogy a Sztálin tér elnevezést Széchenyi térre, a Tolbuchin utcáét pedig Hunyadi utcára változtassák meg.

Mindenki őrizze meg nyugalmát, ne akarja senki ezekben a nehéz időkben a Nemzet érdekei elé helyezni személyi ellentétekből fakadó bosszúját!

Fegyelmezett, nyugodt magatartásunkkal őrizzük, védjük minden fiatal, minden apa és anya életét!

Bácsalmás, 1956. október 27.

Bácsalmási Petőfi Kör

Október 26-án délután Bajáról egy teherautón tüntetők érkeztek Bácsalmásra. A bajaiak a fegyverek átadását követelték, amit a község vezetői megtagadtak. A késő esti órákban egy tüntető csoport lerombolta a szovjet hősi emlékművet.

Ezen a napon vezényelték osztagával Budapestre a kiskunhalasi lövész ezrednél szolgálatot teljesítő Jurinovics Miklóst, aki Pesterzsébeten tűzharc áldozata lett.

Október 27-re virradóra a BM Bács-Kiskun Megyei Főosztálya Bácsalmásra rendelte a bajai páncélos ezred egyik egységét. Parancsnoka Horváth Lajos hadnagy „reggel 6 órakor több embert is magához rendelt, és közölte velük, hogy a pártbizottság utasítása alapján tagságot kell vállalniuk a megalakítandó nemzeti bizottságban.

Dél előtt a kultúrházban tartott nagygyűlésen Sárkány Ernő mondott beszédet, majd a Petőfi Körből megalakult a Bácsalmási Járási Nemzeti Forradalmi Bizottság. A testületbe kerültek a Petőfi Kör tagjai: Bácsalmási István, a Statisztikai Hivatal járási felügyeletének vezetője, Udvardy Sándor, a Sütőipari Vállalat könyvelője, Sárkány Ernő középiskolai tanár, Benkes István szabómester, Szántó János, a bácsalmási gépállomás agronómusa, Somoskövi Mátyás mészáros, továbbá Mezei József, a járási tanács adminisztrátora, dr. Bogdán Gyula református lelkész, Fischer István általános iskolai tanár, Muszil Gábor szabómester, Goól Henrik állami gazdasági dolgozó, Székely András földműves-szövetkezeti alkalmazott, Varga György, a vasútállomás főnöke, Folcz Tóbiás főkönyvelő, Újvári Jakab László ács, Veréb János állatorvos, Sági Béla agronómus, Sente Márk postahivatal-vezető, Gellért Sándor általános iskolai tanár, Vermes András földműves, Dimitrievics Miklós pincemester, Kovács Ferenc tanító, Cvitkovics András földműves-szövetkezeti alkalmazott, Börös János földműves-szövetkezeti alkalmazott, Prikidánovics András földműves, Zeke János állami gazdasági dolgozó, Ilkaházi László földműves, Mernyei Ferenc földműves-szövetkezeti alkalmazott és id. Katona Ferenc presbiter. A választást követően a tömeg a hősök emlékművéhez vonult, itt Sárkány Ernő elszavalta a Nemzeti Dalt és felolvasta a 14 pontból álló követelést, majd koszorút helyeztek el az emlékmű talapzatán.

Magyar Nép, a bácsalmási járás lakossága megalakította a Járási Nemzeti Forradalmi Bizottságot

K ö v e t e l é s e i n k:

1./ Alakuljon meg a Független Demokratikus Kormány. A Szovjet csapatokat a vérengzés megszüntetése végett azonnal vonják ki Magyarország területéről.

2./ Hozzák nyilvánosságra az új kormány névsorát.

3./ Minősítsék hazafiaknak a magyarországi felkelőket és minden megtorló intézkedést azonnal szüntessenek meg.

- 4./ Követeljük a teljes szabad választást, valamint Mindszenthy és a többi politikai fogoly szabadlábra helyezését.
 - 5./ Hozzák nyilvánosságra külkereskedelmi szerződéseinket, a soha ki nem fizethető jóvátétel tényleges adatait. Nyílt, őszinte tájékoztatást követelünk az ország uránérc-készletéről, kiaknázásáról és az orosz koncessziókról. Követeljük, hogy az uránércet világpiaci áron nemes valutáért Magyarország szabadon értékesíthesse.
 - 6./ A meglévő káderanyagokat hozzák nyilvánosságra és semmisítsék meg.
 - 7./ Az államvédelmi hatóságot azonnal számolják fel.
 - 8./ Követeljük, hogy a történekekért felelős személyeket, Rákosit, Farkast, Gerőt és társait nyilvános tárgyaláson vonják felelősségre.
 - 9./ Március 15, október 6. és október 23. legyen nemzeti ünnep, és augusztus 20. legyen újra Szent István ünnepe.
 10. / Követeljük a beadás megszüntetését és az adórendszer felülvizsgálását.
 - 11./ Követeljük az iparban alkalmazott normák teljes megszüntetését, a munkások és értelmiségiek bérköveteléseinek sürgős és alapvető rendezését. Kérjük a munkások létminimumának megállapítását.
 - 12./ Követeljük az összes politikai és gazdasági pereknek független bíróságon való felülvizsgálatát, az ártatlanul elítéltek szabadon bocsátását, rehabilitálását. Követeljük a Szovjetunióba kihurcolt hadifoglyok és polgári személyek azonnali hazaszállítását, beleértve a határon kívül elítélt foglyokat is.
 - 13./ A meglévő, a Magyar Népnél idegen címer helyett kívánjuk a régi Magyar Kossuth címer visszaállítását. A Magyar Honvédségnek a nemzeti hagyományokhoz méltó új egyenruhát követelünk.
 - 14./ Teljes szólás-, vallás- és sajtószabadságot követelünk.
- Bácsalmás, 1956. október 27-én.

JÁRÁSI FORRADALMI BIZOTTSÁG

Október 28-án ismét nagygyűlést tartottak, választással véglegesítették a forradalmi bizottság vezetőit. A bizottság ellenőrzési feladattal Bácsalmási Istvánt, Somoskövi Mátyást és Benkes Istvánt a községi tanácshoz, Udvardy Sándort és Szántó Jánost a járási tanácshoz rendelte. Megalakult a községi nemzeti bizottság, amelynek elnökéül Bácsalmási Istvánt, elnökhelyettesnek Somoskövi Mátyást, titkárnak pedig Mezei Józsefet választották.

A nap folyamán több tüntetést szerveztek, ezeken a régi vezetők eltávolítását követelték. Az esti órákban egy csoport a rendőrség elé vonult, itt fegyvereket követeltek. A rendőrség egyik emeleti ablakából sorozatlövést adtak le, amelynek azonban nem voltak áldozatai. Ettől a naptól kezdve a rendőrség és a kiegészítő parancsnokság géppisztolyos egységeket járőröztetett, a karhatalmi feladatok ellátására Bajáról három rohamlöveg legénysége érkezett Bácsalmásra.

A Járási Forradalmi Bizottság tagjai és küldöttei a járás területén részt vettek a községi nemzeti bizottságok szervezésében és a 14 pontból álló követelések terjesztésében. Október végén leváltották a járási és a községi vezetőket.

Október 30-án Udvardy Sándor jegyzőkönyvileg átvette a járási tanács elnöki, Szántó János az elnökhelyettesi tisztséget. Ugyanekkor a községi tanácselnöki tisztséget a nemzeti bizottság által kijelölt Bácsalmási István vette át. Működésük rövid ideje alatt mindhárman a törvényes rendet szolgálták. A nemzeti bizottság határozata ellenére sem tartóztatták le az előző hatalom vezetőit, csupán házi őrizetbe helyezték Szabó László rendőr főhadnagyot, Míg István nyomozót és még két rendőrt, valamint Tökölly János nyugalmazott honvéd alezredest.

Az Állami Gazdaságban és a Gépállomáson munkástanácsok alakultak. A Kormányhoz felterjesztett követeléseik között szerepelt a káderlapok felülvizsgálata, a kettős műszak megszüntetése, valamint a nyolc órás munkaidő bevezetése. A Gépállomás 41 fős

munkástanácsa felmentette Szikora Jenőt, helyébe ideiglenesen Sevaracz Máté főagronómust bízta meg a vezetéssel.

Bácsalmáson is – mint szerte az országban – a szélsőséges és lumpen elemek garázdálkodásának megakadályozására igénybe vették a fegyveres erőket. Október utolsó napjaiban a bácsalmási járási rendőrkapitányság a nemzeti bizottsággal együttműködve, Újvári Jakab által javasolt személyekből nemzetőrséget szervezett. Újvári maga is nemzetőr lett. Október 29-én erről tájékoztatták a lakosságot:

*Értesítjük Bácsalmás község dolgozó népét,
hogy a mai napon a rend és a nyugalom megteremtése érdekében a rendfenntartást a
fegyveres erők szoros együttműködésben a Forradalmi Nemzeti Bizottsággal átvették.
Ez azért vált szükségessé, mert az utóbbi két nap folyamán egyes ellenséges elemek
kihasználva az ifjúság és a becsületes dolgozók helyes és jogos követeléseit, azokat
nem törvényes úton, a rend és nyugalom fenntartása nélkül kívánták megvalósítani.
E tényeket bizonyítja az, hogy a tegnapi nap folyamán a rendfenntartás biztosítására
érkezett fegyveres erők csapatairól terjesztett rémhírekkel a dolgozók nyugalomát
igyekeztek megbántani.
Felkérjük a község lakosságát, hogy a községünkbe érkezett fegyveres erők tagjait a
legnagyobb szeretettel fogadják, mivel ezek kimondottan a rend, a nyugalom, a béke
fenntartására érkeztek. Egyben kérjük, hogy
a község dolgozói a legmesszebbmenő segítséget nyújtsák a községben meg-alakult
Forradalmi Nemzeti Bizottságnak és utasításait minden esetben haladéktalanul, saját
és az egész dolgozó népünk érdekében hajtsák végre.
Figyelmeztetjük a lakosságot, hogy /aki/ az új nemzeti kormány utasításait és
rendeleteit nem hajtja végre, az ellen a Forradalmi Nemzeti Bizottság a törvény teljes
szigorával lép fel.
Bácsalmás, 1956. évi október 29-én.*

November 1-jén újjáalakult a Független Kisgazdapárt bácsalmási szervezete. A szervezést Bagyura János korábbi elnök, valamint Baranyi Géza, Ilkaházi László és Muszil Gábor végezte. Ezen a napon Nagy Imre, az újjáalakult koalíciós kormány miniszterelnöke rádiószózatában bejelentette Magyarország semlegességét és kilépését a Varsói Szerződésből. Pár nap múlva szertefoszlott a valós reménynek látszó konszolidáció és a magyar szuverenitás helyreállítása. Kádár János a szolnoki rádióban bejelentette a Magyar Forradalmi Munkás-Paraszt Kormány megalakulását. A szovjet csapatok közreműködésével átvette a hatalmat és megkezdődött a forradalom felszámolása.

Megtorlás – Perek a forradalmárok ellen

November 5-én délután a szovjetek bevonultak Bácsalmásra. Kijárási tilalmat rendeltek el, a lakosságot felszólították a munka megkezdésére. November 10-én a Magyar Rádió közölte, hogy Bácsalmásról három tehergépkocsi élelmiszeradományt szállítottak Budapestre, amelyet az István kórháznak adtak át.

A megyei lap tudósítása szerint visszaállt a régi rend, a bácsalmási járás községeiben ismét a tanácsok végrehajtó bizottságai irányítják a közigazgatást. A földeken szántanak, vetnek, 8-án újra megkezdődött a tanítás az iskolákban. (Petőfi Népe, 1956. nov. 10. 1.p.)

November 14-én a községi tanács vb ülésén Bácsalmási István lemondott elnöki tisztségéről, a függetlenített vezetői teendők ellátásával a régi vezetőket bízták meg. A köztisztviselőben álló Udvardy Sándort november 15-én a járási tanács vb titkárává választották. A Kádár-kormány rendeletére hivatkozva a Bács-Kiskun Megyei Tanács Végrehajtó Bizottsága törvénytelennek minősítette ezt a választást, december 6-án ezért a Bácsalmási Járási Tanács Végrehajtó Bizottsága kompromisszumként Udvardyt pénzügyi

osztályvezetőnek, Szántó Jánost főagronómussá nevezte ki. Elnöki tisztségében megerősítette Varjú Pált, az elnökhelyettesi posztokon pedig Cserged Jánost és Pilharcz Mártont.

A Kádár-kormány december 11-én kihirdette a statáriumot. Újra felállították az internálótáborokat. Az országból többszázezren, Bácsalmásról 125-en menekültek Jugoszlávián keresztül külföldre.

1957. február 14-én őrizetbe vették az 1956-os forradalom két bácsalmási vezetőjét, Bácsalmási Istvánt és Udvardy Sándort. Hat hónapot töltöttek a kistarcsai, majd a tököli internálótáborban, ezt követően előzetes letartóztatásban a bácsalmási, augusztustól a kecskeméti börtönben voltak. Ez alatt rengeteg megaláztatást kellett elviselniük, túlélniük. Sárkány Ernőt 1957. áprilisában tanítói beosztásba Kiskőrösre helyezték, augusztus 1-jén előzetes letartóztatásba került. Perüket az „1957. február hónapban ismeretlen helyre távozott” Szántó János, Benkes István és Somoskövi Mátyás, valamint Sas Péter vádlottakkal együtt 1958. januárjában a Bácsalmási Járásbíróságon tárgyalták.

A megtorlás során elhelyezték Bácsalmásról Dibusz Gyulát, a gimnázium igazgatóját, preventív őrizetben volt Gellért Sándor, Ilkaházi László, Kápolnás János és Majorossy Mihály.

A népi demokratikus államrend megdöntésére irányuló szervezkedés vádjával börtönbüntetésre ítélték a forradalom helyi vezető személyiségeit. Álljon itt betűrendi felsorolásuk jogerős ítéletük időtartamának feltüntetésével: Bácsalmási István (1 év 6 hó börtönbüntetés, 2 év jogvesztés, 2000 Ft vagyonek kobzása), Benkes István (távollétében 4 év börtönbüntetés, 6 év jogvesztés, 4000 Ft vagyonek kobzása), Sárkány Ernő (1 év 8 hó börtönbüntetés, 2 év jogvesztés, 2000 Ft vagyonek kobzása), Sas (Stark) Péter (10 hó börtönbüntetés, 3 év jogvesztés, 2000 Ft vagyonek kobzása), Somoskövi Mátyás (távollétében 3 év börtönbüntetés, 5 év jogvesztés, 3000 Ft vagyonek kobzása), Szántó János (távollétében 5 év börtönbüntetés, 10 év jogvesztés, 5000 Ft vagyonek kobzása), Udvardy Sándor (2 év börtönbüntetés, 3 év jogvesztés, 3000 Ft vagyonek kobzása), Újvári Jakab László (3 évre felfüggesztett 10 hó börtönbüntetés).

Az Országgyűlés 1991-ben október 23-át nemzeti ünnepké nyilvánította. Bácsalmás Város Önkormányzata a forradalom és szabadságharc 40. évfordulóján az egykori járási tanács épületének falán emléktáblát állított. A város képviselő-testülete, politikai pártjai, a társadalmi- és civil szervezetei és intézményei hagyományosan közös megemlékező ünnepségen tisztelegnek '56 hősei előtt.

10/d Kádár-korszak - A puha diktatúra évei

A „szocialista tábor” támogatásával és hosszú lejáratú hitelekkel sikerült visszaállítani az ország gazdasági stabilitását. A Kádár-kormány első intézkedéseként eltörölte a beszolgáltatást, a gyermektelenségi adót és emelte az iparban dolgozók bérét. A szövetkezeteknek biztosított kedvezmények mellett a magángazdálkodás támogatásával is igyekezett maga mellé állítani a parasztságot.

A párt vezető szerepét az alkotmányban rögzítették. A Magyar Szocialista Munkáspárt irányítása és ellenőrzése alatt álló tanácsrendszer nem biztosított mozgásteret a helyi törekvések számára. A legfontosabb társadalmi- és tömegszervezetek: a Hazafias Népfront (HNF, a magyar társadalom minden tagjának nyitott mozgalom), a Magyar Kommunista Ifjúsági Szövetség, a szakszervezetek és az általános iskolásokat tömörítő úttörő szervezetek voltak.

Bácsalmáson is egyre többen léptek a termelészervezetekbe az öregségi segélyben és a tsz-tagok nyugdíjjogosultságában bízva. 1960-ban 1 525 taggal termelészervezeti község lett Bácsalmás.

A határsáv eltörlése után, az 1960-as évek közepétől lassú fejlődés kezdődött. Az Állami Gazdaság kimagasló termelési eredményei alapján országos hírűvé küzdött fel magát. Az

Alföldfejlesztés programjaként végrehajtott ipartelepítés 1962-ben kezdődött Bácsalmáson. Fontos politikai szempont volt a teljes foglalkoztatottság biztosítása, a mezőgazdaság gépesítésével felszabaduló munkaerő elhelyezése és a nők bevonása a termelésbe. Az iparban foglalkoztatottak száma az 1970-es években már meghaladta az 1200 főt.

A település közműellátottságának fejlesztése az 1960-as években a tanyák villamosításával, a vízhálózat, a járdák és az utak építésével kezdődött. Az állami támogatással épülő lakások mellett jelentős volt a magánérős építkezés, a lakóházak felújítása, bővítése.

A kereskedelmi szolgáltatásokat ellátó Általános Fogyasztási és Értékesítő Szövetkezet 1961-ben három szaküzlettel üzletházat, 1965-ben szolgálatóházat, 1969-ben ruházati, 1988-ban pedig bútoráruházat nyitott.

Az 1970-es években új intézmények létesültek (művelődési központ, újvárosi óvoda, tornacsarnok, mentőállomás). 1973-ban nagyközségi címet kapott a település. A hetvenes évek végétől a fejlődési folyamat lassult, a beruházások a termeléssel összefüggő ágazatokra korlátozódtak (Állami Gazdaság, termelészövetkezet, ipari üzemek). A termelészövetkezet háztáji gazdaságot, az állami gazdaság illetményföldet biztosított dolgozói számára. A lakosság fele főmunkaidején túl családi háztáji vagy kisegítő gazdaságban dolgozott. Az itt szerzett kiegészítő jövedelmekkel elérték, az állattartással foglalkozók túl is szárnyalták a városi lakosság keresetét. Számos új lakóházat, távol eső helyeken nyaralókat építettek, felújították, korszerűsítették a meglévő lakásokat, gépkocsit és egyéb tartós fogyasztási cikkeket szereztek be.

A nyolcvanas évek elejétől legalizálták az úgynevezett második gazdaságot. A háztáji gazdaságok mellett létrejöttek az üzemek vállalati munkaközösségei és a mellékfoglalkozások. A lakosság még nagyobb hányada igyekezett a főmunkaidőn túl végzett túlmunkával életfeltételeit jobbá tenni. Az újabb kommunális fejlesztések (földgáz, szennyvízelvezetés, telefonhálózat-bővítés, utépítés) a lakosság anyagi hozzájárulásával valósultak meg.

Bácsalmás 1984-ben városi jogú nagyközség lett, majd 1986. január 1-jétől város. Az önkormányzatok létrejöttéig körzetközponti szerepet töltött be.

Az exportlehetőségek csökkenése és a belső piac beszűkülése miatt az ipari és mezőgazdasági nagyüzemeink a nyolcvanas évek közepétől egyre súlyosabb értékesítési gondokkal küszködtek. Tarthatatlanná vált az általános foglalkoztatás, elkezdődött a munkahelyek átszervezése és a létszámleépítés, majd a rendszerváltás után a privatizáció. Megváltoztak a tulajdonviszonyok, és létrejött a tulajdon alapján álló társadalmi rétegződés.

Városi zászló

SÖVÉNY MIHÁLY

10/e Rendszerváltás

A rendszerváltást követően 1990 szeptemberében a lakosság nagyobb részt pártoktól független 11 tagú képviselő-testületből álló önkormányzatot és Tóth Árpád református lelkész személyében független polgármestert választott. A parlamenti képviselő a Magyar Demokrata Fórumhoz tartozó Karsai Péter lett. 1994-ben polgármesternek újraválasztották Tóth Árpádot, Bácsalmás országgyűlési képviselője dr. Tabajdi Csaba lett. 1994-ben Német Kisebbségi

Önkormányzat és Horvát Kisebbségi Önkormányzat alakult. 1998-ban harmadik alkalommal is Tóth Árpádot választották a város polgármesterévé, és Cigány Kisebbségi Önkormányzat is alakult. Bácsalmás választókerület országgyűlési képviselője a kisgazdapárti dr. Fenyvesi Máté lett. 2002-ben és 2006-ban a lakosság Zalántai Endrét választotta a város polgármesterének. A választókerület egyéni képviselője a Fidesz színeiben induló dr. Fenyvesi Máté, 2006-ban a Fidesz – KDNP jelöltje, Bányai Gábor lett.

A város életében jelentős tényező a testvérvárosi kapcsolatok kiépülése. A vajdasági Bezdánnal 1966-ban létesült kulturális- és sportkapcsolat, amelyet 2006-ban a települések polgármesterei megerősítettek. A kitelepített bácsalmási németek kezdeményezésére létesült hivatalos testvérvárosi okmányt Backnang és Bácsalmás város vezetői 1988-ban írták alá. A szlovákiai Nagymegyer és a horvátországi Bizovac településekkel 1994-ben vette fel Bácsalmás a testvérvárosi kapcsolatot. Az erdélyi Borszékkal és a lengyelországi Gizalkival 2003-ban, déli szomszédunkkal, a szerbiai Bajmokkal 2005-ben létesült partnertelepülési szerződéskötés.

V. Közoktatás

1. AZ ISKOLARENDSZER KIALAKULÁSA ÉS FEJLŐDÉSE

Az első magyar iskolaszervezők az európai római katolikus egyházi oktatási rendszert valósították meg hazánkban. Szent Márton hegyén, a mai Pannonhalmán az itáliai bencés szerzetesek 996-ban alapítottak kolostort, amelynek falai között szerzeteseket képeztek.

A középkorban kialakult a kolostori, a káptalani és a plébániai iskolák hálózata. A kolostorokban rendtagokat, a káptalanok iskoláiban világi papokat és az államvezetésben részt vevő egyházi értelmiséget képeztek. A káptalanok mellett létesített iskolák a kor hazai művelődésének fontos intézményei voltak.

A kalocsai egyházmegye területén a mohácsi vészig tizenöt kolostor és három káptalan állt fenn. A kalocsai, a bácsi és a titeli káptalanok iskoláiban képezték a világi papokat, akik a falvakba kerülve élőszóval tanították a köznépet a vallás elemeire, imádságokra és énekekre.

A fejlődésnek indult kultúra a törökdúlás idején megsemmisült. A településeket templomaikkal együtt felégették, lerombolták. Akkor volt a pusztítás, hogy a 281 plébániából 39-nek is csak a romjait találták meg a 160 évig tartó hódoltság után.

Az érsekség területét a három évig tartó felszabadító harcokat követően 1686-ban hagyták el a törökök. A feldúlt vidékre szerbek és bunyevácok költöztek. Az újranevesült településeken Széchenyi Pál kalocsai érsek, Bács vármegye főispánja kezdte meg a lelkészségek alapítását. A szervezés igen lassan haladt, 1710-ben még csak 10 plébánia működött az egyházmegyében.

Ahol plébánia alakult, ott a lehetőségek szerint a gyermekek tanításáról is gondoskodtak. Tanítóképzés ebben az időben még nem volt, általában az írni, olvasni és számolni alig tudó, kiszolgált katonák vagy mesteremberek látták el a kántori, jegyzői és a tanítói feladatokat.

Patachich Gábor kalocsai érsek – a hívek és a lelkészek személyes látogatásainak tapasztalatai alapján – 1738-ban adta ki a plébániák működésének szabályzatát. Az oktatásra vonatkozóan a szabályzat kimondta, hogy „*a kántor vagy mester a gyermekeket ne csak az erkölcsökre és tudományokra, hanem a keresztény hittanra és énekekre is szorgalmasan oktassa.*”

Cotman kamarai biztos 1763-ban készült jelentésében a tanítókról írta:

„A tanítók nagy hiányát tapasztaltam a bácsi kerületben. A plébános urak maguknak vették a jogot tanítókat alkalmazni s csak azt kívánják tőlük, hogy valamicskét a zenéhez értsenek és az ő parancsaiknak engedelmeskedjenek: a többi hiányaikat - úgy látszik - nem veszik észre. Minthogy azonban az, aki maga is alig tud olvashatólag írni, vagy a számoláshoz nem ért, tanítványait sem taníthatja célszerűen: alázatos véleményem az, hogy az uradalom arra is terjessze ki különös figyelmét, hogy a kamarai helyiségekbe csak alkalmas tanítókat alkalmazzassanak: ha talán a zenéhez nem értenek is, csak jóra való egyének legyenek, és az íráshoz és számoláshoz jól értsenek.” (BERAUER József: A Kalocsai Egyházmegye róm. kat. népiskolák története. 1898. 10.p.)

A közoktatásügy első átfogó szabályozását, a Ratio Educationist 1777-ben, a gyakorlati végrehajtásáról szóló rendelkezést (Proiectum Budense) 1778-ban, az állami népiskolai rendtartást 1780-ban hirdették ki. Elrendelték a tanítók képzését, a tankötelezettséget, és kötelezővé tették a német nyelv tanítását. Végrehajtására azonban nem voltak meg a feltételek, az iskolák látogatottsága sem javult.

Az 1868. évi népoktatási törvény közreadását követően fejlődtek az iskolák, és emelkedett az oktatás színvonala.

2. BÁCSALMÁS ISKOLÁI 1948-IG

2/a Római katolikus elemi népiskolai oktatás

A korabeli canonica visitatio (egyházfelügyeleti látogatás) jegyzőkönyve szerint Almáson 1738-ban építettek iskolát. Az egyházközség szolgálatában álló mester – akinek nevét nem említették – ellátta a jegyzői, a harangozói és a sekrestyési szolgálatot, és csak magyarul tudott. A vizitában előírták, hogy olyan kántortanítót kell alkalmazni, aki bunyevácul (az akkori lakosság nyelvén) is beszél.

A plébánia szolgálatában álló személy minden bizonnyal az a Tott (Tóth) János volt, akit a római katolikus egyház anyakönyvében 1741. november 14-én keresztapaként jegyeztek be Joannes Tott, notarius loci (helyi jegyző) néven.

Az 1748-1756 között alkalmazott Farkas László sem láthatta el kellően a feladatát, ugyanis az 1756. évi egyházlátogatás idején sem volt tanítás. A visitatio előírta, hogy olyan jegyzőről gondoskodjanak, aki iskolamesternek is megfelel.

Az utasítás alapján még abban az évben, 1756-ban Forgács Mihály került Almásra, aki retorikát végzett. 1763-ig tanította a gyermekeket, ellátta a kántortanítói és a jegyzői feladatokat. (A kántortanítói és jegyzői feladatok különválasztása 1765. január 1-jével történt meg.) Forgács Mihályt Vizi (Visy) Simon (1763-1775), Perakovics József (1775-1783) és Bene Tamás (1783-1785) követte.

A vályogból épített, náddal fedett iskolának egyetlen tanterme volt, ebben tanultak a bunyevác és a magyar gyerekek, a kezdők és a haladók, lányok, fiúk vegyesen. A fűtést szolgáló kemencébe a gyerekek hordták össze a tűzrevalót. Az egyházlátogatási jegyzőkönyvekben arról is írtak, hogy a szülők nagyon hanyagul küldték gyermekeiket iskolába, mert otthoni munkára fogták őket. 1771-ben a 40 iskoláskorú közül mindössze 12 gyerek látogatta rendszeresen az iskolát.

Az iskola egy napját is feljegyezték:

„Reggel 7 órakor jelt adtak a csengettyűvel: kezdődött a tanítás. Némelyek, a kezdők a betűket tanulták, a felsőbb osztályosok és azok, akik szorgalmasan jártak iskolába, olvastak. Mások az előző napon föladvott leckét mondták föl, vagy ha nem tudták, akkor ismételték. 9 órakor kezdődött a kikérdezés. Ennek megtörténte után misére vonultak át a templomba, menetközben a Szentháromság tiszteletére énekeltek. Mise után hazamentek. Délután újra összejöttek, a tanítás menete ugyanaz volt, csak a mise helyett a katekizmust tanulták.”

(UDVARDY József: Bácsalmás község pélébánia története. 109.p.)

A jelentés szerint 1776-ban hasonlóan zajlott a tanítás. A mise után azonban a gyerekek feleltetésre visszamentek az iskolába, amelynek végétével párba állva énekeltek, majd hazamentek.

Az 1778-as összeírás idején Almáson 70 katolikus tanköteles gyermek volt, de *„csak a végrehajtó közbelépésére látogatta az iskolát november végétől 40 gyermek”*.

(ZORN Antal: Adatok a katolikus népoktatás helyzetéhez. 118. p.)

A betelepült németek gyermekeinek első tanítója Pamer Ignác volt, aki az ausztriai Friedburgból származott. 1796-ig tanított és kántorkodott. Vallasek (Valasics) István kántortanító 1785-ben került Almásra és még 1829-ben, hetvenévesen is tanította a magyar és a bunyevác gyermekeket. Heckelsmüller Antal kántortanító 1796-tól 1851-ig, *„55 éven át a legnagyobb buzgósággal és lelkiismeretességgel töltötte be hivatalát”*, és tanította a német gyerekeket. (BERAUER Im: 69. p.)

Az 1806-ban kibocsátott II. Ratio Educationis a községek számára kötelezővé tette az iskolák fönntartását, és anyanyelvi alapra helyezte a népoktatást. Előírta, hogy a gyerekek 6 éves korukban kötelesek elkezdni tanulmányaikat, amelyeket lehetőleg 12 éves korukra be

kell fejezniük. Előírta továbbá, hogy a vallástanítást a lelkésznek kell végeznie, valamint azt is, hogy a nagyobb községekben külön osztályokba járjanak a fiúk és a lányok. A rendelkezéseket fokozatosan tudták csak végrehajtani.

Almás 1811-ben épült az új iskola két tágas teremmel. Az egyikben a magyar-bunyevác, a másikban a német gyerekek tanultak. Ezt, a később felső iskolának nevezett épületet, amely a Gróf Széchenyi u. 65-67. sz. alatti lakóházak helyén állt, a gyerekek számának gyarapodásával további egy-egy tanteremmel bővítették.

Vallasek István és Heckelsmüller Antal kántortanítók saját fizetésükből segédtanítókat alkalmaztak. Dénes Mihályt 1789-ben, Vallasek Jánost 1816-ban említették, mint segédtanítókat. Angyal Vencel Heckelsmüller segédtanítója volt, 1816-ban említik. Kersch Máté német kántortanító 1851-től három évtizedig működött Almáson. 1874-től a bunyevác kántori feladatokat is ellátta.

A kiegyezést követően valósult meg Eötvös József 1848-ban kidolgozott átfogó, polgári és nemzeti jellegű művelődéspolitikai megújítási programja. Ennek első lépése volt az 1868. évi 38. törvény. Az első hazai tanügyi törvény elrendelte 6-12 év között a mindennapos népiskolába járást. Az ismétlő évfolyamokat is hozzászámítva 15 éves korig előírta az általános tankötelezettséget. Az ismétlő népiskolában a mindennapi elemi népiskola tananyagát ismételték a tanulók.

A vármegyében korszerűsítették a katolikus népiskolai szervezetet, amelynek hatására magas szinten működő iskolahálózat alakult ki.

Az állami tanítóképző intézetek felállításáról szóló rendelkezés Bács-Bodrog vármegye számára két új intézetet jelentett, 1870-ben Baján tanítóképzőt, Szabadkán tanítónőképzőt nyitottak.

Jelentősen fejlődött helyi tanügy, 1868-ban hat tanítója volt Almásnak: Kersch Máté, Marics Noémi, Petrekanics Benedek, Deák Béla, Wolf János és Arnold Antal. Az önálló kántori állás megszervezéséig 1858-tól Petrekanics Benedek, 1875-től Kersch Máté kántor-főtanítói tisztséget töltött be. 1885-ben kilenc főre emelkedett a tanerők száma, különválasztották a fiú- és lánytanulókat, tanítónőket is alkalmaztak.

1886-ban a leánygyermekek részére külön iskolát építettek. A zárdában négy szerzetes tanítónőt és egy óvónőt alkalmaztak, ezért a kilenc világi tanítói állásból négyet megszüntettek. Merl Etel, Lachovitz Nina, Hirmann Mária, Nagy Róza tanítónőket elhelyezték Almásról. Az egyház 1887-ben önálló kántori állást szervezett, amelynek betöltésére Spielvogel Rezső okleveles tanítót választották.

A lakónépesség 1895-ben már meghaladta a 8 500 főt, a római katolikusok mellett 310 más vallásút regisztráltak. Tanköteles 6-12 éves 1 222 gyermek, 13-15 éves 511 fő volt. Felmérések szerint a 6-12 évesek 97 százaléka, a 13-15 évesek 82 százaléka járt iskolába. A zárdában négy leánycsoport 4 szerzetes tanítónővel, a régi iskolában öt fiúcsoport 5 tanítóval működött. Más vallású nem volt a növendékek között. Egy tanítóra átlag 130 gyermek jutott. A tanulók többsége 1-2. osztályos volt, a tanítás délelőtt és délután is folyt. A tanítók különösen fontosnak tartották az alapvető ismeretek, az írás-olvasás, számolás tanítását.

A millenniumra készülve siettették a magyar nyelvű tanítást. Ezt szolgálta az 1893. évi 26. törvény, amelynek következtében Almás katolikus elemi iskoláiban az iskolaszékek javaslatára beszüntették a nemzetiségű tannyelvű oktatást. Hogy ez milyen eredménnyel valósult meg, arra nincsenek adataink. A tanügyi jelentések szerint „1889 óta az összes osztályban a magyar nyelvet használják tannyelvnek, ami főleg az iskolánénak és tanítók buzgóságának köszönhető. A tantermek felszerelése teljes, az iskolalátogatás rendes.” (BERUER Im. 69.p.)

A Bács-Bodrog vármegye iskoláiban végrehajtott tanfelügyeleti vizsgálatok vegyes helyzetről számoltak be. A nemzetiségek által lakott településeken a gyerekek többsége a magyar nyelv alapjait az óvodában és az alsóbb osztályokban ismerte meg. Megállapították,

hogy az államnyelv oktatása ott vált hatékonyá, ahol a német tanítók a magyarosító eszme mellé álltak.

A vármegyei közigazgatási bizottság 1759/905. számú határozatában elrendelte a népiskolai ifjúsági könyvtárak felállítását. A községi képviselő-testület 1906. október 6-án tartott ülésén ezt tudomásul vette, és a népkönyvtári alapból 500 korona összeget biztosított az ifjúsági könyvtár céljára. Felállítására az iskolaszék kapott megbízást.

(Bácsalmás község képviselőtestületi jkv. 1906. október 6.)

Az 1918-19-es forradalmak után a nemzeti kisebbségek egyenjogúságáról hozott kormányrendelet lehetővé tette az elemi népiskolai nemzetiségi oktatás bevezetését. Bácsalmáson a szerb katonai megszállás idején (1918-1921) magyar és bunyevác nyelven tanították a gyerekeket. A szerbek kivonulása után ismét magyar tannyelvű lett az oktatás.

1923-tól újra lehetővé vált a nemzetiségek anyanyelvi oktatása. A 110 478/1923. 8. sz. miniszteri rendelet olyan kisebbségi népiskolátípusok bevezetését írta elő, amelyek közül a szülők választhattak a nemzetiségi tannyelvű, a magyar nyelvet kötelező tantárgyként oktató A típus, a fele részben nemzetiségi, fele részben magyarul oktató B típus, valamint a magyar tannyelvű, a nemzetiség anyanyelvét kötelező tárgyként oktató C típus közül.

Bácsalmáson a magyar tannyelvű, a német nyelvet kötelező tárgyként oktató C típust vezették be annak ellenére, hogy a lakosság mintegy ötven százaléka német és mintegy húsz százaléka bunyevác anyanyelvű volt. Az első világháborúban és az azt követő években megsebzett bácsalmási lakosság nem csatlakozott az országos politikai mozgalmakhoz, az itt élő nemzetiségek lojálisak voltak a közös hazához és egymáshoz, amely felgyorsította az asszimilációs folyamatot. Az 1930-as évek végére megerősödő Német Népművelési Egyesület és az 1939-ben alakult Volksbund játszott szerepet a német nemzetiségű lakosság identitástudatának erősödésében és a kisebbségi német tagozatok beindításában.

Klebensberg Kunó minisztersége idején az általános alpműveltség emelése céljából iskolareformok sorozata valósult meg. Állami támogatással épültek iskolák és tanítói lakások, a tanítói álláshelyek is államsegélyessé váltak.

A közoktatásügyi igazgatásról szóló 1935. évi 6. törvény megerősítette az egyházi hatóságokat saját iskoláik igazgatásában és felügyeletében. A tanterveket a Vallás- és Közoktatásügyi Minisztérium hagyta jóvá. Bácsalmás iskoláinak ellenőrzését egyházi tanfelügyelők, az állami felügyeletet felsőbb szinten a Pécsi Tankerületi Főigazgatóság gyakorolta.

Az elemi iskolák ötödik és a hatodik osztályai mindig kisebb létszámúak voltak. Egyrészt mert a tanulók nagyobb része tízéves korától magasabb iskolatípusban (polgári iskolában, gimnáziumban, kereskedelmi iskolában) folytatta tanulmányait, másrészt a szülők a tankötelezettség ellenére nem járaták iskolába gyermekeiket, a négy elemi elvégzése után mezőgazdasági munkára fogták őket.

Az iskolák igazgatói, illetve az iskolaszékek elnöki tisztségét az iskolák államosításáig a plébánosok töltötték be: Csicsáky József (1886-1889), Kovácsits Máté (1889-1903), Polyákovich Lajos (1904-1923), Barth Benedek (1923-1940), Schneider (Szentmihályi) Ferenc (1941-1948).

Tanítói tanácskozásokat általában havonként tartottak. A szakmai továbbképzést szolgálták a pedagógiai szemináriumok, a mintatanítások és a bemutató foglalkozások.

2/b Az almási izraelita hitközség elemi iskolája

Az izraelita hitközség 1846-ban alapított iskolát. A német nyelvű tanítást 1885-ben váltotta fel a magyar tannyelvű oktatás. 1900-ban a hitközség három tanerőre berendezett új, emeletes

iskolát épített. 1922-től a hitközség saját erejéből, állami támogatás nélkül működtette az iskolát. Az igazgató-tanító Gross Salamon nyugdíjazása után, az 1930-as évektől Nussbaum Dezső volt. (Ők látták el a polgári iskolák izraelita tanulóinak hitoktatását.)

Az elemi iskola elvégzése után a zsidó családok többsége magasabb iskolatípusba íratta gyermekét. A Bácsalmáson működő polgári és nőipari iskolákban is többen folytatták tanulmányaikat.

A zsidóüldözések idején megszűnt a tanítás, 1944-ben az iskolaépület gettóként működött. A zsidók elhurcolása után véglegesen megszűnt a hitközség, az iskola állami tulajdonba került.

A zsidó iskola épülete

(A felvétel az 1960-as években készült)

2/c A zárda – a kalocsai iskolanővérek elemi iskolája

A római katolikus egyházi leány elemi iskola létesítését Haynald érsek kezdeményezte 1881. július 18-án Csicsáky József plébánosnak írt levelében. A zárda építése a község és az érseki hatóság közös költségén 1883-ban kezdődött. Befejezéséhez kölcsönt vett fel az egyházközség. A nővérek javadalmazását is az egyházközség vállalta. A kápolna felszerelését báró Rudics Józsefné adományozta a zárdának.

A leány elemi iskola épülete

Cazimira tanítónő, Balogh Mária Georgina tanítónő, König Mária Melánia óvónő, Ney Mária Emerencia szakácsnő, Madarász Veronika és Varró Franciska jelöltnők.

Franz Mária Terézia, a Miasszonyunkról Nevezett Kalocsai Szegény Iskolanővérek szerzetes rendje alapítójának kíséretével a nővérek 1886. szeptember 11-én érkeztek Bácsalmásra. 1886. szeptember 14-én a zárdai elemi leányiskola három tantermében és egy óvodai teremben megkezdődött a tanítás.

Az első iskolanővérek: Leberl Mária Simplicia főnöknő, Vujkovics Mária

Az iskola fennállásának 50. évfordulóján a kezdetekre emlékezve írták:

„A nővérek egész lélekkel szolgálták a tanítás szent ügyét. A szülők megérezték ezt és teljes bizalommal bízták rájuk gyermekeiket. 2 év múlva már felemelte szavát tisztelendő Mária Terézia anyja a jólelkű Arnold főjegyzőnél az óvoda és az osztályok túlszűfolttsága miatt. Az óvodában 280 kicsi gyermek tanulgatta a magyar szót, az elemi első osztályban 203... A szent karácsony előestéjén magyar és német színdarabokkal szereztek örömet a város derék lakóinak... Mária Terézia anyja évről-évre meglátogatta derék leányait, hogy buzdítsa, lelkesítse őket nehéz munkájukban, mert igazán nehéz munkát végeztek, amikor az összevont és igen népes osztályokban három nyelven oktatták a gondjaikra bízott drága lelkeket... Még nyáron is tanítottak minden hétköznap 8-12-ig. A tanulók száma évről évre emelkedett, tehát a nővérek és a tantermek száma is növekedett. A szomszéd házban is tanítottak. Ott volt az óvoda s két osztály. Amikor a zárda 25 éves fennállását ünnepelték, már minden osztály külön volt, csak az 5. és a 6. nem, s a tanítónők száma hatra emelkedett. Az óvodások is kaptak még egy nővért.”

(A bácsalmási... leányiskola értesítője az 1935-36-os tanévről. 4. p.)

A zárda épületét a leány elemi részére 1911-ben két tanteremmel bővítették. Az emeleten egy nagyobb termet alakítottak át kápolnának, a régi kápolna vendégszoba lett.

Az első világháború idején az iskolanővérek helyettesítették a hadba vonult tanítókat. Az óvodát kórteremnek rendezték be, ahol sebesült katonákat ápoltak. A gyermekeket is érintő megpróbáltatások elviseléséhez megalakult a Szívgyárda társulat.

1928-29-ben egy új épületszárnyal bővítették az épületet, ezúttal a leány polgári iskola számára. Az iskolanővérek a Tanterv és Utasítás, valamint az egyházi hatóság által jóváhagyott tanmenetek alapján tanítottak. Rendkívüli tantárgyként zongoraoktatást vezettek be.

A vallásosság mélyítését és gyakorlativá tételét szolgálták a kötelezően előírt első pénteki szent gyónások és áldozások, valamint az évenkénti lelki gyakorlatok. A hitbuzgó kislányok az őszi és a tavaszi hónapokban tanítás előtt naponként részt vettek az iskola kápolnájában tartott szentmisén.

Hazafias ünnepségen szereplő óvodás és alsó osztályos kislányok – 1941. március 15.

Rakoncza Hajnalka, Szikra Erzsébet, Thuma Hilda, Molnár Zsuzsa, Erdődi Anikó,
Kovács Sarolta, Csáth Ilona, Riskó Erzsébet, Czirják Erzsébet, Bédi Máté (vendégszereplő)

Hagyományossá váltak a karácsonyi és januárban az Árpád-házi Szent Margit tiszteletére rendezett műsoros ünnepségek. A szívgárdisták havonként tartottak összejeöveleteket, amelyeken jelenetekkel, versekkel, énekszámokkal szerepeltek. Májusban műsoros ünnepségen köszöntötték a szülőket. A „Madarak és fák napján” minden osztály számára kirándulást szerveztek a község határába. A hazafias nevelést szolgálták a március 15-i és az október 6-i nemzeti ünnepek iskolai szintű műsoros rendezvényei. Az V-VI. osztályosok részt vettek a hősi emlékműnél rendezett községi megemlékezéseken is.

Az elemi iskolában tanító nővérek 1940-41-ben: Kisabonyi Mária Lenke, Balogh Mária Karla, Rovó Mária Adalbertina, Szendrői Mária Fabiola, Kis Berdó Mária Alojzia, Dorját Mária Magdaléna, Czako Mária Celina, Müller Mária Szimplicia. Hitoktatók: Rábai Antal és Mojzes Ferenc. A két IV. osztály kivételével egy-egy tanulócsopord működött, a tanulók száma a tanév végén összesen 321 fő volt.

1941-től, a szeptemberben megnyitott VII. osztállyal nyolc osztályos népiskolává szervezték az elemi leányiskolát. Belső átalakításokkal és felújításokkal javultak a működési feltételek. 1942-ben – az új óvoda megnyitása után – állami támogatással átalakították a földszinti, harmonikafalakkal három részre osztható nagytermet, amelyet eddig az óvodai csoportok és a polgári iskola tanulói tornateremnek használtak. Tágas tornatermet, öltözőt és szertárt alakítottak ki. Lehetővé vált, hogy a népiskola tanulói is itt tartsák a testnevelési órákat. Az udvarban lévő melléképületeket lebontották, helyettük az épületen belül vízvezetékies illemhelyeket létesítettek. Az egész épület új mészköporos vakolást kapott.

A tantestület az 1943-44-es tanévben: igazgató Albeker Mária Paula, Noll Franciska (I. o.), Lakatos Erzsébet (II. o.), Sági Mária Leonida (III. o.), Szendrői Mária Fabiola (IV. o.), Kempl Ilona (V-VI. o.), Nagy Mária (VII-VIII. o.). Hitoktatók: Schneider Ferenc esperes-plébános (II. o.), Anisich Jenő segédlelkész (IV., V., VI., VII., VIII. o.), Tiefenbach Rudolf segédlelkész (I., III., német tannyelvű iskola I-VIII. o.).

A zárda német népiskolai tagozata

Az 1938-39-es tanévben Temesy Jolán vezetésével, 53 tanulóval megnyílt a népiskolai osztatlan kisebbségi német tagozat. Temesy Jolán után Steinhofér Erzsébet, majd Dorját Mária Magdaléna és Szendrői Erzsébet tanították a német tagozat tanulóit.

Az iskolai évkönyvek adatai szerint a tagozat létszáma 1940-ig folyamatosan csökkent, és sok volt az elégséges előmenetelű tanuló.

A német tagozat tanulóinak száma:

Osztályok	1938-39	1939-40	1940-41
I.	12	4	5
II.	9	5	3
III.	6	8	4
IV.	14	8	9
V.	7	9	6
VI.	5	4	5
összesen:	53	38	32

1941 szeptemberében a VII. osztály beindításával részben osztott német tannyelvű nyolc osztályos népiskolát szerveztek 94 tanulóval. Az 1942-43-as tanévben 96, az 1943-44-es tanévben 87 a tanulók létszáma. Dorjáth Mária Magdaléna az I-II-III., Müller Mária Szimplicia a IV-VIII. osztályosokat tanította.

A zárda főnöknői 1886-1948

Leberl M. Semplicia (1886-1888), Vujkovits M. Casimira (1888-1904), Bauer M. Antónia (1904-1908), Fábán M. Aurélia (1908-1914), Lepár M. Augusztá (1914-1918), Szabó Mária Leona (1918-1924), Kákonyi M. Heléna (1924-1930), Volpert M. Menodóra (1930-1936), Ambruzs M. Alfréda (1936-1939), Albeker M. Paula (1939, igazgató 1940-1945-ig), Faragó M. Karolina (1945-1948.)

2/d Római katolikus elemi fiúiskola

A zárda megnyitását követően átszervezték az elemi iskolai oktatást. 1886 szeptemberétől külön leány- és külön fiúiskolát alapítottak. A régi, többször bővített épületben működött a római katolikus elemi fiúiskola. Tanítói ekkor Sterk József, Reicheld Adolf, Sterk Nándor, Radits Gyula és Károlyi Ödön voltak.

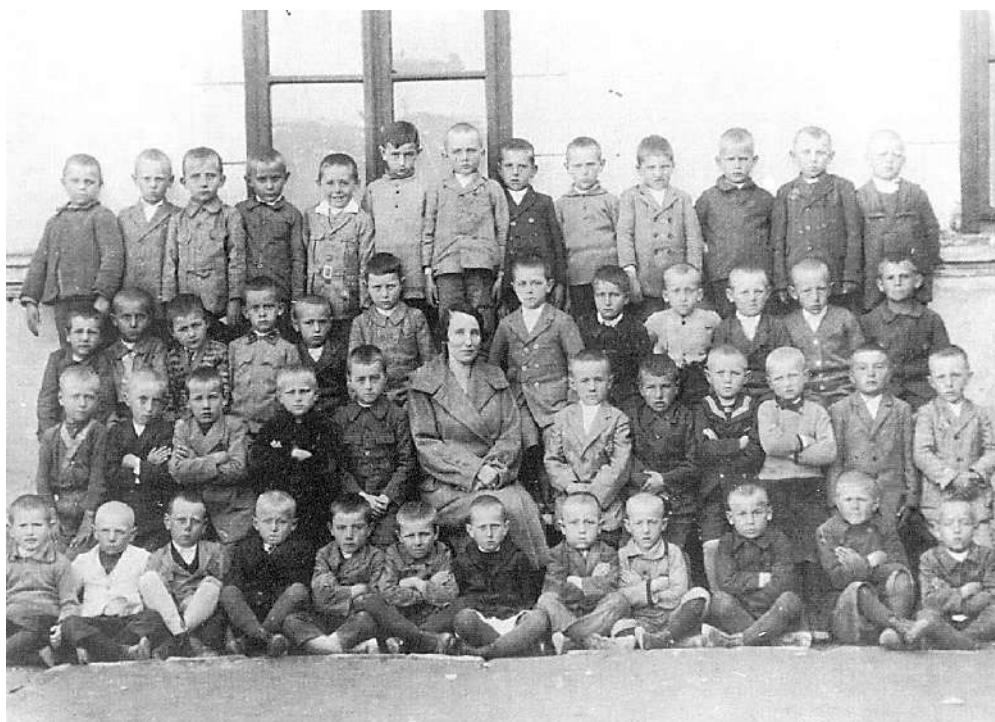
A község képviselő-testülete 1901-ben, rendkívüli ülésen határozott az új elemi fiúiskola építéséről. Az építkezés költségeihez a község felhasználta a báró Rudics József-féle alapítványt. (Bács-Almás község képviselőtestületi jegyzőkönyve 1901. ápr. 22.)

A fiú elemi iskola

A négy tantermes, tanítói lakással ellátott iskola 1905-ben felépült (a jelenlegi ruhaüzem földszinti része), de a hatosztályos elemi iskolai képzéshez kevés volt a négy tanterem. Két fiúosztály a régi iskolában maradt.

1927-ben a két első osztályba beiratkozott 116 gyermek közül heten kimaradtak. Manhalter András 56, Sterk Nándorné Keszyűs Rózsa 53 első osztályost tanított. A második osztályosokat (66 fő) Sterk Nándor, a harmadikosokat (47 fő) Kecskés József, a negyedikeseket (23 fő) Mihálovits Dezső tanította. Az ötödik osztályba beírt 37 tanuló közül 24-en, a hatodikba beiratkozott 28 tanuló közül 21-en maradtak ki. Az ötödikesek (13 fő) és a hatodikosok (7 fő) összevont csoportját Szabó D. Béla tanította.

Az iskola tanítói sokrétű társadalmi-közéleti tevékenységet végeztek.

Sterk Nándor igazgató-tanító az elemi fiúiskola vezetése mellett 1930-ig a községi iparos tanonciskola irányítását is ellátta. Társadalmi megbízatásai: az iskolaszék jegyzője, hitközségi ellenőr, a községi testnevelési bizottság tagja, a Bajavidéki Római Katolikus Tanítóegylet ellenőrző bizottságának tagja, az Első Bácsalmási Temetkezési Egylet elnöke, a Bácsalmási Önkéntes Tűzoltó Testület főparancsnoka, az Almás Járási Takarékpénztár felügyelő bizottsági tagja, az Úri Kaszinó és a Vöröskereszt választmányi tagja.

Manhalter András vezette a tankötelesek törzskönyvét. Ellátta az Úri Kaszinó, a Temetkezési Egylet és az Almási Kölcsönös Tűzkárbiztosító Társaság jegyzői feladatait, tagja volt a Bácsalmási Dalkörnek. Mihálovits Dezső járási faiskolai felügyelői és az esperes-kerület könyvtárosi feladatait látta el.

Szabó D. Béla helyettes kántor, a hitközség, az egyháztanács és az iparos tanonciskola felügyelő bizottságainak tagja, tanítótanácselnok, a Bajavidéki Római Katolikus Tanítóegylet másodjegyzője, espereskerületi pénztárnok volt. 1927. október 17-én a Katolikus Tanítóegyesületek Szövetségének országos közgyűlésén tartott előadást, amely 1928-ban nyomtatásban is megjelent.

1929-ben emelet-ráépítéssel bővítették az épületet. Az épületben helyet kapott az a két osztály is, amely eddig a régi elemi iskolában működött.

Ruszték Károly tanfelügyelő 1930 májusában látogatása alkalmával örömdalokat hallgatott, csupán a második osztály túlszűköltségét kifogásolta, amelynek létszáma meghaladta a 100 főt. Kifogástalannak minősítette a tantermek

Az emelet-ráépítéssel bővült fiúiskola

május 3.)

és a gyermekek tisztaságát. Az óralátogatások alapján megállapította, „*hogyan tanítanak nem az általános eredményre törekednek, hanem azon felül is munkálkodnak, sikeresek nevelési és oktatási módszereik.*” A látogatás idején Sterk Nándor és Sterk Nándorné a két első osztályt, Kovács András a második, Manhalter András a harmadik, Ács József a negyedik és Szabó D. Béla összevont csoportban az ötödik és hatodik osztályosokat tanította. (Jegyzőkönyv, 1930.

A könyv címlapja

Névmagyarosítás következtében 1934-ben Sterk Sásdyra, Manhalter Cserjésre, Klingler Csengődire változtatta nevét.

Básti Magdolna alkalmazásával 1938 őszén 7 fő lett a fiúiskola tanítóinak a száma. 1939-ben Szabó D. Bélát címzetes igazgató-tanítónak és körzeti tanfelügyelővé léptették elő.

1939 szeptemberében megnyitották a VII. osztályt, kísérleti jelleggel beindították a nyolcosztályos általános iskolai képzést.

1940 májusában a Magyar Tudományos Akadémia dísztermében József főherceg Sásdy Nándor igazgatótanítót kiváló pedagógiai munkája elismeréséül kitüntetésben részesítette. (Felső-Bácska, 1940. 05. 17. 3.p.)

Az Országos Köznevelési Tanács felkérésére Szabó D. Béla 1940. november 16-án a Magyar Tanítóegyesület 50 éves fennállása jubileumi ünnepségén a Vigadóban tartott előadást, amelyet a rádió is közvetített. Az ünnepségen Hóman Bálint köznevelési miniszter húsz tanítónak – köztük Szabó D. Bélának – adott át kitüntetést. (Felső-Bácska, 1940. 11. 15. 1.p., 1940. 11. 19. 1.p.)

A korabeli újságok beszámolnak Szabó D. Béla szépírói sikereiről is. 1940-ben a Magyar Szárnyak című folyóirat folytatásokban közölte A csillagokig című kisregényét, a következő évben a Magyar tanítók és költők bokrétája című antológiában jelent meg egy elbeszélése. (Felső-Bácska, 1940. 10. 25. 2. p., 1941. 02. 14. 2.p.) 1943-ban a Duna-Tisza közí Mezőgazdasági Kamara alföldfejlesztési pályázatán nyert első díjat és pénzjutalmat. (Felső-Bácska, 1943. 10. 22. 2.p.)

A fiúiskolában is működött német tagozat. Az összevont alsó tagozatos osztályosokat Básti Magdolna, a felső tagozatosokat Rasztik Béla tanította, akit 1942 novemberében helyeztek az ólmási iskolából a beltéri fiúiskolába.

A beltéri római katolikus fiúiskola tanítói 1943-ban:

A tanító neve, beosztás	Fizetési osztálya	Melyik osztályt vezeti	Mióta tanít ezen az álláshelyen?
Sásdy Nándor igazgatótanító	Vk.31909. VII/1.	Magyar: II.	1904. IX. 1.
Sásdyné Keszttyűs Rózsa tanítónő	Vk.31914. IX/2.	Magyar: I.	1923. V. 1.
Cserjés András tanító	Vk.31910. VII/2.	Magyar: III.	1907. IX. 1.
Szabó D. Béla c. igazgatótanító	Vk.31913. IX/2.	Magyar: IV.	1921. XII. 1.
Ács József tanító	Vk.31911 VII/3.	Magyar: V-VI.	1927. X. 15.
Kovács András tanító	Vk.31915. IX/2.	Magyar: VII-VIII.	1927. X. 15.
Básti Magdolna tanítónő	Vk.38223 XI/3.	Német: I-III.	1938. XI. 23.
Rasztik P. Béla tanító	Vk.31918. X/1.	Német: V-VI.	1942. XI. 15.

(Jegyzőkönyv a bácsalmási róm. kath. elemi népiskola tanítótanácskozásairól. Melléklet.)

Sásdy Nándor nyugállományba vonulása után, 1944-ben Ács József lett az iskola igazgatója. Miniszteri utasításra 1944. március 31-én zárták a tanévet. Az elrendelt kiürítés idején a tanítók többsége elmenekült. A polgári és a fiúiskola épületeit katonai célokra használták.

A szovjet katonai parancsnokság rendelkezett a tanítás beindításáról. A község vezetősége 1944. november elején Sásdy Nándor nyugdíjas igazgató-tanítót bízta meg a tanítás újraszervezésével. Szabaddá tették az elemi fiúiskolát, ahol november végén Kállai Rózsa, Sásdy Edit, Jeszenszki László, Péterfia László és Tévcics Károly ideiglenes tanerőkkel kezdődött újra a polgári iskolai és a népiskolai képzés. 1945. április végétől – a polgári iskola saját épületébe költözése után – javultak az elemi iskola működésének feltételei.

Az általános iskolák létesítéséről szóló, 1945. augusztus 16-án közreadott rendelet alapján 1945-1948 között fokozatosan kiépültek a nyolcosztályos népiskolák felső tagozatai, és kötelezővé vált az általános iskola elvégzése.

Bácsalmáson 1945 szeptemberében a polgári iskolában beindították az állami általános iskola V. osztályát. A következő tanévtől koedukált alsó tagozatos osztályok is nyíltak.

A római katolikus fiúiskolában – amelynek ismét Ács József volt az igazgatója – 1948-ig tovább folyt a tanítás. A szülők még választhattak az állami és az egyházi iskola között. Az államosítás után megszűnt a római katolikus elemi fiúiskola, 1948 szeptemberétől változott az iskola jogi státusza. Az összevonás és valamennyi osztály áthelyezése után Bácsalmási Állami

Általános Fiúiskola lett az intézmény neve. Az iskola igazgatója az 1948-49-es tanév végéig Abaffy Mihály volt.

3. KÜLTERÜLETI ISKOLÁK

A külterület lakosságszámának növekedésével párhuzamosan épültek a tanyai iskolák. A Bácsalmási Szőlők területén 1908-ban már három iskola működött egy-egy tanteremmel és egy-egy tanítóval.

Az első külterületi iskolát 1895-ben a Szabadkai út mellett, Almástól 4 km-re, az Ószőlőkben döngölt földből építették a környék német, magyar és bunyevác lakói. Az iskola bejárata elé keresztet és haranglábat állítottak. Tantermében kéthetenként szentmisét, udvarán Szent Orbán, a szőlők védőszentjének tiszteletére búcsút tartottak. Az iskola első tanítója Kecskés József volt, akit öt év után a beltéri fiúiskolába helyeztek, ahol 1928-ig, haláláig tanított. Szomolányi Elek 1900-tól 1928-ig, Teleky István 1928-1933 között, Csengődi Rezső 1933-tól 1941-ig tanított az iskolában.

Az első külterületi iskola az Ószőlők területén
Az épület 1942-ben összedőlt

A baja-szabadkai vasútvonal és a szabadkai országút kereszteződésében állt a vöröserdei csárda, amit 1905-ben építettek át iskolává. Az iskola első tanítója, Pogány József hősi halált halt az első világháborúban. (Emlékét az épületen márványtábla őrzi.) A következő tanító a dél-bácskai Schäffer (Szentfülöpi) Jakab, aki a Délvidék visszacsatolását követően visszatért szülőfalujába, Szentfülöpre, ahol 1944-ben kivégezték.

A vöröserdei iskola tanulói 1912-ben
Tanító Pogány József

A községtől távol, a mélykúti határrész szomszédságában 1906-ban épült az impozáns Doboka I. számú iskola hatalmas tanteremmel és tágas tanítói lakással. Ezen a vidéken több magyar család élt, a tanulók fele magyar ajkú volt. Ács József volt az iskola első tanítója, akit 1925-ben helyeztek a belterületi fiúiskolába. A helyére választott új tanító, Zala Béla mellé a tanulók

nagy száma miatt kiegészítő tanítót is alkalmaztak Romácz István személyében. A hat osztály megosztva, délelőtt-délután járt iskolába. A háború idején Petz Teréz, majd a Topolyáról menekült Hámori József és Temesváry Ferenc tanítókat alkalmazták.

A dobokai elemi iskola

Az épületet az 1960-as években lebontották

Klebelsberg Kunó miniszteri működése idején létrehozták az Országos Népiskolai Alapot, amelyből 1930 őszéig mintegy ötezer falusi, tanyai népiskolai tanterem és mellé tanítói lakás épült.

Bácsalmáson négy új külterületi iskolát építettek állami támogatással. A bácsalmási szőlők területén sok tanköteles gyerek volt, ezért a meglévő iskolákban délelőtt és délután is tanítottak. A községi képviselő-testület fontosnak tartotta, hogy Doboka, Ószőlők és Vöröserdő határrészek területén egy-egy tanteremmel és tanítói lakással új iskolák épüljenek. Úgy tervezték, hogy a negyedik iskolát

Óalmáson építik, ahol eddig egy tanyai házat béreltek tanteremnek és tanítói lakásnak.

Az óalmási iskola és tanítója számára a községi tulajdonban lévő földterületből biztosítottak telket, a többit magánszemélyektől vásárolta meg a község. Az építésre pályázó vállalkozók közül Kóbor Ferenc bácsbokodi építőmester ajánlatát fogadták el.

1929-ben készültek el az új iskolák, amelyek szintén a római katolikus egyházközség kezelésébe kerültek. A csikériai határhoz közeli, az ún. Szamár út végén épített iskolát Horthy Miklósról nevezték el, első tanítója Szabó Károly volt.

A dobokai iskola tanulói 1931-ben

Tanító Zala Béla

A Horthy Miklós Iskola épülete
A felvétel 1980-ban készült

A Klebersberg iskola
a Vöröserdő területén, a Kunbajai úton

Vöröserdő területén a Kunbajai út melletti, a vasúthoz közeli iskola kapta a Klebersberg, a II. sz. dobokai iskola a Bethlen elnevezést. A Klebersberg iskola tanítója 1932-ben bekövetkezett haláláig Szomolányi Elek, majd Teleky István, a II. számú dobokai Bethlen-iskola tanítója Tóth Kálmán lett.

Óalmáson, a madarasi úttól északra épített iskolát dr. Alföldy Béla országgyűlési képviselőről nevezték el. Első tanítója Rasztik Béla volt.

A II. számú dobokai Bethlen iskola

Teleky István és tanítványai – 1937

Valamennyi iskola egy tanteremmel, kétszobás tanítói lakással, gazdasági melléképületekkel és udvari kemencével épült. A tanítóknak 800 négyszögöl termőterületet biztosítottak. Az épületek homlokzatán elhelyezett díszes gipszkoszorúk közepébe vésték a névadók kezdőbetűit.

A vöröserdei két tantermes, új iskolát és a hozzá csatlakozó kápolnát az egyházközség építtette a jómódú szőlőbirtokosok anyagi támogatásával. A régi iskolából még egy tanítói lakást alakítottak ki. Az új épületet és kápolnát

A vöröserdei iskola

Az óalmási iskola

1929-ben szentelték fel, ugyanekkor avatták fel a kápolna külső falán elhelyezett márványtáblát, melyen Pogány József tanító és az első világháború hősi halottainak emlékét

örökítették meg. Schäffer (Szentfülöpi) Jakab mellé második tanítónak Salamon Gyulát nevezték ki. 1933-ban Lendvai Pál, majd a háború idején Ternesz (Temesy) Jolán került az iskolához.

A vöröserdei iskola – ahol kápolna is volt – a környék központja lett. Itt tartották vasárnaponként a szentmisét, a hat iskola tanulóinak és tanítóinak közreműködésével a március 15., augusztus 20. és az október 6-i nemzeti ünnepeket. Az iskolák tanulói Szent Erzsébet és Szent Imre napján is itt találkoztak.

Az vöröserdei iskola tanulói 1934-ben

Tanítók: Schäffer Jakab és Lendvai Pál, közepén Majorosi káplán

A tanítók – akik küldetesként vállalták a gyerekek tanítását – fontos szerepet töltöttek be a tanyavilág életében. Segítettek az emberek hivatalos ügyeinek intézésében, színjátszó kört, énekkart szerveztek, filmeket vetítettek, könyveket ajánlottak olvasásra. Együtt éltek az emberekkel, részesei voltak a mindennapok gondjának és örömének. Tanítványaik, a tanyai iskolából kikerülő diákok az életben megállták a helyüket.

Teleky Istvánra emlékezve írta tanítótársa, Csengődi Rezső:

„1929 februárjában két héten át rendkívül hideg volt, minden csonttá fagyott. Ekkor történt, hogy egy Keller Pál nevű első osztályos gyermek az iskolaudvaron lévő gémeskútba esett, mert a kút környéke csupa jég volt. A többi tanuló segélykiáltására Teleky István tanító kirohant és gondolkodás nélkül a kútba vetette magát. A már fuldokló gyermeket egy kézzel a feje fölé tartva, a másik kezével a jégpáncéllal borított téglákba kapaszkodva küzdött a kislány és saját életéért, míg a segítség meg nem érkezett. A felriasztott szomszédok egy létrát bocsátottak a kútba, melynek segítségével mindketten megmenekültek. A tanító ujjai felszakadtak a görcsös kapaszkodásban. Az életmentést súlyos tüdőgyulladás követte. Szegény kollégám gyógyulása után nem sejtette, hogy a kór benne ragadt, veséi súlyos károsodást szenvedtek, s ez okozta 1940-ben bekövetkezett halálát. 36 éves volt. Az életmentésért a Kormányzó úrtól Életmentési kitüntetést kapott. A kimentett kislány az ijedségtől beszédhibás lett...”

(CSENGŐDI Rezső: A Bácsalmási Szőlőkről. 7-8.p.)

A bácsalmási szőlők területén élő mintegy 4500 embernek és 500 tanköteles gyermeknek kevés volt a vöröserdei kápolna, ezért a római katolikus egyházközség a kalocsai érseki hatóság támogatásával egy templom és mellette iskola építéséről határozott. Sok vita után a Bácsalmási Szőlők földrajzi középpontjában, az un. „Szamár utca” közepén jelölték ki a helyét. A leendő épületek köré akácfacsemetéket ültettek.

Elsőként a plébániát építették fel. A templom és az iskola alapkövét 1938. augusztus 20-án dr. Wiederkehr József kanonok nagyszabású ünnepség keretében szentelte fel. Az építkezés a hívek áldozatkészségének köszönhetően példamutató gyorsasággal haladt. Októberben már tető alatt volt a templom, a következő hónapban egy tanteremmel és tanítói lakással elkészült az iskola.

Az új, immár hetedik iskola északi falán elhelyezett dombormű emlékeztetett arra, hogy „Szent István királyunk halálának 900. évfordulója alkalmával épült”. Első tanítója Nyúl Ferenc volt, őt Zeller Ernő, majd 1941-ben Csengődi Rezső követte. (CSENGŐDI Im. 43. p.)

A következő évben a templom is elkészült. Vasárnaponként az iskolák tanulói tanítóik kíséretével ide jártak szentmisére. A nemzeti ünnepeket is a templom előtti téren rendezték. A vöröserdei kápolnában továbbra is tartottak szentmiséket a környéken élő nagyszámú lakosság részére.

A nyolcosztályos népiskolai képzés bevezetéséhez 1941-ben állami támogatással, tanítói lakásokkal és egy-egy tanteremmel bővítették az óalmási, a Szent István úti és a dobokai II. sz. iskolát. A hét külterületi iskolából öt épület lett két tantermes.

A Szent István úti iskola

A felvétel az iskola bővítése után, 1959-ben készült

(Felső-Bácska, 1941. 04. 29. 1. p.)

A külterületi iskolák tanítóit sem kerülték el a katonai behívások. Ha az iskolák egyikében-másikában nem volt tanító, összevonták a közeli iskolákban tanuló gyerekeket. Lőrík Ilona, Szokoli Ágnes, Szvidrány Magdolna kisegítő tanítók segítségével délelőtt és délután is tanítottak. 1942-ben több álláshely volt betöltetlen, ezekre pályázatot írtak ki. Szander Albert és neje, Petrányi Mária Felsőszentivánról kerültek Bácsalmásra, a Doboka II. sz. iskolába. (Felső-Bácska, 1942. 11. 13. 3. p.)

1944. március 31-én a tanévet be kellett fejezni. 1945 késő őszén kezdődött újra a tanítás, nagyobb részt új tanítókkal.

Az iskola tanulói 1940-ben

Tanító Csengődi Rezső, káplán Rábai András

4. POLGÁRI ISKOLÁK

4/a Állami polgári iskola

Bácsalmási Állami Polgári Fiú- és Leányiskola (1932-től Bácsalmási Állami Polgári Fiúiskola)

Az 1868. évi 38. törvény alapján szervezték meg ezt az iskolatípust az általános, főképp gyakorlati műveltség magasabb színvonalra emelése céljából. A polgári iskolák működését módosító 1927. évi 12. törvény és a korabeli pedagógiai áramlatokat jól ötvöző utasítás 1945-ig volt érvényben. A négyosztályos képzés tanulmányi anyaga a vallásos, erkölcsös és nemzeti szellemű, gyakorlati irányú általános műveltség megszerzésére és a gyakorlati életre nevelésre irányult. A leányiskolák számára törvény azt is meghatározta, hogy művelt magyar polgári háziasszonyokat neveljenek.

1945-1948 között a 37 000/1945. VKM rendelet szerint tanítottak a polgári iskolákban.

Bácsalmás község képviselő-testülete az 1922. április 29-én tartott rendkívüli közgyűlésén egyhangú határozattal mondta ki az állami polgári fiú- és leányiskola felállítását. Bács-Bodrog vármegye törvényhatósági bizottsága jóváhagyását követően megszervezéséről a vallás- és közoktatásügyi miniszter a 65.020/1922. VI. sz. leiratában rendelkezett. A szervezéssel és az

igazgatói teendők ellátásával Ormai Balázst, a Szabadkáról menekült és a szolnoki állami polgári fiúiskolához ideiglenesen beosztott tanárt bízta meg. Ormai Balázs igazgató 1922. augusztus 11-én érkezett Bácsalmásra. Szervező munkájának köszönhetően október 15-én a felső elemi iskola épületében, ideiglenesen kialakított tantermekben megkezdődött a tanítás.

Az első évben beiratkozott 98 tanuló közül 13-an maradtak ki. A tanév végén a fiúosztály létszáma 52, a lányosztályé 33 fő volt. Anyanyelv szerint magyar 41, német 40, bunyevác 4 fő. A tanulók közül 4 volt vidéki. Az első tanévben az igazgató és három tanár, Gyenesné Milecz Elza, Gyenes József és Horváth Jenő tanítottak. A következő évben a tragikusan elhunyt Gyenes József helyére Fábián Irént, valamint a megnyitott új osztályhoz Lovas M. János és Rakoncza Mihály tanárokat helyezték Bácsalmásra. Lovas M. Jánost hamarosan áthelyezték, helyére Krix Márton került. 1924-ben Zsámbokrétthy Irénnel bővült a tantestület.

Az 1925-26-os tanévben, a IV. osztályok indításakor négy új tanár, Pál Tibor, Földes Ernő, Barna Jolán és Virágh Kálmán került az iskolához. 1927-ben az áthelyezett Horváth Jenő, Zsámbokrétthy Irén és Virágh Kálmán helyére Jenny Mária és Krug Irma került Bácsalmásra.

Hagyományteremtő szándékkal 1924. június 22-én rendezték meg az első nyilvános tornaünnepélyt a sportpályán. Bácsalmás közönsége lelkesedéssel fogadta az eddig még nem látott közös gyakorlatokat, valamint a formaruhát viselő lányok és fiúk zenés szabadgyakorlatait. A rendezvény atlétikai és játékos versenyekkel, valamint labdarúgó-mérkőzéssel zárult.

A tanulók rajzait, kézimunkáit a tanév végi kiállításokon mutatták be, amelyről mindenkor elismerően írtak a korabeli sajtóban.

Az 1924-25-ös tanévben alakult meg az önképzőkör leányifjúsági tagozata Fábián Irén, valamint a fiútagozat Horváth Jenő tanár vezetésével. Az önképzőkör 1926-ban vette fel a II. Rákóczi Ferenc nevet. Évenként, iskolakezdekéskor ifjúsági vezetőséget választottak. A havonkénti összejöveteleken a tanulók felolvasták dolgozataikat, zene- és énekszámokat, jeleneteket, monológokat adtak elő, szavalóversenyeket rendeztek, bemutatták rajzaikat, kézimunkáikat. Az önképzőkör tagjai aktív közreműködői voltak az iskolai ünnepeknek.

A sportkör az 1926-27-es tanévben alakult meg Barna Jolán, illetve Pál Tibor vezetésével. A következő évtől Bácsalmási állami polgári fiú- és leányiskolai Vörösmarty Sportkör néven regisztrálták. Az iskolának 1930-ig nem volt tornaterme, a sportpályán tartott foglalkozások az időjárástól függően az őszi és a tavaszi hónapokra korlátozódtak.

1926-tól mezőgazdasági gyakorlóterületet, kertgazdaságot működtetett az iskola. Faiskolát, konyhakertet, díszkertet létesítettek, gyümölcsfákat telepítettek, burgonyát, kukoricát és dinnyét termeltek. A tanulók Rakoncza Mihály vezetésével a gyakorlati munkát osztályonként és hetenként 2-3 órában végezték, a téli hónapokban a szerszámok javításával és kosárfonással foglalkoztak.

Az Országos Állatvédő Egyesület támogatásával 1928. január 15-én alakult meg Rakoncza Mihály vezetésével az Ifjúsági Madárvédő Liga bácsalmási csoportja. Tevékenysége a növények, az állatok, főképp a madarak életének megfigyelésére és védelmére terjedt ki.

Miközben folyamatosak voltak a beiratkozások, évenként új fiú- és lányosztályok indultak, a római katolikus egyházközség 1925. szeptember 7-én 22 szavazattal 4 ellenében döntött a katolikus polgári leányiskola beindításáról. Az állami polgári iskolának felmondták az egyházi kezelésben lévő régi elemi iskola helyiségeinek használatát, ugyanis helyet kellett biztosítani az egyházi leány polgári iskolai osztálynak. A községi képviselő-testület ideiglenesen egy lakóházba költöztette az állami polgári iskolát.

A párhuzamosan működő két polgári iskola miatt nézeteltérés és ellenségeskedés keletkezett az egyházi és a világi képviselő-testületek között, ami sajtónyilvánosságot is kapott:

„Bácsalmás község képviselőtestülete röpiratot adott ki, melyben az állami polgári iskola tervezett építkezése mellett foglalt állást szemben azokkal, akik a hitközségi polgári iskolát felállítva most aláírásokat gyűjtve izgatnak az építkezés ellen. A

röpiratokra izléstelen hangú röpcédula lett a válasz, mely óriási felháborodást keltett a községben. Írója az ismeretlenség homályába merült és úgy lázított a polgári iskola érdemes igazgatója ellen. Ormai igazgató majd elégtételt vesz magának, Bácsalmás község pedig fel fogja építeni a magyar kultúra védőbástyáját. (Felső-Bácska, 1927. 03. 10. 1.p.)

Az állami polgári iskola építése 1929-ben kezdődött 70 százalékos állami támogatással. Az építési munkákra pályázatot írtak ki. A benyújtott ajánlatok közül 25 szavazattal 14 ellenében Kóbor Ferenc bácsbokodi építőmester és bajai társai ajánlatát fogadták el. Csupán az asztalos, lakatos és a festő-mázoló munkák végzésére kaptak megbízást bácsalmási mesterek. (Felső-Bácska, 1929. 01. 17. 1.p.)

Az alapkőletétel 1929. április 22-én, az impozáns épület hivatalos átadása 1930. március 10-én, felszentelése pedig 1930. március 16-án történt. A tanítás március 29-én kezdődött.

Az állami polgári iskola

A tantestület az 1930-31-es tanévben: Ormai Balázs igazgató, magyar és német nyelvet tanított, Barna Jolán, az I. leányosztály főnöke, magyart, történelmet, földrajzot, közgazdaságtant, Földes Ernő, a IV. fiúosztály főnöke, a fiú önképzőkör vezetője, a tanári könyvtár kezelője, a fiú sportkör vezetője magyart, németet, történelmet és testnevelést tanított. Földesné Fábián Irén, a IV. leányosztály főnöke, az ifjúsági könyvtár kezelője magyart, történelmet és számtant, Gyenesné Milecz Elza számtant, természetrajzot, vegytant és fizikát tanított. Pál Tibor, a II. fiúosztály főnöke, a karének vezetője, vegytant, fizikát, számtant, egészségtant, Rakoncza Mihály, a III. fiúosztály főnöke, a kertgazdaság vezetője, földrajzot, gazdaságtant, természetrajzot, kézimunkát, Rakoncza Irma, a III. leányosztály főnöke, a leány sportkör vezetője, tantestületi jegyző testnevelést és németet tanított. Uj Jolán, a II. leányosztály főnöke, az ifjúsági vöröskereszt és a leány önképzőkör vezetője magyart, háztartástant, kézimunkát, földrajzot, egészségtant, Varjas Margit, az I. fiúosztály főnöke rajzot, természetrajzot és szépírást tanított. Égi Lőrinc római katolikus, Sebestyén Sándor református, Kemény Gábor evangélikus, Gross Salamon izraelita hitoktató volt.

A tanulók száma a tanév végén: fiú 173, leány 90, összesen 263 fő. Anyanyelv szerint: magyar 141, német 99, bunyevác 23. Vallás szerint: római katolikus 238, evangélikus 2, református 6, izraelita 17, a helyi tanulók száma 178, a vidékieké 85 fő.

A római katolikus polgári leányiskola beindítása miatt az 1931-32-es tanév végén a 38.766-1932. sz. miniszteri rendelet megszüntette a leánytagozatot. Földes Ernő és Földes Ernőné Fábián Irén tanárokat a jánoshalmi, Uj Jolánt a csepregi polgári iskolába helyezték. A

felszabadult tantermekben kaptak helyet az ifjúsági egyesületek, és napközi otthont biztosítottak a bejáró tanulóknak.

Ormai Balázs igazgató 40 éves szolgálat és a bácsalmási, 12 évi fáradhatatlan tevékenysége után 1934-ben vonult nyugalomba. Köszöntésével egyidejűleg, június 10-én zászlószentelési ünnepséget tartottak, amelyen az iskola volt tanulói is részt vettek. A zászlóanyai tisztséget az intézet támogatója, gróf Teleki Józsefné töltötte be. Flach András segédlelkész, az iskola hitoktatója végezte a zászlószentelési szertartást. Ormai Balázs küzdelmes pedagógiai és igazgatói munkásságát Palatinszky Vilmos, az iskola első évfolyamának volt növendéke méltatta.

Az ünnepség estéjén a polgáristák és az iskola korábban végzett tanulói együttesen mutatták be Az ezüst kócsag című három felvonásos színművet, amelyet Rakonczai Mihályné Krug Irma rendezett. A nagy sikerű előadás szereplői: Nagy Lídia, Gombor Erzsébet, Romácz István, Nagy Zsófia, Muity Margit, Horváth Anna, Harton Antal, Révész Endre, Kardos József, Tokody István, Stábl János, Balázscsics József, Wischer József, Klingler Rezső, Tokody József, Gancsov János, Fleckenstein Mihály, Kobár Ilona, Müller Margit és Muity Mária voltak.

Zászlószentelési ünnepség

Középen gróf Teleki József és neje, valamint Ormai Balázs igazgató

Az iskola vezetésére Lejtényi Győző kapott megbízást, aki 1934. szeptember 1-jétől, négy éven át látta el az igazgatói munkát.

Lejtényi Győző volt az első testnevelő szakos tanár, aki magas fokra emelte az iskolai testnevelést. Bővítette a tornaterem felszerelését, és átvette a sportkör vezetését. Minden szabad idejét a tanulókkal töltötte. A kezdetektől működő torna- és labdarúgó szakosztályok mellett asztalitenisz, lövés, kerékpár, úszó és sakk szakosztályokat szervezett. A fiúk nyaranként úszni, télen, az iskolaudvaron kialakított jégpályán korcsolyázni tanultak.

A sakkozók közül Bácskai Márton és Grünfelder Lőrinc, a céllövészek közül Jenovai József, Herczeg József, Haug József és Puruczki József jeleskedett. Az asztalitenisz-versenyek kimagasló játékosa volt Folcz Tóbiás, Szántó János, Kerényi József és Denczinger József.

A tornászok kemény edzésekkel készültek a jelvénytörő versenyekre. 1936-ban Bácskai Márton, Dimitrievits Miklós, Egyed Sándor, Vészi Gyula, Onhausz József és Bencze László vas jelvényt, a következő évben Onhausz és Bencze bronz, Haug József vas jelvényt kapott. 1938-ban Folcz Tóbiás, Krisztmann Márton, Szántó János, Bagi János és Bencze Zoltán szereztek vas jelvényt. Az ezüst jelvényért induló versenyzők néhány tizeddel maradtak el az előírt pontszámtól. A kerékpár szakosztály tagjai a közeli településekre tettek kirándulásokat.

A labdarúgók rendszeresen tréningeztek, a jánoshalmi és a bajai polgári iskola labdarúgóival évenként két-három győztes mérkőzést játszottak.

Lejtényi Győző igazgatót és Csonka József tanárt 1938. július 1-jei hatállyal a minisztérium a pilisvörösvári polgári iskolához helyezte. Az iskola igazgatója Pál Tibor lett, akit rövidesen a mezőgazdasági középiskola megszervezésével és az igazgatói teendők ellátásával bíztak meg.

A polgári iskolához új tanárokat helyeztek Váry Béla, vitéz Gombár Lajosné Léh Ilona és Sugár Zoltán személyében. 1941-ben Gombár Lajosnét a szabadkai polgári iskolához, Gyenes Józsefnét a helyi német tannyelvű polgári iskolához helyezték. Helyükre dr. Rác Alajosné Kiszi Anna és Schindler László kerültek.

A polgári fiúiskola 1939-ben végző tanulói

Igazgató Pál Tibor, osztályfőnök Rakonczai Mihály

1941-42-ben, az iskola fennállásának 20. évében 197 nyilvános és 35 magántanulója volt az iskolának. Közülük 118 helybéli, a többi vidéki. Magyar anyanyelvű 151, német 58, bunyevác 13. A római katolikusok száma 214, a reformátusoké 6, az izraelitáké 2 fő volt. A szülők foglalkozása szerint a legtöbb tanuló (65 fő) kisbirtokos, kisiparos (55 fő) és kisbirtokos-napszámos (28 fő), valamint kiskereskedő (23 fő) családból származott.

Kitűnő és jeles tanulmányi eredményért jutalmat kapott Hőnigh Mihály, Varga Gergely, Varga Vencel (I. osztályos), Berberovics István, Mayer Ernő, Vajda József (II. osztály), Perczel János (III. osztály), Kovács Lajos, Páhl István, Pleszkán Frigyes, Smikál Ferenc és Wagner István (IV. osztály).

A testnevelésben kifejtett munkáért I. díjat kapott Horváth Tibor, Evetovics János, Ilkaházy Zoltán és Beck István. Matók József és Molnár Gyula a fizikában, Ilkaházy István és Ramhab József a mezőgazdaságtanban elért kiváló tanulmányi eredményért jutalmat, Urlauber Pál, Berberovics István, Folcz Ferenc és Pleszkán Frigyes a rajzban elért eredményért kapott elismerő oklevelet.

Az iskolai könyvtár állománya: tanári 1918, ifjúsági 714 kötet.

A II. Rákóczi Ferenc Önképzőkör általános művelődési, zenei, természetismereti, bélyeggyűjtő, fényképező és kézügyességi szakosztályokkal működött, tanárelnöke dr. Rác Alajosné volt.

Rakonczeni Mihály az Ifjúsági Segélyező Egyesületet, a Vöröskereszt csoportot és a Diákkaptárt, Sugár Zoltán a Vörösmarty Ifjúsági Sportkört vezette. Játék, torna, atlétikai, úszó- és téli sport szakosztályok működtek.

A polgári iskola végzős tanulói 1942-ben
Igazgató Pál Tibor, osztályfőnök Sugár Zoltán

A háború idején a férfi tanárokat rövidebb-hosszabb ideig tartó katonai szolgálattételre kötelezték. Az 1943-44-es tanév november 3-án kezdődött, és miniszteri utasításra 1944. március 31-én befejeződött.

Pál Tibor igazgató 1944-ben a Pomáz körüli harcokban hősi halált halt. A tanárok egy része katonai szolgálatot teljesített, más részük a szovjet katonai megszállás előtti napokban elmenekült.

Az iskola újraszervezésével Sásdy Nándor nyugalmazott elemi iskolai igazgatót bízták meg. Tévecz Károly, Kállai Rózsa, Sásdy Edit, Jeszenszki János, Péterfia László óraadó ideiglenes tanárokkal 1944 novemberében kezdődött a tanítás az elemi fiúiskola épületében, ugyanis a polgári iskola épületét 1945 tavaszáig katonai célokra használták. A tanulók májusban költöztek át a lepusztult, szétdúlt saját épületükbe.

1945. május 28-án az iskola vezetését Sásdy Nándor megbízott igazgatótól Abaffy Mihály, a megszűnt német tannyelvű polgári iskola volt igazgatója vette át. A régi tanárok közül Rakonczeni Mihály, Rakonczeni Mihályné, dr. Rácz Alajosné és Váry Béla tért vissza.

1945 szeptemberében a polgári iskola I. osztálya helyett megnyílt az általános iskola V. osztálya. A diákok választott nyelvként délszlávot és latint tanultak. 1946 szeptemberében koedukált alsó tagozatos osztályok is nyíltak.

Fussgänger Jánosné tanárelnök irányításával működött az önképzőkör. Hámori József a 80 tagú, többszólamú énekkart, Váry Béla az ifjúsági Vöröskereszt csoportot és a jótkönyv célú Diákkaptárt, Kápolnás János a sportkört és az ifjúsági bélyeggyűjtő kört vezette. A szegény sorsú gyerekek segélyezésére hívták életre az Ifjúsági Segítőegyesületet.

1946. március 5-én megnyílt a dolgozók polgári iskolája. A vizsgákat 1946. augusztus 25-én, illetve 1947. február 27-én tartották. 1946 telén Madarason és Csikérián is indítottak „paraszt dolgozók” polgári iskolai tanfolyamot.

A tanulni vágyó dolgozók kívánságára 1946 szeptemberében beindult a paraszt dolgozók gimnáziuma tanfolyam. „A tanári testület szociális és demokratikus lelkületű áthatva vállalta a többletmunkát.” A tanfolyam résztvevői sikeres felvételi, majd 1947. június 20-án

eredményes vizsgát tettek az anyaiskola, a Bajai Ciszterci rend III. Béla gimnázium tanáraiból alakult bizottság előtt.

Az iskola tantestülete 1946-47-ben: igazgató Abaffy Mihály, igazgatóhelyettes Rakonczi Mihály. Tanítók: Lukinich Erzsébet, Simon Richárdné Karalyos Etelka, B. Papp Zoltánné Szendrői Ilona, Bácsfalvi Erzsébet és Hámori József. Tanárok: Fussgänger Jánosné Léh Izabella, Gerschbacher Anna, Krix Márton, Rakonczi Mihályné, Váry Béla, Tévích Károly tanárjelölt és Kápolnás János gazdasági szaktanító. Római katolikus hitoktató dr. Bagó István, református Illésy Károly. Dr. Muity Imre óraadó egészségtant tanított. 1947-ben, a tanév végén elhelyezték Hámori József tanítót és Krix Márton tanárt, helyükre Bacsár Károly, Báhl Ferencné és Markovich Erzsébet kerültek.

Az intézmény negyedszázados fennállásával egybeesett a polgári iskolai képzés megszűnése. 1948 júniusában végzett az utolsó polgári iskolai osztály. A 45 fő rendes és 6 fő magántanulóból álló fiúcsoporthoz osztályfőnöke Váry Béla volt.

4/b Az iskolanővérek leány polgári iskolája

Bácsalmási Miasszonyunkról Elnevezett Kalocsai Iskolanővérek Római Katolikus Polgári Leányiskolája

Az iskolanővérek leánynevelő intézetében 1925. szeptember 21-én kezdődött a polgári iskolai képzés. Hárman, két tanítónő és egy polgári iskolai tanárnő tanították az első, 23 fős osztály növendékeit. Kezdetben, az épület bővítésének befejezéséig igen szűkös körülmények között folyt a tanítás.

1929 szeptemberére teljesen elkészült a polgári iskola és kollégium működéséhez szükséges bővítés.

Az 1928-29-es tanévben lett teljes a leány polgári iskola, 93 rendes és 10 magántanulóval négy osztály működött, négy tanári és három tanítói végzettségű iskolanővér tanított. 1933-tól, az állami polgári iskola leánytagozatának megszüntetése után jelentősen megnőtt a tanulók száma.

1940-41-ben 168 nyilvános és 8 magántanuló kapott osztályzatot. Anyanyelv szerint 15 német, 4 bunyevác családból származott. Ekkor még 5 izraelita leánynövendéke volt az iskolának.

A kibővített leánynevelő intézet

Kitűnő előmenetelűek: Kiss Gombos Mária, Kókai Magdolna (I. oszt.), Máté Ilona, Muity Ilona, Pásztor Mária, Tóth Ilona (II. oszt.), Miklósi Laura, Molnár Veronika, Sári Emília, Steinmetz Gabriella, Szentes Ágnes (III. oszt.), Bíró Franciska, Maróti Irén, Mayer Anna és Memhölczér Mária (IV. oszt.)

A tanulók közül 65 helybeli, 21 internátusban lakott, a többi a környező községekből járt be. A szülők foglalkozása szerint a legtöbb tanuló kisbirtokos (55) és kisiparos (46), illetve kiskereskedő (13)

családból származott.

Barth Benedek kanonok-plébános igazgató halála után az érseki hatóság Albeker Mária Paula intézeti főnöknőt nevezte ki igazgatónak.

A tanári testület 1940-41-ben: Albeker Mária Paula igazgatónő állat- és növénytant, egészségtant és mennyiségtant tanított. Marosszigeti M. Jozefin, az I. osztály főnöke német

nyelvet, háztartás- és neveléstant, Papp M. Roberta, a III. osztály főnöke, az önképzőkör elnöke magyart és történelmet tanított. Szabó M. Intemerata, a II. osztály főnöke, Szívgyárda-vezető, tantestületi jegyző, a vidéki tanulók felügyelője magyart, földrajzot, állat- és növénytant, valamint szépírást, Zónyi M. Romalda, a IV. osztály főnöke mennyiségtant, fizikát, ásvány- és vegytant, Rovó M. Adalbertina óraadó, a karének vezetője testnevelést és éneket, Péter M. Lujza óraadó kézimunkát, Mozsár Pál hittant, Hollós Mária óraadó rajzot tanított.

A zárda növendékeinek mély vallási és hazafias nevelését szolgálta és segítette az Árpád-házi Boldog Margitról nevezett Szívgyárda, valamint a Szent Erzsébet Önképzőkör. A kor elvárásának megfelelően a hazafias nevelés központi gondolata Trianon revíziójának szellemisége volt. A vallásos és a hazafias nevelés jó alkalmait voltak az iskolai ünnepségek, a nemzeti és a katolikus egyházi ünnepek, amelyekre az önképzőkör vezetői és a növendékek mindig lelkesen készültek. Rendezvényeikre meghívták a szülőket, más iskolák tanárait és az egyházközség vezetőit.

Évenként újraválasztották az önképzőkör ifjúsági vezetőit: az elnököt, az alelnököt, a jegyzőket, a szavalórendezőket, az énekmestereket, a színdarab- és színpadrendezőket, az ún. bírálókat és a teremgondozókat.

Az önképzőkör tevékenységéről beszámolnak az iskolai évkönyvben:

„Célja: a nemzeti öntudat erősítése, a hazaszeretet elmélyítése, szoktatás a nyilvános szereplésre és az önművelés vágyának fokozása. ...A lelkes leányhad szeptember 15-én megrendezte gyűlését az erdélyi bevonulás öröme... Október 6-án díszközgyűlés keretében emlékeztünk meg az aradi 13 vértanúról; november: az elcsatolt részek visszacsatolásának örvendező emlékünnepe. December 9-én Fourier Szt. Péter alapító atyánk születésének háromszáz éves jubileumát ünnepeltük meg. December 14-én a Hazaszálló lelkek c. színdarab bemutatója volt... Januárban Árpád házi szent Margit emlékének hódoltunk. Februárban farsangi előadással vidítottuk fel kedves vendégeinket. Március 15-én hazafias ünnepséget rendeztünk. Áprilisban a Délvidék visszatérésén szerzett öröm öltött testet a műsor számaiban. Májusban az anyák napját rendeztük meg. Júniusban:
Búcsúzás.” (Évkönyv, 1940-41.)

Az iskola a háborús évekig gondosan gyarapította könyvtárát. 1944-ben a tanári könyvtár 630, az ifjúsági könyvtár 606 kötetes volt.

1942-ben a nőipariskola megszüntetésével két emeleti tanterem szabadult fel, amelyet a polgári iskolának adták át. Az udvarban lévő, eddig használt melléképületeket lebontották, helyettük az egész épületben vízvezetékes illemhelyeket építettek. A nyugati épületszárny földszintjén a harmonikafalakkal elválasztható nagytermet tornateremmé, csatlakozó öltözővé és szertárrá alakították. Az egész épület új mészköporos vakolást kapott.

Az 1943-44-es, a mindössze öt hónapig tartó csonka tanévben az iskolanővérek kisebb csoportokban foglalkoztak a helyben lakó tanulókkal, hogy felkészítsék őket tanulmányaik folytatására. Különféle otthoni feladatokat állítottak össze számukra, s bevonták tanítványaikat a szociális és légtalmi munkába.

Gyakorlati képzés

A negyedik osztályt végzett 45 tanuló közül 28 tanult tovább. Líceumba jelentkezett 11, óvónőképzőbe 3, kereskedelmi középiskolába 5, gimnáziumba 1, gazdasági iskolába 6, nőipariskolába 1, varrni tanul 1 fő.

A zárda 35 főt befogadó kollégiumában térítés ellenében a polgári iskola és a nőipari iskola vidéki tanulóit helyezték el. A felügyelő nővér egész napját a növendékekkel töltötte. A „házi erények” elsajátítására és önállóságra nevelték a leányokat. Szüleiknek hetenként írhattak, másnak csak a szülők kifejezett kívánságára. Havonta egy alkalommal fogadhattak látogató családtagokat, haza csak az iskolai szünetekben utazhattak. A beteg növendékek az elkülönített betegszobában gondos ápolásban részesültek.

A polgári leányiskola 1943-ban végző tanulói
Osztályfőnök Albeker Mária Paula igazgató-főnöknő

4/c Német tannyelvű állami polgári fiú- és leányiskola

A bácsalmási állami német tannyelvű polgári fiú- és leányiskolát a Vallás- és Közoktatásügyi miniszter 78.840/1940. V. 4. sz. rendeletével létesítette. A szervezőmunkára és az igazgatói teendők ellátására Gyenes Józsefné polgári iskolai tanárnő kapott megbízást.

Az iskolába a német anyanyelvű, az elemi iskola IV. osztályát legalább jó eredménnyel végzett tanulókat vették fel.

A magyar tannyelvű állami polgári iskola épületében elhelyezett intézmény 1940 szeptemberében három tanárral, 30 tanulóval kezdte meg működését. (Bácsalmási 5 fiú és 9 lány, katymári 6 fiú és 4 lány, kunbajai 2 leány, csikériai 1 leány.)

Gyenes Józsefné rövidesen felmentését kérte, visszahelyezték a magyar tannyelvű polgári iskolába.

A kultuszminiszter szeptember 24-én kelt rendeletével Abaffy Mihály matematika, fizika, vegytan szakos tanárt Bácsalmásra helyezte, a pécsi tankerület főigazgatója pedig kinevezte igazgatónak. Az erdélyi, ősnemes magyar családból származó új igazgató ezt megelőzően tíz évig tanított a kalocsai állami polgári iskolában. Tanári tevékenysége mellett részt vett több szakmai és társadalmi szervezet munkájában, tudományos és közművelődési előadásai révén

Kalocsa tisztelt és elismert személyisége volt. „Az új igazgató személye, sok jóakarata, tudományos felkészültsége garancia arra, hogy az általa vezetett új iskola a megérdemelt fejlődés útjára fog lépni Bácsalmáson.” (Felső-Bácska, 1940. 10. 18. 2.p.)

Az iskola sok nehézséggel küzdött: nem voltak tankönyvek, hiányos volt a felszereltség és a bútorzat. A tananyagot kezdetben a tanárok fordították magyarról németre, és írógépen sokszorosították.

Az első tanévben megalakult a Petőfi Sándor Önképzőkör, a fiú- és a leány sportkör, valamint a Diákkaptár. Májusban anyák napi ünnepséget, júniusban az állami polgári fiúiskolával közös tornaünnepélyt tartottak, amelyet Sugár Zoltán rendezett.

Az iskolának nem volt saját gazdasági gyakorlóterülete, a fiútanulók a magyar tannyelvű polgári iskola gyakorló területét használták.

Az 1941-42-es tanévben az első fiúosztálynak 29, a másodiknak 15, az első leányosztálynak 11, a másodiknak 21, összesen 76 növendéke volt. (Felső-Bácska, 1942. 06. 09. 3.p., 1942. 08. 04. 3.p.)

A szigorú követelmények miatt többen kimaradtak, illetve a magyar tannyelvű iskolákban folytatták tanulmányaikat. A megcsappant II. és III. osztályok létszámát az elemi iskolák tehetséges V. és VI. osztályos tanulóival egészítették ki, akik felvételi vizsgával léphettek át a német tannyelvű polgári iskolába.

A német tannyelvű polgári iskola számára 1942 nyarán a mezőgazdasági középiskola szertárából és a magyar tannyelvű polgári iskolával közösen használt tornaszertárból, valamint a fizikai és vegytani előadóteremből újabb tantermeket alakítottak ki.

1942-43-ban, a harmadik évfolyamába lépett iskolának már 53 fiú-, 42 leány- és 3 magántanulója volt. 38 fiú és 25 lány bácsalmási, a többi vidéki volt. Abaffy Mihály igazgató heti 14 órában tanított, a fiúsportkört vezette és a kötelezően előírt leventeoktatói feladatokat látta el. Nemes Ilona és Richon Blanka heti 26-26, Farkas Zoltánné Paazig Hermina 27 órában tanított. A hittant Offenberger József oktatta.

A kis tantestület a tanítási időn túl is sok munkát végzett. Nemes Ilona a tantestületi értekezletek jegyzői és az ifjúsági könyvtárosi feladatokat látta el. Richon Blanka vezette az önképzőkört, a leánysportkört, az Ifjúsági Segítő Egyesületet és a Diákkaptárt. Farkas Zoltánné kezelte a természettani, természetrajzi, földrajzi és a rajz szertárt, a tanári könyvtárt, ellátta a díjkezelési feladatokat és az Ifjúsági Vöröskereszt Egyesületet vezette.

Az igazgató és tanárok részt vettek a község társadalmi és kulturális életében, több alkalommal tartottak előadást a német népművelési egyesületben.

A vallás- és közoktatásügyi miniszter 81.723/1943.V.1. sz. rendeletével Abaffy Mihály és Farkas Zoltánné megbízást kapott német tannyelvű polgári iskolai tankönyvek megírására. A következő tanévben már Abaffy I-IV. osztályos számtan-mértan és Farkasné II-III-IV. osztályos földrajz tankönyvéből tanítottak hazánk német tannyelvű polgári iskoláiban.

Az 1943-44-es „csonka” tanévben a IV. osztály beindításával teljessé vált iskola. A tantestület Tévich Károly tanárjelölttel egészült ki, aki heti 28 órában németet, történelmet, mezőgazdasági ismereteket, kézimunkát, rajzot, testnevelést és honvédelmi ismereteket tanított. Az igazgatótól átvette a fiúsportkör vezetését is. Óraadóként Hámori Istvánné rajzot, dr. Barankay Endre egészségtant, Tiffenbach Rudolf hittant tanított.

1944. március 31-én befejezték a tanítást, a bizonyítványokat április 5-én osztották ki.

Kitűnő eredménnyel vizsgázott Kucsera Mária, Richter Borbála, Schmidt Mária (I. oszt.), Weichl József, Csauscher Veronika, Daám Teréz, Lovas Katalin, Urlauber Katalin, Weber Borbála (II. oszt.), Muró Antal, Schmidt Ádám, Weber József, Baumhackl Katalin, Lestner Katalin, Nészner Teréz, Ollmann Mária (III. oszt.), Koch József, Párczen József, Weichl István, Baumhackl Mária és Cifra Annamária (IV. oszt.).

Az 1943-44-es tanévvel megszűnt a német tannyelvű polgári iskola működése.

A német tannyelvű polgári iskola 1944-ben végző tanulói

5. SZAKOKTATÁS

5/a Községi iparostanonc iskola

Az Ipartestület 1907. március 17-én tartott közgyűlésén Antalfy István építésmester indítványozta, majd két év múlva, a Bácsalmás és Környéke 1909. január 3-i számában sürgetően írt az iparoktatás beindításáról: „*Tanulás nélkül nincs tudás, illenék már, hogy Bácsalmáson is megalapítsák a tanonciskolát!*”

1912-ben az Ipartestület közgyűlésén újra napirendre került a tanoncoktatás ügye. Ezt követően a községi képviselő-testület augusztus 29-én tartott rendkívüli ülésén határoztak a tanonciskola létesítéséről, amelyhez heti 6 órában két tanítói állást biztosítottak. (Bácsalmás község képviselőtestületi jkv. 1912. aug. 29.)

Treuer Antal és Manhalter András egy előkészítő és egy első osztályban 1913. április 10-én kezdte meg az oktatást. A tanítás hétköznapi délután 6-7 óráig, vasárnap 8-10 óráig tartott. Az első világháború és a szerb katonai megszállás idején megszűnt a képzés.

1921-ben a község újrászervezte az oktatást, hivatalosan ez az alapítás éve. A fiúosztályok elméleti képzése először a fiú elemi iskolában, 1930-tól az állami polgári iskola új épületében, a leánytanulóké a zárda épületében folyt. Tanítás heti 9 órában, délután volt.

Az Ipartestület kezdeményezésére a tanoncok munkáiból első alkalommal 1924-ben rendeztek kiállítást, amelyről elismerően írtak a korabeli sajtóban. A mesterek mindig fontosnak tartották a „míves” szakmai ismeretek továbbadását.

Az 1936. évi 7. törvény továbbfejlesztette a tanoncoktatást, az elemi népiskola VI. osztályát sikerrel elvégzett tanulók lehettek csak inasok.

A tanoncok száma Bácsalmáson az 1938-39-es tanévben: 107 fiú, 22 lány, az 1939-40-es tanévben: 85 fiú, 28 lány. Igazgató Pál Tibor, óraadók: Albeker M. Paula, Lipóty Sándor dr., Szabó D. Béla, Váry Béla, Szabó M. Intemerata, hitoktató Gál Antal. Szakoktatók Genszky M. Melitina és Piry János. (Szakoktatási évkönyv 1940. Bp. 330. p.)

5/b Az iskolanővérek női ipariskolája

Ambruzs M. Alfréda kezdeményezésére a római katolikus egyházközség 1937-ben alapította a zárdában az ipariskolát a keresztény középosztály leányai részére. A három éves képzés a polgári iskola négy osztályára épült, egy éves fehérneművarró és két éves felsőruhavarró évfolyamra tagolódott.

A lányok a tanmenetben előírt kötelező munkákon kívül a magyar népi díszítőművészet elemeit alkalmazva kézimunkázni tanultak. Egyenruhájukat, báli ruháikat is maguk varrták. Évenként sikeres ruhabemutatókat tartottak, a kézimunkákból, rajzokból kiállításokat rendeztek. A szabást-varrást és a hímzést Baranyai Mária Luminóza és Szabó Mária Digna, a szakrajzot Bély Valéria, Szőnyi Magdolna, majd Horváth Sarolta tanította.

Az első szakvizsgán, 1940 júliusában 10 tanuló vett részt. Jeles eredménnyel végzett Ács Jolán, Konczwald Adrienne, Kucsera Teréz, Lusztig Zsuzsanna és Zádor Karolina. A vizsgák után kapott végbizonyítvány a munkakönyv, az egy éves sikeres szakmai gyakorlat letöltése pedig iparendély kiváltására jogosított.

Az 1940-41-es tanévben önképzőkör alakult, amelynek Bakota Mária Feliciána volt a tanárelnöke. Záróvizsgára öt növendék jelentkezett: Ács Mária, Celluska Erzsébet, Hegedűs Margit, Priszlinger Borbála és Thuma Mária jeles eredménnyel végzett.

A háborús viszonyok miatt egyre nehezebb lett a beiskolázás, év közben több vidéki tanuló kimaradt. Az 1941-42-es tanév végén már csak 27 növendéke volt az iskolának, ezért a rendi előjáróság a bácsalmási zárdában működő nőipariskolát megszüntette. A növendékek munkáinak bemutatásával június 25-én tartották a záróünnepélyt és bizonyítványosztást. Kitűnő eredménnyel vizsgázott Löwy Éva, Kalcsevic Klára, Novok Rostás Etelka (I-II. oszt.), a végzősök közül Dózsa Anna, Fekete Magdolna, Jánossi Mária és Ludas Erzsébet. Az első és a második osztályos tanulók szeptembertől máshol folytatták tanulmányaikat. (Felső-Bácska, 1942. 06. 26. 2.p., Évkönyv, 1941-42)

6. MEZŐGAZDASÁGI KÖZÉPISKOLA

Az iskola felállítása ügyében „a községi egyetemes közhangulat” megnyilvánulásaként az első felszólalás a képviselőtestület 1936. június 20-i ülésén hangzott el. A közgyűlés egyhangú határozatot hozott, amelyben felső mezőgazdasági iskola (1938. évi 13. törvény előtti képzési forma) felállítását kérte.

Turmezey István főjegyző, Ulrich József kormánytanácsos, községi bíró és Pázmány András adóügyi jegyző - az iskola létesítésének leglelkesebb hívei - a község kérelmet 1936. július 24-én kelt levelükben terjesztették dr. vitéz Bajsay Ernő, Bács-Bodrog vármegye alispánja elé:

„Csonka-Magyarország déli része szegény gazdaképző intézetekben. A jánoshalmi téli gazdasági iskola az egyedüli, amely a maga nemében áldásos tevékenységet fejt ki, azonban távolról sem elégíti ki a haladni vágyó és anyagi viszonyaiknál fogva is igényesebb gazdáinkat.

Ha tekintetbe vesszük, hogy a hivatásos gazdák gyermekein, a gazdasági akadémiára készülő ifjúságon kívül a tanári, jegyzői pályára készülő ifjúság is itt szerezheti meg a magasabb iskolákra az előképzést, akkor biztosítottnak látszik az a létszám, amely az iskola fenntartását garantálja...a mezőgazdaság előbbre vitele tekintetében fontos lenne,

hogy a gazdasági, községi jegyzői és polgári iskolai tanári pályára készülő ifjúság ilyen típusú gazdasági iskolában, falun vezettsék be a gazdasági alapismeretekbe, ... a falusi élet problémáiba, ... ezekkel az értékes alapismeretekkel kerülne a szakiskolákba (felsőbb iskolákba) és onnan vissza a faluba, ahol... vezetője, és tanácsadója lehetne népének.” (Évkönyv, 1938-39. 3-4. p.)

A megye területén lévő községek is az iskola felállítása mellett foglaltak állást. A községi előjáróság a nyilatkozatok birtokában az iskola 1937. évi megnyitására benyújtotta kérelmét a Vallás-és Közoktatási Minisztériumhoz. Az engedély ellenére 1937-ben mégsem nyílt meg az iskola, mert a község ekkor még nem tudott megfelelő mezőgazdasági gyakorló területet biztosítani.

Pál Tibor polgári iskolai igazgató szervező munkájának és a minisztérium jóindulatú támogatásának köszönhetően az első tanév ünnepélyes megnyitását 1938. szeptember 25-én rendezték a polgári iskola tornatermében. A tanévnyitó beszédet dr. Koch Nándor, a pécsi tankerület főigazgatója tartotta. Az ünnepség vendégei között volt dr. Alföldy Béla, a kerület országgyűlési képviselője, valamint gróf Teleki József és neje.

A mezőgazdasági középiskola az állami polgári iskola épületének keleti szárnyában, a megszüntetett leánytagozat helyén működött. Az első évben Guseo Andor gazdasági szaktanárt, dr. Lipóty Sándor középiskolai tanárt, valamint Pócza Géza okleveles kertészmérnököt helyezték Bácsalmásra. Pál Tibor, a polgári iskola igazgatója és Váry Béla tanár óraadók voltak. A hitoktatók: Mojzes Ferenc (római katolikus), Illésy Károly (református) és Nussbaum Dezső (izraelita).

1939. május 10-én vette át az iskola vezetését dr. Sin István gazdasági szaktanár, akit a minisztérium a József Nádor Műszaki és Gazdaságtudományi Egyetem tangazdaságától helyezett Bácsalmásra.

Az első 47 beiratkozott tanuló közül 12 fő volt bácsalmási. Vidékről (Baja, Bácsbokod, Bácsborsod, Csikéria, Jánoshalma, Madaras, Mélykút) húszan vonaton jártak be. Kilenc diák más megyéből, távolabbi településekről érkezett, ők bácsalmási családoknál albérletben laktak. Év végéig hatan kimaradtak.

A gyakorlati oktatást átmenetileg a polgári fiúiskola 3 holdas telepén tartották. Rendkívüli tárgyként német nyelvet és karéneket oktattak. Az iskola jellegénél fogva a tanulók kötelezően négy hetes nyári gazdasági gyakorlaton vettek részt.

A tanulmányi kirándulások során évenként egy-egy csoport több napig tartózkodott Budapesten, ahol megtekintették az Országos Mezőgazdasági Kiállítást, a Mezőgazdasági Múzeumot és Budapest nevezetességeit. Rendszeresen látogatták a helyi intézményeket, az üzemeket és a gazdálkodókat. Részt vettek a jánoshalmi téli gazdasági iskola nagyobb rendezvényein.

Már az első tanévben megalakult a Zrínyi Miklós Sportkör és a Darányi Ignác Gazdakör. A sportkör tagjai minősítő versenyeken vettek részt, 1938 decemberében Deutsch Zoltán, Grünfelder György, Onhausz Miklós és Zsembery Sándor Baján vasjelvényt szereztek. A Darányi Ignác Gazdakör céljának az ifjúság iskolán kívüli nevelését és a határozott fellépéshez szoktatást határozták meg.

Az első évben kitűnő tanulmányi eredményt ért el Hoffmann István, Puruczki Antal, Schauer István és Szathmáry Rezső.

A 30 katasztrális hold területű tangazdaságot 1940. október 1-jén vette át az intézmény, ettől kezdve fokozatosan áttértek a szabad váltógazdasági üzemrendszerre. A 26 kat. hold területű szántón gabonát, kapás-, ipari- és takarmánynövényeket termesztettek. A terméseredmények meghaladták a környék átlagát. 1943-ban elkészültek a korszerű gazdasági épületek, ezt követően tenyészállatokat is tartottak.

A kertészeti telepen végzett gyakorlatok az elméleti oktatást egészítették ki, gyümölcs-, zöldség- és szőlőtermeléssel, valamint virágkertészettel foglalkoztak. A kertészeti telep

mintául szolgált a lakosságnak, valamint a fiaikat látogató szülőknek. 650 négyszögöl területen szemléltető telepet is létesítettek, az ott végzett kísérletek a diákok tanulmányi céljait szolgálták.

1941-42-ben vált teljessé az iskola, a négy osztálynak 142 tanulója volt. A tanárok: Guseo Andor, Hámori István, dr. Lipóty Sándor, B. Papp Zoltán, dr. Rác Lajos, Töreky Sándor és Pócza Géza kertészoktató. Óraadók: Bédi Máté (ének), dr. Demjánovits Endre (egészségtan). Hitoktatók: Bíró László (római katolikus), Illés Károly (református és evangélikus), Nussbaum Dezső (izraelita).

Dr. Sin István igazgató és a tanári testület tagjai részt vettek a helyi közéletben. Szakmai előadásaikkal közreműködtek a népművelési munkában. Különösen fontosnak tartották az iskola és a gazdatársadalom kapcsolatának folyamatos fenntartását. A tantestület részt vett a háborús viszonyok miatt szükségessé vált légtalmi és szociális munkákban is. A kötelezően előírt leventeoktatás a középiskola keretében folyt.

Különös figyelemmel gyarapították a könyvtár állományát és a szertárak felszereléseit, eszközeit. A tanári könyvtár 694, az ifjúsági könyvtár állománya 403 kötetre gyarapodott. A természettani szertárba epidiaszkópot, diavetítőt, mikroszkópokat, keskenyfilmvetítőt, a gazdasági szertárba többek között értékes állat- és növénymodelleket szereztek be.

A Darányi Ignác Gazdakör a MOVE székházban tartott műsoros rendezvényeinek bevételét az iskolai könyvtár gyarapítására és a Vöröskeresztnek adományozta.

A sportkör – amelynek vezetését Hámori István vette át – részt vett a Szabadkán rendezett jelvénytulajdonos versenyen. Dimitrievits Miklós, Bencze László és Zsembery Sándor ezüst-, Fülöp János és Kölös Gábor bronz, Farkas István vas jelvényt szerzett. Az asztalitenisz háziverseny győztese Folcz Tóbiás lett. 1941 októberében Szent László kupamérkőzést játszottak a szabadkai gimnázium labdarúgó csapatával.

Év végén hagyományosan tornaünnepélyt rendeztek. A bemutatón szabadgyakorlatok, talajtorna, szertorna és atlétikai versenyek szerepeltek, a program labdarúgó-mérkőzéssel zárult. A szabadkai kereskedelmi középiskola és a mezőgazdasági középiskola labdarúgó-mérkőzése a helyiek győzelmével zárult.

BÁCSALMÁSI M.KIR. ÁLL. MEZŐGAZDASÁGI KÖZÉPISKOLA 1941-42 TANÉVBEN VÉGZETT NÖVENDEKEI.

Az első érettségiző osztály

Az iskola tanulói közül Szathmáry Rezső (IV.), Bajor Ferenc és Folcz Tóbiás (III. o.) részesültek minisztériumi ösztöndíjban. Fleckenstein János (I.o.), Fülöp János és Ságodi Benedek (II.o), valamint Bajor Ferenc (III.o.) tanulókat kitűnő tanulmányi eredményükért, Boda Jenőt (III.o.) a magyar nyelv és irodalomban, Kalmár Sándort (II.o.) a kémiában, Rittgasszer Mihályt (III.o.) a növénytermesztésben elért kiváló eredményért jutalmazták meg.

1942 májusában volt az első ballagási ünnepség. Guseo Andor osztályának 31 érettségiző tanulója közül Schauer István és Szathmáry Rezső végeztek kitüntetéssel.

Dr. Sin István igazgató 1942 májusától októberig, majd 1943 novemberétől, a tanárok közül Takács Dénes 1942 októberétől, Schindler László 1943 októberétől tényleges, Hámori István igazgatóhelyettes 1943-ban két hónapos katonai szolgálatot teljesített. A tanítás rendkívül nehéz körülmények mellett zajlott.

Miniszteri rendelet alapján elmaradt az 1943-as tanévnyitó, a tanítás november 3-án kezdődött és 1944. március 31-én be is fejeződött. Hámori István igazgatóhelyettes, Guseo Andor, dr. Lipóty Sándor, B. Papp Zoltán, Pócza Géza, dr. Rác Alajos, Szabó Árpád és óraadóként Abaffy Mihály, a polgári iskola igazgatója igyekezett a legszükségesebb ismereteket átadni a diákoknak.

1944 áprilisában 30 tanuló érettségizett. Közülük 13 mezőgazdasági, 1 kereskedői, 1 jegyzői, 1 tanítói pályát választott, gazdasági főiskolára 2 fő jelentkezett, 12 fő bevonult katonának.

1945 januárjában a szovjet katonai parancsnokság Guseo Andor tanárt bízta meg az iskola újrászervezésével, majd az ideiglenes nemzeti kormány kultuszminisztere kinevezte igazgatónak. A volt tanulóknak mintegy fele folytatta tanulmányait. Az oktatás ideiglenes tanerőkkel folyt. A tizenöt negyedik osztályos diákot Guseo Andor készítette fel, és szervezte meg érettségijüket. A tanárok közül B. Papp Zoltán, Hámori István, Takács Gyula és Pócza Géza tért vissza.

1945 szeptemberében – az országban elsőként – megnyílt a mezőgazdasági középiskola leánytagozata, valamint a vidéki tanulók diákkotthona. (Kossuth u. 82.) Az iskola

benépesülésével bővült a tantestület. Újonnan kinevezett tanárok: dr. Gosztonyi József, dr. Horváth Boldizsár, Bódy Lajos, Romhányi Ferenc, Ormos József, Bátay Béla, Ferenczy Magdolna, Kiszely Zoltánné és Veszényi Anna.

A fiatalok újraélesztették a korábbi gazdász hagyományokat, amelyek közül különösen sikeresek és népszerűek voltak a szőlőlopás-játékkal rendezett szüreti bálók.

A műsoros szüreti bál szereplői

Zsikó János, Stefáni Ferenc, Zeke Mihály, Bakó József, Csőke Antal, Szikra Lajos, Bagladi Mihály, Rákóczi Ferenc, Fránics Miklós, Mayer Pál, Pavisa Ernő, Czikk János, Rudics Oszkár, - Steinmetz Ilona, Rakonczai Piroska, Puhl Mária, Somogyi Gertrúd, Marosy Klára, Sárközi Klára, Mamuzsics Katalin, Vajda Ilona, Halla Etelka, Kecskés Teréz, Maushauser Magdolna, Fleckenstein Mária

Kertészeti foglalkozásra gyülekező fiúcsoporth

A felvétel 1947-ben készült a Tangazdaság gazdasági épülete előtt. – Rasztik Ferenc, Tokodi János, Szeibert József, Kónya Tibor, Sevaracz Máté, Petőcz Sándor, Novok Rostás László, Halla Imre, Ábrahám Sándor, Onhausz Antal, Zöldhegyi József, Vuity József, Varga Vencel, Berberovics István, Kvalla Ferenc, Rudics Oszkár, Herner Mihály, Agócs Imre

1948 szeptemberében a középiskolát átköltöztették a volt fiúiskola épületébe (Gróf Széchenyi u.), és koedukált lett az iskola. Októberben Guseo Andort és B. Papp Zoltánt elhelyezték. Igazgatónak Lipóty Sándort nevezték ki.

1949 szeptemberétől a mezőgazdasági középiskolát gimnáziummá, 1950. november 12-én közzétett rendelet alapján technikummá szervezték, 1952-ben pedig teljesen megszüntették.

A mezőgazdasági technikum másodéves hallgatói 1950-ben – Wolf Gyula, Raffai Róbert, Kucsera János, Tóth Géza, Pongrácz Gergely, Szigeti Jakab Új József, Fleckenstein József, Lajkó Magdolna, Katona Piroska, Deli Magdolna, Szommer Margit, Ditrich Ilona, Orbán János, Szabó János, Behány Péter, Petrekanits Anna, Horváth B., Bátay Béla osztályfőnök, Borbás Márta, Török Ilona, Galántai Nándor

7. ÓVODA

Bácsalmáson a bácsalmási római katolikus egyházközség már 1886-ban óvodát alapított, amely a zárdában működött. Az óvodát szolgáló egyetlen teremben König Mária Melánia óvónő teljes lélekkel taníttatta a gyermekeket. 1907-ben a szomszédos épületben két termet alakítottak ki egy fiú- és egy lánycsoportnak, ezentúl két óvónő és egy jelöltnő foglalkozott a kicsinyekkel.

A zárda épületének bővítésekor 1929-ben az óvoda visszakerült a zárda épületébe. Az új, 204 négyzetméter alapterületű, eredetileg az óvoda részére készült földszinti terembe harmonikafalakat építettek, amellyel három részre osztották a nagytermet. Kettőben óvodai foglalkozásokat, egyben a polgári iskola testnevelési óráit tartották. Az egybenytartott nagyteremben tartották az iskolai és az óvodai ünnepségeket. Először csak a rendezvények idején, majd végleg kiszorult az óvoda, és a szomszédos régi épületben, valamint a Katolikus Legényegylet nagytermében kapott helyet.

Az iskolai értesítők szerint a nővérek évenként közel kétszáz gyermekkel foglalkoztak. Az óvodai foglalkozásokat magyar nyelven tartották, a legtöbb gyermek az óvodában sajátította el a magyar nyelvet.

Évenként – többnyire karácsony előtt – nyilvános műsoros előadásokat rendeztek.

1941-ben Lepold Mária Michaela 77 gyermekkel foglalkozott, Gyulai Mária Flóra csoportjába 105 leány és fiú tartozott.

1941-42-ben épült a zárda melletti új óvoda. A két tágas termet 1942 karácsonyára berendezték. A téli szünet után itt kezdődtek a 107 fős kiscsoport és a 88 fős nagycsoport foglalkozásai. Az óvoda udvarán homokozóval, hintával és pancsolóval játszótérrel készítették, Wildmann Mária Manuella és Gyulai Mária Flóra nővér nyáron is foglalkozott a kicsinyekkel.

8. OKTATÁSPOLITIKA 1948-TÓL NAPJAINKIG

A II. világháborút követően jelentős változások következtek be a magyar oktatásügyben. 1945 augusztusától kötelezővé vált a nyolcosztályos általános iskola elvégzése, 1946-ban megindult az állami tankönyvkiadás, és megalakultak a dolgozók iskolái. Az országgyűlés 1948. június 16-án sürgősséggel tárgyalta és fogadta el az egyházi iskolák államosításáról szóló törvényt. Ennek alapján a helyi állami tanügyi szervek állami tulajdonba vették az egyházi iskolákat.

1948 végére befejeződött az iskolarendszer szervezeti átalakítása, és kiépült a nyolcosztályos általános iskolára épülő négyosztályos középiskola modellje. E körül rendezték el az óvodák, a szakiskolák, valamint a főiskolák és az egyetemek hálózatát. Jelentősen kiszélesedett az intézményhálózat és a szervezett oktatásban résztvevők köre. A képzés minden területén azonban az új politikai rendszert érvényesítő szocialista-kommunista neveléstudomány érvényesült.

Az 1950 szeptemberétől bevezetett új tantervek megtagadtak minden folyamatosságot a reakciónak bélyegzett korábbi polgári pedagógiával: átpolitizálták, és a marxista-leninista ideológiai anyagrészekkel hatalmas méretűvé duzzasztották a tananyagot, kötelezővé tették az orosz nyelv tanítását. Eltávolították az előző rendszert kiszolgáló pedagógusokat is, tekintet nélkül tudományos és szakmai rátermettségükre.

A politikai változásokat követően, az 1956-ban életbe lépett alsó és az 1958-ban kiadott felső tagozati tantervek már szakítottak a személyi kultusz idején uralkodó durva sematizmussal és tartalmatlan frazeológiával. Az 1961. évi 3. törvény – amely 1963 szeptemberében lépett életbe – az iskolaügyet új alapokra kívánta helyezni. A program az iskola és az élet szorosabb kapcsolatának megteremtését és a műveltség magasabb színvonalra emelését tűzte ki célul. A gyakorlattal való kapcsolat jegyében került megvalósításra a rövid életű, ún. 5+1-es oktatási forma és a politechnikai oktatás.

A reformtörekvések jegyében született 1985-ös oktatási törvény lehetővé tette közoktatás területén a tényleges társadalmi szükségletekre jobban reagáló új oktatáspolitikai kialakítását: A törvényben megjelent az iskolai autonómia, az alternatív tantervek és tankönyvek használatának, a pedagógusok szakmai önállóságának, valamint a szabad iskolaválasztásnak a lehetősége. Megengedte a nyolc- és hatosztályos gimnáziumok létesítését, ennek nyomán 1988-tól kezdődően megindult a magyar iskolarendszer szerkezeti átalakítása.

Az 1988/89-es tanévben rendeletileg megszüntették az orosz nyelv tanulását kötelezettségét.

A rendszerváltás utáni legjelentősebb oktatáspolitikai eseménynek az új oktatási törvények megalkotását tekinthetjük. A közoktatásról (1993. évi 79. törvény), a szakképzésről (1993. évi 76. törvény) és a felsőoktatásról (1993. évi 80. törvény) szóló új törvények a demokrácia alapvető követelményeinek megfelelő módon szabályozták az oktatásügy egészét.

Ötéves vita után 1995 őszén bocsátották ki a Nemzeti Alaptantervet, melynek *„használatbavétele a magyar közoktatás ezredfordulós nagy vállalkozása. Évtizedes fejlődését keretjellege biztosítja, hiszen részleteit bármely jövőendő demokratikus kormányzat módosíthatja anélkül, hogy sérülne a NAT helyi kezdeményezésre épülő alap filozófiája.”* (MÉSZÁROS István: A magyar nevelés- és iskolatörténet kronológiája, 996-1996. Bp., 1996. 309. p.)

A közoktatási rendszerbe tartozó bácsalmási intézmények (napközi otthonos óvoda, általános iskola, gimnázium, szakmunkásképző iskola és kollégium) az alaptörvények és a változó igényeknek megfelelő törvénymódosítások, továbbá számos kormány- és miniszteri rendelet előírásainak megfelelően szakértői programelemzések és vélemények figyelembevételével készítették el pedagógiai programjaikat.

9. BÁCSALMÁS KÖZOKTATÁSI INTÉZMÉNYEI

9/a Óvodák

1945 után és az ötvenes években az óvodákat szociális intézményeknek tekintették. A nők tömeges munkába állása következtében egyre több gyermek számára igényeltek napközis ellátást. A társadalmi igényeknek megfelelően a kisdédvók napközi otthonos óvodákká alakultak.

Az eltelt évtizedek során az óvodákat többször át- és újjáépítették, bővítették, korszerűsítették, s változtak, módosultak a nevelési programok is.

Bácsalmáson a nagy múltú központi óvoda mellett 1848 szeptemberében nyílt meg a második óvoda a délszláv iskolában. 1951-től a Kossuth u. 110 sz. alatti épületben működik, s napjainkban is „délszláv” óvodának nevezik. Óvónője a megnyitástól 1973-ban bekövetkezett haláláig Retek Pálné Majsztrovics Evica volt, aki kimagasló szakmai munkáján túl elévülhetetlen érdemeket szerzett az anyanyelv megőrzésében és a bunyevác kulturális hagyományok újjáélesztésében.

1951-ben egy csoporttal és egy óvónővel nyílt meg a harmadik óvoda a Marx utcában (ma Gróf Széchenyi utca), 1957-ben pedig a negyedik óvoda a Petőfi utcában. 1960-ban a központi óvodát is bővítették egy teremmel.

1960-ban már négy óvoda működött összesen hét teremmel, nyolc óvónővel, hét dajkával és három szakácsnővel. Óvodai napközis ellátásban 120 gyermek részesült. Az óvodák szervezetileg a leányiskolához tartoztak, a szakmai feladatok ellátásáért a vezetőóvónők – Sággy Béláné, Jaszenovics Lajosné – illetve az egycsoportos óvodák óvónői – Retek Pálné és Pungur Béláné feleltek. Az 1960-as években is igen szegényes körülmények között működtek, a patronálók és a szülők kétézer munkával és pénzfelajánlásaikkal rendszeresen segítették az óvodákat.

A tanács az általános iskolák összevonásával egyidejűleg 1973. július 1-jei hatállyal önálló óvodai oktatási igazgatóságot hozott létre, a vezetői feladatok ellátására Jaszenovics Lajosné óvónő kapott megbízást.

1974-75-ben bővült és teljesen megújult a délszláv óvoda, és megyei támogatással elkezdődött a Kunbajai út 1. sz. alatti, ún. úJVárosi óvoda építése. A délszláv óvoda 1975 szeptemberében három csoporttal kezdte meg működését, amelynek vezetője Fontányi Gizella lett. Az ötven személyre tervezett korszerű úJVárosi óvoda műszaki átadását 1976. augusztus 20-án, avató ünnepségét 1977. február 25-én tartották. Az úJVárosi óvoda megnyitásától megszűnt a Marx utcai óvoda.

Jaszenovics Lajosné nyugdíjba vonulását követően 1977. december 1-jétől a tanács Gallai Gusztávné óvónőt nevezte ki igazgatónak.

Az 1988. évi működési adatok szerint a 355 férőhellyel rendelkező négy tagóvoda a csökkenő gyermeklétszám miatt 89 százalékos kihasználtságot mutatott. Napközis ellátásban 198 gyermek részesült. 94 iskolaköteles gyermek részére differenciált iskolaelőkészítő foglalkozásokat tartottak. A központi óvodában 4, az úJVárosi, a Petőfi utcai és a Kossuth utcai („délszláv”) óvodában 3-3 gyermekcsoport működött. 21 óvónő és 14 dajka foglalkozott a gyerekekkel. A Kossuth utcai óvodában folytatódtak a horvát (bunyevác), a központi óvodában pedig a német anyanyelvű foglalkozások.

Gallai Gusztávné nyugdíjba vonulását követően a fenntartó tanács, ill. az önkormányzat képviselő-testülete 1990-ben és 1994-ben Ispánovity Jánosnét, 1999-ben Jávorné Schoblocher Angelikát, 2004-ben Taszler Tibornét nevezte ki az intézmény igazgatójának.

A backnangi és a bizováci testvérvárosi kapcsolatok keretében történt szakmai tapasztalatcsere-látogatások, valamint az óvónők posztgraduális képzésének köszönhetően bővült és hatékonyabb lett a nemzetiségi oktatás.

Az óvodai nevelés 1996. évi országos alapprogramja alapján valamennyi tagóvodában bevezették a nemzetiségi (horvát és német) anyanyelvi foglalkozásokat. A nemzetiségi nyelv elsajátítása és a hagyományápolás mellett kiemelt szerepet kap a környezetvédelmi, a művészeti és az egészséges életmódra nevelés. A környezetvédelmi neveléshez kapcsolódik a Föld-napi szavalóverseny. Az egészséges életmód munkaközösség szervezi az úszásoktatást és a szülők bevonásával a reformkonyhai bemutatókat.

Az óvodások műsoros ünnepsége

1990-től az óvodák rendszeres szereplői az évenkénti karácsonyi és a nemzetiségi műsoros városi rendezvényeknek. A négy óvoda közös rendezvénye, a hagyományos OVI-Olimpia családi sportdelutánná alakult át, amely a sportpályán zajlik. Ugyancsak nagy tömegeket vonz a közös Márton-napi műsoros lampionos felvonulás.

Hagyományos óvodai rendezvények, ünnepek:– Mikulás – Karácsony – Farsang – Húsvét – Anyák napja – Gyermeknap – Nagycsoportosok évzárója.

Az intézmény 2004 szeptemberétől társulásban működik a mátételki óvodával. Hivatalos elnevezése: Bácsalmás-Mátételke Óvodai Intézményfenntartó Társulás Bácsalmási Napközi Otthonos Óvoda. Intézményvezető Taszler Tiborné Piukovics Éva, gazdaságvezető Hortyiné Lapostyán Katalin. Az óvodai ellátást 2 óvodavezető-helyettes 19 óvodapedagógus, 12 dajka, 3 ügyviteli és technikai dolgozó és 8 fő óvodai konyhai dolgozó látja el a négy bácsalmási és a mátételki tagóvodában.

Az óvodai csoportok száma 12, óvodások száma: 287 fő (ebből mátételki 21 fő), német nemzetiségi nevelésben 233, horvát nemzetiségi nevelésben 27 gyermek részesül. (2006. szeptemberi adatok)

Óvodapedagógusok (1998-2006)

Bleszityné Schleicher Ildikó, Borsodiné Fontányi Gizella, Denczinger Rita, Doboziné Lucz Zsuzsanna, Dvorácskóné Vuity Erika, Ispánovity Jánosné (Nagy Katalin), dr. Jaszenovicsné Boróczy Kornélia, Jávorné Schoblocher Angelika, Judák Mihályné (Tímár Marinka), Kiss Istvánné (Szebellédi Klára), Kovács Gáborné (Kertész Tünde), Kucseráné Csúcs Edit, Kulisicsné Prém Klára, Laczkóné Szommer Gyöngyi, Ledenyák Imréné (Veréb Klára), Mondovicsné Juhász Rózsa, Nagy Gábor, Nuber Józsefné (Somogyi Mária), Oláh Andrea, Petrekanics Istvánné (Tánczos Klára), Prekló Jánosné (Suhajda Erzsébet), Ruzsás Miklósné (Hortyi Erzsébet), Szekeresné Horváth Csilla, Taszler Tiborné (Piukovics Éva), Tósaki Anikó, Vén Jánosné (Kuluncsics Ilona), Vidovicsné Milánkovics Mária.

9/b Általános iskolák

Az 1945. augusztus 18-án kiadott minisztériumi rendelettel létrehozott nyolcosztályos általános fiúiskola és leányiskola a népiskolák alsóbb négy osztályát, valamint a bácsalmási állami polgári fiúiskola és a bácsalmási római katolikus polgári leányiskola négy-négy osztályát olvasztották magukba. Az iskolák államosítása és a cserkész szervezetek megszűnését követően 1948-49-ben alakultak meg az úttörő ifjúsági szervezetek.

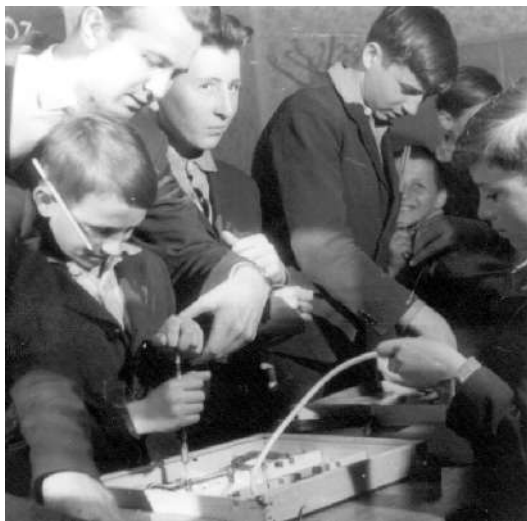
Az 1958-as felső tagozati tantervek alapján készült helyi oktatási és népművelési terv rendelkezett az általános iskolákban tanító pedagógusok szakmai és ideológiai képzéséről, a korrepetálások bevezetéséről, egy gyógypedagógiai osztály beindításáról, az 5. osztályokban a gyakorlati oktatás, a többi osztályban kézimunka szakkörök bevezetéséről. Előírták, hogy a két iskola közötti jó viszony és a nevelőmunka javítása érdekében szervezzenek közös osztályfőnöki munkaközösséget. Az osztályfőnöki munka során el kell érni, hogy tovább csökkenjen a hittanra beiratkozottak száma.

Az 1963-ban bevezetett új általános iskolai tantervben a természettudományos tárgyak és a nyelvek az eddigieknél nagyobb hangsúlyt kaptak, s új tárgyként bevezették a gyakorlati foglalkozást. Bácsalmáson is beindult a német anyanyelvi oktatás. 1968-ban pedig a 7-8. osztályokban a honvédelmi ismeretek tantárgyat vezették be.

A nevelőmunkát az úttörőmozgalom segítette. A tantestület nyári programot is biztosított a tanulóknak, úttörőtáborokban táboroztatták a kisdobosokat és úttörőket.

Az 1960-as években 1200 főt meghaladó tanulólétszám, az épületek leromlott állapota, igen szegényes működési körülmények és hiányos szaktanári ellátottság jellemezték oktatási intézményeinket. A két iskolának és az óvodáknak együttesen két régi televíziója, két rossz állapotban lévő magnetofonja és két rádiója volt.

Az 1971-től az új tanács törvény nagyobb gazdálkodási szabadságot biztosított a településeknek, Bácsalmáson is több pénzt fordíthattak oktatási célokra. Az intézmények működési körülményei javultak.

Politechnikai oktatás

Az alsó tagozatos iskolában 1976 szeptemberétől, a felső tagozaton 1978 szeptemberétől vezették be a 11 napos munkarendet, illetve tanítási ciklust.

Az 1978 szeptemberében életbe lépett nevelési és oktatási tervben előtérbe került az oktatásfejlesztés, a kiemelkedő tehetségekkel való foglalkozás, a kreativitásra nevelés és a pályaaorientáció. Az 1985. évi oktatási törvény újabb elképzeléseknek, kísérleteknek kínált lehetőséget, az oktatás tartalmi korszerűsítését szolgálták az iskoláknak juttatott audiovizuális eszközök.

A politikai és társadalmi átalakulás, valamint a technika rohamos fejlődése következtében jelentős változások történtek a közoktatás rendszerében, az iskolák életében.

A változások modernizálást és ehhez fejlesztéseket is követelnek, eközben a tanulói létszám (mint az országban mindenütt) egyre csökkent. A folyamatosan csökkenő gyermeklétszám miatt szükségsszerű lett az önkormányzat fenntartásában működő általános iskolák átszervezése, összevonása és a többlettámogatást biztosító kistérségi közoktatási társulás létrehozása.

A Bácsalmáson működő két általános iskola 2005. augusztus 1-jétől összevont intézményként, a mátételki általános iskolával társulásban működik. Hivatalos elnevezése: Bácsalmás–Mátételke Intézményfenntartó Társulás Vörösmarty Mihály Általános Iskolája.

Az általános iskolák, az általános iskolai napközi otthon és a diákotthon tanárai, tanítói 1948-tól 2006-ig

Abaffy Mihály, Abonyi Vilmos, Ábrahám Sándorné (Török Ilona), Ács Pál, Argyelán Jánosné (Prikidánovics Éva), B. Papp Zoltánné (Szendrői Ilona), Bácsalmási Istvánné (Gyukits Ilona), Bacsár Károly, Bacsár Károlyné (Keresztes Erzsébet), Bagi Jánosné (Huzovics Anna), Báhl Ferencné (Süli Julianna), Bajai Éva, Bányai Mária, Bajusz Péter, Balla Kálmán, Barta Tibor, dr. Bátay Béláné (Básty Magdolna), Batyik Andrásné (Sipos Gizella), Bayer Erzsébet, Bényei Imréné, Bódog Istvánné (Karmazin Anna), Bódy Lajosné (Sásdy Edit), Bognár Istvánné (Szalai Mária), Bognár Mihály, dr. Borbásné Bodrogi Zsuzsanna, dr. Borsos Arnoldné, Bukovác Lajos, Bundity Eugénia, Cséfalvay Ignác, Csengődi Rezső, Csenki Antalné (Szarvas Erzsébet), Csikné Bányai Mária, dr. Csók Jánosné (Valentényi Mária), Csőkéné Wendler Mária, Czeglédy Jánosné (Makkai Emília), Czinege Pálné (Énekes Ilona), Darabos István, Dér Mihály, Devits József, Dittler Ferenc, Dittler Ferencné, Döme Ottó, Faragó Endre, Fekete Angéla, Fenyvesi Éva, Fenyvesi Mihály, Fischer István, Fischer Istvánné (Pacsika Margit), Fleckenstein József, Forgó Rita, Földes János, Földes Jánosné (Szekeres Margit), Freckné Sándorfi Aranka, Funták Alfonzné (Fejes Borbála), Funták Lajosné (Szomolányi Gizella), Futó Péterné (Keresztesy Katalin), Gácser Istvánné (Várnai Margit), Galántai Ferencné (Kormány Katalin), Galántai János, Galántai Jánosné (Tóski Ilona), Gálfi Istvánné (Szili Piroska), dr. Gaszner Miklósné (Csóti Magdolna), Gégény Ferencné (Pálincás Ilona), Gellért Sándor, Gellért Sándorné (Gádorfalvi Márta), Gera F. Tiborné (Bujdosó Mária), Gergely Irén, Grosschmid Istvánné (Spetkó Klára), Gugán Antal, Gunity Józsefné (Vankó Julianna), Harcos András, Harczi József, Harczi Józsefné (Czeglédi Magdolna), Harmat Klára, Hartyányi Sándorné (Rigó Katalin), Havas Tibor, Hegedűs Jánosné (Keresztes Margit), Hetesi Irén, Hódsághy Medek Béláné, Hódsághy Vilma, Honti György, Horváth Györgyné (Fekete Etelka), Horváth Mihály, dr. Horváth Zoltánné (Mészáros Mária), Jágity Borbála, Jáky Zsuzsanna, Jánits István, Járvas Melinda, Jaszenovits Lajos, Jávor József, Jerney István, Jerney Istvánné (Molnár Anna), Juhászné Fekete Angéla, Kacsák Margit, Kádár György, Kádár Györgyné, Kállay Józsefné (Walter Rozália), Kálóczi József, Kamarás Margit, Kápolnás János, Katona Béláné (Szabó Julianna), Kincses Ágnes, Kiss Baranyi Sándor, Kiss Baranyiné Szilágyi Dóra, Kissné Nagy Judit, Kiszely Zoltánné (Stich Irén), Klossy Irén, Kollár Tiborné (Molnár Ilona), Komlósi Györgyné (Szabolcs Klára), Koncsek Jánosné (Páncsics Mária), Kovács András, Kovács B. Károlyné (Mözl Magdolna), Kovács Ferenc, Kovács Ferencné (Jenovai Anna), Kovács Géza, Kovács Gézáné (Márton Emőke), Kovács T. Sándorné, Kovácsné Szalai Adrienne, Kőhegyi Jakab, Kőszegvári József, Kubatov Antal, Kubatov Antalné

(Lénárt Ildikó), Kúthy Jánosné (Fecskovics Klára), Kvala Ferencné (Vujkov Matild), Lakatos Margit, Lehoczky Sándor, Lénárt Sándor, Lénárt Sándorné (Párkányi Edit), Lendvai Pál, dr. Lombár Lászlóné (Maros Katalin), Lovrity Ernőné (Nincsevics Ágnes), Ludányi Zoltán, Ludvig Judit, Lukács Ildikó, Magyar János, Magyar Jánosné (László Ibolya), Majorosy Mihály, Majorosy Mihályné (Leitner Ilona), Márity Jánosné (Rajkai Irén), Markovics Judit, Markulin Márk, Mayer Ferencné (Molnár Mária), Mészáros Mihályné (Puskás Jolán), dr. Mészáros Miklósné (Kovács Sarolta), Mihályfi János, dr. Miklós Lászlóné (Lakatos Erzsébet), dr. Mikó Nándorné (Tóth Sarolta), Mikó Rita, Milosevity Milenko, Molnár János, Molnár József, Nagy Gyuláné (Jaszanovics Katalin), dr. Nagy Istvánné (Halász Mária), Nagyné Bernschütz Judit, Naszvadi Katalin, Németh István, Németh Mihály, Németh Miklósné (Bittner Éva), Nenádov Emília, Nyitrai József, Ollmann József, Onhausz Katalin, Oriold Károly, Ormos József, Orosz Gáborné (Deák Judit), Osztrogonác Jánosné, Palatinszki Vilmosné (Szőnyi Magda), Pálffy (Fussgänger) Jánosné (Leh Izabella), Papp Margit, Patocskai Ferencné (Csák Margit), dr. Pavisa Ernőné (Herold Anna), Perki Mária, Pertics Erzsébet, Péter Károlyné (Hirman Márta), dr. Péterfia Lászlóné (Gertner Ida), Petrekanics István, Petrekanics Istvánné (Nyitrai Éva), Petrity Jakab, Pirisi Lászlóné, Piukovics András, Piukovics Gáborné (Petrekanics Anna), Podlovics Mihály, Podlovics Mihályné (Habina Mária), Polgár Antal, Polgár Tibor, Polyák Anna, Prikidánovics Lukács, Rakonczai Hajnalka, Rakonczai Mihály, Rakonczai Mihályné (Krug Irma), Rasztik Béla, Rasztik Mihály, Rasztik Mihályné, Régaisz Istvánné (Marxer Rozália), Regéczy Leóné (Döry Janka), Rékási József, Rockov Milos, Romhányi Ferenc, dr. Rónai Edéné (Demke Emília), Rudics Józsefné (Fabók Judit), Rudics Mihály, Sarkadi Gézané (Jung Ilona), Sárközi Gyula, Sárközi Károly, Sárközi Károlyné (Illés Veronika), Sásdy Nándorné (Kesztyűs Rózsa), Sasi János, Schaffer Mihályné (Zádori Éva), Schlarb Béla, Schleicher Csilla, Schoblocher József, Schweibert Judit, Scultéty Gizella, Simon Károly, Simon Károlyné (Krapecz Erzsébet), Simon Richárdné, Smézné Molnár Hella, Solymosi Miklósné Robotka Andrea, Sulyok Julianna, Szabó Éva, Szabó Rác Mátýásné (Siklósi Eta), Szalai László, Szalay Magdolna, Szander Albert, Szanka Ferencné (Lázár Mária), Szarvas László, ifj. Szarvas László, Szarvas Lászlóné (Szilágyi Zsuzsanna), Szegfű Endre, Szentmihályi Józsefné, Szigeti Jakab, Szigeti Jakabné (Rápity Klára), Szikra Jánosné (Kempelen Katalin), Szkárosi Lajosné (Virágh Gizella), Szojka Klára, Szombathy Zoltánné (T. Szabó Margit), Szőke Jánosné (Keresztesy Mária), Szőnyi Tiborné (Nagyteleki Jusztina), Sztupovszky Mária, Sztupovszky Teréz, dr. Szuha Istvánné (Szekeres Mária), Szvorény János, Takács Éva, Takács Györgyné, Takács Gyula, Takács Krisztina Ágnes, Teleky Gabriella, Teleky István, Teleky Istvánné (Gyulafi Erzsébet), Temessy Jolán, Témun Andrásné, Ternák Iván, Tévecs Károly, Torma József, Tomsics Helga, Torma Józsefné, Tósaki Józsefné (Halász Ilona) Tóth Andrásné (Bere Beáta), dr. Tóth Antalné (Gyenes Mária), Tóth Lajos, Tóth Lajosné (Sztipánovics Julianna), dr. Treer István, Uhercsák Pál, Únyi Márton, Várbíró László, dr. Váry Béla, Vidákovics Teréz, Völgyi György, Vönöczki Gézané, Vörös Imréné (Stábl Mária), Zala Béla, dr. Zalántai Endréné (Harmath Emőke), Zomborcsevics Iván, Zsebery Margit, Zsíros József, Zsíros Józsefné.

9/c Délszláv tanítási nyelvű iskola

A délszláv tanítási nyelvű iskolák szervezését az 1945 márciusában megalakult Magyarországi Szlávok Antifasiszta Frontja kezdeményezte. A megvalósításhoz hozzájárultak és segítséget adtak a megszálló szovjet hadsereg helyi katonai parancsnokságai.

Az ideiglenes nemzeti kormány 10030/1945. M.E. sz. rendelete szerint 20 jelentkező esetén nemzetiségi iskolát kellett nyitni. Ott, ahol a nemzetiségi oktatásra jelentkezők száma ennél kevesebb volt, de elérte a 10 főt, a szülők dönthették el, hogy gyermekeiket anyanyelvükön kívánják-e taníttatni, vagy az anyanyelv tantárgyi tanítását kérik.

Piukovics Gábor házról házra járva beszélte rá a bunyevác családokat, hogy írassák gyermekeiket nemzetiségi iskolába. Az anyanyelv megőrzése érdekében végzett agitáció eredményeként az első beiratkozást 1946. március 15-én, a következőt 1946. június 27-28-án tartották.

Az első diákok: I. osztályosok: Kvala Anna, Petényi Antal, Pillési Mária. II. osztályosok: Petrity Márk, Plávity Márton, Délity Márton. III. osztályosok: Rajcsics Mária, Petrekanics Benő, Piukovics Ferenc, Vuity Antónia, Vuity Mária. IV. osztályos Délity Mária, V. osztályos Horváth Éva, VII. osztályos Bende Antal.

Ács József, a római katolikus fiúiskola igazgatója 1946. szeptember 18-án kelt, a Vallás- és Közoktatásügyi Minisztériumnak készített jelentése szerint az 1945-46-os iskolai évben 15, az 1946-47-es tanévben 11 tanulólétszámmal délszláv anyanyelvi tagozat működött. Az összevont tanulócsoporttal – amelyet ideiglenesen a fiúiskola könyvtárszobájában helyeztek el – Szauer Mária Emmánuela délbácskai szerzetes tanítónő foglalkozott.

1947 szeptemberében önállósult a tagozat, először az állami polgári iskolában, majd különálló épületben, a mai Szent János utca 19. sz. alatti lakóházban működött. A délszláv tanítási nyelvű iskola vezetőjének a battonyai származású Rockov Milos tanítót nevezték ki.

A délszláv iskola tanulói az 1947-48-as tanévben

Rockov Jelica, Vuity Mária, Romác Anna, Vuity Antónia, Plávity István, Tumbász János, Milánkovics István, Petrity Márk, Rockov Milos igazgató-tanító - Raicsics Mária, Plávity Katalin, Horváth Éva, Délity Mária, Piukovics Ferenc, Kormány István, Rudics Mihály, Délity Márton - Kvala Anna, Podmaniczki Katalin, Pillési Mária, Petrekanics Anna, Ternák István, Petrekanics Benő, Petényi Antal, Plávity Márton

Szauer Mária Emmánuela elbocsátása után rövid ideig Petrekanity Istvánt, majd 1948 szeptemberétől Bundity Eugénia tanítónőt alkalmazták. A tanulók kis létszáma miatt két összevont csoportban tanítottak. Az épületben kialakítottak egy úttörőszobát, és 1948 szeptemberében itt kezdte meg működését Majsztrovics Evica vezetésével az újonnan szervezett délszláv óvoda.

1949-ben Rockov Milost politikai okok miatt eltávolították, koholt vádak alapján bebörtönözték. Helyette rövid ideig Milosevity Milenko, majd 1950 szeptemberében Kovács Ferenc és Kovács Ferencné tanítókat helyezték az iskolához.

A fiatal, lelkes pedagógusok és az óvónő vezetésével színjátszó kör és népi táncsoport működött, műsoraikat az iskolai ünnepségeken kívül a helyi művelődési házban és vidéken is bemutatták.

Az iskola 1952-ben szűnt meg. Ezt követően a szerb-horvát nyelvet a magyar tan nyelvű általános iskolákban tanították.

Kovács Ferenc délszláv bemutató tanítása az 1960-as években

9/d Rákóczi Úti Általános Iskola

Az iskolanővérek leánynevelő intézetének 1948. június 3-án végrehajtott államosítása után az intézmény Bácsalmási Állami Általános Leányiskola néven szerepelt. 1963 szeptemberétől fokozatosan koedukált iskolává szervezték, elnevezése Rákóczi Úti Általános Iskola lett. 1973 szeptemberétől – a két általános iskola összevonásától 1993 szeptemberéig – a Vörösmarty Mihály Általános Iskola alsó tagozataként működött.

Az államosítás nehéz időszakára Rasztik Bélát jelölték ki, majd 1948. szeptember 1-jétől Jaszenovics Lajost nevezték ki igazgatónak. Az igazgatóhelyettesi feladatokat Rakonczai Mihály volt polgári iskolai tanár látta el, aki 1950-ben a bácsalmási járási tanács oktatási osztályának lett a vezetője. Grosschmid Istvánnét 1950 szeptemberében nevezték ki igazgatóhelyettesnek, feladatát 1982-ig látta el, a felső tagozat igazgatóhelyetteseként ment nyugdíjba.

A leányiskola nyolcadik osztályosai 1949-ben
Igazgató Jaszenovics Lajos, osztályfőnök Rakonczai Mihályné

Az 1949-50-es tanévben 554 tanulója volt a leányiskolának, a nevelőtestület az igazgató és az igazgatóhelyettes mellett 3 szaktanárból és 12 tanítóból állt. 12 tanterem, 1 tornaterem, 1 igazgatói iroda és 1 nevelői szoba állt a nevelők és a tanulók rendelkezésére, 1 helyiséget a hivatalsegéd használt. A gyér szemléltetőanyagot 1-2 tanteremben, szekrényekben helyezték el.

Az internátus Spetkó Klára és Várai Margit (később Grosschmidné, ill. Gácserné) nevelőkkel 1950-ig működött. A 34 bennlakásos tanuló számára két hálótermet és egy tanulószobát, ebédlőt, valamint fürdőszobát biztosítottak. A konyha ellátta a bennlakókat, és itt főztek a napközi otthonos óvoda számára. Az épület egy részében még az iskolanővérek laktak, 1950 nyarán központi intézkedésre, rendőrségi eljárással toloncolták ki őket. Kisméretű szobácskáiból falbontással tantermeket, tornaöltözőt, igazgatóhelyettesi és iskolasegédi lakást, a kápolnából az oltár leszerelése és a berendezés eltávolítása után kultúrtermet és úttörőszobát alakítottak ki. Külön-külön helyiségekben kapott helyet a kémia, a biológia, a földrajz és a rajz szertár.

A 16 tanterem lehetővé tette a 45-48-as létszámú tanulócsoportok bontását. A tantestület szaktanárokkal egészült ki.

Az 1954-55-ös tanévben Csengődi Rezső, 1955-től 1965-ig Fischer István, majd 1965-től 1973-ig Magyar Jánosné volt az iskola igazgatója. Megszűnésükig két tanyai iskola (a Juliskamajori és a Doboka II.), valamint 1973-ig négy óvoda tartozott az iskolához.

Az 1950-es években kiemelkedő eredményeket ért el az iskola énekkara, 1956-ban a Magyar Rádió 20 perces adásban közvetítette műsorukat.

1961. június 18-án, a zárda alapításának 75. évfordulójának ünnepségén Fischer István igazgató méltatta az iskola múltját. Az ünnepséghez tartozott az 50 éve végzett növendékek találkozója, amelyet Grosschmid Istvánné szervezett.

1970-ben 17 tanulócsoport és 6 szakkör működött, a 24 pedagógus közül 13 volt szaktanár. Látványosan gyarapodott a szertárak felszereltsége és az iskolai könyvtár állománya.

Az iskola Dobó Katalin úttörőcsapata 1948 októberében alakult, a csapat első vezetője Regéczy Leoné tanítónő volt. A csapat létszáma 1949-ben meghaladta a száz főt, 1950-ben 334 főre gyarapodott, 8 úttörőraj és 24 órs működött. 1949 májusától Bácsalmási Istvánné, 1951 szeptemberétől Bacsár Károlyné, 1953 szeptemberétől rövid ideig Grosschmid Istvánné, majd ismét Bácsalmási Istvánné, később dr. Gaszner Miklósné, Bognár Mihály, Prikidánovics Lukács és dr. Péterfia Lászlóné töltötték be a csapatvezetői tisztséget.

A színvonalas, 1971-ben kitüntetett úttörő irodalmi színpadot 1965-től 1973-ig dr. Péterfia Lászlóné vezette. (GROSSCHMID Istvánné: A bácsalmási Rákóczi úti Általános Iskola rövid története. Gépirás. Bácsalmás, 1971.)

Az iskola irodalmi színpada

Nemzetiségi nyelvet 1955-ben 66, 1970-ben 202 diák tanult. A német anyanyelvi oktatás hatékonyságát növelte Harci József 1964-ben bevezetett módszere, aki egyidejűleg magyarul és németül tanította írni és olvasni az első osztályosokat.

Az általános iskolák összevonása után 1973. szeptember 1-jétől az épületben kapott helyet a 16 alsó tagozatos tanulócsoport 21 pedagógussal. A közvetlen vezetést 1975-ig Grosschmid Istvánné, 1975-86 között dr. Czeglédy Jánosné, ezt követően Németh István igazgatóhelyettes látta el.

Az épületet az 1984-85-ös tanévben felújították, áttértek a gázfűtésre. A munka befejezéséig a Vörösmarty Mihály Általános Iskolában, a felső tagozat épületében délelőtt és délután folyt a tanítás.

1986. június 6-án az iskola 100 éves fennállása tiszteletére rendezett ünnepségen találkoztak a volt és az akkori nevelőtestület tagjai. Csenki Antal igazgató ünnepi beszédét követően Molnár József, a művelődési osztály vezetője a helyi oktatás és a zárda történetéről tartott előadást.

A római katolikus egyházközség kezdeményezésére Bácsalmás város önkormányzatának képviselő-testülete 1993-ban döntött az iskolák szétválasztásáról. A Rákóczi Úti Általános Iskola alapító okiratát a képviselő-testület 122/1993. kth. sz. határozatával hagyta jóvá. A tanulócsoportok elosztásával, a szabad iskolaválasztás elvének érvényesülésével 1993 szeptemberében kezdődött a tanítás. Az önállóan gazdálkodó intézmény 18 tanulócsoporttal és 27 pedagógussal, Németh István megbízott igazgató és Csökéné Wandler Mária igazgatóhelyettes irányításával kezdte meg munkáját. Az intézmény gazdaságvezetői munkáját Sövény Józsefné Kiss Edit látta el. (Az igazgatói feladatokra pályáztatási eljárással továbbra is Németh István kapott megbízást.)

1996. október 19-én az iskola fennállása 110. évfordulója alkalmából nagyszabású ünnepséget és iskolatörténeti kiállítást rendeztek, amelyen részt vett és köszöntőt mondott dr. Tabajdi Csaba országgyűlési képviselő. A következő év októberétől tartották a hagyományos Rákóczi-napokat, és Rákóc(z)imbora címmel diákújságot indítottak. A programsorozat keretében kiállításokat, nemzetiségi bemutatókat, vetélkedőket rendeztek. A millenniumi év tiszteletére adták ki az iskola évkönyvét. (A Bácsalmási Rákóczi Úti Általános Iskola évkönyve 1999-2000. Összeáll. Szénási Violetta.)

Németh István igazgató nyugállományba vonulását követően 2003-2004-es tanévben Mayerné Simola Zsuzsa volt az intézmény megbízott vezetője. A képviselő-testület a folyamatosan csökkenő gyermeklétszám és a finanszírozási gondok miatt határozott az általános iskolák átszervezéséről. Az önálló intézményként működtetett Rákóczi Úti Általános Iskolát 2005. augusztus 1. napjával megszüntette, és a Vörösmarty Mihály Általános Iskola jogutódjához, a Bácsalmás–Mátételke Intézményfenntartó Társulás Vörösmarty Mihály Általános Iskolája intézményéhez csatolta.

2005 nyarán pályázati támogatás segítségével korszerűsítették a világítást, és új tetőt kapott az épület.

Az összevonás óta tagiskola, itt folyik az 1–5. osztályos gyermekek oktatása.

9/e Vörösmarty Mihály Általános Iskola

1945-ben az állami polgári iskola helyébe a 8 osztályos általános iskola lépett. 1948 szeptemberében az épületben működő mezőgazdasági középiskola áthelyezése után a nyolc osztályos Állami Általános Fiúiskola birtokba vette az állami polgári és mezőgazdasági középiskola épületének egészét.

Az átszervezést Abaffy Mihály, a német tannyelvű állami polgári iskola volt igazgatója irányította. Politikai okok miatt azonban távoznia kellett. 1949-ben Balla Kálmán, majd Rasztik Mihály, 1952-58-ban Majorossy Mihály volt az iskola igazgatója. Az intézményben

1959. január 1-jétől Jávör József igazgató és Oriold Károly igazgatóhelyettes irányításával működött az iskola, amely 1963 szeptemberétől fokozatosan koedukálttá vált. Az

intézményhez tartozott az óalmási iskola és a Táncsics termelőszövetkezet tanyaközpontjában működő tanyai iskola, valamint a napközi otthon és az újonnan alapított speciális tagozat, és

Iskolai ünnepség a Vörösmarty szobor előtt
Beszédet mond Cséfalvay Ignác tanár

Az iskola 1963. december 1-jén vette fel Vörösmarty Mihály nevét. Az emlékeztető névadó ünnepségsorozat keretében kiállítást, előadásokat és vetélkedőt rendeztek, amely a Vörösmarty-szobor koszorúzásával zárult.

Az intézményben 1946-tól az 1970-es évek elejéig Dolgozók Iskolája működött, amely nyolc osztályos általános iskolai bizonyítványt adott.

Az iskola Narancsik Pál úttörőcsapata 1948-ban alakult, első vezetői Tévíts Károly és Kápolnás

János voltak. 1957 februárjában Molnár József tanár vette át a csapat vezetését, az úttörőcsapat ekkor vette fel II. Rákóczi Ferenc nevét. Molnár Józsefhez fűződik az 1960-tól megjelent Kukkantó című iskolaújság szerkesztése és a labdarúgócsapat úttörő-olimpiai (1966) és a Nyári Pajtás Kupa (1967) országos bajnokság első helyezése.

Petrity Jakab 1970. szeptember 1-jétől három évig látta el az igazgatói feladatokat. 1970-ben 518 tanulója volt az iskolának, német nyelvet 51-en, szerb-horvát nyelvet 53-an tanultak.

Bácsalmás párt- és tanácsvezetésének 1973. május 24-i együttes határozata alapján összevonták a Rákóczi úti és a Vörösmarty Mihály Általános Iskolát. A közös igazgatású intézmény igazgatójának Csenki Antal középiskolai tanárt nevezték ki, elnevezése Vörösmarty Mihály Általános Iskola maradt. A felső tagozat igazgatóhelyettesi feladatait 1974-ig Fleckenstein József, 1975-82 között Grosschmid Istvánné, 1983-tól 1984 februárjáig Kalapos Mária, majd 1993-ig, nyugdíjba vonulásáig Sarkadi Gézánné látta el.

Molnár József csapatvezető

1973 nyarán kialakították a szaktantermeket, amelyekben a felső tagozatos tanulók szeptemberben megkezdték tanulmányaikat.

1987. augusztus 1-jén Schoblocher József vette át az összevont intézmény vezetését. Az épületet 1989-90-ben teljesen felújították.

A római katolikus egyházközség kezdeményezésére az önkormányzat képviselő-testülete a 1993-ban szétválasztotta a közös igazgatású intézményt. Az iskola igazgatója pályázati eljárás útján ismét Schoblocher József, helyettese Párczenné Bartus Magdolna lett. A nevelőtestület elosztása belső pályáztatás útján történt.

Az önállóan gazdálkodó Vörösmarty Mihály Általános Iskola alapító okiratát a képviselő-testület a 121/1993. kth. sz. határozatával hagyta jóvá. 1993 szeptemberében a kisegítő tagozattal együtt 440 alsós és felsős gyermek kezdte el tanulmányait a Vörösmarty Mihály Általános Iskolában.

Az iskola 1994 decemberétől névadója tiszteletére évenként megrendezi a Vörösmarty-napokat. A tartalmas programsorozat a tanulók nyilvános műsorával zárul.

Shoblocher József nyugdíjba vonulását követően 1999. szeptemberétől pályázat útján Kovács B. Károlyné Mózl Magdolna látja el az igazgatói feladatokat.

Sikeres tevékenységet és országos elismertséget szerzett a Zöld Szív Ifjúsági Természetvédő Mozgalom keretében működő Zöldikék csoportja.

Az iskola Vörösmarty Oktatásfejlesztési és Tehetséggondozó Alapítvány néven saját alapítványt hozott létre, amely biztosítja az önrészt az informatikai fejlesztéshez benyújtott pályázatokhoz, hozzájárult a táborozás, úszásoktatás és túrázás költségeihez, és támogatta az iskolai szavaló- és mesemondó versenyek, a diáksport rendezvények költségeit. 2004-ben az alapítvány és egyéb szponzorok támogatásával jelent meg az iskola öt éves működését bemutató kiadvány. (A Vörösmarty Mihály Általános Iskola évkönyve 1999-2004. Szerk. Kovács B. Károlyné, Nasz Jánosné. Bácsalmás, 2004.)

2005. decemberében iskolatörténeti kiállítással, nagyszabású ünnepség keretében emlékeztek meg az iskola fennállásának (az épület átadásától eltelt) 75 évéről.

A 2004-2005-ös tanév befejezésével lezárult a Vörösmarty Mihály Általános Iskola egy fejezete. Bácsalmás Város Önkormányzati Képviselő-testülete a gyermeklétszám csökkenése miatt 2005. július 31-i hatállyal jogutódlással megszüntetette a Vörösmarty Mihály Általános Iskola (Bácsalmás, Szent János u. 27.) közoktatási intézményt.

A nyár folyamán pályázati támogatással korszerűsítették a világítást, és új tetőfedést kapott az épület.

Szeptember 1-jétől az átszervezett intézményben folyik a felső tagozat 6-8. osztályos tanulóinak és a sajátos nevelési igényű gyermekcsoportok (a volt kisegítő tagozat) oktatása.

9/f Bácsalmás–Mátételke Intézményfenntartó Társulás Vörösmarty Mihály Általános Iskolája

A bácsalmási és mátételki önkormányzat 2005. augusztus 1-jei hatállyal alapította a közös igazgatású közoktatási intézményt. Székhelye a Vörösmarty Mihály Általános Iskola Szent János utcai épülete, tagiskolái Bácsalmáson (Rákóczi u. 27.) és Mátételkén (Kossuth u. 18.) működnek.

A közoktatási intézmény 33 tanulócsoporttal, 711 tanulóval (ebből 79 fő sajátos nevelési igényű gyermek), 50 pedagógussal (tanító 18 fő, tanár 22 fő, gyógypedagógus 6 fő, napközis nevelő 4 fő, mátételki telephelyen 3 fő) kezdte működését. A tanulók közel 60 százaléka vesz részt nemzetiségi oktatásban (német 381 fő, horvát 29 fő). 84 tanuló 4 csoportba osztva napközis ellátásban részesül. Az intézmény szakmai munkáját 4 fő ügyviteli és 10 fő technikai dolgozó segíti. (2005. szept.)

Az intézmény alaptevékenységei, feladatai: alapfokú iskolai oktatás, német és horvát nemzeti kisebbségi nyelv oktatása, nemzetiségi hagyományok ápolása, sajátos nevelési igényű (enyhén értelmi fogyatékosok) nevelése-oktatása, egészség- és környezetnevelés, képesség kibontakoztató integrációs felkészítés, diáksport, iskolakönyvtár működtetése, napközis- és tanulószobai foglalkozás, pedagógiai szakszolgálat ellátása.

Az iskolai tanév hagyományos kulturális-, sport- és ünnepi rendezvényei: tanévnitó, akadályverseny (szeptember 29), az aradi vértanúk napja (október 6), 1956. évi forradalom évfordulója (október 23), iskolanapok, Mikulás, karácsony, szülők bálja, farsangi jelmezbál gyermekek részére, nemzetiségi nap, helyi és területi tornaverseny, március 15-i ünnepély, anyák napja, osztálykirándulások, ballagás, tanévzáró ünnepély.

Tanórán kívüli foglalkozások és programok: napközi otthon, szakköri és iskolai könyvtári foglalkozások, énekkar, iskolai sportköri tevékenységek, tanulmányi-, kulturális- és sportversenyek, nyári táborok.

Az intézmény a szerbiai Bajmok, a horvátországi Bizovac, valamint a lengyelországi Gisalki testvérvárosok általános iskoláival tart fenn kapcsolatot.

Az intézmény tantestülete (2005-2006)

Igazgató: Kovács B. Károlyné (Mőzl Magdolna)

Igazgatóhelyettesek: Gera F. Tiborné (Bujdosó Mária), Csőkéné Wendler Mária

Gazdaságvezető: Tóth Gyuláné

Tanítók, tanárok: Ábrahámné Trója Anna, Bánfiné Wolf Ildikó, dr. Barcsák Endréné (Oswald Mária), Bögre Károly, Csémy Erika, Csovcsecs Beatrix, Csovcsecs Éva, Feodorné Perényi Mária, Galambosné Rapcsák Ildikó, Gálné Halász Erika, Gombor István, Györkiné Agod Anita, Hajdú Gyuláné (Csauth Erzsébet), Hutterer Lászlóné (Engi Erzsébet), Ispánovityné Váradi Katalin, Jurcsák Tiborné, Kamarás Péterné (Gidai Piroska), Keresztesné Oriold Tünde, Kószóné Petrekanics Valéria, Kubatov Zorica, Lázár Zoltán, Martonosi Ottilia, Máténé Bánfi Klára, Mayerné Simola Zsuzsa, Merkovicsné Tumbász Anita, Nagy Mária, Nasz Jánosné (Oravec Zoltán), Nemes Lászlóné (Prikidánovics Katalin), Osztrogonáczné Lukács Zsuzsanna, Pálmai Zoltán, Párczenné Bartus Magdolna, Piukovics Lajosné (Galambos Judit), Podlovics Beáta, Prikidánovicsné Szalai Erika, Ráckopf Csabáné (Tósaki Judit), Riesz Istvánné (Halász Mária), Sipos Bokros Rózsa, Skribanek Tamásné (Rasztik Ágnes), Szabóné Osztie Erika, Szénási (Háhn) Andrea, Szénási Violetta, Szőkéné Róka Anikó, Szöllősi Edit, Szűcsné Szabó B. Mária, Tettinger József, Tóthné Hódosi Anikó, Urbán Bernadett, Végh László, Verébné Müller Erika, Veszélcáné Galicz Gabriella

10. EGYÉB KÖZOKTATÁSSAL KAPCSOLATOS INTÉZMÉNYEK

10/a Speciális tagozat

Az 1950-es években, a leányiskolában szervezték meg a tanulásban akadályozott, enyhén értelmi fogyatékos gyermekek részére a gyógypedagógiai csoportot. Először Temesy Jolán, majd dr. Rónai Edéné tanította a gyerekeket.

A gyermeklétszám növekedése miatt 1960-tól önálló épületben (Korona u. 27., volt zsidóiskola), Majorosy Mihályné vezetésével a fiúiskola, illetve a jogutód Vörösmarty Mihály Általános Iskola tagozataként működött.

Az 1961. évi oktatási törvény hatálybalépésétől elnevezése „kisegítő iskola” lett. Önálló tanterv alapján végezte pedagógiai munkáját.

1963-tól dr. Mészáros Miklósné alkalmazásával három fő lett a pedagógusok száma. 1971-ben dr. Tóth Antalné helyére Lénárt Sándornét, 1972-ben pedig egy újabb csoport beindításához Lénárt Sándort nevezte ki a tanács. 1979-ben a nyugdíjba vonuló Lénárt házaspár helyére Jurcsák Tiborné és Kubatov Antalné került. Majorosy Mihályné nyugdíjba vonulását követően, 1980-ban dr. Mészáros Miklósné lett a tagozat vezetője.

A „kisegítő” elnevezés 1985. évi 1. sz. törvény alapján „speciális” (eltérő tantervű) elnevezésre változott. A névváltoztatás a tagozat funkcióit, a tanulócsoporthoz tartozó tanulókat nem befolyásolta.

Dr. Mészáros Miklósné betegsége idején Kubatov Antal helyezették a tagozathoz. 1990-ben, Mészárosné halála után Kubatov Antalné lett a tagozat vezetője. 1991-ben egy újabb csoportot indítottak, Szőkéné Róka Anikót alkalmazásával 5 fő lett a pedagógusok száma.

Az 1980-as évektől rendszeressé váltak a felmenő rendszerű tanulmányi versenyek, gyermekalkotói pályázatok, amelyeken a bácsalmási tagozat tanulói rendszeresen részt vettek.

1993-ban Szalonnás Mihály fa- és papírmunkáival megyei első díjat nyert. A tanulók évenként több alkalommal, változatos műsorral szerepeltek a város nyilvánossága előtt.

A speciális tagozat felvételi körzete Bácsalmás vonzáskörzetére terjed ki. A vidéki gyerekek számára igény alapján kollégiumi elhelyezést is biztosítanak.

A 2004-2005-ös tanév végén megszűnt a Korona u. 27. sz. alatti épületben működő speciális tagozat, a 2005 szeptemberétől a közoktatási társult intézmény Szent János utcai épületében folyik a sajátos nevelési igényű (enyhén értelmi fogyatékos) gyermekek nevelése-oktatása.

10/b Általános Iskolai Napközi Otthon

Az általános iskolás gyermekek tanórán kívüli nevelésére létrehozott intézményt a nők tömeges munkába állása indokolta. Bácsalmáson 1953-ban, a Kossuth u. 82. sz. alatti épületben nyitották meg az Általános Iskolai Napközi Otthont a megszűnt mezőgazdasági középiskola kollégiuma helyén. A gyerekek itt étkeztek, pedagógusok irányításával tanultak, és szabadidős foglalkozásokon vettek részt.

Az iskolai és az óvodai napközi otthon konyháinak 1958. évi összevonását követően az iskolai napközi otthon a volt zsidóiskola (Korona u. 27.) kétszintes épületébe költözött. Az igénybevevők nagy száma miatt 1960-ban a Rákóczi úti volt Fránits vendéglőt alakították ki a napközi otthon számára. Először három, két év múlva már hét tanulócsoport működött. A gyerekek a napközis tanárok, tanítók segítségével tanultak, szabad idejükben olvastak, sakkoztak, a tágas udvarban fociztak. A szakmailag elismert, kiemelkedő oktató-nevelő tevékenységet végző napközis pedagógusok – Rékási József, Harczy József, Fleckenstein József, Bajusz Péter, Rudics Mihály, Szarvas Lászlóné, Gégény Ferencné, Sárközi Károlyné – a körzet pedagógusai számára számos bemutató foglalkozást tartottak.

1965-ben Kovács Ferenc, 1975-ben Tószaki Józsefné, majd Harczy József kapott megbízást a napközi vezetésre.

Az 1970-es évektől folyamatosan csökkent az iskolai napközis ellátást igénylő gyermekek száma. (PETRITY Jakab: Az általános iskolai napközi otthon története. Gépírás. Bácsalmás, 1971.)

1974-ben felújították az épületet, korszerűsítették a konyhát, amely az óvodai napközis étkeztetést is szolgálta.

Az 1980-es évek végétől az összevont kis létszámú napközis csoportok egy-egy nevelővel az iskolákban működnek. A menzát igénylő általános iskolások az 1993 szeptemberében megnyílt kollégium ebédlőjében étkeznek. A Rákóczi úti, volt napközi épületében jelenleg az óvodai konyha működik.

10/c Külterületi iskolák, hétközi diákotthon - kollégium

Az államosítást követően a Bácsalmási Szőlők területén lévő külterületi iskolák igazgatói teendőinek ellátásával Majorossy Mihályt, a Szent István úti iskola vezetőjét bízták meg. Az óalmási iskola az Állami Általános Fiúiskolához, a Doboka 65. alatt működő Doboka II. számú, és az állami gazdaság területén nyitott Juliskamajori iskola az Állami Általános Leányiskolához tartozott.

A külterületi iskolák az 1948-49-es tanévben népes létszámmal működtek: a Szent István úti 113 tanulóval, 3 tanerővel, a Doboka I. és II. számú iskola együttesen 139 tanulóval, 4 tanerővel, a Vörösedei iskola 104 tanulóval, 3 tanerővel, a Ószőlők II. sz. iskola 42 tanulóval, 2 tanerővel, a Teleki szőlőkben működő iskola 85 tanulóval, 2 tanerővel, az óalmási 111 tanulóval, 3 tanerővel, a Juliskamajori iskola 15 tanulóval és 1 tanerővel.

1952-ben, Bácsszőlős önálló községgé szervezésekor a Bácsalmási Szőlők területén működő iskolákat az új községhez csatolták.

Bácsalmás közigazgatási területéhez tartozott továbbra is a Doboka II. számú, a juliskamajori és az óalmási iskola.

Az óalmási iskola tanulói 1956-ban - Tanító Abonyi Vilmos

A legnépesebb a Doboka II. sz. iskola volt, ahol egy alsós és egy felsős összevont tanulócsoport működött. A tantestület tanárai Várbíró László, Jerney István, Molnár János, majd Németh Mihály, tanítói Bukovác Lajos, Kálóczi József, Jerney Istvánné Molnár Anna, Lénárt Sándor és Lénárt Sándorné voltak.

A juliskamajori osztatlan iskolában 1953-ig Polgár Antal, majd 1954. szeptember 1-jétől 1962-ig, az iskola megszűnéséig Kovács András tanított.

A mezőgazdasági szövetkezetek szervezésének első éveiben benépesült az óalmási határrész. A részben osztott, volt „Alföldy” iskolában Abonyi Vilmos és Földes János tanított. A Táncsics Termelőszövetkezet dolgozóinak kérésére 1955 őszén Óalmáson, a termelőszövetkezeti központ területén – a volt Harton tanya épületében – nyitottak még egy iskolát. Harci József öt évig tanított itt, segítői Zsíros József és Ternák Iván voltak. Az iskolákban letéti könyvtárak működtek, a felnőtteknek ezüstkalászos gazdatanfolyamot indítottak és népművelési előadásokat szerveztek. Az iskolák tanulóiinak száma folyamatosan csökkent, ezért először a tanyaépületben, majd 1972-ben a másik iskolában is megszűnt a

tanítás. Az iskola utolsó tanítónője Sztupovszky Teréz volt.

A tanyai lakosság csökkenésének folyamata az 1960-as években kezdődött. A fiatalok többsége elköltözött, egyre kevesebb lett az iskolaköteles gyermek, a külterületi iskolák folyamatosan elnéptelenedtek. A tanyai gyerekek elhelyezésére az egész megye területén a bentlakásos hétközi diákotthonokat szerveztek.

Tanyasi kisiskolás az 1950-es években

A **bácsalmási Hétközi Diákotthon** céljára a Belügyminisztérium adta át a kezelésében lévő „Csauscher-palotát” azzal a feltétellel, hogy ide helyezik a külterületi határőr-őrsökön élő BM-dolgozók gyermekeit. Az épület legszükségesebb belső átalakításait a Belügyminisztérium finanszírozta.

1965 szeptemberében 80 külterületi felsős tanuló részére megnyílt az Általános Iskolai Hétközi Diákotthon. Igazgatója Abonyi Vilmos lett, aki előzőleg hét évig az óalmási iskolában, majd öt évig a bácsalmási leányiskolában tanított.

1967 nyarán az épület földszintjén ablakokat építettek be, a régi portált megszüntették. Az épületen belül is több alakítást végeztek. A férőhelyek számát 85-re emelték, három tanulócsoporthoz működött. 1970-ben az intézménynek az igazgatón kívül 3 nevelője, 1 gyermekfelügyelője, valamint 11 konyhai és egyéb dolgozója volt. A hétközi diákotthon megkönnyítette lakóinak tanulását, jelentősen hozzájárult műveltségbeli hátrányaik csökkentéséhez. (ABONYI Vilmos: Az Általános Iskolai Diákotthon. Gépírás Bácsalmás, 1971.)

Bácsalmás Nagyközség Tanácsa az 1971-72-es tanév végén szüntette meg az egy-egy összevont alsós tanulócsoporttal működő Doboka II. sz. és az óalmási külterületi iskolákat. A gyerekeket a Hétközi Diákotthonban helyezték el. (Bácsalmás nagyközs. Tanács jkv. 7/1972. sz. t.hat.)

Abonyi Vilmos elköltözését követően 1977-től Molnár József, majd László Györgyné volt az intézmény igazgatója.

Bácsalmás külterületi lakosságának folyamatos csökkenése miatt körzetesítették a Hétközi Diákotthont. Itt helyezték el a vidéki, leginkább szociálisan hátrányos, valamint a speciális gondozást igénylő iskolaköteles tanulókat is. Közben a működési körülmények egyre romlottak. 1988-ban a Városi Tanács támogatásával és László Györgyné igazgató által szervezett társadalmi munkával a legszükségesebb felújításokat elvégezték.

A képviselő-testület 1992-ben döntött új diákotthon építéséről és a gimnázium bővítéséről. Kónya Imre építész tervei alapján, a kollégiumépítésre kapott állami céltámogatással és önerővel, valamint Backnang testvérváros természetbeni adománya segítségével egy év alatt befejeződött az építkezés.

Az új kollégium és az emelet-ráépítéssel bővített gimnázium impozáns épületkomplexumát 1993. október 23-án dr. Balsai István igazságügyi miniszter avatta fel. A téli szünet idején bebútorozták a szobákat, amelyekbe a szünetről visszatérő diákok beköltöztek.

Négy tanuló-, tizenkét háló-, egy játszótér és két társalgó, valamint hat fürdőszoba áll kollégiumi ellátásban részesülő, vidéki tanulók rendelkezésére.

A megnyitás óta eltelt időszakban tovább gyarapodott a hátrányos szociális helyzetű gyermekek száma. Felzárkóztatásukra a nevelőtestület megkülönböztetett pedagógiai módszereket vezetett be.

Az intézmény napi 400 adag kapacitású modern konyhája és 130 fős ebédlője a város diákétkeztetését és a kollégiumi diákok teljes napi ellátását szolgálja.

A képviselő-testület 109/1995. kth. sz. határozatával 1995. augusztus 1-jétől a kollégium a gimnáziumhoz csatoltan működik.

10/d Gyermekotthon

A közigazgatási változások következtében megszüntetett Bácsalmási Járásbíróság épületében 1962. december 15-én nyílt meg a Bács-Kiskun megyei Állami Nevelőotthon. Igazgatója 1962-1964 között Földes János, majd 1964-től 1998-ig Fenyvesi Mihály volt. Az igazgatóhelyettesi feladatokat Mátrai Pálné, Gál Éva, Markulin Márk, Majsztróvics Istvánné, Péter György és Mojzes Sándor látták el.

A Gyermekotthon épülete az 1960-as években

A koedukált intézményben kilencven 6-16 éves korú gyermeket helyeztek el. Nevelésükről és teljes körű ellátásukról kilenc nevelő, négy gyermekfelügyelő, három ügyviteli és tizennégy technikai dolgozó gondoskodott, akik sok türelemmel és szeretettel végzett munkával igyekeztek otthont teremteni, változatos programokat biztosítani a gyermekek számára.

Későbbi csökkent a gyermeklétszám, azonban a gondozottak köre 3-24 év

közöttiekre bővült. A szükségletek szerint változott az alkalmazottak száma.

Az intézmény megnyitásától működött az otthontanács, amelyet a gyermekközösségek választottak. Az otthontanács javaslatára szervezték a szabadidős programokat. Különféle szakköröket indítottak, a gyerekek felkészültségükről a nevelőotthonok számára rendezett megyei kulturális seregszemléken és sportversenyeken adtak számot. Rendszeressé váltak a vallási és nemzeti ünnepek alkalmával rendezett műsoros házi ünnepségek, a különféle vetélkedők és ügyességi versenyek.

Az 1970-es évek végén a nevelőotthon kapcsolatai szélesedtek, több közösség vállalt patronáló tevékenységet. A gyerekek viszonzásul maguk készített ajándékokkal és műsorral köszöntötték patronálóikat. 1984-ben már 18 üzem 38 brigádja támogatta valamilyen formában az intézményt. Több gyermek tölthette családi körben a hétvégeket, voltak, akiket örökbe fogadtak.

Az otthon működési körülményein igyekeztek javítani. 1982-87 között szakaszosan felújították az épületet, kicserélték a tetőszerkezetet, a víz- és az elektromos szerelvényeket, bevezették a gázfűtést és kialakították a belső tereket.

(FENYVESI Mihály: Tájékoztató az Állami Nevelőotthon munkájáról. Gépírás. Bácsalmás, 1984.)

1987. november 5-én nagyszabású ünnepség keretében elevenítették fel az intézmény negyedszázados történetét, amely alapítása óta 426 gyermeknek adott otthont. Lakói közül 13 középiskolát, 133 szakmunkásképzőt végzett. Négyen végeztek felsőfokú oktatási intézményben, hárman pedagógusok lettek. Az irodalmi színpad emlékműsorát énekszámok, bábjáték, tornabemutató és a végén gúlagyakorlat színesítette. A Művelődési Központban tartott emlékműsort követően avatták fel Papp János keramikus János vitéz jeleneteit megőrkítő pannóját. A jubileum alkalmából az otthon életét megőrkítő fotókból, valamint a szakkörök munkáiból kiállítást rendeztek. A rendezvényen részt vettek az egykori növendékek, akik kötetlen beszélgetéseken számoltak be életük alakulásáról.

(Petőfi Népe, 1987. 11. 05. 8.p)

1992. január 1-jétől az intézmény hivatalos elnevezése Bács-Kiskun Megyei Önkormányzat Bácsalmási Gyermekotthona. A korábbi, kor szerinti csoportbontások helyett 1992-ben bevezették a családias jellegű csoportbontást. Kisközösségeket szerveztek, a testvérek, rokonok azonos közösségbe kerültek. Erre azért is szükség volt, mert a szülők és rokonok egyáltalán nem látogatták már a gyermekeket, szünidőben haza sem hívták őket, és helyi a támogatók is nagyon kevesen maradtak.

A megyei önkormányzat Fenyvesi Mihályt 1993. augusztus 1-jétől pályázati eljárással további öt évre kinevezte igazgatónak.

1997. június 6-án zászlóavatással ünnepelték az intézmény fennállásának 35. évfordulóját. Az ünnepség első részét a Művelődési Központban rendezték, a nyugdíjba készülő igazgató

ünnepi beszéde után az otthon lakói mutatták be színvonalas műsorukat. A zászlóavatást, valamint az intézet történetét bemutató kiállítást a gyermekotthonban tartották.

Az intézmény igazgatója 1998-tól Szécsényi Sándor, 2002-től Bánfi Attila lett.

A gyermekotthon tartalmi és formai szempontból átalakult. A fenntartó Bács-Kiskun Megyei Önkormányzat beruházásában – a Szociális és Családügyi Minisztérium támogatásával – 2001-ben családias térkiképzésű leány és fiú lakóegységeket alakítottak ki. A családias jelleggel még többet tudtak biztosítani az itt élő gyerekek számára., amely elsősorban a nevelésre és a kinti életre való felkészítésre van hatással. Az utógondozói ellátás biztosítása lehetővé teszi azt, hogy a gyerekek 18 éves koruktól 24 éves korukig az otthonban maradjanak. Ezen időszak alatt a fiatal felnőtteket fel lehet készíteni az önálló életre, megtanítani őket mindarra, amit egyedül kell majd megoldaniuk.

Az itt elhelyezett növendékek többsége utógondozói ellátott.

Az intézményen belül 1996 óta működik az „Élettér” Alapítvány, melynek alapítói: Fenyvesi Mihály, Péter György, Gombor Erzsébet és Galla Károlyné. Az alapítvány célja: az iskolai diákélet eseményeinek gazdagítása, diákprogramok, diákkezdmények felkarolása és támogatása, a szociálisan rászorult gyermekek segítése, a hátrányos helyzetű és adottságú diákok támogatása, szabadidős programok támogatása.

Az alapítványnak sok támogatója van. Vagyonát a támogatók segítségével és pályázatok útján bővítik. Ennek köszönhetően 2003-ban Nagybaracskán elkezdődött egy nyaraló építése, amelynek átadása várhatóan 2007 nyarán lesz. (Bánfi Attila közlése)

A Gyermekotthon alkalmazottai (2006-ban):

Szakmai egységvezető: Bánfi Attila

Szakmai vezető: Licskó Mária

Gazdasági ügyintéző: Gombor Erzsébet

Fejlesztő pedagógus: Patocskai Lászlóné

Lakásotthon vezetők: Ráczné Császár Zsuzsanna, Szentkirályné Spur Szilvia, Zemankó Istvánné, Kovácsné Kállay Teréz.

Utógondozó: Nagy Gábor

Pedagógus: Csincsákné Rákóczy Rita

Gyermekefelügyelők: Hüvös Lászlóné, Nóthóf Tiborné, Csiba Tiborné, Molnár Marcellné, Fábíán Jánosné, Révész Béláné, Erdős Katalin, Bari Lászlóné, Makai Jánosné, Velez Lajosné, Skribanek Erzsébet, Parti Sándor, Teszáriné Varmuzsa Anikó, Erdős Csaba.

Gyermekevédelmi ügyintéző: Spurné Németh Ágnes

Gépkocsivezető: Makkai János

11. KÖZÉPISKOLAI OKTATÁS

Hunyadi János Gimnázium

A mezőgazdasági középiskola megszüntetése után a szülők kezdeményezésére a községi és a járási tanács szervei szinte azonnal kérelmezték a gimnázium létesítését. Az 1950-es évek rendkívüli politikai körülményei és a nehéz gazdasági helyzet ellenére – Rakonczai Mihály töretlen szervezőmunkájának köszönhetően – a helyi kezdeményezés megvalósult.

Az iskolaszervezés jegyzőkönyve

Jegyzőkönyv

Készült Bácsalmáson 1952. november 24-én a Járási Tanács hivatalos helyiségében a jövő évben szervezendő bácsalmási általános gimnázium szervezése tárgyában.

Jelen vannak: A KM részéről Gaál Géza főelőadó és Nagy Károly előadó, a Megyei Tanács Okt. Oszt. részéről Derényi István csop. vez., a Járási Tanács VB részéről Torma

József számadó igazgató és Nágel Lajos okt. csop. vez., a helyi Tanács részéről Wischer Anna és Romácz Anna, Szarvas László, a Pedagógus Szakszervezet járási elnöke. A bácsalmási községi és Járási Tanács VB úgy látja, hogy a szocialista fejlődés megköveteli, hogy Bácsalmás nagyközségben az 1953-54-es tanévben általános gimnázium létesüljön. Ez annál inkább szükséges, mert a község járási székhely és nagy vonzási körzettel rendelkezik. A község lakóinak száma 12.000. A községnek Állami Gazdasága és tsz-ei vannak.

1. A község három általános iskolájában a nyolcadikos tanulók száma 102. A járási székhely körzetében Bácsszőlősen (6 km, autóbusz) 16 tanuló, Csikérián (15 km, vasút) 28 tanuló, Katymáron (15 km, vasút) 40 tanuló, Kunbaján (10 km, vasút) 24 tanuló, Mélykúton (10 km, vasút) 91 tanuló, Madarason (10 km, vasút) 46 tanuló, Mátételkén (9 km, autóbusz) 10 tanuló és Tataházán (7 km, autóbusz) 14 tanuló van. Tehát a vonzási körzetbe tartozó összes nyolcadik osztályos tanulók száma 371 fő.

2. Épület biztosítása: A helyi és a Járási Tanács a jelenleg FM tulajdonában lévő régebben elemi iskola célját szolgáló egy emeletes épületet javasolja és tartja alkalmasnak a gimnázium elhelyezésére. Az épületben hat tanterem, hozzá való irodák és egyéb mellékhelyiségek, igazgatói lakás, megfelelő udvar áll rendelkezésre. Jelenleg az épületben brigádvezető tanfolyam van. Csak mindössze két tantermet vesznek igénybe. Az épület ezek szerint nincs jól kihasználva. A Járási Tanács az illetékes helyen előterjesztést fog tenni az épület gimnázium céljára való kiutalása érdekében. A brigádvezetői tanfolyam részére a községben más helyen megfelelő helyiséget tud biztosítani.

3. A bácsalmási általános iskolákban négy osztályban váltakozó tanítás folyik. Az épület gimnáziumnak való átadása esetében négy általános iskolai osztályt is be lehet az épületbe helyezni mindaddig, míg a gimnázium kiépítésével az épület összes helyiségei az általános gimnázium célját szolgálhatja. Amennyiben a fent javasolt épület biztosítása nem lehetséges, a helyi és a Járási Tanács vállalja, hogy más helyen megfelelő épületet biztosít a gimnázium részére.

4. Az igényelendő épület átalakítására és nagyobb tatarozásra nem szorul.

5. Az 1953-54-es iskolai évben induló két osztályos gimnázium részére a Megyei Tanács Oktatási Osztálya megfelelő berendezést biztosít a középiskolai keretből. Az induló gimnázium költségvetésére vonatkozóan a számadó igazgató kartárs elkészíti az előirányzatot és azt a megye mint fejlesztési költségvetési előirányzatot a PM felé terjeszti.

6. Bácsalmáson az általános iskolákban középiskolai képesítésű tanár nem működik. Polgári iskolai tanári képesítésű tanár négy van. A Megyei Tanács Oktatási Osztálya a későbbi nevelőszükségletet áthelyezéssel biztosítja. Az új gimnázium részére igazgatót fog kinevezni. A beosztott új nevelők részére a községi és a járási Tanács VB megfelelő lakást fog biztosítani.

7. A vonzási körzet közlekedése olyan, hogy a gimnáziummal együtt tanulóotthon létesítésére egyenlőre nincs szükség.

Kmf.

Aláírások: Gaál Géza
Nagy Károly
Derényi István
Torma József

Nágel Lajos
Wischer Anna
Romácz Anna
Szarvas László

(A bácsalmási gimnázium szervezésének jegyzőkönyve. - Másolat)

1953 szeptemberében a volt fiúiskola épületében két osztállyal, 93 tanulóval megnyílt az általános tantervű gimnázium. Igazgatónak Dibusz Gyula tanárt nevezték ki. A megyei tanács két új csővezeték osztályberendezést adományozott az iskolának, a járási és a községi tanács beszerezte a legszükségesebb szemléltető eszközöket, könyveket és szertári anyagokat. Az első évben óraadó általános iskolai tanárok tanítottak.

Az 1954-55-ös tanévtől lassan összeállt egy kis létszámú, fiatal és lelkes tanári testület. Rasztik Ottilia, Sárvári Pál, Cz. Nagy Róza, Szalai László, Patkó József, Sárkány Ernő, Csulák Mihály, Bognár István voltak az első tanárok, akik az iskola jövőjébe vetett hitükkel, hivatástudatukkal, felkészültségükkel pótolták a tárgyi és a gyereksereg tudásbeli hiányosságait.

A tanárok szinte minden idejüket a diákjaikkal töltötték. Az eredmény nem maradt el: a Csulák Mihály és felesége által vezetett színjátszó kör 1956 januárjában bemutatta a Csongor és Tündét, ugyancsak a Csulák Mihály által vezetett néprajzi szakkörösök összegyűjtötték a környék délszláv népballadait, amely 1958-ban Egyazon ég alatt címmel nyomtatásban is megjelent. Sárvári Pál fotószakkörösei minden iskolai eseményt megörökítettek. Rasztik Ottilia szervezte az emlékezetes budapesti színházlátogatásokat, Patkó József a sportversenyeket.

1955-ben valamennyi gimnázium beiskolázási gondokkal küszködött. Bács-Kiskun megye oktatási osztálya új beiskolázási körzeteket jelölt ki, a bácsalmási járásból Kunbaja, Tataháza és Mátételke községeket a bajai III. Béla gimnázium körzetébe osztották. Szó volt arról is, hogy az Oktatásügyi Minisztérium a bácsalmási általános gimnáziumot áthelyezi Jánoshalmára.

Dibusz Gyula igazgató a szülőkkel együtt az iskola fennmaradásáért, a működési körülmények jobbításáért küszködött. A szülői munkaközösség a kultúrházban bálakat szervezett, bevételüket szemléltető eszközöket beszerezésére fordították.

A gimnázium laktanyaépülete

1956 tavaszán megüresedett a határőrlaktanya, amelyet átadtak a gimnázium részére. Némi felújítás után átköltözött az iskola. A tantestület és a tanulók emberfeletti munkát végeztek az új otthon megteremtéséért.

Az 1956-57-es tanév elején, a nándorfehérvári diadal 500 éves évfordulója emlékére rendezett ünnepség keretében vette fel az intézmény a Hunyadi János Gimnázium nevet. Szeptembertől két új tanárt, Somogyi Erzsébetet és Pethő Irént helyezték az iskolához.

1956. október 23. A diákok megtagadták az orosz nyelv tanulását. Sárkány Ernő tanár a Petőfi Kör elnöke és a Nemzeti Bizottság tagja lett. A többi tanárral együtt a legkritikusabb napokban is visszatartották a tanulókat a felelőtlen, szélsőséges cselekedetektől. Rendszertelenül közlekedtek a vonatok, a bejárók hetekig nem jártak iskolába, közülük többen külföldre távoztak. Szénhiány miatt a szokásosnál tovább tartott a téli szünet. A kőpadlózatú, vaskályhákkal felszerelt termeket lehetetlen volt befűteni.

1957. február 8-án a Kossuth Rádió műsorában Dibusz Gyula igazgató, Csulák Mihály tanár és Csóti Viktória tanuló nyilatkozott az iskola működéséről, a negyedikesek érettségire felkészítéséről. Két hónap múlva leváltották az igazgatót, őt és Sárkány Ernőt tanítói beosztásban elhelyezték. (Sárkány Ernőt 1957 augusztusában letartóztatták, a népi demokratikus államrend megdöntésére irányuló szervezkedés vádjával 1 év 8 hó börtönbüntetésre és 2 év jogvesztésre ítélték).

1957. április 1-jétől Csulák Mihály volt a megbízott igazgató.

Májusban elballagtak az iskola '53-as „alapító” diákjai. Ötvennyolcan érettségiztek, közülük tizenheten nyertek felvételt felsőoktatási intézményekbe. A következő években munka mellett még harmincan szereztek felsőfokú végzettséget.

A gimnázium első ballagói

Sárkány Ernőné Somogyi Erzsébetet és Sárvári Pált a tanév végén, decemberben Csulák Mihályt is elhelyezték. Rövid ideig Patkó Józsefné látta el a vezetői teendőket.

Slachta István 1958. január 16-tól, több mint harminc évig volt a gimnázium igazgatója. Vezetésével a megszüntetésre ítélt kis gimnázium az 1980-as évekbe az élvonalba küzdötte magát.

Az 1958-59-es tanévben már két első osztály indult és a következő években kiépült a két-két osztályból álló évfolyamrendszer. Bevezették a politechnikai oktatást, melynek keretében a tanulók hetenként két órát különböző üzemekben töltöttek.

A tantestület létszáma is növekedett. Az 1957 szeptemberétől három évig itt tanító Nagy Gézához fűződik a diákszínjátszó kör újbóli megszervezése. 1958-ban Móricz Zsigmond Légy jó mindhalálig című színművét, 1959-ben Huszka Jenő Szabadság, szerelem című operettjét mutatták be.

Az 1960-as években az iskola még a fejlődéssel járó gondok korszakát élte. Az igazgató és a tantestület következetes erőfeszítéseket tett a gimnázium fennmaradásáért.

A Bács-Kiskun Megyei Tanács Művelődési Osztálya módosította a beiskolázási körzeteket, Kunbaja, Tataháza és Mátételke visszakerült a bácsalmási gimnázium körzetébe. A jánoshalmi gimnázium megnyitásakor Mélykút községet választották le, helyette Bácsbokod és Bácsborsód községeket csatolták Bácsalmáshoz.

1963 szeptemberében bevezették az 5+1-es képzési rendszert, a mezőgazdasági szakmai ismeretek oktatását. Az elméleti órákat Pavisa Ernőné, Oravecz Béláné és Fránits Miklós tartották, a gyakorlati munkát a Bácsalmási Állami Gazdaságban végezték. A mezőgazdasági üzemek a nyári kötelező szakmai gyakorlatokon túl a tavaszi, őszi munkák idején is szívesen látták a tanulókat. A megyei tanács rendeletére 1963-ban és 1964-ben egy-egy csoporttal szarvasmarha-tenyésztő szakközépiskolai képzést indítottak.

Slachta István igazgató 1967-es beszámolójában arról tájékoztatta a helyi tanácsot, hogy a működési feltételek javulnak és „a nevelőtestület munkája eredményeként az iskola felettes szervei a bácsalmási gimnáziumot a megye jól működő gimnáziumai között tartják nyilván.” Az 1966-67-es tanévben 9 tanulócsoporthoz 250 fő volt a tanulók száma. A nevelőtestület létszáma 16 fő volt. Tíz különböző szakkör működött, az iskolai könyvtár állománya ötezer kötetre gyarapodott. A tanulók 98 százaléka tagja volt az iskolai KISZ szervezetnek, rendszeresen részt vettek a nyári önkéntes ifjúsági építőtáborokban.

Levelező képzéseket indítottak, az 1960-ban indult közigazdasági technikumi levelező képzésre folyamatosan volt jelentkező, a gimnáziumi levelező és a kertészeti technikumi levelező oktatás érdeklődés hiánya miatt rövid időn belül megszűnt.

A tantestület a felelősség jegyében kereste azokat a módszertani megoldásokat, amelyekkel alaposabb ismerethez juttathatták mind a tehetséges, mind hiányos felkészültségű, hátrányos helyzetből induló diákokat. A szakkörök és az egyetemi, főiskolai előkészítők a tehetséggondozást szolgálták és egyben műhelyei voltak az Országos Középiskolai Tanulmányi Versenyekre való felkészítésnek. A szaktárgyi korrepetálások célja pedig a bukások és a lemorzsolódások megelőzése volt.

Az 1960-as évek végétől a szakkörösök rendszeresen részt vettek az országos tanulmányi versenyeken. Sokan jutottak el a megyei, s onnan az országos biológia versenyekre. A biológia verseny országos döntőjén Skribanek László és Borbás Zoltán első, Piukovics László harmadik, Horváth Magdolna hatodik és Zsúnyi Ferenc nyolcadik helyezést ért el. Valamennyiüket Rékási József készítette fel. A versenyzőknél sokkal nagyobb volt azonban a gimnáziumban húsz évig tanító biológiatanár tábora: „...*főiskolások és egyetemisták, orvosok, pedagógusok, állatorvosok köszönhetik neki felkészültségüknek a legfogékonyabb korban megszerezhető alapjait.*” – írta a megyei sajtóban Halász (Sztrapák) Ferenc újságíró, az egykori tanítvány. (Petőfi Népe, 1980. 10. 23. 5.p.)

Egyéb szaktárgyi versenyeken is születtek országos sikerek: történelemből Jaszenovics Lajos (felkészítő tanár Csenki Antal), fizikából Gajdócsi Sándor (felkészítő Németh Mihály), oroszból Janity Zita (felkészítő Slachta István) és Kiss Gabriella (felkészítő Vidákovics Teréz).

Népszerű volt az évenként meghirdetett Hazánk mezőgazdasága diákszemmel országos verseny. Számos díjazott pályamunka készült, közülük első helyezést ért el Bagi Anna, Konkoly Katalin és Szénási Violetta.

Gazdag és eredményes volt a sportélet annak ellenére, hogy a gimnáziumnak 1977-ig nem volt tornaterme. A tárgyi feltételek a szabadtéri sportágak lehetőségét biztosították, és a tömegsportnak kedveztek. Patkó József testnevelő tanár 1955-től 1991-ig, nyugdíjba vonulásáig készítette fel a tanulókat a versenysportra és szervezte a tömegsport rendezvényeket. Az 1960-as években és az 1970-es évek elején kiváló eredményeket értek el atlétikai versenyszámokban. Országos középiskolai bajnokságot nyert Gengeliczki László, Prikidánovics Klára, Unyi Márton, Bilinovics András. A számos egyéni megyei dobogós közül első helyezést ért el Lazarovics Marcella, Sári Gabriella, Veréb Klára, Borcsik Zoltán, Patocskai Zsuzsa, Kadanóczky Sándor, Suhajda Zsuzsa és Rudics Éva. Sikeres volt a leány kézilabdacsapat: megyei, illetve déli csoportbajnokságot is nyertek.

A fiatalok iskolán kívüli művelődési-közösségi tevékenysége az 1970-es években jelentősen bővült. Klubot alapítottak, Régaisz István tanár vezetésével szervezetteren látogatták az új Művelődési Központ programjait, a művészileg értékes színházi- és mozielőadásokat. Kapcsolatot létesítettek a Bács-Kiskun megyei Forrás című folyóirat szerkesztőségével, együttműködésük jegyében a klub felvette a Forrás nevet. 1974-ben országos pályázaton Kiváló Klub címet nyertek.

A tantestület személyi összetétele kis mértékben változott. 1973-ban Csenki Antal általános iskolai igazgatóvá történt kinevezése miatt, 1976-ban Eszterhai Elemér, 1977-ben Kotlár Irén távozott a gimnáziumból. Helyükre nevezték ki Czárné Sággy Ilonát, Gulicska Valériát és Rázsiné Gyulassy Adriennét, illetve Csenki Antalnét.

Az 1970-80-as években az intézmény tárgyi feltételei folyamatosan javultak. Először biológiai, majd kémiai és fizikai előadótermeket és nyelvi tantermeket alakítottak ki, gyarapították az előadók felszereltségét.

1979 szeptemberében vezették be a III. és IV. osztályokban a fakultatív tantárgyi oktatást. Rendszeresen voltak a városi könyvtárban tartott könyv-és könyvtárhasználati órák. Az államigazgatási ismereteket gyakorlati fakultáció keretében oktatták.

1982-ben tértek át az ötnapos tanítási hétre. Az átállás az oktatás hatékonyságának fenntartása mellett nehéz helyzetet teremtett a személyi összetételben is megváltozott tantestület számára.

1982 szeptemberétől dr. Rékási József a pannonhalmi bencés gimnáziumban, 1985-től Régaisz István a bajai Frankel Leo német gimnáziumban folytatta tanári pályáját. Rázsini Gyulassy Adrienne és Hajdú Lajos 1982-ben, Gulicska Valéria 1984-ben hagyta el az iskolát.

Ugyanekkor új tanárok érkeztek: Kerényiné Szalai Katalin, Mayer Ferencné Molnár Mária, Vargyai Antal és Vargyai Antalné Takács Erzsébet (1982), Barnáné Steixner Margit, Manz Alfréd (1984), Angyal László, Bábelné Fodor Ágnes (1985), Csenki Antal (1987), Horváthné Harton Anna (1988) és Merkovits Károly (1990).

A gimnázium tanulói tanáraik segítségével továbbra is sikerrel vettek részt különböző tanulmányi versenyeken és pályázatokon. A Hazánk mezőgazdasága diákszemmel pályázaton Dancsa Anita, Boros Csaba és Balázs Hajnalka első díjas lett. A Kitaibel Pál biológiai verseny országos döntőjén Csenki Tünde tizedik, Takács Attila kilencedik helyezést ért el. A MTA Szegedi Akadémiai Bizottságának pályázatain 1984-1991 között 25 tanulót díjaztak, illetve jutalmaztak. Közülük első helyezettek, illetve akadémiai díjasok: Kertész F. Bernadett, Kovács Zsuzsa (kiemelt), Babinyecz Ágnes, Németh Csaba (kiemelt), Fuszanecker Ede, Dörmő Róbert, Boros Csaba (kiemelt), Czár Iván.

Czár Iván 1993-ban a Felvidéki magyarok kitelepítése című dolgozatával megyei második, országos ötödik helyezést ért el. Takács Anita a rangos OKTV angol nyelvi országos versenyen tizenötödik lett. (VARGYAI Antalné közlése)

Slachta István 1989-ben nyugállományba vonult. Harminc éven át végzett, elkötelezett vezetői és közéleti tevékenysége idején számos kitüntetésben részesült, közülük a legjelentősebb az Apáczai Csere-díj, a Buday Dezső-díj, valamint a Munka Érdemrend arany fokozata.

Németh Mihály igazgatóhelyettest a városi tanács végrehajtó bizottsága 1989. július 1-jei hatállyal nevezte ki igazgatónak, igazgatóhelyettes Honti György lett.

A középiskolákat elérő demográfiai visszaesés és a gimnáziumok között kialakult beiskolázási verseny, valamint a normatív finanszírozás bevezetése miatt elkerülhetetlen volt a szakmai megújulás, a hatosztályos tagozat beindítása, és ehhez a működési feltételek biztosítása. Helyi közüggé vált a közoktatás fejlesztése, a gimnázium megtartása.

A szakmai elképzelések a fenntartó városi önkormányzat támogatásával megvalósultak. A képviselő-testület 24/1992. kth. sz. határozatával döntött a szervezeti átalakításról. A Művelődési és Közoktatási Minisztérium 1993 szeptemberétől engedélyezte a hatosztályos képzés beindítását.

Az új kollégium és az átépített gimnázium

Az új kollégium építéséhez kapcsolódott a gimnázium épületének funkcionális kialakítása, bővítése. Egy év alatt befejezték az építkezést, 1993 szeptemberében a hagyományos négy évfolyamos osztályok mellett megkezdhette tanulmányait a hetedik évfolyam hatvan jelentkezőből válogatott harminchárom tanulója.

A földszinten kapott helyet a 14 ezer kötetes könyvtár, a kémiai előadó és szertár, valamint az ebédlő. Az első emeleten öt nagyobb és két kisebb tanterem, a földrajzi szertár, valamint a tanári, az igazgatói és a gazdasági

iroda, a második emeleten négy nagyobb és két kisebb tanterem, a történelemszertár, a korszerű gépekkel felszerelt számítástechnikai terem, a fizikai és a biológiai előadók és a kapcsolódó szertárak helyezkednek el.

Pályázati támogatásokkal folyamatosan bővült és korszerűsödött az oktatáshoz szükséges eszközrendszer. A testnevelés és a diáksportköri foglalkozások feltételeit a futó-, tenisz-, kézilabda-, és kosárlabdapályával ellátott sportudvar és a tornacsarnok biztosítják.

A gimnázium tantestülete megfiatalodott. A nyugállományba vonult Patkó Józsefné Rasztik Ottilia, Patkó József, Cz. Nagy Róza, Bagi János, Vidákovics Teréz, Honti György és dr. Czárné dr. Sággy Ilona helyére új tanárok kerültek az iskolába. A pályakezdekők közül Angyal László hat, Manz Alfréd kettő, Batyik Tünde, Jung Erika és Zajacz Lajos csupán egy-egy évet töltöttek a gimnáziumban.

Németh Mihály 1994-ben pályázati úton nyerte el magasabb vezetői kinevezését, az igazgatóhelyettesi feladatok ellátására Kerényiné Szalai Katalin kapott megbízást. Németh Mihály váratlan, súlyos betegsége miatt 1996 októberétől az intézmény megbízott igazgatója Kerényiné Szalai Katalin, igazgatóhelyettese Vargyai Antalné lett. A képviselő-testület a következő tanévtől Kerényiné Szalai Katalint pályázati eljárással nevezte ki a Hunyadi János Gimnázium, Ipari Szakmunkásképző Iskola és Kollégium önkormányzati intézmény igazgatójának.

A gimnáziumban a nevelés és oktatás az 1993-94-es tanévtől a 9., illetve a 7. évfolyamon egy-egy osztállyal kezdődik és a 12. évfolyamon fejeződik be. Választható nyelv: angol, német. A tanulók mintegy ötven százaléka vidékről, Mélykút, Madaras, Katymár, Tompa, Csikéria, Kunbaja, Bácsszőlős, Bácsbokod, Bácsborsód településekről jár be.

A diákok nagy részének végcélja a felsőfokú végzettség megszerzése. A 2004-2005-ös tanévtől emelt szintű érettségire felkészítő, specializációs képzés folyik magyar nyelv és irodalom, történelem, matematika, biológia, kémia és angol, fakultációs képzés földrajz és informatika tárgyakból.

A tanárok eredményes tevékenységét igazolják a tanulmányi versenyeken részt vevők sikerei és a felvételi arányok. 1996-2000 között az összes felvételi tantárgy írásbeli átlageredményét figyelembe véve 651 középiskola mutatói alapján a bácsalmási Hunyadi a rangos 47. helyet foglalta el. A végzősök összlétszáma és a felvettek aránya alapján 138. a mezőnyben. A felvételi írásbeli 1999-2003 évi átlagát tekintve a 719 magyar középiskolából a bácsalmási gimnázium az országos lista 79. helyét foglalta el. (Köznevelés, 2004. január) A 2004/2005-ös tanév végén 84 százalék volt a felvételi arány.

A tanórán kívüli tevékenységek körébe tartoznak a szakköri és a diáksportköri foglalkozások. A szakkörök célja a szaktárgyi versenyekre, valamint az angol és német nyelvvizsgákra történő felkészítés.

Az intézmény diákjai szaktanáraik segítségével figyelemre méltó teljesítménnyel számos országos közismereti, szakmai, és sportversenyen vesznek részt. 1995-ben a Képzőművészeti Főiskola tehetségkutató programjának pályázatán kiemelkedő teljesítményt ért el Balázs Hajnalka. Az egészséges életmód és elsősegélynyújtó verseny megyei fordulóján első, az országos versenyen nyolcadik helyezést ért el hatosztályos tagozat csapata.

1996-ban Osztrogonác Csaba a Hevesy György kémiaverseny megyei versenyen első, az országos döntőn hetedik, Kovács B. Károly a német nyelvi megyei versenyen második, OKTV-n országos tizennegyedik helyezést ért el. A Deák Ferenc és kora megyei történelmi verseny győztese lett a Száll László, Nagy Diána és Spur Szilvia összetételű csapat.

1997-ben a Hazánk mezőgazdasága diákszemmel országos pályázaton Kertész Ágnes első, a Hevesy György Országos Kémia Versenyen Osztrogonác Csaba hatodik helyezést ért el, Mándity István is az országos húsz között volt. Az OKTV-n sikerrel szerepelt Szőke Szabolcs (matematika), Beszédes Sándor (biológia és kémia), Pekker Péter (földrajz), Mikó Péter Pál (kémia), Szabó Ágnes (angol nyelv), Lasancz Judit (német nyelv).

Az Édes anyanyelvünk megyei versenyen Csőke Ágnes első helyezést ért el. A Kossuth-vetélkedő második fordulóján első, az országos versenyen ötödik helyezett lett a Csőke Ágnes, Rezsneki Barbara és Nagyapáti Ede összeállítást csapata.

Gyurcsik Nóra történelem OKTV-n országos tizennegyedik, Osztrogonác Csaba kémiából ért el országos tizennegyedik helyezést, Sauer Katalin pedig az országos Kitaibel Pál Biológiai és Környezetvédelmi versenyen jeleskedett.

Az utóbbi évek egyéni és csapatversenyeinek legrangosabb eredményei:

A Középiskolások Országos Történelmi Versenyén 2001-ben Raics György országos tizenötödik, 2002-ben huszonötödik, Máté Tünde megyei első helyezést ért el (felkészítő Barnáné Steixner Margit). A Kitaibel Pál Középiskolai Biológiai és Környezetvédelmi Tanulmányi Verseny nemzetközi döntőjén 2001-ben Váradi Éva harminchetedik helyezést ért el (felkészítő Vida Zoltán). Franciskovics Tamás országos német nyelvi versenyen 2002-ben országos 16. (felkészítő: Merkovicsné Hartai Gabriella)

2001-ben a gyulai Országos Diákfesztiválon modern tánc kategóriában ezüstminősítést és különdíjat kapott a Merkovics Károly vezetésével működő táncsoport.

A Dr. Mező Ferenc Szellemi Diákolimpia országos döntőjén nyolcadik lett a Kerényi Réka, Török Kata, Váradi Rita és az Osztrogonác Csaba, a következő évben az országos elődöntőn hetedik helyezést ért el a Banász Katalin, Ternai Boglárka, Halász Péter és Kozák Zsolt összeállítású csapat.

2002-ben a „Summáját írom” Országos Történelmi Versenyen a Barna Orsolya, Sáfár Zsófia, Piukovics Judit és Csovcics Kitti összeállítású csapat országos 10. helyezést ért el.

A 2005-2006-os tanévben a tanulók 45 tanulmányi versenyen szerepeltek. A Nagy Bagoly televíziós vetélkedőn országos első helyezést ért el a Barna Orsolya, Kovács József, Magyar Györgyi összetételű csapat, felkészítő tanáruk Barnáné Steixner Margit.

Angol nyelvi versenyen Veréb Dániel országos 8. (felkészítő Szabóné Kiss Gabriella), a Curie Kémia Emlékverseny döntőjében Horváth Gergő 12., Veréb Dániel 23. (felkészítő Horváthné Harton Anna), a Kitaibel Pál biológiai versenyen Horváth Gergő országos 41. helyezést ért el (felkészítő Vida Zoltán). A tanév kiemelkedő sporteredménye Kulisics Adél távolugrásban elért megyei első, valamint a karate sportágban Schneider Roland diákolimpiai országos harmadik helyezése.

A gimnázium bejelentkezett a GLOBE iskolai környezetnevelési programba. Ezzel kapcsolatos feladat a mérési eredmények tanulmányok és pályázatok formájában történő leírása.

Az intézmény tanulói állandó szereplői a városi ünnepeknek, megemlékezéseknek. Részt vesznek a hagyományossá vált Nagy Attila megyei és más, évfordulós versmondó versenyeken. Az utóbbi években Bakos Anita, Bizánc Lajos, Papp Melinda, Gera Zsanett, Gyurcsik Péter, Ballai Nikolett, Kamarás Orsolya értek el dobogós helyezéseket vagy részesültek díjazásban.

A gimnázium hagyományos kulturális és ünnepi rendezvényei: műsoros gólyaavató és gólyabál (szeptember), Mikulás műsor és táncest, karácsonyi ünnepkör (december), Hunyadi-bál (január), szalagavató ünnepség és bál (április), szerenád és bolondballagás, valamint a ballagási ünnepség (május).

Az iskola 1994-től testvérintézményi kapcsolatot ápol a backnangi Kaufmännische iskolával. Rendszeressé váltak a tanulócsoporthoz és a tanárok kölcsönös látogatásai, a közös programok. A találkozások eredményeként sok barátság szövődött mind a diákok, mind a tanárok között.

A hátrányos helyzetű, kiemelkedő tanulmányi eredményű tanulók támogatásában, a hagyományos ünnepi programok szervezésében és végrehajtásában, a sport-, a szabadidős és a környezetvédelmi tevékenység ösztönzésében fontos szerepe van a Bácsalmási Gimnáziumért Alapítványnak.

A 2000-2001-es tanév ballagási ünnepélyén három vándorserleg indult útjára, amely kitüntetést azok a tanulók kapják meg, akik a négy vagy hat gimnáziumi év során kimagasló teljesítményt nyújtanak a tanulás, a sport, illetve mindkét területen.

A Hunyadi János Gimnázium kiváló tanulója: Osztrogonác Csaba (2001), Raics György (2002), Máté Tünde (2003), Kamarás Piroska (2004), Gyurcsik Péter (2005), Barna Orsolya (2006). *Jó tanuló, jó sportoló:* Kerényi Réka (2001), Dimitrievits Dóra (2002), Sente Katalin (2003), Halász Péter (2004), Barcsák Endre (2005), Kulisics Adél (2006). *A Hunyadi János Gimnázium kiváló sportolója:* Tóth Csaba (2001), Szűcs Anita (2002), Jaszenovics Zoltán (2003), Bizánc Lajos (2004), Gombor Csaba (2005), Faddi Zsuzsanna (2006).

Igazgatók: Dibusz Gyula (1953-57), Csulák Mihály (1957. ápr. 1-dec. 16), Patkó Józsefné mb. (1957. dec. 16-58. jan. 16), Slachta István (1958-89), Németh Mihály (1989-1997), Kerényiné Szalai Katalin (1997. aug. 1.-)

A gimnázium tanárai 1953–2005

Angyal László (1985-91), Bata Mónika (2002-) Batyik Tünde (1990-91), Bábelné Fodor Ágnes (1985-93), Bagi János (1958-91), Barnáné Steixner Margit (1984-), Beischlag (Bors) Károly (1957-58), Benák Róbert (2001-2004), Bognár István (1955-56), Csák Dorottya (1993-94), Csenki Antal (1964-73, 1987-2002), Csenki Antalné (1981-96) Csulák Mihály (1955-57), Cz. Nagy Róza (1954-88), dr. Czárné dr. Sággy Ilona (1976-84, 1985-95), Eszterhai Elemér (1975-76), Fekete Árpád (2001-2002), Fodermayer Judit (2001-), Fránits Miklós (1963-71), Geiger Zoltán (1991-) Geigerné Forró Krisztina (1992-) Gulicska Valéria (1978-84), Györgyné Takács Márta (1999-), Hajdú Lajos (1981-82), Honti György (1961-2003), Horváth György (1958-61), Horváthné Harton Anna (1988-), Hrombola Csilla (2002-) Jáky Zsuzsanna (1953-54), Juhász Andrea (1996-99), Jung Erika (1990-91), Kárász Jánosné (1993-) Kecskésiné Marton Nikolett (1999-), Kerényiné Szalai Katalin (1982-), Kohutics Mariann (1995-96), Kotlár Irén (1967-77), Kövári Péter (1998-2001), Lakatos Rita (1999-), Lehoczky Sándor (1953-55), Mancz Alfréd (1984-86), Mayer Ferencné (Molnár Mária) (1982-2005), Merkovics Károly (1991-) Merkovicsné Hartai Gabriella (1992-), Nágl Anett (1999-), Nagy Géza (1957-60), Nagy Gézané Rab Zsuzsa (1959-60), Németh Mihály (1962-97), Nizsalovszki Ferenc (1957-66), Nizsalovszki Ferencné Pethő Irén (1956-58, 1960-66), Oravecz Béláné (1961-68), Patkó József (1955-91), Patkó Józsefné Rasztik Ottilia (1954-58), Pavisa Ernőné (1959-68), Poturák Laura (1991-), Radvánszky Emília (1954-55), Rázsine Gyulassy Adrienne (1979-82), Régaiss István (1961-85), Rékási József (1962-82), Sárkány Ernő (1955-57), Sárkány Ernőné (1956-57), Sárváry Pál (1954-57), Schaffer Andrea (2001-), Schoblocherné Kószó Annamária (2002-), Skribanek Judit (1997-2001), Somogyiné Litzinger Teréz (1966-2005), Szabóné Kiss Gabriella (1994-), Szalai László (1955-61), (1992-93), Szendi Péter (1994-2001), Tigyir Mária (1994-2004), Vargyai Antal (1982-), Vargyai Antalné (1982-), Vida Zoltán (1998-), Vidákovics Teréz (1960-92), Zajacz Lajos (1992-93)

Az intézmény tanszervelete a 2006-2007-es tanévben

Igazgató: Kerényiné Szalai Katalin

Igazgatóhelyettesek: Vargyai Antalné Kárász Jánosné

Bubán Lőrinc László (szakiskola)

A gimnázium tanárai:

Barnáné Steixner Margit, Fodermayer Judit, Geiger Zoltán, Geigerné Forró Krisztina, Györgyné Takács Márta, Havasi Rita, Horváthné Harton Anna, Hrombola Csilla, Juhászné Schweibert Judit, Kecskésiné Marton Nikolett, Kocsi Hajnalka, Lakatos Rita, Merkovics Károly, Merkovicsné Hartai Gabriella, Nágl Anett, Pál Ágnes, Pappné Harcos Erzsébet, Polyák Tímea, Poturák Laura, Schaffer Andrea, Schafferné Baumhagl Tímea, Schoblocherné Kószó Annamária, Szabóné Kiss Gabriella, Vida Zoltán

A szakiskola tanárai:

Tanárok: Lipták Katalin, Stark Enikő, Vargyai Antal

Szakoktatók: Bohner Ferenc, Lapostyán Ferenc

Óraadók a gimnázium és a kollégium tanárai.

A kollégium tantestülete

Csoportvezető nevelőtanárok: Lovrity Ernőné (Nincsevecs Ágnes), Horváthné Sztantics Gabriella, Simon Csaba

Gyermekfelügyelők: Petrekanics Ádámné, Somoskövi Józsefné

12. SZAKOKTATÁS

Az iskolai rendszerű szakképzés 1955-ben indult be újra Bácsalmáson. A kecskeméti Szakmunkásképző Intézet fiókiskolájaként alapított bácsalmási 622. sz. Ipari Szakmunkásképző Iskola a gimnáziumban működött. Beiskolázási körzete a bácsalmási járás községeire (Bácsszőlős, Csikéria, Katymár, Kunbaja, Madaras, Mátételke, Tataháza) és Mélykút községre terjedt ki. A közismereti tantárgyakat a gimnázium és az általános iskola tanárai oktatták. A tanulók iskolába heti két, a harmadévesek egy alkalommal jártak, a többi napokon vállalatoknál (szövetkezet, állami vállalat) vagy a kisiparosnál gyakorlati oktatáson vettek részt.

Az alakulás időszakában elsősorban a kisipar számára képezték tanulókat. A szakmák között még több hagyományos kézműves szakmát oktattak (bognár, kádár, kovács, reszelővágó, kelmefestő, cipész, cipőfelsőrész-készítő stb).

A képzés profilja a mezőgazdasági nagyüzemek létrejöttével, valamint az ipari üzemek letelepítésével egyidejűleg változott. A Munkaügyi Minisztérium keretében képezték a Bácsalmási Állami Gazdaság és a Bácsszőlős-Kunbajai Állami Gazdaság, az Áramszolgáltató Vállalat, a Ruhazüzem, az Autóközlekedési Vállalat és a Gépállomás tanulóit. Helyi-ipari képzésben részesültek a kisipari szövetkezetek, a mezőgazdasági szövetkezetek és a magánkisiparosok tanulói. Évenként 220-250 tanuló járt az iskolába és mintegy 60 tanuló szakvizsgázott.

1969-ben 18 szakmából 68 tanuló vizsgázott, közöttük autószerelők, mezőgazdasági gépszerelők, gépjármű villamossági műszerészek és vízvezeték-szerelők is voltak.

1970 szeptemberétől Bácsalmáson folyamatosan szűkült az oktatott szakmák száma, ugyanis a szakmunkásképzést újraszabályozó 1969. évi 6. sz. törvény csak azonos vagy rokon szakmájú, 25-30 fős osztályok beindítására adott lehetőséget. Az eltérő szakmákra jelentkezőket a bajai, a kiskunhalasi vagy a kecskeméti nagyobb intézményekbe irányították.

1972-ben a tanulók létszáma 160 fő, közülük 60 százalék bejáró. Az oktatás 6 tanulócsoporthoz és 11 szakmai csoportban folyt. Az oktatott négy szakma közül a legnépszerűbb az autószerelő szakma volt.

Az 1975-76-os tanévtől megszűnt Bácsalmáson az iskolai rendszerű szakképzés. A bővülő ipari és mezőgazdasági üzemek dolgozóinak többsége a munkahelyeiken indított tanfolyamokon szerzett szakmunkás-bizonyítványt.

A helyi szakmunkásképzés visszaállítására a Ruhagyár tette meg az első lépést: 1982 szeptemberében a Munkaügyi Minisztérium támogatásával saját tanműhelyében beindította a nőiruha-készítő szakmai képzést. Az első évfolyam leány szakmunkástanulói elméleti oktatásra először Bajára jártak, 1984-től az elméleti képzés is Bácsalmáson folyt a bajai szakmunkásképző kihelyezett osztálya keretében. (Bajai Hírlap, 1983. 09. 07. 8.p.)

A helyi és a Bácsalmás környéki településeken lakó fiatalok beiskolázási gondjain kívánt segíteni Bácsalmás Város Tanácsa, amikor szakmunkásképző iskola alapításáról döntött. Fazekas Mihály tervei alapján a Költségvetési Üzem végezte a volt község háza épületének rekonstrukciós felújítását, iskolai célú átalakítását. A szervezőmunkára és az igazgatói feladatok ellátására Oriold Károly kapott megbízást.

A korszerűen berendezett intézmény 1989. augusztus 18-án rendezett avatóünnepségen részt vettek Bezdán és Backnang testvérváros delegációi, valamint dr. Gaborják József, a megyei tanács elnöke, aki dr. Bednárné Kiss Ildikó tanácselnök avató beszédét követően kiemelte: „*az új intézmény átadása jelentős állomás a város iskolaügyének fejlődésében és a térség iparosodási feltételeinek megteremtésében.*” (Petőfi Népe, 1989. 08. 21. 2. p.)

Az iskola bejáratí részében aulát alakítottak ki, a hosszú oldalfolyosóról nyílik az igazgatói iroda és a tanári szoba, valamint három osztályterem, két előadóterem, a szertár és a stúdió.

A kihelyezett tagozatot évfolyamonként két-két osztályra, összesen hat osztályra engedélyezték. A közismereti tárgyak oktatása az iskola épületében, a gyakorlati képzés nagyobb részt az üzemekben, kisebb létszámban a kisiparosoknál történt.

A bajai Jelky András Szakközépiskola és Szakmunkásképző Intézet kihelyezett tagozataként működő bácsalmási szakmunkásképző iskolába az első évben 105 általános iskolát végzett tanulót iskoláztak be. Három osztályban és öt szakmában (nőruha-készítő, fonó, autó- és mezőgazdasági-gépszerelő, bútorasztalos) indult meg a képzés.

Az 1991-92-es tanévben 214 tanulója volt a bácsalmási tagozatnak. 1992 májusában az első ballagási ünnepségen 87 diák és a nyugdíjba vonuló Oriold Károly búcsúzott az iskolától. A bácsalmási tagozat vezetésére Szieglne Hermann Katalin, majd Molnár József kapott megbízást.

A fémipari alapképzéshez szükséges tanműhely 1992-ben épült. Berendezése Backnang testvérváros és a Kähny Kft adománya. Az új tanműhelyt 1992. október 23-án Backnang főpolgármestere, Jürgen Schmidt adta át.

1993-ban 58, 1994-ben 59 tanuló szakvizsgázott.

A bácsalmási képviselő-testület kezdeményezésére 1995. január 1-jétől Bácsalmás átvette a bajai Jelky András szakmunkásképző öt osztállyal működő kihelyezett tagozatát, és a Hunyadi János Gimnáziumhoz csatolta. Az összevont intézmény igazgatója Németh Mihály, 1997-től Kerényiné Szalai Katalin. A szakmunkásképző iskola közvetlen irányítására Bubán László kapott megbízást.

A tanulók oktatása három éves képzés keretében nőruha-készítő, géplakatos, autószerelő, fonó, kőműves, bútorasztalos és autóvillamossági szerelő szakmákban folyt. 1996-ban bővítették és fejlesztették a vasipari szakmák tanulóinak gyakorlati képzését szolgáló tanműhelyt. Az iskola fejlesztése szempontjából nagy segítséget jelentett a vállalatok, kft-k, részvénytársaságok és vállalkozók szakképzési hozzájárulás címen átadott támogatása.

1998-ban indult az OKJ szerinti 2+2-es képzési rendszer. A szakiskola fő célja továbbra is a szakmunkásvizsgára való felkészítés, az együttműködő vállalati gyakorlóhelyen pedig a szakmában való munkavégzésre való „betanítás”, begyakoroltatás.

A 9-10. évfolyamon általános műveltséget megalapozó képzés folyik, amely 9. évfolyamon kiegészül gyakorlati oktatással, 10. évfolyamon szakmai alapozó elméleti és gyakorlati képzéssel. Tizedik évfolyam sikeres elvégzése után, a 11-12. évfolyamon kerül sor a speciális szakmai elméleti és gyakorlati képzésre, amely jelenleg női ruhakészítő, géplakatos és fémforgácsoló szakmákban folyik.

VI. Népi, paraszti kultúra – Népélet – Együttélés

A hajdani falusi nép életmódját a mezőgazdasági termelés színvonala és a vallás gyakorlása határozta meg, amely a parasztság természeti és hétköznapi ismereteivel és iskolázottságával összefüggésben folyamatosan változott.

Bácsalmáson magyarok, bunyevácok és németek éltek együtt. Eltérő volt a nyelvük, az életmódot meghatározó történeti és társadalmi gyökerek, hagyományuk, vallás szerint azonban azonosak, római katolikusok voltak. Életüket ezer szállal szötte át a vallás tanítása és gyakorlata.

Az eredeti etnikai jegyek fokozatosan kihaltak, az egymás mellett élő három nemzetiség kultúrája hatott egymásra. A folyamatot meggyorsította a magyar nyelven történő iskolai oktatás bevezetése, valamint a település mezővárosias jellegű fejlődése, a polgári réteg kialakulása és az ennek megfelelő ízlésvilág elterjedése.

Erdei Ferenc írta 1936-ban Bácsalmásról:

„Nagy, jó földű határ, német-magyar-bunyevác nép és erős szántóföldi kultúra jellemzik. Ez a módos nagy falu a magyar Bácska 'fővárosa'...

Bácsalmáson abban a hitben élnek a benne lakók, hogy a községük módos, gyarapodó és minden különösebb nyomorúság nélkül élő község: 'jó falu'. A bácsalmásiaknak igazuk van. Falujuk nem úgy él, mint a türelmetlen alföldiek és nem úgy, mint a stagnáló dunántúliak. A német-magyar-bunyevác társadalomnak nincsenek 'gátlásai', sem megkötöző múltja, sem jövőre irányuló illúziói. A jelenben él, inkább derűvel, mint komor küszködéssel, s inkább gyarapszik, mintsem pusztulna. Módos nagy gazdaházai, takaros zsellérutcai, szép nyárfasorai és egyre hosszabb villasorai harmonikus fejlődésről beszélnek...

Igazi kispolgári társadalom a bácsalmási. Népviséletük már nincs, házaik sem paraszti építmények. Azon túl van már, hogy a paraszti hagyományok és egy kollektív népkultúra kössék, ambíciói viszont nincsenek. A termelés technikája annyira-amennyire modern, életkereteik kispolgárian rendezettek és nyugalmasak, s mivel a mezőgazdasági foglalkozással együtt meg tudtak valósítani valamelyes polgári létet, nem igen törekszenek más világ után. Szívesen adják gyermekeiket mezőgazdasági iskolába, és a községnek egyik legfőbb kívánsága, hogy középfokú mezőgazdasági szakiskolát kapjon... Bácsalmáson a munkáviszonyok sem tűrhetetlenek. Legtöbb munkásnak van szőlőskertje, és a munkás alkalmazott jóval megbecsültebb itt, mint a kiskunok közt. Gazdák és zsellérek közt nincs az a szakadék, ami a legtöbb alföldi helyen. A gazda sem akar több lenni kispolgárnál, a zsellér sem, s egybefűzi őket ez a kispolgári szolidaritás. Az iparosság sem válik el élesen a földművelőktől, mint a legtöbb alföldi községben, itt azok is éppolyan kispolgárok, mint a földművelők...

Nemzetiségi kérdés, mely nyugtalanítana és összeütközésekre vezetne, nincs."

(ERDEI Ferenc: Futóhomok. 3. kiad. Bp., 1977. 204-206. p.)

1. A HITÉLET ÉS A KÖZÖSSÉGI HAGYOMÁNYOK

1/a A valláshoz kapcsolódó hagyományok kialakulása

A rácok elleni megtorló hadjáratok után, az 1710-es évektől római katolikus illírek (horvátokhoz tartozó bunyevác etnikum) és magyarok telepedtek le Bácsalmáson. A lakosság lelki gondozását a Szabadkáról átjáró ferences-rendi szerzetesek látták el 1740-ig, az önálló

almási plébánia megszervezéséig. A paraszti életformát élő falusi társadalomban a pap nemcsak lelki gondozója, vezetője volt a hívőknek, hanem a mindennapi életben is segítette, tanította a népet.

A korabeli egyházi látogatások (Canonica visitatiók) jegyzőkönyvei betekintést adnak a falu életébe.

Almás első lelkipásztora, a „*közszeretetnek és köztiszteletnek örvendő*” Maurovics Péter tartós hagyományokat teremtett a vallásos életben, az életmódban és a népszokásokban egyaránt.

1740-től a falu rendjét a vallási előírásoknak megfelelően szabályozták. Télen este 8 órakor, nyáron 9 órakor harangoztak. A nyugalomraintó harangszóra a kocsmából vagy más mulatozásokból mindenkinek haza kellett mennie. A közösség életében az evangélium tanításai érvényesültek. A falu népe elvárta tagjaitól, hogy tartsák be a tízparancsolatot, a böjti tilalmakat, ne káromkodjanak, ne paráználkodjanak, ne öljenek, vasárnap ne dolgozzanak, rendszeresen járjanak templomba és imádkozzanak.

A lakosság alapvető ismereteit a hitoktatásokból merítette. A nagyböjti hitoktatás – amely a húsvéti gyónásra és áldozásra való előkészület is volt – a nagyböjt hetén minden délután fél három órakor kezdődött, részt vett rajta felnőtt és gyermek egyaránt.

Kedvelt ájtatossági formák voltak ebben a korban a búcsújárások. Kialakult az a szokás, hogy a templomok védőszentjeinek ünnepén a szomszédos falvak lakosai egymás búcsúira jártak. Az almásiak Szent János napján Felsőszentivánra, Szent Jakab napján Katymárra, Szent Bertalan napján Mélykútra zarándokoltak. A három község Szent Lőrinc napján az almási, Szent Erzsébet napján pedig a bokodi templombúcsún vett részt.

Az Oltáriszentség tisztelete nyilvánult meg a körmenetek tartásában és a szentségimádásban. Az Úrnapján kívül minden újhoid vasárnapján és a templombúcsú napján, valamint a változó kettős ünnepek első napján tartottak körmenetet a templom körül, és egész napos szentségimádás volt. Ebben a korban alakult ki az a szokás is, hogy a plébános Vízkeresztkor megáldotta hívei házát, a temetéseknél pedig halotti beszédet mondott.

Az 1767. évi egyházlátogatási jegyzőkönyvben ugyanekkor panasz is felmerült a nagy ivászatok, a káromkodás és az asszonyok pletykázása miatt. Helytelennek tartották azt is, hogy a bunyevácok igen nagy értékű jegyesajándékokat adtak házasságkötéskor.

1/b A hitélet és a népszokások változása

Maurovics Péter halála után 1776-tól 1789-ig Mattos Máté volt a falu plébánosa. Erre az időre esik a felvilágosodás eszméinek elterjedése, a hitélet bizonyos gyakorlatainak elhagyása, a németek betelepülése és a más vallásúak (protestánsok, zsidók) megjelenése.

A hitélet és a népszokások változásairól tanúskodnak az egyházlátogatási jegyzőkönyvek. 1791-ben említik először az adventi hajnali misét és a halotti torok megtartását.

1803-tól kialakult az a szokás, hogy az uraságok kocsmáiban vasárnap délután két órakor megkezdődött a tánc, pedig ebben az időben hitoktatásra kellett volna mennie az ifjúságnak. A németek meg éppenséggel beletáncoltak a késő éjjeli órákba. A plébános kifejezett tiltása ellenére Rudics Máté földesúr megengedte, hogy búcsú napján a nagymise előtt, az első harangszóig vásár legyen.

A zsidók nem tartották be a vasárnapi munkaszünetet. Fuvaroskocsikkal jöttek-mentek, kirakodtak, sátrat vertek, árulták portékáikat. Az egyházi felügyelet azt is kifogásolta, hogy katolikus szolgát és szolgálót tartottak.

Változott az erkölcsi élet, előfordultak válások, akadtak összeálltak, terjedt a káromkodás, az éjszakai mulatozás és a rablás.

1810-ben az egyházfelügyeleti látogatás jegyzőkönyve szerint a földesurak közül többen nem tartották be a szombati böjtöt, és misére sem jártak.

Vasárnap két mise volt, 8 órakor és 11 órakor a nagymise, közte, 10 órakor a prédikáció. A prédikációt azonban a fiatal férfiak nemigen hallgatták. A nagybőjti naponkénti hitoktatáson részt vettek a gyerekek, a legények és nagylányok, a felnőttek közül főleg a tudatlanok.

A pap a lakosság anyanyelvén tartotta a prédikációkat. Minden ötödik vasárnap magyarul, kétszer felváltva németül és bunyevácul. Az érsek rendeletére 1829-től változott a nyelvhasználat. Minden vásár- és ünnepnapon felváltva más-más nyelven, a kettős ünnepek első napján két nyelven (magyarul és németül), második napján a harmadik nyelven (bunyevácul) prédikáltak és énekeltek.

Az egyház feudális földesúrként volt javadalmas, a nép papjával szembeni magatartását a jobbság és az úr közti viszony jellemezte.

Az 1848-49-es szabadságharc bukása után mélyreható változások történtek a katolikus egyház belső életében. A polgári munkavégzés javára csökkent az ünnepek száma, és a Szentszék elengedte a szerdai böjtöt. A nép kevésbé tisztelte papjait és templomba is kevesebben jártak. Voltak olyanok, akik csak többszöri felszólítás után fizették ki a lelkész illő ellátását biztosító „párbért”, amelynek összegét a házasságban élők vagyoni helyzetük alapján állapították meg.

A hitélet területén nagy változást jelentett az egyházközség megalakulása, valamint a hitbuzgalmi egyesületek létrehozása. 1889-től működött a Bács-Almási Római Katolikus Egyházi Képviselő és Tanács. Az Oltáregylet templomi közösség fő célja az oltáriszentség tiszteletének ébren tartása volt. Az egyletek közül először az asszonyokból álló Rózsafüzér Társulat, majd a Jézus Szíve Társulat alakult meg. Az apácák vezetésével működött a Jézus Szívét tisztelő gyermekek csoportja, a „Szívárdá”.

1/c Hagyományos ünnepek és népszokások

A népszokások az egyházi ünnepekhez és jeles napjaihoz, a mezőgazdasági munka egyes fázisaihoz és az emberi élet fordulóihoz fűződnek.

Az 1946-47-es ki- és betelepítések következtében a lakosság jelentős része kicserélődött, csaknem teljesen kihaltak a helyi hagyományokon alapuló sajátos, az emberi életutat végigkísérő szokások, erejüket veszítették az etnikai és a vallási kötöttségek.

Az állam intézményrendszert hozott létre a családi és társadalmi ünnepek rendezésére, a keresztlőt helyettesítő névadó ünnepségek, a társadalmi temetések, valamint a polgári esküvők ünnepélyessé tételére.

Az 1970-as évektől kezdték feleleveníteni a hagyományokat: újra jelentőséget nyertek az egyházi szertartások, a nemzetiségi kötöttségek már nem kerültek vissza a szokásrendbe.

1/d Az egyházi ünnepekhez és a jeles napokhoz kötődő szokások

Az óév és újév fordulóján, szilveszter éjjelén mulatozással, lármázással, maskarázással búcsúztatták az óévet.

Az évkezdő **újévi szokások** abból a hitből nőttek ki, hogy ami az év első napján történik, az később, az év során megismétlődik. Ezért igyekeztek vidáman, szeretetben tölteni a napot. Általános munkatiltalom volt. Azt tartották, ha újév napja reggelén az első látogató férfi, az szerencsét hoz, ha nő, az szerencsétlenséget. Ezért a férfiak és a fiúgyerekek reggel korán indultak köszönteni, boldog új évet kívánni. Néhány étkezéssel kapcsolatos szokás tovább él. Napjainkban is ismert a baromfiús évésének tilalma, mert úgy tartják, hogy a baromfi „kikaparja” a szerencsét (hátrakapar). Disznóhúst kell enni, mert az a házba túrja a szerencsét (előre túr). Az is szerencsét hoz, ha meghúzzák a malac farkát. A hiedelem mai formája az újévi sült malac és a kocsonya fogyasztása, szórakozóhelyeken éjfélkor élőmalac sorsolása.

A vízkeresztől húshagyó keddig tart a **farsang** időszaka. Télen a mezőgazdaságban nem dolgoztak, ezért ez volt a szórakozás legfőbb ideje. Közben több egyházi jellegű ünnep van, amelyekhez hagyományos szokások fűződnek.

Január 6. **Vízkereszt** vagy háromkirályok napja a karácsonyi ünnepek kör zárónapja és a farsang kezdőnapja. Szokás volt a víz- és házszenelés. A víz tisztító erejébe vetett hit alapján használták a szenteltvizet. Hatékonyak tartották az ártó hatalmak, a rossz szellemek elűzésére, nagy szerepe volt az ember- és állatgyógyításban. Szenteltvíztartó és szenteltvíz minden házban volt, az utóbbi években már csak az idős vallásos katolikusoknál található.

A házszenelés alkalmával a pap és a kántor ministráns gyerekekkel ment a házakhoz. A pap megszentelte és tömjénnel megfüstölte a házat, a kántor az ajtóra felírta Gáspár, Menyhért és Boldizsár nevek kezdőbetűit és az évszámot. Hittek abban, hogy a szenelés megvédi a ház népét minden bajtól, a házat a villámcsapástól. Vízkereszt napjához időjósok is kapcsolódtak: ha enyhe az idő, hamar jön a tavasz, ha fagy, soká tavaszodik. Újabb szokás szerint vízkeresztkor bontják le a karácsonyfát.

Február 2. **Gyertyaszentelő Boldogasszony** napja. Ilyenkor szoktak gyertyát szenteltetni a templomban. Régebben a szentelt gyertya a bölcsőtől a koporsóig elkísérte az embereket. Meggyújtották az újszülött és a halott mellett, mindenszentek és halottak napján, valamint húsvétkor és karácsonykor. A nép időjósok napjának is tartja, úgy vélik, ha ezen a napon jó idő van, akkor későn tavaszodik.

A **farsang** idején tartották a fonókat (bunyevacoknál prelo). Általában 15-20-an jöttek össze egy-egy lakóház kiürített szobájában. A nők itt sodorták rokkáikon a kender- vagy gyapjúfonalat, amelyből aztán a takácsok – vagy a házi szövőszékükön maguk az asszonyok – szőttek különféle kelméket.

A németek, a magyarok és a bunyevacok külön fonókba jártak, amelyeknek különböző fajtái voltak: asszonyfonók, külön lányfonók, valamint asszony- és lányfonók vegyesen. A lányfonókat meghatározott napokon látogathatták a legények. Az asszonyfonókba eljártak a férjek is, akik beszélgettek, énekeltek, kártyáztak.

Régen a fonóknak nagy jelentőségük volt a fiatalok társas élete, az udvarlás, a párválasztás szempontjából. Különösen a farsang vége volt vidám, szombat estétől húshagyókedd éjfélig szinte megállás nélkül folyt a mulatság, a maskarázás és a tánc.

Az 1930-as évektől megszűntek a házaknál rendezett hagyományos fonók. A farsangi jelmezes-álarcos játékok és a táncmulatságok helyszínei a kocsmák, vendéglők lettek. A sváb bálon fűvősenekar, a bunyevacok mulatságán tamburazenekar játszott.

A polgárság jelmezes vagy színjátszással egybekötött táncmulatságai a tánciskolák etikettjéből sarjadtak, általánosan elfogadott illemkódex szerint alakultak. Ezeken már nem volt meghatározó a nemzetiségi hovatartozás.

A farsangi jelmezes, táncos rendezvények korunkban is kedveltek.

A hamvazószerdától húsvétig tartó 40 napos böjt ideje alatt tilos volt mindenféle vigalom, tilos volt a lakodalom. Ebben az időben kezdődtek a tavaszi mezőgazdasági munkák.

Március 25. **Gyümölcsoltó Boldogasszony**. A katolikus egyház hagyománya e naphoz köti Jézus Szentlélektől fogantatásának napját. Ezzel kapcsolatban alakult ki az a szokás, hogy e napon végezték a gyümölcsfák oltását és szemzését.

Április 1-jén ugratták egymást a felnőttek, de elsősorban a gyerekeket tréfálták meg. Hagyománya napjainkban is él az iskolás gyerekek között, akit sikerül beugratni, azt „*Április bolondja, május szamará*”-nak csúfolják.

Április 24. A Szent György-napi, pásztorkodással kapcsolatos szokások, hiedelmek nem éltek nálunk. A helyi szokások a tavasz kezdetével voltak kapcsolatosak: ilyenkor került sor határjárásra, a határjelek felújítására, a kutak tisztítására.

A **húsvéti ünnepkör** a húsvétvasárnapot megelőző virágvasárnappal kezdődik. Ezt követi a nagyhét, a húsvétvasárnap, a húsvéthétfő, és végül a fehérvasárnappal zárul. A húsvét időpontja a tavaszi napéjegyenlőséget (március 21.) követő holdtölte utáni első vasárnap.

A virágvasárnapi barkaszentelés ma is élő hagyomány. A szentelt barkát az asszonyok a temetőben szeretteik és a rokonok sírjaira teszik.

A nagyhét egyes napjaihoz kapcsolódó szokások: nagycsütörtökön megszűnik a harangozás, „*a harangok Rómába mennek*”. A nagycsütörtököt zöldcsütörtöknek is nevezték, ilyenkor – hogy megtisztuljanak – spenótot főztek, a baromfiak ételébe vágott csalánt keverték.

A nagypéntek – amely a keresztény egyházban Jézus keresztre feszítésének emléknapja – a legnagyobb böjt és gyász ideje. A nap nevezetes templomi szertartása volt a csonkamise. Általában még a zsírtartalmú ételektől is tartózkodtak, sóban-vízben főtt babot vagy krumplilevest ettek.

A nagyszombat leglátványosabb vallásos szertartása a harangzúgással kísért esti feltámadási körmenet, amely hatalmas élményforrást jelentett minden katolikus számára. Véget ért a 40 napos böjt, a körmenet után hazatérő családok ünnepélyesen fogyasztották a nagyrészt főtt sonkából és tojásból, kalácsból álló húsvéti vacsorát.

Régen az asszonyok húsvétvasárnap nagy kosarakban a templomba vitték és megszenteltették a húsvéti sonkát, a tojást és a fonott kalácsot, sőt még a bort is, amelyet ezen a napon fogyasztottak. Ezen a napon nem főztek, a trágyát sem hordták ki az istállóból, nem söpörtek, varrni sem volt szabad.

A húsvéthétfői locsolás alapja a víz tisztító, termékenységharmonizáló erejébe vetett hit. A legények és a fiatal férfiak a lányokat és a menyecskéket locsolták. A kúthoz, vályúhoz hurcolták őket, vödörből öntötték rájuk a vizet. A locsolókat sonkával, kocsonyával, kaláccsal, borral kínálták, és piros, hagymalevével, később krepp-papírral festett tojást kaptak. A szagos vízzel, majd a kölnivel való locsolás és a locsolóversikék újabb keletűek.

A gyerekek húsvéti megajándékozása az 1930-as évektől vált szokássá. A friss tavaszi fűből készített fészekbe „tojik” a nyuszi piros tojást, csokoládé-nyuszikat, tojás cukrot. A locsolóknak húsvéti tojást és locsolópénzt adnak.

Húsvétvasárnaptól táncolhattak a fiatalok. Az 1930-as években színjátszó előadással kötötték össze a táncmulatságokat. Húsvétal kezdődött a lakodalmak időszaka.

Május elsején Bácsalmáson is szokás volt a **májusfaállítás**. Kezdetben a lányos házak, később a kocsmák előtt és a jeles személyiségek tiszteletére állítottak májuszfát. A népszokásról írtak az újságban is:

„Bácsalmáson csakúgy, mint a többi bácskai községben igen régi és kedves népszokás a májusfa-táncolás. A legények május elsejére virradóra a község különböző hivatalos és magánépületei előtt hatalmas póznákat állítanak fel, amelyeket zöld gallyakkal és pántlikákkal díszítenek fel. Ezeket a fákat azután, rendszeren a hónap utolsó vagy utolsó előtti vasárnapján vidám mulatság keretében körültáncolják. Bácsalmáson az elmúlt vasárnap volt a hagyományos májusfa-táncolás. Hogy ezek a mulatságok milyen nagyszabásúak, mi sem bizonyítja jobban, mint az a körülmény, hogy a vasárnapi májusfa-táncolás alatt a vendéglátó Ulrich Károly jóvoltából nem kevesebb, mint 10 hordó sört, rengeteg bort és mintegy 500 perccet fogyasztottak el a táncoló vendégek vidám zeneszó mellett.” (Felső-Bácska, 1938. 05. 26. 5.p)

A pünkösd utáni második hét csütörtöke az **Úrnapi**, az Oltáriszentség ünnepe. A naphoz – mint minden jeles egyházi ünnephez – teljes munkatiltalom és munkaszünet kötődött. A pap baldachin alatt vitte az Oltáriszentséget, előtte a fehér ruhás Mária-lányok kosárkaikból virágszirmokat szórtak. A templom körül négy szabadtéri oltárt állítottak a hívek, amelyeket zöld ágakkal és virágokkal díszítettek. Ezeknél a pap áldást osztott a négy világtáj felé, ami az emberek, az élet megáldását szimbolizálta. A hívek az úrnapi ágakból és virágokból egy-egy

szálat hazavittek. Az 1950-es évektől vasárnap, egyszerűbb formában tartják az úrnapi körmenetet.

A nyári hónapokhoz nem kötődtek általánossá vált szokások. A parasztemberek látástól vakulásig dolgoztak. A Szent István-naphoz sem fűződtek paraszti hagyományok. A németek az 1930-as években a cséplés befejezése után több alkalommal rendeztek aratóünnepséget.

Búcsújárás Máriagyúdre. A bácsalmási németek mintegy százötven éven keresztül zárandokoltak Máriagyúdre, hazánk egyik legősibb kegyhelyére.

A búcsújárásról Welchesz (Valkai) Ernő elbeszéléséből tudunk, aki 1936-ban Denczinger Ernővel közösen szervezte meg az utolsó gyalogos zárandokutat.

Kisúrnapija előtt csütörtökön, a hajnali öt órakor tartott szentmisével kezdődött a búcsújárás. A hívők a templomból a Kálvária temető kápolnájához vonultak. Aa Mária litánia eléneklése után a plébános elbúcsúztatta a zárandokútra indulókat. A menet élén a zászlóvivő legények és a férfiak, mögöttük a lányok és az asszonyok haladtak. A sort az időseket és a csomagokat szállító szekerek zárták. A menet énekelve és imádkozva haladt Bácsborsód irányába. Itt fogyasztották el a reggelit, többen fogadalomból kenyéren és vízen zárandokoltak. Az utat Garán át folytatták, Csátalján éjszakáztak. Hajnali négy órakor indultak tovább, Nagybaracsánál keltek át a Dunán. Mohácson kiadósan megebédeltek, aki nem sajnálta magától, az ízletes halászlét fogyasztott. Mohácsról Nagyjáradon át Hercegtötösre érkeztek, ahol a második éjszakát töltötték. Napkeltekor a közös ima után Nagyharsányon keresztül, az úgynevezett Ördöghegy mentén folytatták útjukat. Ekkor a lovaskocsik előre hajtottak, hogy a zárandokok és a lovak részére szálláshelyet keressenek. Két-három legény tartott velük, hogy a menet érkezését harangszóval jelezzék. Máriagyúdot a déli órákban érték el és azonnal bevonultak a templomba. A kegyoltár előtt térdepelve meghatottan mondták köszöntő imájukat. Az ájtatosság után mindenki sietve tisztálkodott, átöltözött és megebédelt, mert kora délután kezdődött a „Kálvária-járás” ájtatossága, majd a gyónás. Vasárnap reggel öt órakor a körmenet a kereszthez és a szenvedő Isten anyjának szobrához vonult, majd részt vettek a reggeli misén. Tíz órakor kezdődött a búcsújáró nagymise, melyen a pap német nyelven prédikált. A szent áldozás után az előimádkozó a főoltár lépcsőjére térdepelve mondta el a búcsúimát.

Hazafelé ugyanazon az úton jöttek, ugyanazon a településeken éjszakáztak. Kedden délután 5-6 óra között, fáradtan, porosan érkeztek Bácsalmásra. A hozzátartozók a falu határában várták őket, és csatlakoztak a menethez. Amikor Bácsalmás széléhez értek, megkondultak a harangok. A Kálvária temetőnél, a Krisztus az Olajfák hegyén szobor előtt hálaimát mondtak, majd a templomba indultak. Közben ismét felzengtek a harangok, így a kívülállók is impozáns bevonulást láthattak. A templomban a Te Deum eléneklése után áldásban részesültek, amely a búcsújárás befejezése volt.

A Szent Kereszt Felmagasztalása, szeptember 14-i ünnepét követő vasárnapon van a **templom búcsúja**. A lakosság körében a búcsú hagyományai napjainkban is élnek. Ez a nap régebben Bácsalmás minden lakosa számára ünnep volt, amelyre hetekkel előbb készültek. Kívül-belül újrameszelték a házakat, elvégezték a nagytakarítást, sütöttek-főztek a vendégeregnek. Családostól érkeztek a más településeken élő rokonok.

Az ebédet készítő gazdasszony kivételével mindenki részt vett a délelőtti nagymisén. A misére sétálva láthatták a községet, a templom előtt hosszasan beszélgethettek a különböző falvakból jött ismerősök, elidőzhettek a mutatóványosok és az árusok sokadalmában.

Az ünnepi ebéd volt a nap fénypontja, amelyet általában az udvaron fogyasztottak. A bőséges ebéd után a fiatalabbak búcsúba mentek, az idősek kiültek a ház elé beszélgetni. Szokás volt, hogy a gyerekeknek és az otthon maradtoknak, valamint a vendégek a háziaknak emléktárgyat, „búcsúfiát” vettek. A cigányzenészek házról-házra jártak búcsút köszönteni. Este a fiatalok bálba mentek, külön a németek, külön a bunyevácok. Az 1920-as évektől az iparos és kereskedő ifjak is rendeztek búcsúi táncmulatságot.

Az őszi vigasságok közé tartozott a **szüreti multság**, amelyet a német bortermelők honosítottak meg. A szüreti multság a lovasok és a magyarruhába öltözött fiatalok fiákeres felvonulásával kezdődött. A báltermeket szőlőfürtökkel díszítették, amelyet csőszlegények őriztek. A lopáson ért vendégeket a csőszök a bíró elé vitték. A tettesek az ítélettől függően zálogot adtak, vagy pénzbüntetést fizettek.

A szüret és a kukoricatörés után kezdődött és Katalin-napig tartott az őszi lakodalmak ideje.

November 1-2. **Mindenszentek és a halottak napja**. A halottakra való emlékezés ünnepe: a temetőbe járás, a sírok rendbehozatala, a gyertyagyújtás kegyeleti jellegű hagyomány. Régebben a házakban is gyújtottak gyertyát, minden halott emlékére egyet-egyet.

November 11. Szent Márton a bortermelők és a kádárok tekintették patrónusuknak. Régen őszi határnapként szerepelt. Bácsalmáson új keletű szokás az óvodások és a kisiskolások Márton-napi lampionos felvonulása.

November 30-án az András-nappal kezdődik az **advent**, amely a karácsonyi előkészület négyhetes időszaka. Az advent időszakában tilos volt a zajos multság, a tánc, a lakodalom. A hosszú estéken együtt volt a család, kukoricát morzsoltak, az asszonyok kézimunkáztak, közben beszélgettek, énekeltek.

András-naptól, a hideg idő beálltától kezdődtek a disznóvágások, disznótorok. A századforduló idején az egyház tiltása ellenére szokás volt a disznótori maskarázás. A rokonok, ismerősök beöltöztek cigánynak, kéményseprőnek, rossz tepsikkel, fedőkkel csörömpöltek, beköszönés után kántáltak. Ezután levették a maskarát, és ők is az asztalhoz ültek. A németek általában a **disznótort összekötötték a névnapokkal és a születésnapokkal**. A vendégek mondókával és rozmaringgal vagy virággal díszített almával köszöntötték az ünnepeket.

December 6. Szent Miklós napja. A **Mikulás** és az őt kísérő krampuszok megjelenése és a gyermekek megajándékozása újabb keletű, a karácsonyfa-állítással együtt terjedt el a polgárság körében. Népszerűsítésében az iskolák és az óvodák nagy szerepet játszottak. Szovjet mintára az 1950-es évektől a rendszerváltásig a Mikulást Télapónak nevezték.

December 13. **Luca napja**. Sok hiedelem és szokás kapcsolódott ehhez a naphoz. Bizonyos női munkákat tiltottak, úgy tartották, ha ezen a napon varrnak, vagy fonnak, bevarrják a tyúkok fenekét, ezért nem tojónak. Az asszonyoknak sokat kellett ülniük, hogy a tyúkok jó kotlósok legyenek. Több házasságiósló praktikát alkalmaztak, ezek közül még ismert a lucacédula. (13 cédulára férfineveket írnak, abból minden nap egyet tűzbe vetnek. A karácsonyra maradt utolsó cédulán lévő név a jövődöbeli neve.) Ezen a napon vetik a lucabúzáat, ha karácsonyra szépen kizöldül, az jó termést ígér a következő esztendőre.

Advent délutánjain a gyerekek egyházi karácsonyi énekekkel, versekkel köszöntötték a rokonságot. A kántálásért diót, almát, kalácsot kaptak.

Nagyobb előkészületet igényelt a **betlehemezés**. Az 1920-as évek végétől a templomi és az iskolai karácsonyi ünnepségeken mutattak be betlehemes játékokat. 1932 adventjében a cserkészek a játék régi magyar alföldi típusát tanulták meg és mutatták be.

A rendszerváltás után ismét felelevenítették a betlehemezést, a városi karácsonyi műsoros ünnepségeken az általános iskolák tanulói mutatnak be betlehemes játékokat.

December 24. **Karácsony** vigiliája (böjtje), Ádám-Éva napja. Általában estig böjtöltek. A néphit szerint a böjti vacsorára fogyasztott ételek: a bableves, a mákos guba vagy bejgli a következő év pénzbőségét, a mézbe mártott foghagyma, a dió és az alma a család egészségét biztosították. Karácsony éjszakáján fontos szerepe volt az éjféli misének, s a mise körüli időpont házasságióslásra volt alkalmas. A Luca-napkor elkezdett eljárásoknak (lucaszék, lucacédula, lucabúza) ekkor volt a beteljesedési ideje.

A fenyő karácsonyfa a módos családoknál az 1930-as években jelent meg. A karácsonyfát almával, dióval, házilag készített süteménnyel és kis gyertyákkal díszítették. A lucabúzáat a fa alá tették. Ma már szaloncukorral, csillogó díszekkel nagy fenyőfát állítanak.

A bácsalmási német családoknál szokás volt az Angyalok megszemélyesítése, akik kézben vitték a gyerekeknek a feldíszített karácsonyfát és az apró ajándékokat december 25-én, karácsony első napján.

Bácsalmáson nem volt szokás a december 26-i, István-napi regölés. Nálunk ez a nap is családi ünnep volt, ilyenkor összejött a teljes rokonság.

Az adventi koszorú ma újra igen népszerű karácsonyi szimbólum, az ajándékozás pedig az ünnep elengedhetetlen része.

December 28. Az **aprószentek** a betlehemi gyermekgyilkosság emlékűnepe. Ezen a napon fiúk hajló fűzfavesszővel vagy termőággal *suprikálni* jártak a lányos házakhoz. A fiúk kérdésére: *Hányan vannak az aprószentek?* – a lányok válasza: *Minden sarokban egy szakajtóval!* Ezután a fiúk megveregették a lányokat, hogy frissek maradjanak, és ne legyenek „kelésesek”.

December 31. A **szilveszteri szokások** és hiedelmek az emberi életre, az állatállomány és a termés bőségére vonatkoztak. Szilveszter éjjelén a lányok gombóc főzéssel, ólomöntéssel tudakozódtak jövődöbelijük neve, illetve foglalkozása iránt. A gonoszúzó zajcsapás emlékei élnek napjainkban, amikor vidáman, trombitával, petárdákkal búcsúztatjuk az óvet.

2. AZ EMBERI ÉLETUTAT KÍSÉRŐ SZOKÁSOK

2/a Születés

Régen a gyermek születése a család ügye volt, a szülés is a ház falain belül zajlott. Bábaasszonyok vezették le a szülést és látták el az újszülöttet. A család nőtagjai figyelemmel kísérték a terhes menyecskét, kívánságait igyekeztek teljesíteni.

Az asszonyok a mutakozó jelek alapján igyekeztek megjósolni a születtendő gyermek nemét. Úgy tartották fiú lesz, ha az utolsó időben hegyes a terhes nő hasa, ha elől van a teher, ha nem májfoltos az arca, ha mindig savanyúkáposztát akar enni, ha jó étvágya van, és ha nem hány. Lánygyermek lesz, ha a várandósnak az utolsó időben lapos és széles a hasa, ha májfoltos az arca, és ha gyakran hány.

A terhesség ideje alatt több tilalmat kellett betartani. A menyecskét ilyenkor az ura sem verhetette meg, mert az ütés nyoma meglátszana a gyereken.

Az első világháború idején és azt követően az általános elszegényedés következményeként kezdődött a legalapvetőbb orvosi és egészségügyi ismereteket nélkülöző magzatelhajtás. Bűnnek tartották, igyekeztek titokban tartani még akkor is, ha a beavatkozás halállal végződött.

A nagycsaládok száma az 1920-as évektől csökkent, egyre kevesebb lett a gyerek, sőt feltűntek az egykék is. A vagyonos gazdáknál azért, hogy ne aprózódjon el a vagyon. A csökkenő születési arány napjainkig tart.

Az 1930-as évekig az asszonyok otthon születték gyermekeiket. A szülés színhelyéül a ház legszebb szobáját jelölték ki. A szülés ideje alatt csak a menyecske anyja tartózkodhatott a szobában a bábaasszony vagy a szülésznő mellett. Miután rendbe tették az anyát és megfürösztötték a babát, bemehettek a családtagok. A szülőotthon megnyitása után fokozatosan megszűnt az otthoni szülés.

A csecsemőre és az anyára a hiedelem szerint számtalan veszedelem leselkedett. Amíg nem keresztelték meg a gyermeket, nem vitték sehová, nehogy megverjék szemmel. Az anya nem hagyhatta magára, nehogy kicseréljék.

2/b Keresztelés

Az elmúlt évszázadokban, a nagy gyerekhalandóság idején a vallásos emberek az újszülöttet igyekeztek mielőbb megkeresztelni. A csecsemőt halála esetén keresztelés nélkül nem temethették el keresztényhez méltóan, egyházi szertartással. Ha megkeresztelt csecsemő halt meg, azt tartották, angyallá vált.

A kereszteléshez tartozik a névadás. A névválasztásnál sokan kapták az apa, a nagyapa vagy a keresztapa (leánygyermek esetén az anya, nagyanya vagy keresztanya) nevét, vagy azt a nevet, amelynek napján született.

A keresztelés szertartását követően a templomból hazamenet a keresztszülők és a rokonság ünnepi ebédre vettek részt.

Régen a legkedvesebb rokont vagy a legjobb barátot választották komának, komaasszonynak (keresztszülőnek). A komák egymás gyerekeit is keresztelték. A kiválasztás fontos volt, hiszen nem csak a keresztelésnél volt szerepe, hanem jóval később, házasságkötéskor is, ugyanis hagyományosan a keresztapa töltötte be a násznagy szerepét.

2/c Házasságkötés

A házasság célja a családalapítás. Azt tartották az élet rendjének, hogy amikor eljön az ideje, meg kell nőszülni, illetve férjhez kell menni.

Lakodalmakat a farsang időszakában és húsvét után május végéig, valamint a kukorica betakarítását követően Katalin-napig tartottak. A lakodalom az első világháborút megelőző időben valamelyik hétköznapi kezdődött, ha három napig tartott is, nem zavarta a vasárnapi szentmiséket. Az követően került szombati napra az esküvő és a lakodalom.

Az 1930-as évekig erénynek számított a korai házasság, a lányok már 16 éves korukban férjhez mehettek és szülhettek gyermeket. A hagyományörző családoknál először mindig az idősebb lánynak kellett férjhez menni.

A legények többsége a katonáskodás után nősült, de ha egy gazdag lány kínálkozott, azt nem volt szabad elszalasztani, legyen segítség szülei házában, míg ő a katonaságát tölti.

A legények és a nagylányok többsége már gyermekkorától ismerte egymást, a közelebbi ismerkedési alkalmak a paraszti munka fázisaihoz, a különféle rendezvényekhez (fonó, vásár, búcsú stb.) és a kocsmái táncmulatságokhoz kötődtek. A táncmulatságba a lányok csak az anyjuk kíséretében mehettek. A személyes vonzalmak odavezettek, hogy a legény – miután közölte, hogy komoly a szándéka – meghatározott napokon eljárhatott a lányos házhoz. Vacsora után volt szokás menni, tíz órakor távozni. A legény csak a szülők jelenlétében beszélgethetett a lánnyal, de távozáskor a lány kikísérhette a legényt.

A párválasztás szempontja volt az azonos nemzetiség, az azonos vallás és a vagyoni helyzet. A ritka kivételek földúlták a család békéjét, az ellenszegülő fiatalokat általában kitagadták. Ha a bácsalmási fiatalok vidékre nősültek vagy mentek férjhez, akkor is az etnikumon belüli házasság kötelezősége, az azonos vallás és a vagyoni helyzet érvényesült.

A vőlegényjelölt a szüleivel ment lánykérőbe, amelynek legfontosabb mozzanata az anyagi kérdések megbeszélése volt. Az eljegyzés régen nem volt divatban, a fiatalok a plébániai és községközi beiratkozás idejétől számítottak jegyeseknek. A pap három egymást követő vasárnapon a templomi szószékről hirdette a megkötendő házasságot, hogy aki házassági akadályról tud, jelenthesse.

A templomi kihirdetés érvényes jellegű napjainkban is.

Régen házagnál, az 1920-as évektől a módosabb családok kocsmákban, vendéglőkben tartották a lakodalmakat. A költségeket a meghívott vendégek arányában fizették.

A házasságkötés szokáskörének sokirányú végrehajtásában a vőfélyek külső segítők, a lakodalmak ceremóniamesterei voltak. Tevékenységüket a több változatban kiadott vőfélykönyvek segítették. A verseket a vőfélyek gyakran módosították a helyi és alkalmi

követelményeknek megfelelően. A németek nem fogadtak külső vőfélyt, a szerepet rokon férfiak látták el.

Az ünnepélyes és szertartásos tisztségek viselői: a násznagyok (a menyasszony és a vőlegény esküvői tanúi), a koszorús legények és a nyoszolyólányok (koszorúslányok).

A lakodalmak fontos kísérőjelensége volt a sajátos, nemzetiségtől függő zene, a tánc és az ének.

Az első világháború után vált szokássá az éjféli felkontyolást követően a táncpénz adása, amelyet napjainkban menyasszonytáncnak neveznek.

Bunyevac lakodalom

A bunyevác lakodalmi szokások abban különböztek, hogy a lány kikérése a legény anyjának volt a tiszte. Ennek szimbolikus tárgya az arany- vagy ezüstpénzzel tűzdelt alma volt, amelynek elfogyasztása a kéretés sikerét, visszaküldése az elutasítást jelentette.

Rendkívül gazdag volt a menyasszony hozománya, amelyet az esküvő előtt szállítottak a vőlegényes házba, ahol a lakodalmat tartották. (A lakodalom az 1920-as évek végétől a bunyevácoknál is átkerült a vendéglőbe.)

Az esküvő után a vőlegényes házban szertartásosan fogadták, és gazdagon megajándékozták a menyasszonyt. Az esküvőre kapott különféle ajándék és a pénz az újasszony tulajdona lett.

Német lakodalom

Az első világháború előtt időkben és röviddel azután is az volt a szokás, hogy a kihirdetés első vasárnapján a vőlegény a menyasszonyhoz, a kihirdetés második vasárnapján a menyasszony a vőlegény családjához ment ebédre. Délután rövid látogatást tettek a keresztszülőknél, felkérték őket, hogy legyenek esküvői tanúik (násznagyok). A keresztszülők után a nagybácsikat és a nagynéniket hívták meg.

A rokonsághoz tartozó jó fellépésű férfiak voltak a *lakodalomba hívók* (vőfélyek). Tarka selyemszalagokkal díszített kalapban, szalagos vőfélybottal, egy kulacs vagy egy üveg borral sorra járták a rokonokat, barátokat, mindenütt elmondták az esküvőre hívó rigmusokat.

Az esküvőt megelőző estén tartották a leánybúcsút. Ekkor a fiatalok, a menyasszony és a vőlegény, valamint a koszorúslányok és a vőfélyek a vendéglőben találkoztak. Itt mindenki párt választott magának. A lányok *csokrétát* kötöttek és a vőfélyüknek adták. Vacsora és azt követően tánc volt a leánybúcsú befejezése.

Az esküvő napján a vőlegényes háznál gyülekezett a násznép, és együtt mentek a menyasszonyért. A jókívánságok és köszöntők után a vőlegény a menyasszony szüleitől *kikérte* lányukat. Az *igen* választ követően a zenészek a *Schön ist die Jugend* című, a házasodók zeneszámát játszották. Ezután egy rokongyerekek székre állt, és elmondott egy-két lakodalmi rigmust, amelyet a szüleitől vagy nagyszüleitől tanult.

A lakodalmas menet a templomba indult. Elöl a gyerekek, azután a vőfélyek a koszorúslányokkal, majd a menyasszony keresztapja kíséretével, a zenekar, az asszonyok, utánuk a vőlegény a keresztapjával és végül a férfiak. A két nászasszony és a két nász - a vendégek iránti tiszteletadás jeléül - a nők és a férfiak között haladtak a menetben. Amikor a templomba értek, megszólalt az orgona, a keresztapák a házasulandókat az oltárhoz vezették. Nászmisével eskették a fiatalokat, akik az oltárlépcsőre térdeltek: a menyasszony balról, a vőlegény jobbról. Az esketés és a mise után a pap a főbejáratig kísérte az ifjú párt, ő gratulált elsőként nekik. Az esküvő után az ifjú pár haladt a menet élén, utánuk a gyerekek, a vőfélyek és a koszorúslányok, a zenekar és a férfiak következtek, a sort az asszonyok zárták. Az új házasok a vendéglőbe érve fogadták a jókívánságokat.

A vagyoni helyzettől függött, hogy a lakodalom délelőtt vagy délután kezdődött. A gazdagok lakodalma már az ebédrel, a közép- és kisparasztok lakodalma azonban csak vacsorával kezdődött.

Minden lakodalomban volt húsleves, főtt hús, torma, paradicsommártás, majd paprikás, sült hús, tejberizs befőttel és végül torta. Volt két napig tartó lakodalom is, a második napon savanyú levest és húsos savanyú káposztát adtak ebédre.

2/d Temetkezési szokások

A halállal és a temetéssel kapcsolatos bácsalmási szokásokat napjainkban is őrizzük. Az egyházi temetés menete és mozzanatai a régi szokásokhoz igazodnak.

Régen a vallásos emberek a haldokló mellett gyertyát gyújtottak, a házhoz hívták a papot, aki a haldoklót felkészítette a halálra és fölalta az utolsó kenetet.

A halottat a mosdatás és öltöztetés után a parasztház „tisza” szobájában ravatalozták fel, ott, ahol az emberi élet nagy fordulóinak szokáscselekményei zajlottak. A koporsót székekre állították, lábbal az ajtó felé. A koporsó mellé szenteltvizet tettek és két nagy gyertyát gyújtottak. A halott összekulcsolt kezére rózsafüzért tekertek. Az elhalálozás estéjén virrasztottak, amelyen a családtagok vigasztalására a rokonok, hozzátartozók, szomszédok vettek részt. Felváltva imádkoztak, énekeltek a halott mellett. A másik szobában étkezés közben a halotról beszélgettek.

A virrasztást követő napon volt a temetés. A pap és a kántor, valamint a gyászolók a házhoz jöttek. A ravatalnál végzett szertartás után leszögezték a koporsót, amelyet négy halottvivő a házból kihozott, és az udvaron lévő Szent Mihály lovára helyezett. A legközelebbi hozzátartozók hangos sírása közepette folytatta a pap a szertartást, majd a kántorbúcsúztató következett. Ennek befejeztével a koporsót a csukott, díszes, fekete halottaskocsiba helyezték és elindult a menet a temetőbe. Ekkor kondult meg a templom harangja. Amikor a temetőhöz értek, a temetőcsősz a kápolna harangját szólaltatta meg.

Az 1930-as évektől a halottat nem otthon, hanem a temetőkápolnában ravatalozzák fel. (Az 1970-es években külön ravatalozó épült azok számára, akiket nem egyházi szertartással temetnek el.)

Ha gazdag és tekintélyes család hozzátartozója hunyt el, a fűvőszenekar vagy a dalkör gyászműsorral vett részt a temetésen.

A katolikus egyház élő hagyományai szerint a pap a temetőkápolnában végzi a halottat búcsúztató és áldó szertartást, és a hozzátartozók akarata szerint történik a kántorbúcsúztató. A búcsúztatók a halott nevében íródnak, s így fokozottabb a hatásuk. A búcsúztatóknál az élő hozzátartozók szigorúan meghatározott sorrendben következnek egymás után: szülők, házastárs, testvér, a gyerekek kor szerint, nagyszülők, unokatestvérek, sógorok, komák, keresztszülők, bérmaszülők, barátok, szomszédok.

A temetési menet hagyományos sorrendjében első az elhunyt fakesztje, amit a sírjára tűznek, valamint a halottas lobogók. A zászlók után haladtak a férfiak egy csoportban, őket a koszorúkat vivők követték. A pap és a kántor a koszorú után haladt. Mögöttük vitték (tolták a kerékkel ellátott) Szent Mihály lovát a koporsóval. A koporsót a legközelebbi hozzátartozók követték: a házastárs, a szülők, a gyerekek, a legközelebbi rokonok. A menetet az asszonyok és a gyerekek csoportja zárta. A temetés a sírba tétel szertartásával zárul. A koszorú, virágok elhelyezése után történik a részvétnyilvánítás.

A temetés után szokás volt halotti tort tartani. Napjainkban ez csak megemlékező családi összejövetel.

A régi hagyományok szerint az elhunytat illendően meg kellett gyászolni. A gyász ideje alatt a nők fekete ruhában jártak. A legközelebbi családtagok esetén a gyász időtartama egy év volt, távolabbi családtagok esetében hat hét.

3. EGYÜTT ÉLŐ NEMZETISÉGEK A RUDICS TELEPEN

Az 1920-as földreform rendelkezései alapján Bácsalmáson 536 rászorultat juttattak házhelyhez, köztük azokat a föld nélküli, magyar, német és bunyevác fiatal házасokat, akik az Alvégén kaptak telkeket.

A település Alvégnek nevezett déli részén, Almás vasúti megállótól délre két új utcát nyitottak, amelyet volt birtokosáról Rudics-telepnek neveztek.

Albert Antalné Délity Mária visszaemlékezése és adatgyűjtése alapján vált ismertté az itt élő családok életmódja, sorsa.

3/a Lakóházak és berendezésük

Az egy szoba-konyhás kis házak vert falból és vályogból épültek. A tetőt cseréppel fedték, de a padlózat még földes volt. A szobában lévő kemencét a konyhából fűtötték. Két kis ablak nyílt az utcára, egy az udvarra. A belső falakat kezdetben fehérre meszelték, később jött divatba a színes, mintás festés, a pingálás. Az ablakokat és az ajtókat barnára vagy sötét-sárgára festették, a ház utcai falát általában alul barnára, felül világossárgára meszelték.

A szoba két oldalfala mellett a sarkokban egy-egy ágy volt, köztük asztal, körbe székekkel. Az ágyak fejénél a falon üvegezett barna keretben színes szentképek függtek, középen, a két ablak között feszület, az ajtóbejárat mellett pedig szenteltvíz-tartó volt. A szoba berendezéséhez tartozott a bölcso, valamint a fiókos szekrény - a németeknél *sublót*, a bunyevácoknál *doláf* -, amelyben az ágyneműt és a ruhaneműt tartották. A sarokban lévő kemence és a fal közötti kuckóban télen a gyermekek játszottak és melegedtek. Legtöbb esetben a kemencének padkája is volt, amire birkabőrt vagy textilt terítettek, ezen ültek a felnőttek. A házak szobáiban is volt tűzhely, télen itt főztek, mert a nyitott, gangra nyíló konyha nagyon hideg volt.

A szoba ablakaira és az ajtóra azonos világos, könnyű anyagú, csipkével vagy fodorral díszített függönyt akasztottak, az asztalt és az ágyakat vékony gyapjúsálból készült háziszőttel terítve takarták le. A takarók barna, sötétsárga, piros és zöld színek kombinációjával készültek.

Az ágyakban lévő, kenderfonalból készült háziszőtt szalmazsákokat szalmával vagy kukoricacsuhéval tömték meg. Kék vagy rózsaszínű aprókockás vászon ágyhuzatot használtak, de volt minden családnak fehér slingelt ágyneműje, amelyet azonban csak a gyermekágyas, a beteg, vagy a megkülönböztetett vendég számára húztak fel. Az ágyneműt minden mosáskor kékítették és keményítették, mángorolták, vagy paraszas vasalóval vasalták.

Az ágyazásra külön tanították a lányokat. Használat után fel kellett rázni a szalmazsákokat, amelyet rongypokróccal takartak le. Erre került a slingelt fehér lepedő, amelynek a széle az ágytakaró alól kilátszott. A két párnát és a nagy dunnát úgy kellett elrendezni, hogy ne érjenek a nyirkos falhoz. A seprő nyelével igazították teljesen simára a letakart ágyat, amelynek a tetejére a slingelt lepedővéggel azonos mintázatú kispárnát helyeztek.

Slingelt terítővel takarták le a sublótot is, erre tették a gyertyatartót, az imakönyvet, a bekeretezett fényképeket, a poharakat és a szép csészéket. Általában az egyik csészében tartották az aprópénzt.

A konyha berendezéséhez tartozott a beépített tűzhely, az asztal, amelynek nagy, kihúzható fiókja volt, a székek, a falon ruhafogas és polc (stelázi), amelyen az edényeket helyezték el. Az asztal fiókjában tartották az evőeszközöket és a kenyérruhába csomagolt kenyeret.

A gyermekek születése után egyre szűkebb lett a szoba, ezért ágyat raktak a konyhába is. Rövidesen minden házhoz építettek kamrát, sertés- és tyúkólt, néhol kiskonyhát. Az udvar első részében virágos kertet alakítottak ki, egy részt elkerítették a baromfiaknak, a többi veteményes volt.

3/b Dolgos hétköznapiak, szegényes ünnepek

A Rudics-telepen a különböző anyanyelvű - magyar, német, bunyevác - családok vegyesen laktak, szegénységükben azonban azonosak voltak. Arrafelé azt tartották: „*Első rokon a szomszéd, csak utána a többiek.*”

Az itt élőknek kezdetben nem volt saját földjük, nagygazdákhoz és a Teleki grófi birtokra jártak dolgozni. A bunyevácok a bunyevác, a németek a német, a magyarok a magyar gazdákhoz, akik anyanyelvükön beszéltek napszámosaikkal. A grófi birtokra vegyesen jártak mezőgazdasági munkára. Aratáskor, csépléskor „bandában” jártak dolgozni. A „bandagazda” az egyik jól számoló, jó írású férfi volt, ő válogatta és ellenőrizte a munkásokat. A nagy munkák idején a gazda tanyájának, illetve a major istállójában vagy a fészerben aludtak, csak hét végén mentek haza.

Az asszonyok ellátták a háztartást. Aratás és cséplés idején ebédet vittek családtagjaiknak. A telepen sokáig egyetlen kút volt, onnan hordták a vizet főzéshez, mosáshoz és az állatok itatására.

Amíg nem volt gyerek – vagy már felcseperedett – az asszonyok is részt vettek az aratásban, kapálásban, kukoricatörésben. Időnként a gazdag családoknál napszámért dolgoztak, mostak, meszeltek és tarhonyát készítettek. Ilyenkor a 8-10 éves kislányok ellátták a háztartást, megfőzték az egyszerű ételeket, a tarhonyalevest, a paprikás-krumplit, megettették a jószágot, megfejték a kecskét, vigyáztak kisebb testvéreikre.

Ha az asszonyok nem mentek dolgozni, és elkészültek a ház körüli munkával, kiültek a ház elé beszélgetni. Közben figyelték a játszadozó gyerekeket, vigyáztak a baromfiakra, melyek napközben az utcán voltak. A kotlós lábát madzaggal egy téglához kötötték, hogy ne csavarogjon el, vizet, darát raktak mellé, a csirkék ott csipegettek.

Télen a férfiaknak az állatok etetésén és almozásán kívül nem volt rendszeres munkájuk, esetleg nádat vágtak vagy havat lapátoltak. Tüzelőjük nem nagyon volt, ezért a hideg téli napokat két-három szomszédos család együtt töltötte. Az asszonyok foltoztak, kézimunkáztak, a gyerekek játszottak, a férfiak beszélgettek, kártyáztak, ugratták egymást. A soros család jól befűtött a kemencébe, ha kellett kétszer is. A többiek otthon csak estefelé, hogy meleg legyen, mire hazamennek vacsorázni és aludni. Másnap, az állatok ellátása és reggelizés után a következő szomszédnál jöttek össze.

A családi és a nemzetiségi szokások tovább éltek a Rudics-telepen. Például disznóvágáskor a bunyevácok a leszúrt sertést a földre tett ólajtón, vagy deszkán bontották fel, a béltisztítást az asszonyok végezték. A német szomszédok a leszúrt állatot két hátsó lábánál fogva felkötötték a rémfára, és úgy hasították föl, a béltisztítást nem az asszonyok, hanem a böllér végezte.

A bunyevác gyerekek *Fájjen Iszus!*-szal köszöntek a bunyevácoknak, *Dicsértessék!*-kel a magyar és a német felnőtteknek.

A bunyevác és a német fiatalok külön kocsmákba jártak táncolni, a bunyevácok farsang idején prélót rendeztek.

A bunyevác asszonyok bokáig érő szoknyát, csípőig érő egyenes blúzt és a blúz anyagából készült kötényt, fejkendőt és kis sarkú cipőt vagy papucsot, hidegben gyapjú vállkendőt hordtak. Szerették az aranyat, a szegényeknek is volt arany fülbevalójuk. A férfiak bricsesz nadrágot, mellényt és zakót, csizmát, otthonra és dolgozni papucsot, nyáron kalapot, télen báránybőr sapkát és mellényt (*mikádo*) viseltek.

3/c Gyermekáldás

Az otthont teremtett fiatal házasságoknál rövid időn belül sok gyerek született. A gyermek születésekor a rokonok tyúkhúsleves, paprikást, kelt kalácsot, bort és egy kevés pálinkát vittek az anyának, hogy mielőbb felépüljön és legyen teje a szoptatáshoz. Ez általános szokás

volt. A bunyevácok *babiná*-nak nevezték. A sokadik gyermek születésekor azzal biztatták egymást, „*Ha az Isten báránykát ad, ad majd legelőt is!*”

A gyermek általában a szülő, nagyszülő, keresztszülő nevét kapta, de sok esetben azt a keresztnévet adták, amelyik névnapon vagy annak közelében született. Keresztszülőt a rokonságból vagy az azonos nemzetiségű baráti körből választottak, annak ellenére, hogy jó viszonyban voltak a német szomszédokkal. Ez érvényesült a bérmaszülők és az esküvői tanúk választásánál is.

Az újszülött lánygyermek keresztelőre rendszerint arany fülbevalót kapott ajándékba. A bunyevácoknál szokás volt, hogy fémpénzt, a gazdagok arany pénzt (*dukát*) tettek a csecsemő pólyájába.

A különböző nemzetiségű gyerekeket öltözetük alapján nem lehetett megkülönböztetni, hasonló ruhában jártak hétköznapi és ünnepnap. Az iskolában magyarul tanultak, és az utcán, játék közben is magyarul beszéltek. A szülők anyanyelvükön szóltak, beszéltek gyermekeikhez, amit a többi gyerek is hallott és rövidesen megértett. A gyerekek így könnyen megtanulták egymás nyelvét.

A kislányok és a fiúk együtt játszottak, játékaik nagy részét maguk vagy a szüleik készítették. A fiúk rongylabdával labdázta, vagy princiztek, métáztak. Télen drótot erősítettek egy lécdarabra, ezzel csúszkáltak a vasút melletti gödör jegén. Esős időben tarka babokkal játszottak és gombfociztak. A lányok rongybabákkal játszottak, babaruhákat varrtak, sántaiskoláztak, kötelelet ugráltak és labdázta.

A Rudics-telep lakóközössége 1946-tól folyamatosan megváltozott. A németeket kitelepítették, a fiatalok ipari városokba költöztek vagy Bácsalmás más részén építkeztek. A régi lakosok közül az idősek halálukig maradtak a telepen. Az új lakók a régi kis házakat kibővítették, felújították és közművesítették, a telep arculata megváltozott.

VII. Népművelés, társasági élet, egyesületek Bácsalmáson

A 19. század végén kezdődő nagyarányú gazdasági fellendülés és a járásközponti szerepkör megváltoztatta a helyi társadalom életét. Növekedett a szellemi foglalkozásúak, az iparban, a kereskedelemben dolgozók száma, kialakult a polgári réteg, mely pezsdítően hatott a település szellemi életére. Ebben az időben alakultak meg az első egyesületek, helyi nyomda működött és 1908-ban megjelent Bácsalmás első hírlapja.

A polgárság és a középosztály minden rétege létrehozta a maga társaskörét, egyesületét, amelyben ötvöződött a kulturális, a vallási és az érdekképviselet a helyi politikai tevékenységgel.

Az egyesületek aktorai a köztisztviselők, az egyház papsága, a tanítók, tanárok, de orvosok, ügyvédek is fellelhetők soraikban.

A társas élet színterei a vendéglők és a szállodák bérelt különtermei voltak, ahol helyet kaptak az egyesületi könyvtárak is. Az első világháború és a szerb katonai megszállás idején nem működtek, 1923-tól kezdték meg újra tevékenységüket, és új egyesületek is alakultak.

A két világháború közti időszakban az iskolán kívüli népművelést csaknem teljesen az egyesületeken belül, illetve ezek közreműködésével végezték. Az egyesületek egy része igyekezett a politikától elhatárolva működni, más részük a központi eszméket nyíltan zászlajára tűzve, az érzelmi ráhatás eszközeivel végezte népnevelői tevékenységét.

A Kereskedők Egyesülete, az Ipartestület és a Tomori Pál Cserkészcsapat kivételével az egyesületek díszelnökeivé, elnökeivé választották a mindenkori világi és egyházi hatalom képviselőit. Az egyház több ifjúsági egyesületet szervezett, és ténylegesen irányította a közösségeket.

A hatalom időnként adminisztratív eszközöket is igénybe vett a revizionizmus központi eszméjének érvényesítésére. Nem működhetett szervezeti keret nélkül a bunyevác ifjúsági színjátszó kör, és több különálló egyesületet megszüntettek, illetve tömörítettek a MOVE helyi szervezetébe.

A községi előjáróság 11421/1943. számú, október 4-én kelt jelentése szerint az alábbi közművelődési egyesületek működtek 1943-ban Bácsalmás területén:

Bácsalmási Uri Casino, Rákóczi út 5.

Bácsalmási Bortermelők Egyesülete és Polgári Casino, Szent János u. 13.

Hadirokkantak Egyesülete, Rákóczi út 29.

Bácsalmási II. Alsó Polgári Olvasókör, Kossuth u. 103.

Bácsalmási Kereskedők Egyesülete, Rákóczi út 5.

Felső Polgári Egylet, Sas u. 29.

Bácsalmási II. Felső Olvasóegylet, Kossuth u. 5.

Bácsalmási I. Teleki szőlőbeli Olvasó Egylet, Teleki szőlők 61.

I. Szőlőbeli Olvasókör és Bortermelő Egylet, Pusztakunbaja 62.

Őszőlőbeli Olvasókör, Őszőlők 20/b.

Bácsalmási Polgári és Gazdakör, Gróf Széchenyi u. 54.

Bácsalmási Népképző Egylet, Rákóczi út 32.

Bácsalmási Ipartestület, Kézműves u. 32.

Római Katolikus Legényegylet, Gróf Széchenyi u. 51.

Magyarországi Németek Szövetsége bácsalmási csoportja, Rákóczi út 19.

MOVE Társadalmi és Sportegyesület, Rákóczi út 28.

Bácsalmási Levente Egyesület, Rákóczi út 28.

Bácsalmási Dobokanagyjárási Olvasó és Gazdakör, Dobokanagyjárás 100.

579. számú Tomori Pál Cserkészcsapat, Gróf Széchenyi u. 57.

KALOT (Katolikus Agrárfiújsági Legényegyletek Országos Testülete helyi csoportja),

Gróf Széchenyi u. 51.

1. CSERKÉSZCSAPAT

1927. július 10-én avatták az első, 11 főből álló cserkészőrsöt, amelynek szervezője és őrsparancsnoka Lotterhof Antal volt. (Felső-Bácska, 1927. 07. 14. 1.p.)

1929 januárjában a Magyar Cserkész Szövetség intéző bizottsága bejegyezte és jóváhagyta a bácsalmási 579. számú Tomori Pál cserkészcsapat működését, amelynek parancsnoka Szabó D. Béla tanító lett.

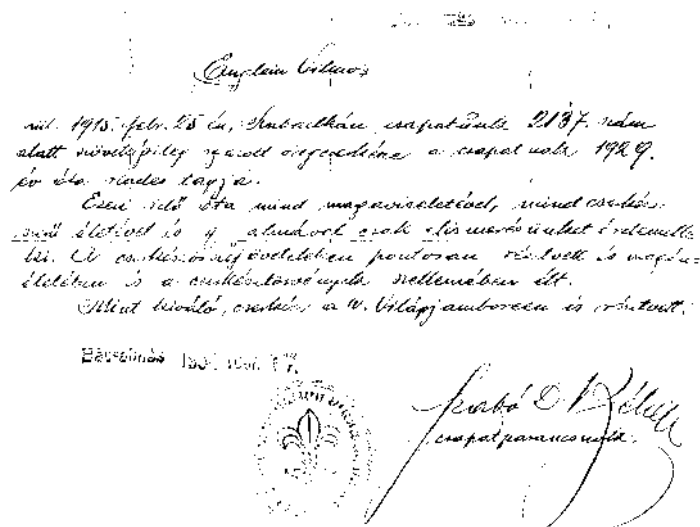
A cserkészcsapat

(A felvétel 1929. augusztus 20-án készült)

Az 1930-as években közel száz tagja volt már a csapatnak. 1932-ben alakult meg a „Bácskai öregcserkész-raj”, 1934. február 25-én a Bácsalmási Szőlők területén alakult cserkészrajt avatták, 1935-ben pedig megszervezték a „Cserkészszülők, Hozzá tartozók és Cserkészbarátok” testületét.

1939 őszén tagtoborzó felhívás jelent meg a sajtóban:

„Jelentkezhet minden 18 életévet be nem töltött keresztény ifjú, aki a leventekötelezettségen felül nemzetvédelmi munkát óhajt vállalni. Ebben az évben a munkásifjakon kívül a mezőgazdasági középiskola és a polgári fiúiskola növendékei külön diákrajt alakítva lesznek a Tomori cserkészcsapat tagjai. Az ő foglalkozásuk szombaton délután van. A munkásifjak (irodisták, iparosok, kereskedők, földművesek) csütörtök este tartják összejövetelüket. A csapat fenntartására egy évre mindössze egy pengőt kell fizetni. A csapat tagjai arcképes igazolványt kapnak. A szombaton este tartott

Englein Vilmos öregcserkész igazolványa

Kehl Ádám cserkész igazolványa

repülőmodellezés, rövidhullámú rádiózás, vagy vöröskeresztes munkában minden cserkész ingyenesen vehet részt... Az elemi fiúiskola tanulói a kiscserkész-csoportba jelentkezhetnek. (Felső-Bácska, 1939. 10. 27. 3.p.)

A bácsalmási cserkészek rendkívül gazdag és széles körű ismeretterjesztő, műkedvelő, természetjáró és sporttevékenységet végeztek, amelyről a Felső-Bácska rendszeresen tudósított.

Az egyéni művelődést szolgálta az őrök könyvtára és a több száz kötetből álló csapatkönyvtár. A kötelező egyéni művelődési tevékenység mellett a cserkészeknek vetített diafilmes történelmi, honismereti, irodalmi, művészeti ismeretterjesztő előadásokat tartottak. Az előadásokat a cserkészek jelenetei, monológjai, szavatai színesítették.

Az iskolán kívüli népművelési bizottság a cserkészotthonban különféle tanfolyamokat rendezett. 1933-ban nyelvtanfolyamot indítottak, a kurzusokon angol, francia, német, szláv nyelveket tanítottak. (Felső-Bácska, 1935. 12. 20. 4.p.)

A cserkészek a helyi műkedvelők, valamint Mojzes Ferenc csapatlelkész segítő közreműködésével több műsoros rendezvényt tartottak. 1930. június 29-én tábortúzi ünnepségükön mutatták be a Hadifogoly című színművet. 1931. június 4-én egy helyi öregcserkész Pozsony kardja című két felvonásos irredenta darabját adták elő. 1932. február 9-én tartott farsangi műsoros rendezvényen a kabarétréfák és paródiák, valamint az ének- és hangszerszólók mellett a kamarakórus és a koncertzenekar is fellépett.

Márciusban a legjobb helyi műkedvelők közreműködésével az országos cserkésztalálkozó javára rendeztek hangversenyt. A műsor néhány száma: Beethoven: Isten dicsősége (kórus), Vara: Szerenád (vonós kvintett), Baumann: Mignonetta, Vincze: Szép vagy, gyönyörű (zenekar), Mécs László: Hiszek a vérszerződésben (szavalt).

1932. április 17-én Gárdonyi Géza A bor című népszínművét adták elő.

A hagyományok felelevenítéséről is tudósított a sajtó:

„A bácsalmási Tomori cserkészcsapat Jézus Szíve apródjai az adventi estéken régi alföldi betlehemes játékot mutatnak be a község jó keresztény házainál. Az érdekes, több száz éves verses játék a mai kivesző eredeti magyaros népszokást újítja föl. A cserkészek munkáját mindig megbecsülő közönség bizonyára szívesen fogadja néhány percre a kis regősöket, akiknek ajkairól a nép Krisztusváró igéi hangzanak el a karácsonyi időszakban.” (Felső-Bácska, 1932. 04. 21. 2.p.)

Az 1933-as év első fele a világtalálkozón való részvétel előkészületeivel telt el. Több egyesület ajánlotta fel rendezvényinek tiszta bevételét a cserkészek javára. Saját rendezvényeik is ezt a célt szolgálták.

Február 5-én az öregcserkészek az ismert női műkedvelők közreműködésével Lukács István Az Úr keze című népszínművét adták elő a legényegylet nagytermében. A bevezető beszédet Szabó D. Béla tartotta, az előadást Székely Sándor rendezte.

(Felső-Bácska, 1933. 02. 09. 2.p.)

Az Úr keze című népszínmű szereplői

Tokodi József, Kerényi Illés, Bohner Antal, Tokodi István, Gömzsik Péter, Unyi Ilonka, Barth György, Kráľity Róza, Weiner Péter, Abrámovics Erzsébet, Egrényi J., Marosi Gyula, Stábl János, Steinhard Katalin, - Schütz Antal, Matkovics Adél, Fleckenstein Lőrinc, Becker Boriska, Matkovics János, Csovcics Ágnes, Wachtler Mariska, - Gombor Ferenc, Kovács testvérek, Czimmer Imre

Május 7-én számos közreműködővel Mosolygó ifjúságunk címmel rendeztek vidám estet, amelyen Piry János cserkésztsízt konferált. (Felső-Bácska, 1933. 05. 04. 6.p.)

1933. augusztus 4-én ötvennégy nemzet huszonhatezer cserkészének felvonulásával Gödöllőn nyílt meg a IV. világ-jamboree, amelyen részt vettek és sikeresen helytálltak a bácsalmási cserkészek. Vecsey József felvidéki festőművész a Csodaszarvas üldözését ábrázoló alkotását adományozta a csapatnak. Érdemeik elismerésül öt napot tölthettek Budapesten, megtekinthették a főváros nevezetességeit. Az utolsó napon, augusztus 20-án *„zászlódsízbén vonultak fel a Szent Jobb körmenetbén, mint egyetlen vidéki cserkészcsapat, este a pazar tűzijáték megtekintésével”* zárult a pesti program. (Bajai Újság, 1933. 08. 25. 2.p.)

Szabó D. Béla, a cserkészcsapat vezetője az országban elsőként hozta létre azt a gyűjteményt, melyet a Magyar Cserkészszövetség Országos Elnöki Tanácsa Délvidéki Cserkész Múzeum név alatt igazolt. A gyűjtemény a világtalálkozókön készült nagyított fényképekből, angol, dán, francia és más országok cserkészcsapataitól kapott emléktárgyakból, valamint természetrajzi és néprajzi tárgyakból állt. A Nemzeti Múzeum ásvány-, rovar- és lepkegyűjteményt, valamint preparált madarakat ajándékozott a cserkészeknek. 1934. június 3-án a fiúiskola egyik emeleti helyiségében nyitották meg a múzeumot. (Felső-Bácska, 1934. 05. 08. 4.p.)

1935. március 15-én házi ünnepség keretében felavatták otthonzászlójukat. Április 7-én II. Rákóczi Ferenc halálának 200. évfordulója tiszteletére rendezett emlékünnepeken Erdősi Károly Rákócziért című színművét mutatták be a legényegylet nagytermében.

1937-ben a Gyónási titok áldozata, 1938 márciusában a Pécsi diákok című színművekkel léptek közönség elé.

Részt vettek a Magyar Cserkész Szövetség országos irodalmi pályázatán, amelynek első fordulóján második helyezést értek el. A második forduló „Nótafa” pályázatán első díjat nyertek. A cserkészek Szabó D. Béla igazgatótanító szakmai irányításával Kelebiától Hercegszántóig - a helyi községi tanítók segítő közreműködésével - száznál több bácskai népdalt gyűjtöttek, amelyből 76 magyar, 7 német, 12 bunyevác és 6 sokac volt. A pályázatra készített összeállítás a kották és a szövegek mellett a falusi nótafák fényképeit is tartalmazta.

„A derék almási cserkészfiúknak ez az országra szóló győzelme azt jelenti, hogy a falu gyermekei – még hozzá egyszerű munkásifjak – a cserkész munkásságban egy nívón állnak a városi gimnáziumok és más középiskolák képzett ifjúságával, sőt ... több tekintetben még túl is szárnyalták azokat.”

(Felső-Bácska, 1937. 06. 04. 3.p.)

Évenként túrákat és nyári táborokat szerveztek. Portyázásaik során megismerkedtek egy-egy tájegység jellemző néprajzával, művészetével.

1937. július 17-én a cserkészcsapat vezetője és öt tagja – Palatinszky Vilmos és Révész Endre cserkésztsztek, valamint Schütz Antal ácssegéd, Matkovics Antal kereskedő tanonc és Elter Márton magántisztviselő cserkészek – nyugat-európai körútra indultak, hogy részt vegyenek a hollandiai V. cserkész világtalálkozón. A holland határon voltak már, amikor Szabó D. Bélát táviratilag értesítették 14 hónapos kislánya hirtelen haláláról. A csapat nélküle folytatta az utat és vett részt a világtalálkozón, amelyet július 31-én a holland királyné nyitott meg. (Felső-Bácska, 1937. 07. 13. 3-4. p., 1937. 07. 30. 1.p.)

1938-ban a bácsalmási cserkészek megnyerték az első bácskai kerékpáros akadályversenyt, 1939-ben a Pest megyeieket megelőzve első díjat nyertek.

1941 májusában kerékpártúrát szerveztek Szabadkára. A csapatparancsnok, valamint Palatinszky Vilmos és Piry János cserkésztsztek vezetésével 22 tagú csoport vett részt a ferencesek templomában tartott ünnepi szentmisén, majd a városháza előtti felszabadulási ünnepségen. „A bácsalmási cserkészek csapata képviselte az anyaország cserkészét.” (Felső-Bácska, 1941. 05. 09. 1.p.)

1941-ben Szabó D. Bélát kinevezték Bácsalmás hatósági légoltalmi parancsnokának, ami nagy veszteséget jelentett a cserkészmozgalom számára.

2. DALKÖR

Megalakulásáról a Bácsalmási Járás című hetilapban olvashatjuk, hogy a 22 tagú férfikórus – amelyet Huszár Ákos községi aljegyző szervezett és vezetett – 1908 szilveszterén Mélykúton, 1909 januárjában pedig Jánoshalmán szerepelt.

1923-tól a Felső-Bácska rendszeresen tudósított tevékenységéről. Bácsalmási Dalkör néven szervezték újjá, a karnagy teendőket ismét Huszár Ákos vállalta. Tagságának nagyobb része énekelni tudó és szerető iparosokból, tisztviselőkből, tanítókból állt.

1924. március 15-én hazafias költeményekkel, kórusművekkel és történelmi színművel szerepeltek.

November 22-én Zilahy Lajos Süt a nap című színművét adták elő.

„Mindenki erről beszél ma Bácsalmáson... ez az előadás túlnőtt a megszokott műkedvelő színjátékok keretén” - írták a sajtóban. A kitűnő előadást decemberben megismételték.

Szereplői: Szabó D. Béla, Wallis Irén, Róth Ilona, Klopka Júlia, Róth Mária, Csauscher Ilona, Horváth Jenő, Székely Sarolta, Rakonczai Mihály, ifj. Udvardy Sándor, Praefort Kornél, dr. Szommer József, Burger Aurél, Huszár Aranka, Bauer Katalin, Bedits Aranka, Bauer Mária, Somoskövy László és Miletz Aladár. Az előadások bevételét harmónium beszerzésére fordították. (Felső-Bácska, 1924. 11. 28. 2.p, 1924. 12. 12. 6.p.)

HAMBURGI MENYASSZONY

OPERETT 3 FELV. PEKÁR GYULA: KÖLCSONKÉRT KASTÉLY C. VIGJÁTÉKA
NYOMÁN IRTA KULINYI ERNŐ, ZENÉJÉT SZERZETTE VINCZE ZSIGMOND.

Rendező: Dr. Székely Sándor

Karnagy: ifj. Bedits Máté.

Személyek:

Elkel néni	Allopek Ananka	Anthon	Flaenderstein Mária
Elkelletti bácsi	Klopka Júlia	Andchen	Kossuth Annuska
Elkelletti Albert gróf	Somoskövy Rózsa	Klucchen	Udvardy Eszter
Bálint, a fia	Béla Imre	Marietta	Gallum Manciha
Kisbó, az unokatest	Jakab Gyula	Dr. Reinhold fűzfő	Matl Gébor
Juci, az unokatest	Udvardy Eszter	Riadl háziasszony	Uryi Antal
Werner Karmann	Szamos Antal	Linnemaster	Kossuth Gébor
Robbi, a leánya	Majszai Manciha	Esenth Tamás ispán	Matl Gébor
Anka néni, a leánya	Gyimesi Gabriella	Ferka Gyula	Uryi Antal
Geof Dornas	Miletz János	György cigányprímás	Palocsai Sándor
Bácsi Clausen	Konczai János	Rigo, klarinétos	Schmidt Antal

I. felo: Baden-Baden kúszterója. II. és III. felo: Boldogcserekei kastély.

A négyszólamú férfikar repertoárja igen gazdag volt. Évenként hangversenyt rendeztek, több alkalommal vettek részt országos dalos találkozók. Népdal kategóriában 1927-ben országos második helyezést értek el, később is a díjazottak között voltak. Itthon minden jelentős rendezvényen szerepeltek, műsoruk a nemzeti ünnepek fényét, színvonalát emelte.

1929-től Pál Tibor volt a dalkör karnagya, a kórusművek betanításában Bedits (Bédi) Máté volt a segítője.

1930. augusztus 20-án rendkívül nagy sikerrel mutatták be Vincze Zsigmond Hamburgi menyasszony című operettjét. Az előadást dr. Székely Sándor rendezte, karnagya Bedits Máté volt.

1931. május 3-án a Nemzeti Szállóban nagyszabású dalos napot rendeztek. Dr. Elmer Dezső ügyvéd, a Dalkör ügyvezető alelnöke beszédében a magyar dal és az egyesület elért eredményeit méltatta.

„...A tetszéssel fogadott ünnepi szónoklat után a Dalkör magyar népdalokat énekelt. Utána Bóka Imre Végh Lajos Dalünnepen című versének hatásos elszavalásával lépett a közönség elé. A szavalatot a Késő ősz van című egyveleg követte az énekkar előadásában, amelynek egyes számait megismételtette a közönség. Kiss Andor, a Dalkör tagja mély átérzéssel adta elő Baja Mihály Magyar dal című költeményét. A műsor a Himnusz előadásával ért véget s utána reggelig tartó tánc következett. Az énekszámokat Pál Tibor polgári iskolai tanár vezényelte. ... Kár, hogy az intelligencia nagyobb része sem a múltban, sem most nem részesítette a Dalkört olyan támogatásban, hogy az évenként többször is felléphessen a nyilvánosság előtt.”
(Felső-Bácska, 1931. 05. 07. 5.p.)

A Dalkör 1935-ben csatlakozott a Magyar Országos Véderő Egylet (MOVE) helyi szervezetéhez, és azon belül működött.

A Dalkör 1938-ban

Ozward József, Oriold Károly, Prikidánovics Jakab, Palatinszky Vilmos, Schütz Bálint, Péntes János, Friedl Antal - Pajor Károly, Kovács András, Pitz Béla, Francz (Faludi) Gábor, Mendler (Markos) Mátyás, Temesi László, Hecka Pál, Englein Vilmos, Romácz István - Rasztik Bálint, Pálfy János, Pál Tibor karnagy, Kohányi Márton elnök, Mojzes Ferenc káplán, Utczai Balázs, Piszárovits András

3. GAZDAKÖR

A nagygazdák érdekeit képviselő, zárt közösség ritkán lépett nyilvánosság elé. 1923-ban a gazdakör kezdeményezte az emlékmű felállítását:

„A bácsalmási polgári gazdakör vezetősége nemes felhívással fordul a község áldozatkész közönségéhez: a jeltelen sírokban porladó bácsalmási hősök emlékének megörökítésére adjon mindenki minél előbb - minél többet. Most, hogy éppen a község legvagyonosabb rétegét magában foglaló gazdakör önként megmozdult a társadalmi gyűjtés megkezdésére, hisszük, egyesült erővel teljes sikerrel fog befejeződni ez a szép mozgalom.” (Felső-Bácska, 1923. 11. 23. 1.p.)

A Duna-Tiszaközi Mezőgazdasági Kamara közreműködésével 1928. december 8-án a Száhl vendéglőben gazdanapot rendeztek, amelyen részt vett báró Vojnits Miklós országgyűlési képviselő. Koller Oszkár járási főszolgabíró megnyitója után Kemény Szilárd, a kamara titkára és szakemberei tartottak előadást.

1929-ben a Földművelésügyi Minisztérium 152 kötet mezőgazdasági szakkönyvet adományozott a gazdakörnek.

1930-ban tartott tisztújító közgyűlésen a leköszönt Grünfelder János helyére Nitsch Péter községi bírót választották elnökké. Alelnök Wischer Lőrinc, ügyvezető elnök továbbra is Petrekanits Antal, jegyző és könyvtáros Weiner Ferenc, pénztáros Stöckl Mátyás lett. (Felső-Bácska, 1930. 01. 16. 5.p.)

1935. augusztus 11-én Bácsalmáson, a Régner szállodában rendezték meg a bácskai gazdafiatalok vándorgyűlését. Turmezey István főjegyző és Ulrich Tamás gazdaköri titkár üdvözlő beszédei után Ulrich István, Ács Zoltán és Mészáros Mihály tartottak szakmai előadásokat. (Felső-Bácska, 1935. 08. 13. 1-2.p.)

Kölcsönösen előnyös kapcsolat alakult ki a mezőgazdasági középiskola és a nagygazdák között. A diákok rendszeresen látogatták a gazdaságokat, a tanárok a téli időszakban előadói voltak az arany- és ezüstkalászos gazdák tanfolyamainak.

1941 telén dr. Piukovich József országgyűlési képviselő, az Alföldi Zöldmező Szövetség ügyvezető igazgatója tartott előadást a 165 fős gazdakörnek.

A működés utolsó éveiben az elnöki tisztséget ifj. Hónigh Mihály töltötte be.

(A bácsalmási m. kir. Állami Mezőgazdasági Középiskola IV. évkönyve. Szerk. Hámori István. 1942.)

4. A HONSZ ÉS A BÁCSALMÁSI FRONTHARCOSOK CSOPORTJA

A Hadirokkantak Országos Nemzeti Szövetsége bácsalmási csoportja 1930. március 1-jén alakult meg. Elnöknek Kohányi Mártont, alelnöknek Petrekanits Miklóst, jegyzőnek Papp Lajost választották. Az alakuló ülésen részt vett és beszédet tartott Csák Boldizsár, a HONSZ országos főtitkára. (Felső-Bácska, 1930. 03. 06.5.p.)

1933. augusztus 20-án zászlószentelési ünnepséget rendeztek, amelyen dr. Halász Lajos, a HONSZ kiküldötté tartott megindító beszédet. Az ünnepségen a Dalkör és a polgári iskola tanulói adtak műsort. A zászlóanya tisztét Kohányi Mártonné töltötte be. (Felső-Bácska, 1933. 08. 24. 5.p.)

1937-ben alakult meg a Frontharcosok Szövetsége bácsalmási csoportja abból az alkalomból, hogy Bácsalmáson rendezték meg a vármegyei Hősök napját.

1939. január 22-én a szociális helyzetről és a hadigondozásról rendezett járási tanácskozás alkalmából kitüntetésben részesült dr. Péterfia Fülöp főszolgabíró, a HONSZ járási elnöke és Turmezey István főjegyző, a bácsalmási csoport elnöke. Este díszelőadást rendeztek a HONSZ

tagjai tiszteletére, amelyen a Dalkör, Francz (Faludi) Borbála és Ilkaházy József szavalatokkal, valamint a Legényegylet és Leányklub színjátszói szerepeltek.
(Felső-Bácska, 1939. 01. 24. 1-2.p., 1939. 01. 27. 4.p.)

1939. február 20-án a bácsalmási frontharcosok a járás vitézeinek bevonásával nagygyűlést rendeztek. A frontharcosok elnöke, dr. Klingler István köszöntőjét követően vitéz Temessy Ákos ezredes, megyei székkapitány mondott beszédet. Konferált vitéz Szabó Károly, a műsorban a vendéglőadók mellett a helyi dr. Liely Pál szolgabíró szavalattal, valamint Würtz Margit és Szabó Klára tánccal lépett fel.
(Felső-Bácska, 1939. 02. 24. 3.p.)

A HONSZ, a vitézek és a frontharcosok 1940. november 17-én Bácsalmáson rendezték meg a megyei találkozót. Az ünnepség keretében megkoszorúzták a Hősi Emlékművet. A legényegylet nagytermében tartott ünnepségen Turmezey István főjegyző, a HONSZ elnöke mondott beszédet. Az esti műsoron Palatinszky Vilmos, Szabó Mátyás és a mezőgazdasági középiskola énekkara, valamint a polgári fiúiskola szavalókórusa szerepelt. A leventék műkedvelői Csige Károly Levente rózsája című egyfelvonásos színművét adták elő.
(Felső-Bácska, 1940. 11. 08. 2.p., 1940. 11. 22. 1-2.p.)

1941-ben a 240 tagból álló bácsalmási csoport tisztújító közgyűlésén díszelnökké választották Schneider Ferenc esperesplébánost, Halasy Rektorisz Tibor főszolgabíró, Kohányi Mártont, a Hitelszövetkezet igazgatóját és Turmezey István főjegyzőt. Ügyvezető elnök Ilkaházy Lajos, csoportelnök Welchesz Ernő, pénztáros Hinterszehr Márton lett. (Felső-Bácska, 1941. 12. 16. 1.p.)

5. IPARTESTÜLET

Az Ipartestület 1898-ban alakult. 1906-ban már 248 tagja volt, 80 segédet és 83 inast tartottak számon. Rendezvényeikhez a Sztupovszky (később Száhl)-féle nagyvendéglőt bérelték, amelyet 1911-ben bővítettek. Új helyiségüket táncmulatsággal egybekötött ünnepségen avatták fel.

1912-ben 104 kötetes könyvtáruk volt, ez évi közgyűlésükön a tanonciskola létesítésével foglalkoztak. Az egyesület elnöke ekkor Friedl Lajos volt.

A háború és a szerb megszállás után első rendezvényüket 1923. március 15-én a Bácsalmási Sport Clubbal és az Iparos és Kereskedő Ifjak Egyletével közösen tartották. A hazafias ünnepségen az Ipartestület dalárdája szerepelt.

1923. augusztus 5-12. között járási kézműipari kiállítást rendeztek, amelyet Koller Oszkár főszolgabíró nyitott meg. A Dalárda műsorát követően Wachtler Pál ipartestületi elnök mondott beszédet. A díjkiosztó ünnepségen kíséretével részt vett Balku Gyula, Bács-Bodrog vármegye és Baja város főispánja.

1924-től rendszeresen tartottak közhasznú és szakmai jellegű előadásokat, tanfolyamokat és iparos bálakat.

1928. augusztus 26-án zászlószenteléssel ünnepelték az egyesület 30 éves fennállását. A hímezett selyemzászlót báró Vojnits Istvánné adományozta. A rendezvény keretében látványos utcai felvonulást tartottak. A tűzoltózenekarral az élen, a tűzoltók és a levente dísz-szakaszok, valamint a magyarruhás lányok hosszú sorával vonultak a templomba. A szentmise és a zászló felszentelését követően a Száhl vendéglőhöz, az utcai ünnepség színhelyére vonultak. Wachtler Pál ipartestületi elnök köszöntője után dr. Kiss Jenő ügyvéd, ipartestületi biztos tartott ünnepi beszédet, amelyet deiszebéd követett. Este táncmulatságot rendeztek.

Wachtler Pál 1934-ben lemondott elnöki tisztségéről, a testület jegyzője lett. Elnöknek Témun András szabómestert választották meg.

A harmincas években az asztalos, festő, női- és férfiszabó, valamint a cipész szakmákban továbbképző tanfolyamokat szerveztek, a szükséges mintaműhelyeket a polgári fiúiskolában rendezték be.

A bácsalmási iparosok közéleti tevékenységének színtere az ipartestület székháza volt. Az ipartestületen belül kulturális szakosztály működött. A téli hónapokban rendszeresen tartottak kisiparosokat érintő témákban előadásokat, de a rendezvényektől függetlenül is összejöttek baráti beszélgetésre, olvasgatni, kártyázni, biliárdozni.

Az iparügyi minisztérium utasítására 1937-ben a bácsalmási járás területén működő kis létszámú ipartestületek önálló működését megszüntették, megszervezték a Bácsalmási Járási Ipartestületet.

A bácsalmási iparosok megvásárolták, és céljaiknak megfelelően átalakították a Weiner-féle vendéglő épületét. Székházszentelési és fennállásuk 40 éves jubileumi ünnepségét 1938. augusztus 14-én, a községek iparos küldötteivel közösen tartották. A díszközgyűlésen részt vett és beszédet mondott dr. Alföldy Béla országgyűlési képviselő. A számos vendég között volt dr. Péterfia (Gutwein) Fülöp járási főszolgabíró, Turmezey István főjegyző, valamint a községek elöljárói. Pál Tibor vezényletével a Dalkör szerepelt. Az ünnepséget kétszáz terítéses ebéd, este táncmulatság zárta.

A háború idején a hadbavonult iparosok családtagjainak megsegítésére bizottságot hoztak létre, a begyűjtött segélyadományokat bensőséges ünnepség keretében karácsonykor adták át.

1942 decemberében a kulturális szakosztály az iparosok részére közérdekű témákból hathetes közművelődési tanfolyamot szervezett.

1943-ra 1281 főre gyarapodott a Bácsalmási Járási Ipartestület tagsága. Az iparosok csak a szervezeten keresztül jutottak kedvezményekhez, többek között a havi anyagutalványokhoz. Elnök továbbra is Témun András, alelnök Antunovics János, pénztáros Hodoniczki Antal, székbizottsági elnök Mandler Mátyás, házgondnok Heka Pál, jegyző Gombos Tibor lett.

1943 októberében 74 hallgató részvételével mesterképző tanfolyamot indítottak, melynek előadói Pál Tibor polgári iskolai igazgató, Váry Béla és Rakonczai Mihály tanárok, Témun András ipartestületi elnök, Gombos Tibor ipartestületi jegyző és Rasztik Bálint szakosztályi elnök voltak. A tanfolyamon részt vevők könyvvezetést, kisipari kalkulációt, iparjogi és társadalombiztosítási alapismeretet sajátíthattak el. A téli közművelődési előadásokat heti egy alkalommal, hétfőn tartották.

Az ipartestület a háború éveit átvészelte, régi formájában 1948-ig működött, elnöke Rasztik Bálint asztalosmester volt.

6. IPAROS ÉS KERESKEDŐ IFJAK EGYESÜLETE

Az iparos és kereskedő ifjak élénk sport- és műkedvelő tevékenységet folytattak. Az első világháború előtt a Müller-féle vendéglőben béreltek helyiséget. Korabeli sajtóhírek szerint már 1912-ben tartottak műkedvelő előadásokat: húsvétkor a könyvtáralap javára rendeztek műsoros estét és táncmulatságot, novemberben Guthy Soma A sasok című vígjátékát mutatták be.

Óriási lelkesedéssel készültek változatos, vígjátékokból, népszínművekből, operettekből álló előadásaikra, amelyeket nagy sikerrel adtak elő. Ezek: Gyimesi vadvirág (1923. december 31.), A bíró lányai (1925. december 31.), Csirkefogó (1926. február 6.), Brezováci hős (1926. május 18.), Mágnás Miska (1927. június 4.), Lóvásár, Sakk-matt (1928. július 15.) János vitéz (1928. november 24.), Náni (1929. augusztus 15.), Debrecenbe kéne menni (1930. június 12.), Szilvió kapitány (1931. augusztus 20.)

A műkedvelő előadások legnépszerűbb szereplői Friedl Antal, Somoskövi László, Würtz János, Horváth Anna és Klopka Júlia voltak.

János vitéz – 1928. november 24.

J Á N O S V I T É Z

daljáték 3 felvonásban

Zenét szerelte Kucsoh Pongrác

Balletmester Brucker László táncm.

Karnagy Zilich Elza

S Z E R E P L Ő K:

Kukorica Jancsi	Bóka Imre	)	Brandt Nusi
Iluska	Megyeri Mancika	)	Fleckenstein Juliska
Gonosz mostoha	Bóka Maca	)	Haász Vilmoska
Bagó	Friedl Antal	)	Manhalter Katóka
Strázsamester	Somoskövi László	lányok	Peitry Matild
Falu császe	Gyenis Ferenc	tündérek	Szommer Mancika
I. Gazda	Eckert János	udvarhölgyek	Tüski Etuska
II. Gazda	Slagetter János	)	Unyi Mariska
Francia király	Jakab Gyula	)	Zimmer Katóka
Királyleány	Tüski Pannika	)	Beck János
Bartoló mester	Zilich Pál	)	Iszkeicz János
Kamarás	Palatinszky Sándor	)	Oriold Károly
Tábornok	Szűcs Lukács	legények	Patocska Sándor
Udvarhölgy	Stefanek Mariska	)	Schmidt Mihály
— — — — —	— — — — —	)	Horváth Gábor
— — — — —	— — — — —	)	Fuchs Ádám

F Ő V É D N Ő K Ő K:

gr. TELEKI JÓZSEF özv. báró VOJNITS ISTVÁNNÉ
br. VOJNITS MIKLÓS dr. ALFÖLDY BÉLA

V É D N Ő K Ő K:

Koller Oszkár	Petrekánits Antal	Nilsch Péter
Dr. Hetényi Pál	Dr. Goschy Ferenc	Ormai Balázs
Gujás József	Dr. Kovachich József	Sterk Nándor
	Kohányi Márton	

F Ő R E N D E Z Ő K:

DR. PÁPA ARNOLD	REJTŐ MÁTYÁS	BÉDITS GYÖRGY	ID. BÉDITS MÁTÉ
DR. KLINGLER ISTVÁN	ID. PRAEFORT JÓZSEF	MANHALTER ANDRÁS	WACHTLER PÁL
DR. MÉREY JENŐ	RÓNAY DEZSŐ	BFJ. GRÜNFELDER JÁNOS	HEIM JÓZSEF
DR. KISS JÓZSEF	ID. SZÉKELY SÁNDOR	KOCH IGNÁC	CSAUSCHER JÓZSEF
REDECHA REZSŐ	MÓZER ISTVÁN		TEMUN ANDRÁS

R E N D E Z Ő K:

Dr. Szommer József	Bédits József	Szibanek János	Pekidacovits Jakab
Dr. Schönfeld Miklós	Berecz Gyula	Harton Kikán	Jazzenovits Márton
Dr. Evelovits Iván	Engelberger Benő	Wischer József	Kiss András
Dr. Eisner Dezső	Steinmetz József	Hung János	Molnár Ferenc
Dr. David Artúr	Kellay József	Frankfurter Andor	Rasztik Bálint
Bordás Gyula	Harton József	Frankfurter Imre	Szommer Mihály
Rakonczai Mihály	Herold Ádám	Frankfurter Ármua	Pillepich János
Földes Ernő	Mayer András	Ripp Mihály	Schvartz János
Kovács András	Ulrich József	Szokol György	Jung Péter
Szabó D. Béla	Ulrich Antal	Klingler József	Jung József
Báncsics Sándor	Nilsch Péter	Patocska József	Zeke József

A bácsalmási ifjúság legjobb műkedvelői 1933 húsvéthétén az Ipartestület javára rendeztek előadást. Csathó Kálmán Te csak pipálj, Ladányi! című vígjátékát Flach András segédlelkész rendezte, a főszerepet Matkovics János, a főbb szerepeket Csovcics Ágnes, Wachtler Mária, Becker Borbála, Tóth László, Mózl Terus, Berger Antal, Stábl János, Unyi Antal, a kisebb szerepeket Schütz Antal, Szommer János, Szomolányi István, Matkovics Rózsa, Steinhard Katalin, Bohner Antal, Gyetvai László, Fülöp Júlia, Tüske Rózsa, Abrámovics Erzsébet és Matkovics Adél játszotta. (Felső-Bácska, 1933. 04. 20. 5.p.)

A harmincas évek közepén az egyesület működése szünetelt, ugyanis a fiatalok szabad idejének nagy részét igénybe vette a kötelezővé tett levanteoktatás.

1939 novemberében újjáalakult az egyesület, az Ipartestület székházában kaptak helyiséget. Elnök Rasztik Bálint, alelnök Harton Tamás, titkár Riesz József, háznagy Pitz Béla, jegyző Fonyódi Lőrinc, pénztáros Utczai Balázs, ellenőr Pajor Károly, könyvtáros Kapás Ferenc, a sportszakosztály vezetője Jung József volt. Rövidesen, a fiatalok ismétlődő bevonultatása miatt beszüntette működését az egyesület.

7. KALOT ÉS KALÁSZ

A Katolikus Agrárfjúsági Legényegyletek kalocsai titkársága és a római katolikus egyház 1940. január 25-28-án a környező 11 település bevonásával vezetőképző tanfolyamot rendezett Bácsalmáson azzal a céllal, hogy a „*Krisztusibb embert! Műveltebb falut! Életerős népet! Önérzetes magyart!*” négyes jelszóval megalakítsák a KALOT helyi szervezeteit. Az előadásokat dr. Deák Sándor kalocsai KALOT-titkár tartotta. (Felső-Bácska, 1940. 02. 06. 2.p.)

Ezt megelőzően a bácsalmási bunyevác ifjúság színjátszó csoportot alakított. 1938. április 18-án a Corso moziban előadták A vén bakancsos és fia, a huszár című három felvonásos népszínművet. Az előadást dr. Velin Bertalan és Milasin Lázár rendezte, amelyet táncmulatság követett. A zenét Piukovics Titusz tamburazenekara szolgáltatta.

Stari pesak i sin mu husar – A vén bakancsos és fia, a huszár szereplői

Evetovics Balázs, Pávlai Mátyás, Osztrogonác Anna, Bédics István, Milasin Lázárné, Horváth Eszter, Prikidánovics József, Linnert Antal, Csákli István, Podmaniczki Pál, Malesevics Teréz, ismeretlen, Romács Balázs, Nincsevics Máté, Horváth Pál,- Petrekanics József (Bucos), Nincsevics Rozália, Sente István, Milasin Lázár, Piukovics Gábor, Horváth Vince, Rudics János (Kridi), Csupics Ilona,- Petrekanics József (Púció), Podmaniczki Pál, Petrekanics Ádám, Piukovics Boldizsár

A KALOT tanfolyamát követően a bunyevác ifjúsági színjátszók megnyerésével Mojzes Ferenc megalapította az agrárfjúsági egyesületet. Júniusban a kunbajai, a madarasi és a mélykúti fiatalok közreműködésével, első alkalommal rendeztek interetnikus – magyar, német és bunyevác nyelvű – műsoros estet. (Felső-Bácska, 1940. 06. 14.3. p.)

Az egylet a régi elemi iskola átalakított és felújított északi szárnyában, a Legényegylet és Leányklub mellett kapott helyiségeket. A házszentelő ünnepséget 1940. október 27-én tartották, majd részt vettek a zárda Erdélyért! című műsoros rendezvényén. Este táncmulatságot tartottak. (Felső-Bácska, 1940. 11. 01. 3.p.)

November 23-án műkedvelő előadást és táncestet rendeztek. A Dolgozz macska és táncolj! című mesejátékot Básti Magdolna tanítónő rendezte. Szereplői: Nagy Mihály, Unyi Júlia, Nincsevis Rozália, Unyi Márton, Harnos János, Pleszkán Marcell, Hegedűs Károly, Sente Mariska, Lovrity Katalin, Jámbor Mária, Rudics János és Bédics István. (Felső-Bácska, 1940. 11. 29. 3.p.)

1941. február 2-án A falu rossza című népszínművet adtak elő bunyevác nyelven, amelyet Mojzes Ferenc, az egyesület elnöke rendezett.

A 106 férfi és 97 női taggal rendelkező Katolikus Agrárfjúsági Egyesület 1941. május 22-én, áldozócsütörtök napján tartott közgyűlésén Mojzes Ferenc javaslatára csatlakoztak a KALOT és a KALÁSZ országos szövetséghez. A közgyűlésen elfogadták a Katolikus Agrárfjúsági Legényegyletek Országos Testületének és a Katolikus Agrárfjúsági Leányegyletek Szövetségének alapszabályát.

A KALOT és KALÁSZ megválasztott vezetősége: egyházi elnök Mojzes Ferenc, világi elnök Milasin Antal, pénztáros Imgrund Géza, gondnok Ignácz Antal. A számvizsgáló bizottság tagjai: Grünfelder Antal, ifj. Hónigh Mihály, Pleszkán Mihály, Petrekanics Jakab, Takács István, Bende József. A választmány tagjai: Turmezey István, Erdődy Károly, Bedits György, Sásdy Nándor, Mózer István, Kéhl Antal, Milovai Máté, Piukovics Máté, Petrekanics Jenő, Malesevis Jeromos, Csáklai István és Zomborác Pál. Az ifjúsági tisztikar megválasztott elnökei Harnos János, Unyi Márton, Schoblocher József, titkára Somoskövi György, jegyző Pleszkán Mihály, a vigalmi bizottság elnöke Milánkovics Márton, pénztáros Benák János, ellenőr Zomborác Pál, háznagy Nagy József. (Felső-Bácska, 1941. 05. 27. 1.p.)

Mojzes Ferenc javaslatára a levente- és a legényegylettel együttműködve a Krasznahorka büszke vára című színmű előadásával fogadták Bácsalmás új plébánosát. Szeptember 7-én – népi szokás szerint – kenyérrel és borral köszöntötték Schneider Ferenc plébánost, majd *„zsúfolt ház előtt adták elő a gyönyörű hazafias előadást, amelyet Palatinszky Vilmos tanító rendezett.”* (Felső-Bácska, 1941. 09. 12.)

1942. május 24-én Mojzes Ferenc alapító elnök arcképvatása alkalmából rendeztek műsoros estét, Csité Károly Leánycsel című népszínművét adták elő. Decemberben egy újabb darabot, a Piros bugyelláris című népszínművet mutattak be, amelyet Milánkovics Márton rendezett, közreműködött Piukovics Titusz és zenekara. Az előadások szereplői: Nagy József, Pleszkán Marcella, Unyi Márton, Nincsevis Katalin, Petrekanics József, Horváth Lázár, Kovács Mária, Salamon Erzsébet, Juhász Viktória, Antoni János, Patocskai János, Bende József, Őz Anna, Témun Borbála, Kopunovics Klára, Rudics Ilona, Harton Ádám, Cziczinger József, Milánkovics Márton, Benák János, Piukovics József, Délity Antónia, Osztrogonác Péter és Bédics István. (Felső-Bácska, 1942. 12. 31. 3.p.)

1943-ban Nagyballi József káplán rendezte a Könyvtáros című vígjátékot. Az agrárfjúság műkedvelő gárdája kiegészült Stark Sándorral, Őz Sándorral, Horváth Ferencsel és Petrekanics Miklóssal. (Felső-Bácska, 1943. 03. 12. 3.p.)

8. KASZINÓK

8/a Casino Egylet (Úri Kaszinó)

A Casino Egylet 1875-1944 közötti működéséről a meglévő jegyzőkönyvekből pontos adatokkal rendelkezünk.

Arnold Antal községi jegyző, az egylet elnöke 1890. május 22-én rendkívüli közgyűlésen emlékezett meg a kaszinó 25 éves fennállásáról, amelyet a jegyzőkönyvben megörökítettek:

„Egyletünk 1865. évben alakult meg... akkor az intelligens osztály községünkben még igen gyéren volt képviselve, 3 lelkész, 6 tanító, 1 orvos és 1 gyógyszerész s néhány kereskedő volt mindössze. Az eszme a Casino egylet megalakítása iránt mondhatom, nagy nehézségekbe ütközött, s hosszas vajúdás után nyert csak életet s úgy is csak oly elemek bevonásával, kik az egylet céljai iránt kellően tájékoztatva nem lévén, ebben mihamarabb egyenetlenségeket idéztek elő, s ezt felbomlással fenyegették nem egy ízben... De találkoztak mindig oly lelkes tagok, kik a csökkenő részvétet a tagokban új életre ébreszték....

Egyletünk legelső elnöke volt dr. Mandl Mór községi orvos, ki rövid egy évi működése után községünkben elköltözött. Utána lett elnök Melkay akkori községi jegyző, majd Kaszap Benedek ügyvéd. Pearics József káplán elnöksége idején ... szereztetett be az első biliárd s könyvtár...Csicsáky József plébános elnöksége idején a kezdeti érdeklődés nem tartott sokáig. A járásbíróság és a szolgabíróság létrejötte után ismét új életet nyert, szépen látogatott s meglehetősen anyagi viszonyok közé jutott, tagjai megszorodtak. Kovatsits Antal járásbíró úr akkori elnök és a lelkes tagok a végveszélytől mentették meg az egyletet, akkor költözött a jelenlegi új helyére ...”

Az új alapszabályt az 1896. szeptember 1-jén tartott rendkívüli közgyűlésen hagyták jóvá, amely szerint a működés célja:

„... a községbeli művelt közösség részére oly találkozási gyűlőhely létesítése, hol ez a társas élet élénkítése mellett üdülést és nemes irányú szórakozást találjon s ezen felül önművelődés, eszmecsere és társalgás útján közhasznú helyi kérdéseket, napirenden levő közérdekű dolgokat megvitatni, megbeszélni alkalma legyen, s ezáltal a közművelődést előmozdítsa és fejlessze. E célból berendezett helyiséget tart, hol társalgás, társasjátékok, estélyek rendezése, hírlapok olvasása, a berendezett könyvtárnak használata által e célokat elérhetik.”

A kaszinó jegyzőkönyve a későbbiekben arról tanúskodik, hogy folyamatosan rendeztek ismeretterjesztő előadásokat. Például az 1900. decemberi közgyűlésükön dr. Márton Géza orvos tartott megemlékezést Almás 1848-as nemzetgyűlési képviselőjéről, Vörösmarty Mihályról.

1908. február 2-án fuzionált a Casino Egylet és a Nemzeti Kaszinó. Elnevezése hivatalosan Casino Egylet maradt, a köznyelvben használt neve Úri Kaszinó. Új vezetőséget választottak, amelynek elnöke dr. Hetényi Pál, alelnökei dr. Bányai Miksa és Babér Lajos lettek.

1911 nyarán a bácsalmási diákság – a kaszinó tagjainak városi iskolákba járó gyerekei – jótékony célú előadást tartottak, Kisfaludy Károly Pártütők című vígjátékát mutatták be.

A világháború és a szerb megszállás (1918-1921) után újjáalakult a kaszinó. Elnöke ismét dr. Hetényi Pál, a járásbíróság elnöke lett. Alelnökei Gutwein Fülöp főszolgabíró és dr. Kovachich József ügyvéd, titkára Huszár Ákos községi főjegyző. Háznagy Kohányi Márton, pénztáros Weiner Géza, ellenőr Bedits György, jegyző Manhalter András, könyvtáros Orbán Imre lett. (Felső-Bácska, 1924. 01. 11. 4.p.)

1928-tól Bedits Máté, 1936-tól Praefort József, 1937-től Ormai Balázs, 1940-től dr. Hirmann Gyula és 1944-ben, a működés utolsó évében dr. Székely Sándor töltötte be az elnöki tisztséget.

Elegáns farsangi báljaik társadalmi eseménynek számítottak. A báli bevételeket rendszerint könyvtáruk gyarapítására fordították.

1929-től Fránits Máté vendéglőben béreltek helyiségeket, amelyet 1931-ben bővítettek. A kaszinó számára játéktermet és könyvtári szobát alakítottak ki. A könyvtár állománya mintegy ezer kötet volt, vasárnap délelőtt és szerdán délután lehetett könyvet kölcsönözni.

A kaszinó fontos tevékenysége volt az ismeretterjesztés, aminek keretében változatos helytörténeti, történelmi, irodalmi, egészségügyi, mezőgazdasági és földrajzi előadásokat tartottak. 1938 áprilisában kiállítást rendeztek ifj. Éber Sándor festőművész képeiből, amelyet Péterfia (Gutwein) Fülöp járási főszolgabíró nyitott meg. (Felső-Bácska, 1938. 04. 08. 3.p.)

1940-ben tisztújító közgyűlést tartottak, elnöknek dr. Hirmann Gyula közjegyzőt, alelnököknek Sugár Károlyt és Sásdy (Sterk) Nándort, titkárnak dr. Székely Sándort, jegyzőnek Kovács Andrást, könyvtárosnak Szabó D. Bélát, pénztárosnak Cserjés (Manhalter) Andrást, ellenőrnek Bedits Györgyöt, háznagynak Basics Sándort választották. (Felső-Bácska, 1940. 01. 16. 3.p.)

1942-ben alapszabályt módosítottak, amely szerint csak keresztény tagja lehetett az egyesületnek (a zsidótörvény alapján kizárták a zsidókat). 1943-ban Szabó D. Béla, a kaszinó *„több éven át volt fáradhatatlan és kiváló könyvtárnoka tisztségéről más elfoglaltsága (katonai szolgálata) miatt lemondott. Érdemeit jegyzőkönyvben örökítették meg.”* Könyvtárosnak Rasztik Béla tanítót választották. (Felső-Bácska, 1943. 01. 29. 1.p.)

A jegyzőkönyvben rögzített utolsó közgyűlést 1944. február 6-án, választmányi ülést 1944. március 6-án tartottak dr. Székely Sándor elnökletével. A választmányi ülésen elhatározták, hogy belépnek a Magyar Könyvbarátok Társaságába. A nyilvántartás szerint ekkor a kaszinó rendes tagjai voltak: dr. Molnár Imre, Kovács András, Pál Tibor, Cserjés András, Bedits György, Sugár Zoltán, dr. Cserjés László, Sásdy Nándor, dr. Mérey Jenő, Ormai Balázs, dr. Kovács Géza, Abaffy Mihály, Joób Imre, Maróti Antal, Markovich Béla, Váry Béla, Hámosi István, Illésy Károly, Kovács József, Rakonczai Mihály, Szabó Árpád.

A kaszinó választmánya az 1944. februári és márciusi ülésén az alábbi jelentkezőket fogadta tagjai sorába: dr. Rác Dezső, Virág József, ifj. Szűcs László, Gombos Tibor, Nagy Mihály, Milovai Mátyás, Tévíts Károly, dr. Simon József, dr. Pazár László, Funták Lajos, Wendler Antal, Borsos Sándor, Kovács Sztrikó Béla, Oláh Gyula, Szőke József, Szabari Miklós, Ausich Jenő, Tiffenbach Rudolf. Az egyesület történetében első alkalommal jelentkeztek nők tagfelvételi kérelemmel, név szerint Nemes Ilona, Farkas Zoltánné és Richon Blanka, valamennyien a német tannyelvű polgári iskola tanárai.

8/b Polgári Kaszinó és Bortermelő Egyesület

1882-ben a bácsalmási polgárság Polgári Kaszinó néven külön egyesületet alapított. Szervezője és első elnöke Arnold Antal községi jegyző, másodelnöke Onhausz János, jegyzője Reicheld Adolf volt. Későbbi megkülönböztető elnevezése: Bácsalmási Első Alsó Polgári Kaszinó. Tagságának nagy része a német középosztályhoz tartozott, német nyelvű újságokat fizettek elő, és német könyveik is voltak. (Felső-Bácska, 1933. 01. 12. 4.p.)

1924 októberében egyesült a Bortermelő Egyesülettel. Új vezetőséget választottak, amelynek elnöke Wörös Béla főjegyző, alelnöke Évin Mihály szőlőbirtokos, jegyző Róth Ádám kántor, gondnok Weichand József, könyvtáros id. Weiner Péter, pénztáros ifj. Welchesz Antal lett. (Felső-Bácska, 1924. 11. 07. 4.p.)

A későbbiekben Kungl György és Évin Mihály töltötték be az elnöki tisztséget, az ügyvezető elnök Ács József tanító volt. Sokat fáradoztak a bácsalmási borok hírnevének növeléséért, az értékesítési lehetőségek felkutatásáért.

1925 júniusában Bácsalmáson rendezték meg a szőlő- és bortermelők országos vándorgyűlését, 1932-ben országos bornapot tartottak. Az egyesületnek ekkor – a vidékiekkel együtt – mintegy négyszáz tagja volt.

1933 januárjában megünnepelték a kaszinó 50 éves jubileumát. Ács József elnök az alapítók tevékenységét méltatta, és köszöntötte a még élő Schoblocher György, id. Walter János, Skribanek Péter, Reitz József, id. Weiner Péter, Gieszinger Jakab és Peller András alapító tagokat. (Felső-Bácska, 1933. 01. 12. 4.p.)

Elsősorban érdekvédelmi és szakmai tevékenységet folytattak, „*a gazdaközönség ismeretének gyarapítása céljából*” tanfolyamokat rendeztek. Részt vettek a Szőlősgazdák Országos Egyesületének kiállításain, a tanácskozásokon fel is szólaltak.

A vezetőség szerezte be és osztotta szét tagsága között a szükséges rézgálicot, amelynek a mennyisége évenként több vagon volt. Lehetőséget adtak arra is, hogy a gazdák váltó ellenében ősszel, szüret után fizessenek.

Politikai nézeteltérések miatt 1935-ben negyvenen kiléptek az egyesületből azzal a céllal, hogy „politikamentes”, a kisgazdák és a földművesek érdekeit szolgáló társadalmi egyesületet alakítsanak. Wischer József és társai által felterjesztett alapszabályt a belügyminisztérium azonban nem hagyta jóvá, ezért a 27 fős Népképző Egyesülethez csatlakoztak. Decemberben átvették az egyesület vezetését. (Felső-Bácska, 1936. 01. 03.1.p.)

1942-ben a Bortermelő Egyesület ingyenes szőlősgazda-képző tanfolyamot rendezett, amelyet Meixner Emil kiskunhalasi szőlészeti és borászati főfelügyelő vezetett. Az öthetes tanfolyam záróvizsgáját a február 21-én, a mezőgazdasági középiskolában tartották. (Felső-Bácska, 1942. 02. 27. 2.p.)

9. KERESKEDŐK EGYESÜLETE

1926. április 25-én harminc taggal alakult meg az egyesület. Az alapítók maguk közül választották a vezetőséget Koch Ignác elnök és Kovács József alelnök személyében. Az érdekvédelmi szervezet célja az alapszabály szerint:

„A kartársak közötti egyetértés megteremtése által szolgálni a helyi kereskedelem céljait, érdekeit. ...Küzdeni a társadalom megbecsüléséért és bekapcsolódni a kereskedelem országos mozgalmába.” (Felső-Bácska, 1926. 04. 30.3.p.)

A Fránits vendéglőben béreltek helyiséget, kölcsönkönyvtárt működtettek. Farsang idején zártkörű bált rendeztek.

Az egyesület tíz éves jubileumi díszközgyűlésén Frankfurter Imre egyesületi titkár tartott beszámolót és megemlékezett „*azoknak a kartársaknak az érdemeiről, akiknek a munkás közreműködése segítette elő az egyesület fölvirágoztatását*”: Koch Ignác, Schlézing József és Mózer (Monori) István elnökökről, Kovács József alelnökről, dr. Temesy András egyesületi ügyészről és Frankfurter Andor titkárról. (Felső-Bácska, 1936. 04. 10. 15.p.)

A kereskedő ifjak és az iparos fiatalok 1904-ben közös egyesületet alakítottak, tevékenységük a műkedvelő előadásokra és sporttevékenységekre irányult (lásd: Iparos és Kereskedő Ifjak Egylete).

Az egyre nagyobb tért hódító antiszemitizmus, valamint az 1939-es második zsidótörvény megjelenése után az egyesületből kirekesztették a zsidó kereskedőket. Ezt úgy hajtották végre, hogy az 1940. december 22-én tartott rendkívüli közgyűlésen kimondták az egyesület feloszlását, majd az 1941. január 12-én tartott közgyűlésen csatlakoztak a nyíltan zsidóellenes Baross Szövetséghez. (Felső-Bácska, 1941. 01. 10. 1.p.)

10. LEGÉNYEGYLET ÉS LEÁNYKLUB

1932. május 22-én Flach András lelkész kezdeményezésére alakult meg a Katolikus Legényegylet. Egyházi elnöke Barth Benedek plébános, ügyvezető elnöke Flach András, világi elnöke Fényes Endre volt. Díszelnököt is választottak Zichy Gyula kalocsai érsek személyében. (Felső-Bácska, 1932. 05. 26. 6.p.)

A legényegylet részére felújították régi elemi iskolát, ahol nagytermet, játéktermet, olvasóhelyiséget és tanácskozótermet alakítottak ki.

Első nyilvános rendezvényüket 1932. szeptember 13-án, búcsúszombaton tartották. Tóth Ede A tolonc című színművét mutatták be, amelyet táncmulatság követett. Az előadást Flach András, a bált Becker Károly, Eckert József, Herold János, Kovács Márton, Palatinszky Sándor, Schütz Antal, Steinmetz György, Sárkány János, Zeke Tamás és Unyi Antal rendezte.

1933. januárjában 67 új tagot avattak. Az ünnepségen Unyi Antal és Tokodi István szavalatát követően Fényes Endre világi és Flach András egyházi elnökök mondtak beszédet. Este táncmulatsággal egybekötött színielőadást tartottak.

„A zsúfolásig megtelt nagyterem közönsége élvezettel nézte végig a Pántlika című vígjáték pompás előadását. Megérdemelt sikert arattak a szereplők: Palatinszky Sándor, Megyeri Mancsi, Unyi Antal, Lotterhof Antal, Tóth László, Romácz István, Gyetvai László, Csepregi Dani, Becker Boriska, Mözl Terus, Wachtler Mariska, Tóth Eszti, Steinhard Annus, Pleszkán Bözsi, Szommer János és Patocskay Sándor.

(Felső-Bácska, 1933. 01. 12. 2. p.)

1933 márciusában dr. Kovachich Józsefné vezetésével megalakult a leányklub. Húsvétkor passiójátékot mutattak be.

Májusban verseny keretében avatták fel az új tekepályát. Júniusban az egyesület elnöke tsizületére műsoros estet rendeztek. Szeptemberben táncanfolyamot indítottak, és ifj. Bédi (Bedits) Máté vezetésével vegyes kórust alapítottak.

Október 9-én hagyományteremtő szüreti mulatságot rendeztek. A programhoz tartozott a délutáni szüreti felvonulás. A fiatalok magyar ruhába öltözve, hintókon, lóháton, zenekísérettel járták az utcákat, és táncos előadásokkal, borral, szőlővel kínálgatva csalogatták az embereket a bálba. A csőszlányok és csőszlegények feladata volt az erre a célra felaggatott szőlőfürtök őrzése. Az est fénypontja a csőszök tánca, mely hivatalosan megnyitotta a bált. Kihirdették a szőlőlopást, de akit lopáson érnek azt megbüntették. Akit „lopáson” értek, azt „megbüntették”, bírságot kellett fizetni. Ezt a pénzt a szervezők a bál rendezési költségeire fordították. A szüreti mulatság általában reggelig is eltartott.

MEGHIVÓ.

A BÁCSALMÁSI KATOLIKUS LEGÉNYEGYLET

folyó hó 9-én, vasárnap este 8 órai kezdettel a saját
helyiségében világpostával egybekötött

SZÜRETI MULATSÁGOT

rendez, amelyre a kívülről címzettet és b. családját
tisztelettel meghívja a Rendezőség.

A belépődíj személyenként: 80 fillér.

Aki a legtöbb levélapot kapja, illetőleg eladja, az értékes jutalmat kap.

Öreg bíró: HIPPICH PÉTER.

I. esküdt: SZOMMER MIHÁLY. II. esküdt: SCHÜTZ BÁLINT.

Kisbíró: MAROSI GYULA.

Notárius: SOMOSKÖVI LÁSZLÓ.

Pénztáros: PRIKIDÁNOVICS JAKAB.

Cigányvajda: PIKNER JÁNOS.

Postások: PATOCSKAI SÁNDOR. TUSKE RÓZSIKA.

Csőszelegények:

Bayer Miklós
Daám György
Eckert József
Fleckenstein János
Gömzsik Péter
Heidl János
Kucsera Balázs
Lotterhoff Antal
Szente János
Szeitz Dániel
Weiner Péter
Szommer János
Skorutyák Géza
Zeke Tamás

Csőszlányok:

Heidl Terus
Schmidt Rózsika
Matkovics Adél
Simonyi Mancika
Tuske Bózsike
Potoczki Mariska
Tumbász Matild
Fleckenstein Julia
Tóth Bózsike
Bábity Jucika
Csovesics Ágnes
Unyi Ilonka
Rábl Rózsika
Linnert Mariska

1933. november 19-én Pintér József pápai kamarás, a katolikus legényegyesületek országos elnöke nagyszabású ünnepség keretében avatta fel a leánytagokat. A díszvendégek között volt gróf Teleki Józsefné. A műsoros ünnepségen szavalatokkal Mözl Teréz, Kristóf Ilona, Krix Teréz, Riesz Júlia, Kehl Teréz és a vegyes kórus szerepelt. Este Csiky Gergely A nagymama című vígjátékát adták elő, a címszerepet Becker Borbála játszotta.

(Felső-Bácska, 1933. 11. 23. 2.p.)

1933. november 29-én Kiss Andor rendezett műsoros estét és társas vacsorát Flach András tiszteletére. A legényegylet részéről Tóth László, a leányklub részéről Mann Róza köszöntötte elnöküket. Szilveszterkor műsoros magyarruhás báli mulatságot rendeztek. A tombolasorsolás fődíja „szerencsemalac” volt.

Hagyományossá váltak műsoros farsangi báljaik, március 15-i hazafias és a meghitt karácsonyi ünnepségeik. „A szegény gyermekek felruházására és karácsonyi megörvendeztetésére” gyűjtőakciókat szerveztek.

A Felső-Bácska 1934. április 6-án hírül adta, hogy a Legényegylet és Leányklub húsvét hétfőjén „ismét hangulatos órákat szerzett a bácsalmási közönségnek” Herczeg Ferenc Gyurkovics lányok című színmű előadásával.

Augusztusban váratlanul, 20 éves korában meghalt a Gyurkovics lányok egyik főszereplője, a „bámulatos elevenességgel és kedvességgel játszó” Wachtler Mária. Az újság arról tudósított,

hogy a legényegylet tagjai a vállukon vitték a koporsót a temetőbe. „A leányklub gondoskodott arról, hogy zenekar kísérje a fiatal halottat nyugvó helyére”.

(Felső-Bácska, 1934. 08. 31. 1.p.)

Novemberben ifjúsági tisztújító közgyűlést tartottak. A vezetőségbe választották Unyi Antalt, Stábl Jánost és Weiner Pétert.

A tagság létszáma folyamatosan gyarapodott. A leányklub novemberi tagavató ünnepségén a Fabriola című történelmi drámát adták elő, amelyet rövidesen a zárda tanulóifjúságának is bemutattak. Szereplők: Tüske Erzsébet, Rudics Ágnes, Weiner Teréz, Mann Róza, Csauscher Katalin, Csovcics Ágnes, Balázsics Katalin, Mőzl Teréz, Balla Rozália, Abrámovics Erzsébet, Bauer Ilona, Krix Teréz és Tüske Rozália.

1935 februárjában tisztújító közgyűlést tartottak, az ifjúsági tagok közül Minorics György és Bart György, valamint Tarajossy Sára és Wachtler Katalin kerültek a választmányba, a világi elnök Ormai Balázs lett.

„Fényesen sikerült a bácsalmási Legényegylet hagyományos farsangi kabaré estje és táncmulatsága... a közönség több ízben visszatapsolta a szereplőket. Állandó derűtség kísérte Szommer János és Lotterhof Antal tréfás jeleneteit.” – A bálon a jánoshalmi dzsesszzenekar játszott. (Felső-Bácska, 1935. 03. 05. 5.p.)

A március 15-i ünnepségről is tudósított a sajtó:

„A műsort a vegyes kar két énekszámával kezdték Bédi Máté karnagy vezényletével. Ezután Tokodi József lelkesítő 'Talpra magyar' szavát fogadta nagy tetszéssel a közönség. Hatalmas tapssal üdvözölte az egyet ifjúsága és az ünnepély közönsége Ormai Balázs nyugdíjas polgári iskolai igazgatót, az egyet világi elnökét, amikor a szónoki asztalhoz lépett, hogy ünnepi beszédét elmondja. Az ünnepi beszéd után Kristóf Ilonka remekelt egy hazafias vers átérzett előadásával.”

(Felső-Bácska, 1935. 03. 19. 4.p.)

A vegyes kar áprilisban, a Baján rendezett megyei ifjúsági kórustalálkozón második helyezést ért el.

A Legényegylet és Leányklub vegyes kara

Hubert Pál, Schmidt János, Szatmári István, Hemrich József, ismeretlen, Fischer Henrik, Vlosák Mária, Walter Antal, Kristóf Ilona, Tokodi István, Bábity Júlia, Schütz Antal, Csovcics Ágnes, Englein Vilmos, Abrámovics Erzsébet, - Csovcics Lajos, Bábity Ágnes, Kehl Teréz, Englein Gabriella, Riesz Julianna, Weiner Teréz, Fülöp Julianna, Steiner Anna, Kovachich Buba, Bauer Ilona, Skorutyák Erzsébet, Mann Rozália, Csauscher Katalin, Winter Rózsa, Tittyung Teréz, Rábl Rózsa, - Balázsics Katalin, Wolf Anna, Steinhard Katalin, Bédi Máté karnagy, Kovachich Józsefné, a Leányklub elnöke, Flach András elnök, Patocskay Mária, Rüll Ilona, Unyi Ilona, Balázsics József, Tokodi József, Unyi Antal, Lotterhof Antal, Beck Antal, Weiner Péter, Stábl János

Május utolsó vasárnapján kitáncolták a májusfákat, amelyeket Ormai Balázs és dr. Kovachich Józsefné tiszteletére állítottak. Novemberben Erdélyi Mihály Fehérvári huszárok című operettjét adták elő. Az előadást természetesen táncmulatság követte. Decemberben teaestet rendeztek, amelyen Turmezey Istvánné és Tarajossy Sárka zongorázott, Klingler Ferenc énekelt.

1936 márciusában Sásdy Nándor igazgatótanító lett az egyesület világi elnöke.

Pünkösdi vasárnapján Siliga Ferenc Cigánykapitány című operettjét adták elő, melynek címszerepét Katona Endre alakította „igen hatásosan, felülemelkedve a műkedvelői átlagon”. Igazi derűs perceket jelentett Mandler Nusi és Matkovics János játéka. Az est sikeréhez hozzájárult Odry Tivadar, Weiner Péter, Benák János, Bábity Juci, Weiner Teréz, Balásdi Kató, Rudics Ágnes, Ferter Ferenc, Hámori József és Tóth Béla. Zongorán kísért Bédi Máté. A reggelig tartó táncmulatságon Repp József tamburazenekara játszott. A közönség nagy érdeklődésére való tekintettel az előadást pünkösdi hétfőjén megismételték. (Felső-Bácska, 1936. 06. 09. 2.p.)

A Cigánykapitány szereplői

1936 szeptemberében Flach András lelkészt elhelyezték. Az egyesület nagyszabású ünnepségen búcsúzott alapító elnökétől. Ezt követően Mojzes Ferenc lelkész töltötte be az ügyvezető elnöki tisztséget.

A hagyományos szüreti bál főrendezője Matkovics János volt.

Novemberben műsoros teaestet rendeztek, amelyen részt vett dr. Alföldy Béla országgyűlési képviselő. A műsorban a vegyes kar, szóló énekkel Mojzes Ferenc és Bábity Júlia, valamint magyar táncokkal Rudics Ágnes, Hámori József, Mandler Anna, Kerényi Illés, Balásdi Katalin, Prikidánovics József, Aranyosi Anna és Kónya Zsigmond szerepelt. (Felső-Bácska, 1936.11.10.2.p.)

November 22-én Szigeti József A vén bakancsos és fia a huszár című népszínművét mutatták be, amelyet Mojzes Ferenc rendezett. Az előadást bál követte.

1937 januárjában dr. Katona Joachim festőművész képeiből kiállítást, majd Liszt Ferenc-émlékműsort rendeztek. A vendégművészek mellett fellépett a Bácsalmási Dalkör és a Legényegylet vegyes kara, valamint Szabó D. Béla, aki Vörösmarty Mihály Liszt Ferenchez című versét adta elő.

„Az európai hírű Ország Tivadar és Koudela Géza paptanár szereplése Bácsalmásnak olyan élményt jelentett, amelyről még sokat fog beszélni a közönség...

Kaudela Géza bámulatos előadókészséggel állította a hallgatóság elé Lisztet, a zongora nagymesterét.” (Felső-Bácska, 1937. 02. 16. 4.p.)

Októberben ismét dr. Alföldy Béla országgyűlési képviselő volt a vendégük, ezúttal Vécsey Vilma magyar dalokat énekelt.

Novemberben műkedvelő előadást rendeztek,

„...merész vállalkozással Mikszáth Kálmán Vén gazember című regényéből írt színművet adták elő várakozáson felüli felkészültséggel és nagy sikerrel. A sok tapsot kapott együttesből ... kiemelkedtek a címszereplő Csabafi Lajos és Mendler Nusi. Szokott jók voltak Csovcsecs Ágnes, Tüske Bözsi, Benák János, Matkovics János és Tóth László.” (Felső-Bácska, 1937. 11. 16. 5.p.)

Az év folyamán Barth Benedek plébános vetítógépet vásárolt az egyesület részére.

1938 februárjában a Csókos huszárok című zenés játékot mutatták be. Az előadást Marks Sándor rendezte, a táncokat Müller Lajos tanította be. A márciusi jótékony célú műsoros esten Gombor Erzszi monológgal szerepelt, Udvardy Sándor tárogatón magyar dalokat adott elő.

Áprilisban, a HONSZ estjén a Legényegylet és Leányklub műkedvelői a Mili néni című vígjátékkal szerepeltek.

Júniusban, pünkösöd hétfőjén zászlószentelési ünnepséget tartottak, amelynek díszfővédnökei gróf Zichy Gyula érsek és gróf Teleki Józsefné, fővédnökei Latinovits János főispán, Bajsay Ernő alispán, dr. Alföldy Béla országgyűlési képviselő, védnökei Barth Benedek pápai kamarás és Flach András plébános voltak. A zászlóanya tisztségét dr. Alföldy Béláné töltötte be. A szentmise után a Hősök Emlékműve előtt rendezett ünnepségen dr. Pintér József országgyűlési képviselő, a katolikus legényegyesületek országos elnöke mondott beszédet. A Bácsalmási Dalkör énekszámokkal, Fuksz Antal szavalattal szerepelt. (Felső-Bácska, 1938. 06. 10. 1-2.p.)

1939 januárjában zenés irodalmi estet rendeztek, amelynek Mécs László volt a vendége. A költő életútját dr. Zimándi Piusz ismertette, majd Mécs László adott elő verseiből. Szántó Jenő hegedűművész előadását Karig Emil kísérté zongorán. Szabó Klára magyar táncszámmal szerepelt. (Felső-Bácska, 1939. 01. 27. 4.p.)

Az új tagokkal kiegészült színjátszó kör (Mendler Anna, Petrekanits Lajos, Schwarz Bálint, Tüske Júlia, Aranyosi Anna, Fuksz Antal, Magosi Boriska, Csovcsecs Mária, Kancsár Piroška, Prikidánovics József, Bányai János, Kertész Kálmán, Vajda József és Zeke András) áprilisban a Huszárkisasszony című zenés vígjátékot mutatták be. Az előadást ismét Marks Sándor rendezte, a táncokat Vermes András tanította be. (Felső-Bácska, 1939. 04. 14. 3.p.)

1940 márciusában a finnek javára rendezett műsoros teaesten Váry Béla polgári iskolai tanár tartott előadást, a műsorban közreműködött dr. Szentlőrinczy Géza hegedűn, Karig Emil zongorán, az egyesület vegyes kara, valamint szavalatokkal Acélhegyi Gizella és dr. Liely Pál szolgabíró. (Felső-Bácska, 1940. 03. 15. 3.p.)

Áprilisban az árvízkárosultak javára rendeztek műsoros estet, a bevezető előadást dr. Demjánovits Endre tisztiorvos tartotta. A műsorban a vendégművészek mellett Mendler Mihály (hegedű), Mendler Pál (harmonika) és dr. Liely Pál (szavalat) szerepelt.

(Felső-Bácska, 1940. 04.30.1-2.p.)

Októberben a rendkívüli rossz szőlőtermés ellenére megtartották a hagyományos szüreti bált.

1941-ben tisztújító közgyűlést tartottak, az ügyvezető elnök Mozsár Pál lelkes, a vezetőség tagjai Kovács Márton, Meizl János, Rüll József és Petrekanits Lajos, a választmány ifjúsági elnöke Harnos János, tagjai Horváth János, Tüske Antal, Rónafalvi József, Végvári József, Kozák Gyula és Huml József lettek.

Farsang idején műsoros estet és „magyar” bált rendeztek. Harnos János ifjúsági elnök megnyitó beszéde után Rakonczai Mihály polgári iskolai tanár a honfoglalásról tartott előadást. A kísérő műsorszámok hazafias, irredenta jellegűek voltak.

(Felső-Bácska, 1941. 02. 18. 2.p.)

Nagy sikerű volt a Málnás Miska előadása:

„ A háborús idők elcsendesedésével Bácsalmáson is megindult az élet a műkedvelő színpadokon. Vasárnap este a Legényegylet és a Leányklub rendezésében telt ház tapsolta végig az ügyes műkedvelők előadását. A most bemutatkozott fiatal műkedvelő gárda meglepetést hozott. ... Ki kell emelni Kovács Mária és Tüske Júlia női főszereplőket, akik játékuikkal, táncukkal és kellemes hangjukkal méltán kiérdemelték azt a sok virágot, amit kaptak. Teljesen hozzájuk illő partnerek voltak Petrekanits Lajos és Katona Ferenc. Előbbi biztos és megnyerő fellépésével, utóbbi végig érvényesülő tréfáival, mókáival. A sikerhez hozzájárult Polák Pál, Schei Mária, Odry Károly, Fodor Géza, Rüll József, Meizl János. A legnagyobb elismerés természetesen Marks Sándor főrendező és Vermes András táncrendezőt illeti, akik ismét bebizonyították rátermettségüket. Végül meg kell emlékezni a közreműködő kitűnő közismert Mandler jazz zenekarról.” (Felső-Bácska, 1941. 05. 30. 2.p.)

A hagyományos szüreti multság öreg bírója Pletl István, esküdt Pitz Jenő és Skribanek Mihály, kisbíró Kozák Gyula volt.

1942-ben, Péter-Pál napján tízéves jubileumi ünnepséget tartottak, amelyen részt vettek a szabadkai és a zombori, valamint a környék legényegyleteinek küldöttei. A hálaadó szentmisét követő tisztújító díszközgyűlésen Pintér József országos elnök tartott ünnepi beszédet. Dr. Székely Sándort világi, Schneider (Szentmihályi) Ferenc plébánost egyházi, Szabó László káplánt ügyvezető elnökké választották. A leányklub vezetője dr. Kovachich Józsefné maradt továbbra is. Az esti műsoron a helyi szalonzenekar, a táncsoport és Mandler Pál énekszámokkal, a szabadkaiak táncdalokkal, a zomboriak jelenettel és táncdalokkal léptek fel. (Felső-Bácska, 1942. 07. 03. 1.p.)

Júliusban Szabadkára látogattak.

Augusztus 9-én jótékony célú előadást tartottak, Farkas Imre Repülj fecském című operettjét dr. Székely Sándor rendezte. Szereplői: Nágli Rózsa, Prikidánovics József, Nágli Nándor, Tüske Júlia, Rau János, Evetovics Mária, Kern Magda, Baumhackl Mária, Weiner Rózsa, Vidákovics Anna, Grünfelder Rózsa, Nasz János, Mayer Pál, Reitzner György, Tenyér István, Fleckenstein József, Klingler Ferenc, Gallai András, Utczai Lajos, Albert Márk, Kovács Ádám és Fodor Géza. Közreműködött a Mandler dzsesszzenekar. (Felső-Bácska, 1942.8.14. 2.p.)

A novemberi Szent Imre ünnepségen Nágli Nándor tartott beszédet, Szent Márk, Csajkás Jolán és Gyetvai Erzsébet szavazatokkal szerepelt. A Fehérvári csoda című színdarabot Prikidánovics József, Szent Matild, Peller Pál, Eckert György és Propszt Károly mutatták be. (Felső-Bácska, 1942. 11. 10. 3.p.)

Műsorral köszöntötték névnapján dr. Kovachich Józsefnét, majd ünnepséget rendeztek Szent Erzsébet tiszteletére. Az ünnepségen Baumhackl Mária mondott ünnepi beszédet. Közreműködött Abrámovics Erzsébet, Csejte Rozália, Hanzik Anna, Tüske Júlia, Nágli Nándor, Nágli Rózsa, Csajkás Jolán, Fleckenstein József, Vidákovics Anna, Prikidánovics András és a leányklub énekkara. (Felső-Bácska, 1942. 11. 20. 3. p., 1942. 11. 27. 3.p.)

Az utolsó híradás a Hamburgi menyasszony 1943. március 12-i előadásáról szól, amelyet dr. Székely Sándor rendezett, a táncokat Richon Blanka és Vermes András tanította be.

Hamburgi menyasszony

Ismeretlen, Szenté Antal, Nágl Nándor, Eckert A., ismeretlen, - Gallai András, Kókai Teréz, Pollák Pál, Pollák Erzsébet, Nágl Rózsa, Prikidánovics József, Evetovics Mária, Kovács Ádám, Reitzner György, Vidákovics Anna, Fleckenstein József, - Baumhackl Mária, Fodor Géza, Csajkás Jolán, Bíró László elnök, dr. Székely Sándor, Vermes András, Tüske Júlia, Kiss Nándor, Kern Magdolna, - Albert Márk

11. LEVENTE EGYESÜLET

A 1921. évi testnevelésről szóló törvény végrehajtási utasítása alapján szervezték meg a levente-intézményt. Az iskolát elhagyó ifjúság minden férfitagjának 21. életévének betöltéséig kötelezően részt kellett venni testnevelési gyakorlatokon, hogy erősödjön ellenálló képességük és munkabíráruk. A Levente Egyesület szervezését, kiképzési és kulturális ügyeit helyi szinten a Testnevelési Bizottság irányította.

Bácsalmáson 1924. május 24-én alakult meg a Testnevelési Bizottság és a Levente Egyesület. A Testnevelési Bizottság elnöke Wörös Béla főjegyző, alelnöke Ormai Balázs, a bizottság tagjai Sterk Nándor, dr. Mérei Jenő, dr. Fischhoff Béla, dr. Kovachich József, Barth Benedek, dr. Hesz Gyula, dr. Pápa Arnold, pénztáros Egrényi Pál, kiképző Boy Ferenc főhadnagy; a Levente Egyesület elnöke Schneider Ferenc káplán, alelnökei Lovas M. János és Mihálovits Dezső, oktatók Leszich Sebestyén, Szabó D. Béla és Klopka Károly lettek. (Felső-Bácska, 1924. 05. 30. 1.p.)

1924-ben levente labdarúgó csapatot, a következő évben tenisz szakosztályt alapítottak.

1925 májusában Baján rendezték meg az első megyei leventeversenyt, amelyen Szabó D. Béla és Leszich Sebestyén oktatók vezetésével ötven bácsalmási levente vett részt. Csapatversenyben első helyezést értek el és elnyerték a „*Bács-Bodrog vármegye vándordíja a leventéknek 1925*” feliratú vándorzászlót. Az egyéni versenyszámokban Dörner Ferenc és Fényes Endre lettek első helyezettek. (Felső-Bácska, 1925. 05. 29. 1.p.)

1925. június 25-én zászlószentelési ünnepélyt rendeztek a tűzoltózenekar, a Száhl Lőrinc által vezetett lovas bandérium, a polgári iskola tanulói, a levente-díszszakasz és a többi levente látványos utcai felvonulásával. A sportpályán nagy tömeg előtt, számos magas rangú előkelőség jelenlétében dr. Amon Pál kanonok celebrálta a tábori misét és áldotta meg a zászlót. A zászlóanyai tisztet gróf Teleki Józsefné vállalta. Délután látványos

rendgyakorlatokkal és sportversenyekkel fejeződött be a rendezvény. (Felső-Bácska, 1925. 06. 26. 1-2.p.)

A bácsalmási leventék a vándorzászlóval és a csapatzászlóval

1926. március 21-én rendkívüli közgyűlésen elnöknek dr. Klingler Istvánorvost, alelnöknek Bedits József állampénztári tisztviselőt, jegyzőnek Somoskövi Lászlót választották meg. „Az agilis új elnök személyétől sokat remél az egyesület” – írták a sajtóban. Határoztak a leventék sporttevékenységének kiszélesítéséről és növelték az oktatók számát. (Felső-Bácska, 1926. 03. 26. 4.p.)

1927-ben lövész szakosztályt alapítottak. A következő évben a megyei céllövőbajnokságon az első helyezéssel elnyerték a vármegyei Testnevelési Bizottság „Lehel kürtje” vándordíját.

1929-ben Dörner Ferenc, Jaszenovics Lajos és Ozvald József részt vettek és eredményesen szerepeltek a leventék országos atlétikai versenyén. A lövészek megyei versenyén egyéni első helyezést ért el Oriold Antal. A következő évben Dörner Ferenc négy, Kóbár László egy első díjat nyert megyei versenyen. Helyezett lett még Wischer Mihály, Kormány Antal, Haász József, Kulesevics Mihály és Jaszenovics Lajos. (Felső-Bácska, 1930. 06. 19. 1-2.p.)

Az 1930-as évek elején munkaköri elfoglaltságára hivatkozva Klingler István orvos lemondott elnöki tisztségéről, az egyesület elnöke Bedits György lett.

A leventék 1933-ban és 1936-ban ismét első helyezést értek el a megyei lövészversenyeken. Egyéni bajnoki díjat nyert Patocska József, illetve Englein Vilmos, dobogós volt még Mózer István, Ulrich István és Skorutyák Géza. A lövészek 1940-ben véglegesen elnyerték a vármegyei vándordíjat, a labdarúgócsapat a Szent István-kupamérkőzések győztese lett.

Az 1936-os tisztújító közgyűlésen Bedits Györgyöt megerősítették elnöki tisztségében, alelnökké választották Sásdy Nándort és Ulrich Lajost. Titkár dr. Turmezey István, jegyző Palatinszky Vilmos, ügyész dr. Székely Sándor, orvos dr. Klingler István és dr. Szommer József, könyvtáros Fux Antal és Katona Ferenc, Dörner Ferenc az atlétikai-és az úszó-, Milovai Mátyás a labdarúgó-, Viola János a lövész -és térképolvasó-, Jaszenovics Lajos az ökölvívó szakosztály csapatkapitánya lett. (Felső-Bácska, 1936. 12. 23. 2.p.)

A Levente Egyesület a kötelező testnevelés (katonai előképzés) mellett kulturális tevékenységet is végzett. Az ifjak ismereteinek gyarapítására önképzőköröket szerveztek, és színjátszó kört hoztak létre.

Kulturális tevékenységüket az alábbi előadásokkal lehet szemléltetni:

Herczeg Ferenc: Három testőr (1925. február 1.), Fekete lovas (1926), Levente (1929), Mindnyájunknak el kell menni (1930. március 15.), Kisfaludy Károly: A pártütők (1933), Deli Lajos: Egy fertály föld (1935. február 22.). Az Egy fertály föld szereplői: Agócs Imre, Petrity Cecília, Kis Ágnes, Kovács Márton, Varga György, Varga Antal, Petrekanits József, Dzside István, Skorutyák Géza, Horváth János, Prikidánovics József, Vidákovics Borbála, Stark Ádám, Hoffmann Jakab, Csupity Ilona, Prikidánovics Simon, Gombor Ferenc és Prikidánovics Kálmán. (Felső-Bácska, 1935. 02. 26. 5.p.)

1936-ban Csepregy Ferenc Sárga csikó, 1937-ben a Náni és A papucs-kisasszony című népszínműveket, 1940. március 15-én Pölöskei János Hiszek egy Istenben című hazafias darabot, december 6-án, a kormányzó névnapja tiszteletére a Zsigmond és a fenyők című népszínművet adták elő.

A farsangi, szüreti, szilveszteri bálók bevételei az egyesület pénztárába kerültek, amelyből a háború idején a hadiözvegyeket és az árvákat segítették.

1940 februárjában 14 tagú fúvószenekart alakítottak, amelynek vezetője és oktatója Blum Mihály volt. (Felső-Bácska, 1940. 03. 15. 5.p.)

Az 1939. évi honvédelmi törvény a leventekötelezettséget kiterjesztette az iskolai ifjúságra is. A leventék bekapcsolódtak a légoltalmi kiképzésbe, és részt vettek a tűzoltóság munkájában.

Az 1941-es tisztújító közgyűlésen választott vezetőség elnöke továbbra Bedits György állampénztári főtanácsos lett. Milovai Mátyás titkár, Palatinszky Vilmos jegyző, Muity István pénztáros, Steinmetz József ellenőr, Piry János gondnok, Pleszkán Mihály könyvtáros, dr. Klingler István orvos, dr. Székely Sándor ügyész. A választmány tagjai: Milasin Antal, Németh Miklós, Rónafalvi József és Solti Mihály. Egy évre kaptak megbízást a szakosztályok vezetői: Dörner Ferenc (úszó), Száll Imre (labdarúgó), Agócs Imre (kerékpáros), Nánay Aurél (lövész), Mojzes Ferenc (kulturális), Kardos József (ökölvívó), Malmos Lajos (asztalitenisz) és Friedl Antal (torna). (Felső-Bácska, 1941. 03. 21. 2.p.)

1941 pünkösdjén a visszacsatolt Dél-Bácskába szerveztek három napos kerékpártúrát. Szeptemberben Széchenyi-ünnepséget rendeztek:

„A szentmise után a templomból a levente zenekar hangjai mellett az ifjúság kivonult a sporttérre és az 1200 főnyi leventecsapat felsorakozott az országzászló előtt. A Himnusz után Palatinszky Vilmos tanító, főoktató intézett az ifjúsághoz beszédet....Az ifjúság és minden magyar mintaképeül állította Széchenyit. Ezután Fonyódi József levente, banktisztviselő a tőle megszokott hatásos előadásban szavalta el Arany János Széchenyihez című versét. Az ünnepség, amelyen az egyesület vezetői is részt vettek, a Hiszekegy hangjaival ért véget. Végül díszmenet következett az újonnan felállított sporttéri országzászló előtt.” (Felső-Bácska, 1941. 09. 26. 2.p.)

1941 novemberében megalakult a leventelányok bácsalmási csoportja, elnöke dr. Kovachich Józsefné, ifjúsági vezetője Mózer Erzsébet lett.

A levente-műkedvelők 1942. február 1-jén Linz Ferenc Rókalyuk című zenés bohózatát adták elő, amelyet Piry János rendezett. Szereplők: Gombos Tibor, Hinterszehr Borbála, Muity István, Fodor Ilona, Petrekanits Lajos, Kovács Ádám, Haug József, Schei Magda, Föglein Teréz, Abrámovics Anna, Csejtej Rozália, Nagy József, Fleckenstein József és Albert Márk. Közreműködött a Konkoly- és a Mandler dzsesszzenekar. (Felső-Bácska, 1942. 02. 04. 1.p.)

A leventelányok önképzőkörenek első előadását Mózer Erzsébet tartotta Mit érdemes olvasni a mai magyar irodalomból? címmel.

Március 8-án „az orosz fronton küzdő bácsalmási bajtársak kívánsága alapján” számos helyi műkedvelő közreműködésével hangversenyt rendeztek, amelyet a Magyar Rádió

„Levente félóra” című műsorában közvetített. Kiszely Zoltán főhadnagy, járási leventeparancsnok tartott beszédet. Boda Jenő, Gombos Tibor és Muity István versekkel, Bányai Irén, Básti Magdolna, Utczai Ilona, Walter Cecília, Batkay Antal, Folcz Tóbiás, Klingler Ferenc, Mendler Pál, Onhausz József, Romácz István, Schoblocher József, Szántó János és a mezőgazdasági középiskola 100 tagú énekkara, valamint a levente énekkar énekszámokkal szerepelt. Közreműködött a szalonzenekar (tagjai: Dzside Irma, Bédi Máté, ifj. Bédi Máté, Berger Vendel, Berger Ferenc, Berger József, Berger István, Beregi Ferenc, Konkoly István, Kungl Antal, Köllös Gábor, Mendler Mihály, Mendler Pál, Pál Tibor, Repp József, dr. Rácz Alajos, Sárközi János, Sugár Zoltán), szólót játszott Kovács Imre és Sági Pál. (Felső-Bácska, 1942. 03. 03. 2.p.)

Október 6-án hazafias ünnepséget rendeztek, amelyen Mózer Erzsébet vezetésével az énekkar, valamint Hinterszehr Borbála, Hanzik Mária, Vidákovics Anna és Francz Borbála szerepeltek. A katonai szolgálatra kötelezett leventéktől Gombos Tibor búcsúzott el. (Felső-Bácska, 1942. 10. 06. 3.p.)

A hagyományos Miklós-napi műsoron Rau János, Gombos Tibor, Pollák Erzsébet, Pollák Pál, Fleckenstein József, Sente Márk, Peller Pál, Kovács Ádám, Hinterszehr Borbála, Fodor Géza, Klingler Mária és Vad János szerepeltek. (Felső-Bácska, 1942. 12. 11. 3.p.)

Karácsonykor közel 180 hadbavonult családját keresték fel, és betlehemi játék keretében ruhaneműből álló ajándékcsomagokat adtak át. Karácsony második napján a leventelányok a Bácsanyám hol vagy? című színdarabot adták elő. A jótékony célú előadást Mózer Erzsébet rendezte.

1943 áprilisában a bajmoki Levente Egyesületet látták vendégül, este a 32 tagú bajmoki zenekar adott nagysikerű műsort.

Rendkívüli közgyűlésen kiegészítették a bevonultatások miatt megüresedett vezetőségi tisztségeket, és szakosztályvezetőket választottak. Jegyző Almási László, könyvtáros Peller Pál, pénztáros Borsos Sándor főoktató lett, a választmányba került Kókai Károly, Pleszkán Sándor, Benák István és Tenyér István. A szakosztályok vezetői: Kerényi Illés (labdarúgó), Kiss Nándor (kulturális), Schindler László (tenisz). (Felső-Bácska, 1943. 06. 24. 2.p.)

Júniusban Levente-nappal ünnepelték a Hősök napját, este a Ludas Matyit mutatták be.

A Ludas Matyi szereplői

Almási József, Albert Márk, Csovcics Simon, Horváth Gábor, Fleckenstein József, Daám József, Orlovác Ferenc, Fleckenstein György, ifj. Berger József, - Vinek Borbála, Szántó Krisztina, Klingler Margit, Kern Magdolna, Kulisity Katalin, Salamon Mária, Kiss Nándor, ismeretlen (zenész) - Dörner Ferenc, Mózer Erzsébet, Bedits György(elnök) Milovai Mátyás, Polyák Erzsébet, Berger József - Csejte Rozália, Szent Antal

Júliusban Borsos Sándor főoktató, Milovai Mátyás titkár és Mózer Erzsébet vezetésével az Újvidéki hadikórházba látogattak, ahol dr. Klingler István bácsalmási orvos teljesített szolgálatot. A sebesült honvédeknek műsorral kedveskedtek, és ajándékokat adtakát. (Felső-Bácska, 1943. 06. 22. 1.p., 1943. 07. 30. 1.p.)

Augusztusban Ófutak leventeküldöttségét látták vendégül.

Az év folyamán 89 ifjúsági vezetőt képeztek ki Bácsalmáson.

A műkedvelők decemberben az Ítélt az Isten című drámát mutatták be, amelyet Gombos Tibor rendezett. A sikeres előadás szereplői Hinterszehr Borbála, Kiss Nándor, Csejte Rozália, Francz Borbála, Kern Magda, Hanzik Mária, Szántó Krisztina, Vad János, Peller Pál, Reitzner György, Csovcics Simon, Vitai Gyula, Albert Márk, Fleckenstein József, Fodor Géza, Varga András, Prikidánovics Máté, Mihálovits Sándor és Páncsics Péter voltak. (Felső-Bácska, 1943. 12. 14. 2.p.)

1944 októberében 43 leventét hurcoltak Szovjetunióba. Közülük tizenheten haltak meg az embertelen bánásmód, az éheztetés és a hideg következtében.

12 MOVE

Turmezey István főjegyző kezdeményezésére a Magyar Országos Véderő Egylet bácsalmási szervezete 1935. augusztus 30-án alakult meg. „A Move célja nem az, hogy a túltengő

egyesületeket szaporítsa, hanem az, hogy a szétforgácsolt erőket egyesítse...” – nyilatkozta elnökké választását követően.

Turmezey István elnök mellé számos tisztségviselőt választottak. Alelnököknek Bedits Györgyöt, Flach Andrást, Mózer Istvánt, Kohányi Mártont, Szabó D. Bélát, Nánay Aurélt, Ács Zoltánt, Témun Andrást, társelnököknek Balogh Józsefet, dr. Perlaky Ferencet, dr. Sztankó Lajost, dr. Mérey Jenőt, Praefort Józsefet és Truka Józsefet. Lejtényi Győző ügyvezető alelnöki, Bóka Imre főtitkári, Rakoncza Mihály és Asbóth Ferenc titkári, Steinmetz Rudolf pénztárosi, Muity Alajos és Rasztik Bálint ellenőri feladatokra kapott megbízást. A választmány tagja lett dr. Székely Sándor, dr. Demjanovich Endre, dr. Klingler István, dr. Szommer József, Bocskor László, dr. Evetovich Iván, Malatinszky Géza, Pál Tibor, Rónay Dezső, Piry János, Suba Károly, Ulrich József, Wischer József, Boncz Sándor, Funták Andor, Milovai Mátyás, Pázmány András, Praefort Ferenc, Ulrich Antal, dr. Vitányi Iván, Würtz János, Schoblocher Mátyás, Riskó Sándor és Szommer Mihály. A gazdasági bizottságba választották Ulrich Tamást és Ormai Balázst, a számvizsgáló bizottságba Funták Lajost, Mátyás Györgyöt és Szeitlében Lajost.

A vezetőség javaslatára díszelnökké választották Teleki József gróft, a főrendi ház örökös jogú tagját és dr. Alföldy Béla országgyűlési képviselőt. Dísztagokat is választottak Barth Benedek, Fényes Endre, Illésy Károly, dr. Tarajossy Sándor, dr. Weichardt Rezső, Bedits Máté, Hódi Mózes, Koller Oszkár, Péterfia Fülöp, Sugár Károly és Ulrich Lajos személyében. (Felső-Bácska, 1935. 09. 03. 2. p.)

1935 novemberétől a MOVE szervezeti keretében működött a Bácsalmási Dalkör és a Bácsalmási Sport Club.

November 25-én Katalin-bált, december 6-án, a kormányzó névnapja tiszteletére műsoros ünnepséget rendeztek.

1936 januárjától liceális előadásokat tartottak. Az első előadáson Liszt Ferencre emlékeztek.

Októberben Lejtényi Győző polgári iskolai igazgató kezdeményezésére megalakult a műkedvelő szakosztály. Vezetőjének dr. Székely Sándort, rendezőknek Bóka Imrét, Klopka Júliát és Müller Lajost, a „hírvető szakosztály” vezetőjének Chuzdea Viktort választották meg. (Felső-Bácska, 1936. 10. 27. 2.p.)

1937-ben farsangi jelmezbált rendeztek, május 21-én a János vitéz című operettet adták elő. A Felső-Bácska tudósítója szerint *„az almási közönség részvétlenséggel viseltetik... nem támogatják a műkedvelőket.”*

Június 12-én, a Bácsalmáson megtartott megyei Hősök Napja ünnepély keretében, számos neves közéleti személyiség, köztük József főherceg jelenlétében szentelték fel a MOVE zászlóját. Az új sportpályán Zichy Gyula kalocsai érsek celebrálta a tábori misét, ezt követően felszentelte a zászlót és a sportpályát. (Felső-Bácska, 1937. 06. 15. 1-2.p.)

Novemberben *„hatalmas sikert hozott a Diákszerelem című operett, amelynek szereplői valósággal felülmúlták önmagukat.”* A közönség soraiban volt dr. Alföldy Béla országgyűlési képviselő, vitéz Temessy Ákos ny. ezredes, Turmezey István főjegyző, a község előljárósága és a képviselőtestület tagjai. A Diákszerelem szereplői: Bóka Imre, Marks Sándor, Funták Andor, Mosonyi Antal, Nagy Zsóka, Gombor Erzsébet, Würtz Margit, Klopka Júlia, Utczai Ilona, Szabó Klára, Steinmetz György, Milovai Mátyás, Émesz Rózsa, Vermes András, Würtz János, Gombor Ferenc, Mózer Margit, Gálos Anna, Fodor Mária, Lajkó Teréz, Rákity Mária, Dertül Elvira, Heining József, Temesy László, Grünfelder István és Lajkó Károly. Közreműködött Repp József zenekara, vezényelt Kovács Imre. A díszleteket Piry János terve alapján Grünfelder József készítette. Az előadást követő Katalin-bál főrendezője Mózer István volt. (Felső-Bácska, 1937. 11. 23. 1.p.)

A Bácsalmási Szőlők területén működő MOVE-csoport 1938 januárjában A Noszty fiú esete Tóth Marival című színművet adta elő a Keller vendéglőben. Az előadást Teleky István

tanító rendezte, a főbb szerepeket Eckert Lenke, Lázár Mihály, Patocskai György, Novák Mária, Csovcics Mihály és Teleky Istvánné játszották. (Felső-Bácska, 1938. 01. 21. 4.p.)

A „*hazafias összefogás*” jegyében rendezték meg a Corsó moziban az 1938. évi közgyűlést, amelyen részt vett dr. Alföldy Béla országgyűlési képviselő, a MOVE díszelnöke. Turmezey elnöki megnyitójában elégedetlenségének adott hangot.

„Az lenne ideális, ha a lakosság tíz százaléka, mintegy 1400 tagja lenne a Move egyesületnek, ezzel szemben mindössze 400 főnyi a tagság, közülük is csak 150-en tesznek eleget tagdíjfizetési kötelezettségüknek... Ha keressük és kutatjuk az okokat, amelyek a lakosság tartózkodását előidézik, rá kell mutatnunk a vezetésre hivatottnak a hazafias megmozdulásokkal szemben tanúsított közönyös magatartására, amiből természetesen következik a polgárság zárkózottsága, önmagának élő magatartása. Amikor megalakultunk, optimista pillanataimban arról ábrándoztam, hogy lesznek mecénásaink, akik a jövedelem többletükéből önként felajánlanak majd támogatást. Sajnos azonban az áldozatkészségnek semmiféle megnyilvánulását nem tapasztaltuk.”

Ugyanakkor elismerően szólt a szakosztályok vezetőiről, akik „*mindenkor a nagy és közös cél szolgálatában állottak.*”

A tisztújítás során ismét számos dísztagot és tisztségviselőt választottak. Turmezey István mellett társelnök lett Ulrich József és dr. Mérey Jenő, ügyvezető elnök dr. Székely Sándor. Alelnökök Ács Zoltán, Bedits György, ifjú Hőnigh Mihály, Rasztik Bálint, Valna Zoltán és Teleky István. Főtitkár Tarján János, titkárok: dr. Örkényi Miklós, Csonka József, Rajnai Ferenc, Mosonyi Antal. A gazdasági bizottság tagjai: Pázmány András, Bóka Imre, Milovai Mátyás. Szakosztályvezetők: dr. Róth Pál és Nánay Aurél (lövészet), Mózer István (labdarúgás), dr. Székely Sándor (úszás), Csonka József (torna), Müller Lajos (asztalitenisz), Kohányi Márton (dalárda), Bóka Imre (műkedvelő). Pénztáros Steinmetz József, háznagy Bédi Máté, szertáros Klingler Ferenc. A választmány tagjai: Rakonczai Mihály, Boncz Sándor, dr. Evetovich Iván, Milovai Mátyás, Pál Tibor, Piry János, Praefort Ferenc, Riskó Sándor, Kohl András, dr. Thuma Pál, Szommer Mihály, Ulrich Antal, Szabó D. Béla, Bakó József, Sásdy Nándor és Lendvai Pál. (Felső-Bácska, 1938. 01. 25. 2.p.)

1938 októberében 38 fővel, Péterfia Fülöpné, dr. Kovachich Józsefné, dr. Róth Pálné, Truka Józsefné és Kovács Józsefné vezetésével megalakult a MOVE női tagozata. A Corso moziban tartott „Magyar a magyarért” mozgalom segítésére szervezett első műsoros estjük „*ragyogó sikert és 350 pengős bevételt eredményezett*”. Bedits Olga „*több ízben tapsorkánnal megszakított lelkes megnyitója*” után szavalatok, ének-, zene- és táncszámok következtek Mózer Margit, Kóbár Júlia, Schoblocher Júlia, Hámori József, Szabó Klára, Nagy Lidia és Mandler Magda előadásában. A különösen nagy sikert aratott palotást, amelyet Rakonczai Mihályné polgári iskolai tanárnő tanított be, tizenhárom magyarruhás pár táncolta. Bóka Imre „*igen szellemesen*” konferált. (Felső-Bácska, 1938. 10. 28. 1. p., 1938. 11. 22. 1.p.)

1939-40-ben a Repp vendéglő bérelt helyiségében kisebb összejöveteleket, teadélutánokat, táncesteket tartottak. Itt rendeztek búcsúvacsorát Bóka Imre községi irodatiszt, a műkedvelő szakosztály vezetője nyugdíjba vonulása és Budapestre költözése alkalmából.

1941-ben Turmezey István elnök mellé Rakonczai Mihályt ügyvezető elnökké, Hámori Istvánt főtitkárrá, Antunovics Ferencet, Bedits Györgyöt, Bába Viktort, Gombor Ferencet, Nánay Aurélt, dr. Temesy Andrást és Wanke Ferencet alelnökökké választották. Titkár Guseo Andor, Kovács András és Palatinszky Vilmos, házgondnok Piry János, jegyző Milovai Mátyás, pénztáros Marks Sándor lett.

A katonai bevonulások és a kötelező, kiterjedt leventeoktatás miatt megszűnt a dalárda, valamint a lövész és a műkedvelő szakosztály. Dr. Lipóczi Sándor vezetésével újjáalakult a

kulturális szakosztály. A labdarúgó szakosztály elnöke Mózer István maradt, intézője Száll Imre lett. Dr. Székely Sándor, Malmos Lajos, illetve Sugár Zoltán vezetésével tovább működött az úszó-, az asztalitenisz- és a torna szakosztály. (Felső-Bácska, 1941. 02. 25. 3.p.)

1941-ben a MOVE országos központja megvásárolta, és a bácsalmási egyesület részére székház céljára átalakíttatta a Régner szállodát.

A MOVE székháza

1941 decemberében a női szakosztály már az új székházban tartotta rendkívüli tisztújító közgyűlését. A délvidékre költözött Péterfia Fülöpné helyére Kovachich Józsefnét választották a női szakosztály elnökévé. Alelnök dr. Halasi Rektorisz Tiborné és Mózer Istvánné, ügyvezető elnök Joób Imréné, titkár Bedits Olga és Horváth Sarolta, pénztáros Steinmetz Etelka lett. A női szakosztály választmányi tagjai sorába nagyobb részt a MOVE férfi vezetőségének feleségei kerültek. (Felső-Bácska, 1941. 12. 12. 1-2. p.)

Karácsony második napján ünnepséget rendeztek és megajándékozták a szegény sorsú MOVE-tagok gyermekeit.

1942. január-februárban népművelési előadássorozatot szerveztek, amelyeknek Bálint Lajos, Ádámffy (Szommer) József, Kovács Géza, Klingler István orvosok, Pellérdy László állatorvos, Joób Imre mérnök, Pazár László ügyvéd, Rakoncza Mihály, Lipóty Sándor és Takács Dénes tanárok, valamint Muity Lajos malomtulajdonos voltak az előadói. Az első nyilvános farsangi táncmulatságot február 7-én tartották, amelyen a Mandler dzsesszel kiegészített Konkoly zenekar játszott.

A februári vezetőségválasztó közgyűlésen Turmezey István elnök megemlékezett Felvidék, Kárpátalja és Erdély egy részének visszacsatolásáról, táviratilag köszöntötték Horthy István kormányzó-helyettest. Piry Jánost, Nánay Aurélt és dr. Pazár Lászlót választották meg a műkedvelő-, a lövész- és a tenisz szakosztály vezetőjének. Schneider (Szentmihályi) Ferenc plébános a kulturális, Gombos Tibor az asztalitenisz szakosztály vezetője lett. A labdarúgó-, az úszó- és a torna szakosztály vezetője Mózer István, dr. Székely Sándor, illetve Sugár Zoltán maradt. Az ügyvezető elnöki tisztséget továbbra is Rakoncza Mihály töltötte be, főtitkárnak Malmos Lajost választották meg. (Felső-Bácska, 1942. 02. 27. 1-2.p.)

A műkedvelők márciusban Piry János és Malmos Lajos irányításával a Csókos huszárok című operett bemutatására készültek, azonban a tervezett húsvéti előadás a sorozatos bevonulások miatt elmaradt.

Április 19-én tartották a székházavató ünnepséget, amely a díszmagyarba öltözött lányok, a leventék, tűzoltók és a zenekarok, valamint a járás községeinek küldöttei és a társadalmi egyesületek képviselőinek felvonulásával kezdődött az ünnepség. A szentmisét követően Szeder János országgyűlési képviselő, a MOVE országos elnöke megkoszorúzta a Hősök Emlékművét, majd a székházba vonultak. A díszközgyűlést Turmezey István nyitotta meg, ünnepi beszédet mondott Schneider Ferenc esperesplébános, Szeder János és Deák Leó Bács-Bodrog vármegye és Zombor város főispánja. A közös ebéd után a sportpályán látványos bemutatókkal, versenyekkel folytatódott a program. Este fővárosi művészek és helyi műkedvelők adtak műsort. Pál Tibor vezetésével a szalonzenekar, valamint Boda Jenő és Gombos Tibor szavalatokkal szerepelt. (Felső-Bácska, 1942. 04. 21. 1-2.p., 1942. 04. 24. 1.p.)

Turmezey István áthelyezése miatt 1942. június 21-én rendkívüli közgyűlést hívtak össze. Elnökké Schneider Ferenc esperes-plébánost, Turmezeyt örökös díszelnökké választották. A tagság nevében Csőke András mondott köszönetet az alapító elnöknek.

Schneider Ferenc kezdeményezésére a MOVE székházban elhelyezett márványtablán megörökítették Turmezey István érdemeit. Szeder János, a Move országos elnöke jelenlétében leplezték le az emléktáblát. Felirata: „*Turmezey István Bácsalmás község főjegyzője, a Move alapító elnöke és örökös díszelnöke iránti hálás tisztelettel, építő, hazafias munkája maradandóságának jeléül s a község lakosainak követendő például az általa szervezett Székház felavatási évében, 1942. évi június hó 29. napján. Becsülettel a Hazáért!*” (Felső-Bácska, 1942. 07. 07. 1.p.)

Július 19-én a hadikórház felállítása és felszerelése javára atlétikai versenyekkel, kötélhúzással, valamint a nők és az agglegények közötti labdarúgó-mérkőzéssel sportnapot rendeztek. Novembertől ismét népművelődési előadássorozatot és vasárnaponként teadélutánokat tartottak.

1943 márciusában a sportszakosztály alapszabályát módosították, elnökének Erdődy Károly adóügyi jegyzőt választották. Alelnök Nánay Aurél, titkár Solti Mihály, pénztáros Utczai Balázs, jegyző Hadler Károly, szertáros Horváth Gergely lett. A labdarúgó szakosztály elnökének Mózer István utódként Onhausz József állatkereskedőt, intézőnek Vermes Andrást, edzőnek Schindler László testnevelő tanárt választották. Az asztalitenisz és a tenisz szakosztály vezetője továbbra is Gombos Tibor, illetve dr. Pazár László, Sugár Zoltán az úszó szakosztály vezetője lett. (Felső-Bácska, 1943. 03. 12. 1.p.)

Júliusban díszközgyűlést tartottak, amelyen Kecskeméti Ferenc, a MOVE országos elnökségének kiküldött ellenőre „*örömmel állapította meg, hogy a Bácsalmási Move olyan eredményeket tud felmutatni, melyeket országos viszonylatban is kevés nagyvárosban volt alkalma látni.*” Ígérete szerint az országos központ továbbra is minden lehető támogatást megad a közel 300 férfi és 200 nőtaggal rendelkező egyesületnek. (Felső-Bácska, 1943. 07. 23. 1. p.)

Erre azonban már nem került sor, 1944-ben Bácsalmást is elérte a háborús események.

13. NÉMET NÉPMŰVELÉSI EGYESÜLET (KULTURBUND)

A Magyarországi Német Népművelési Egyesület (Ungarländischer Deutscher Volksbildungsverein, köznyelvi használatban kulturbund) bácsalmási csoportja 1926. január 14-én alakult meg Schoblocher Mátyás és Kungl György vezetésével. Schoblocher Mátyás után Eckert György, Schmidt József, majd Fleckenstein Ádám töltötte be az elnöki tisztséget.

Az egyesület tömörítette a magát németnek valló polgári és paraszti származású intelligenciát is, és egyben a felnövekvő fiatal német generáció iskolája volt. Baumhackl Antal, Denczinger Ernő, Grau Antal, Hönigh Mihály és Knebelspiesz György alakították meg a színjátszó kört. Brandt Jakab képviselő szerint ez volt a körzetben a legaktívabb, legtevékenyebb kulturális csoport. Sikeres színelőadások, népdal- és zenei rendezvények fémjelezték működését.

1926 júniusában fűvőzenekari találkozót rendeztek, amelyen Csávoly, Rém, Gara, Vaskút, Katymár, Csátalja, és Kunbaja német zenekariak vettek részt. A verseny díszvendége, Bleyer Jakab tartott beszédet és elismerését fejezte ki a kimagasló szervezésért. A versenyt és a Német Népművelési Egyesület központja által felajánlott zászlót a kunbajai zenekar nyerte el. (Felső-Bácska, 1926. 06. 11. 1. p.)

Hönigh Mihály 1975-ben, 81 éves korában beszélt az egyesület működéséről:

„*Egy előadást előkészíteni mindig nehéz feladat volt, mivel a kiválasztott történetek úgynevezett 'Hochdeutsch', azaz irodalmi német nyelven íródtak. Így először a színjátszóknak el kellett kellett magyaráznom a szöveget, ezután a helyes kiejtést gyakoroltuk. Ezt leginkább bemutató olvasással tettem. Zenei munkatársunk Kállai kereskedő volt, aki hegedűn játszott és hallás után tanította be a dalokat. Az előadásokat*

a Száhl vendéglőben tartottuk. Egyesületünk feladatai közé tartozott az évenkénti svábbál megrendezése. Az est egy jelenettel kezdődött, melyet tánc követett. Ehhez a bácsalmási fúvószenekar szolgáltatta a zenét.” (Közli: MÖZL Magdolna. - 11. p.)

1930 január végén a Mostoha és a Peches keresztapa című egyfelvonásos színműveket mutatták be. A két darab közti szünetben német népdalokat adtak elő. A nagysikerű műsoros estet ifj. Hönigh Mihály, Baumhackl Antal és Mayer Vendelné rendezte. A megismételt, második előadást követően Baumhackl Antal küldött tudósítást a magyarországi németek lapjának:

„Helyi csoportunk február 22-én megismételte előadását, méghozzá olyan sikerrel, amely minden várakozást felülmúlt. A közönség öröme leírhatatlan. Az öröm azért volt olyan nagy, mert az előadók valamennyien a nép soraiból származtak: tehát megmutatták, hogy mi is tudunk valamit...” (Sontagsblatt, 1930. 03. 09.)

A német tannyelvű iskola létesítésére irányuló kezdeményezésüket a közvélemény hevesen ellenezte, ennek a sajtó is hangot adott: *„A bácsalmási Kulturbund kezdeményezésében provokációt látunk a magyar nyelv s ezen keresztül a magyarosodás ellen...”* (Felső-Bácska, 1931. 10. 29. 3. p.)

Tudósítottak az egyesület farsangi rendezvényéről:

„A Bácsalmási Német Népművelő Egyesület és a szegények. A helyi csoport az elmúlt héten egy jól sikerült farsangi mulatságot rendezett. A bevétel jelentős részét a helyi Stefánia Szövetségnek adományozta azzal a céllal, hogy az intézmény az összegből hús gyermek részére ruhát vásároljon... E megértő mozgalomban különösen Fleckenstein Ádám elnök, Denczinger Ernő elnökhelyettes és Hönigh Mihály jegyző szereztek érdemeket.” (Felső-Bácska, 1933. 02. 02. 6. p.)

1933 augusztusában aratóünnepséget rendeztek, amelyen kíséretével részt vett Bleyer Jakab. Az újság tudósítója szerint *„Bleyert magyar szavakkal üdvözlötték ... beszéde alatt a bácsalmási svábok többsége távozásával adta a ‘vezér’ tudomására, hogy nem az ő útja az, amelyen haladni kívánnak.”* Német nyelvű műsorral és táncmulatsággal zárult az ünnepség. (Felső-Bácska, 1933. 08. 17. 1.p.)

„Magyarruhába” öltözött német párok a szüreti mulatságon

(A felvétel 1940-ben készült)

Grünfelder Antal, Schoblocher Antal, Riesz Ádám, Mayer Antal, Braun József, Haász Mária, Berger Vendel zenész, Welchesz Teréz, Hahn József, Hahn János, Walter Antal, Jahn János, Werli Jakab, mögöttük Herold Erzsébet és Berger József, - Riesz Teréz, Gutgesell Anna,

Wischer Mária, Heining Katalin, Szommer András, Perczel Ádám, Herold János, Skribanek Barbara, Bauer Mária, Schei Katalin, Schmidt Anna, - Onhausz József, Nuszpl Márton, Knebelspiesz György, Skribanek György és Ulrich István

A németek nagy többsége a magyarsággal és a bunyevácokkal való békés együttélésnek, a kölcsönösen előnyös többnyelvűségnek és a kulturális együttműködésnek volt a híve. Az egyesület a harmonikus viszony fenntartása mellett kívánta elérni nemzetiségi jogainak érvényesítését, anyanyelvi igényeinek kielégítését.

A kulturális egyesület tagjai közül 1938-tól többen csatlakoztak a nemzetiszocializmus eszméihez. A német tannyelvű oktatás bevezetésére irányuló törekvéseik is csak ekkor valósultak meg.

14. NÉPKÉPZŐ EGYLET

A Szőlőbeli Népképző Egylet 1905-ben alakult és 1947-ig működött. A belterületen működő Népképző Egylet alakulásának idejét nem ismerjük. A korabeli sajtó rövid tudósítást közöl az egylet 1924. évi tisztújító közgyűléséről. Díszelnöknek választották Wörös Béla főjegyzőt, elnöknek Nitsch Pált, alelnöknek Haug Pétert, jegyzőnek Geiger Mihályt, pénztárosnak Hönigh Mihályt. A választmány tagja lett Szommer Ádám, Denczinger Antal, Koch György, Kéhl András és Mayer József. 1925-ben a csendőrlaktanya számára rekvirálták a Népképző Egylet helyiségeit, tevékenysége ezután beszüntült.

(Felső-Bácska, 1924. 01. 18. 4. p., 1925. 09. 26. 4. p.)

1935-ben, a Nemzeti Egység Pártja hatalomra jutását követően a bácsalmási bortermelők egyesületéből kilépett Wischer József és társai – miután saját egyesület alakítására nem kaptak engedélyt – „*Bácsalmás egyik legrégibb egyesületébe, a 27 tagot számláló, Nitsch díszelnöksége alatt működő Népképzőbe léptek, és a vezető szerepet magukhoz ragadták.*”

Eltérő politikai nézeteikről a sajtó több alkalommal hangot adott. Heves vitát váltott ki dr. Szauernborn Károly kiscgazda földbirtokos meghívása a Népképző Egylet rendezvényére.

(Felső-Bácska, 1936. 01. 03. 1.p., 1936. 01. 17., 1936. 02. 28. 1.p.)

Az 1940-es években Volksbund eszmeisége uralta a közösséget. Akik nem azonosultak a kormánypártok által vallott értékrenddel, azokat kiközösítették.

15. SPORT CLUB

Bácsalmás sporttörténete 1913. május 11-én kezdődött, amikor először lépett pályára a labdarúgócsapat a Bajai Sport Egyesület ellen. Röviddel utána, június 1-jén, az alapszabály elfogadásával és a tisztikar megválasztásával megalakult a Bácsalmási Sport Club. A 35 fős vezetőség elnöke dr. Kiss József, társelnök dr. Kovachich József és Rosenberg Emil, ügyész dr. Dávid Artúr, titkár Nánay Aurél, pénztáros Fiedler József, jegyző Muity Jakab, orvos dr. Pápa Arnold, szertáros Rasztik Bálint, a választmány tagjai Bauer Antal, Bedits Máté, Faltum Mihály, Friedl Lajos, Furó Géza, Gross Salamon, dr. Hetényi Pál, Huszár Ákos, Kalmár Károly, Kamarás Imre, Kiss András, Koller Oszkár, Kuluncsics Viktor, Manhalter András, dr. Mészáros Miksa, Müller János, Müller József, Noll János, Nyíry Béla, Piukovics Alba József, Redecha Rezső, Sebők Géza, Sterk Géza, Sterk Nándor és Szommer József lettek.

Az első években csak a labdarúgással kapcsolatos szervező és irányító munkát végeztek.

(Bácsalmási Járás, 1913. 06. 08. 1-2.p.)

A háború után, 1922 tavaszán alakult újjá a Bácsalmási Sport Club. Elnöke Mózer István, alelnök Harton András és Sterk Nándor, titkár Horváth János, pénztáros Steinmetz József, jegyző Nánay Aurél, intéző Tóth Aladár, ügyész dr. Kiss József, orvos Goschy Ferenc, ellenőr Huszár Ákos és id. Praefort József. (Jánoshalmi Újság, 1922. 04. 07. 3.p.)

Július 2-án zászlószentelési ünnepséget tartottak, a zászlóanya gróf Teleki Józsefné volt.

A vezetőség a támogatók széles köréből nívós műkedvelő gárdát toborzott. 1922 novemberében bemutatták Herczeg Ferenc Gyurkovics lányok című vígjátékát, amelyet Székely Sándorné rendezett. 1923-ban farsangi álarcos bált tartottak, húsvétkor a Piros bugyelláris című népszínművet adták elő. 1924 áprilisában kabaréműsorral szórakoztatták a közönséget, a következő évben két bált rendeztek.

A BSC népszerű műkedvelői

Udvardy Sándor, Piry József, Prachár Vilmos, Somoskövi László, Egrényi Pál - Fiedler Margit, Mózer István (elnök), Csauscher Ilonka, Székely Sándor, Székely Sárka, - Klopka Károly, Piry János, Fiedler Katalin, Friedl Antal

1927. november 24-én a Nem nőszülök című bohózatot, 1928. január 7-én Huszka Jenő Gül Baba című operettjét adták elő.

„Szombat este. A bácsalmási Régner Szálloda hatalmas színházterme zsúfolásig telve. Színes női ruhák csillognak a villanyfényben, fekete ruhás rendezősereg előzékenykedik, a helyi társadalom színe-javán kívül ismerős és ismeretlen arcok tűnnek fel a széksorokban. Felgördül a függöny. A díszes színpad nyújtja az első látványosságot. Meglepő hatást váltanak ki a nagyszerűen sikerült maszkírozások, a festői ruhák, a háremhölgyek pompázó török ruhái s egy nagyvárosi színpadnak is díszerre való színpompás világítás. S a ragyogó keretben nagyszerű tudásukat csillogtatják a műkedvelő szereplők, akik már szinte nem is műkedvelők, de vérbeli színészek.” (Felső-Bácska, 1928. 01. 12. 3.p.)

Az est főrendezője Gujás József volt, az előadást Székely Sándorné rendezte, a főbb szerepeket Basics Sándor, Székely Sárka, Róth Ili, ifj. Udvardy Sándor, Bauer Mária, ifj. Friedl Antal és ifj. Székely Sándor játszották, zongorán kísért ifj. Bedits Máté.

1929 novemberében Gábor Andor Dollárpapa című vígjátékával léptek színre. 1931 augusztusában több zenekar bevonásával a sportpályán népünnepélyt, 1932-ben és 1933-ban kitűnően sikerült jelmezes farsangi estet rendeztek.

Két előadásuk volt még, 1933 májusában a Diákszerelem, 1934. májusában és június 3-án a Kadétszerelem. Az előadásokat Bóka Imre rendezte, a táncbetéteket Müller Lajos tanította be, a díszleteket Piry János iparművész tervezte. Szereplők: Friedl Antal, Albert György, Klopka

Júlia, Gombor Erzsébet, Révész Endre, Fleckenstein József, Pálfi Lola, Weichand András, Romácz István, Nagy Zsófia, Katona Erzsébet, Chuzdea Viktor, Grünfelder István, Harton Antal, Heining József, Dörner Ferenc és Lajkó Károly.

(Felső-Bácska, 1933. 05. 04. 7.p., 1933. 05. 11. 2.p., 1933. 11. 30. 2.p., 1934. 05. 23. 2.p.)

Az előadások és az évenként megrendezett nagyszabású bálók bevételét természetesen sportcélokra fordították.

1924-1935 között a BSC tisztségviselői voltak: Mózer István, Petrekanits Antal, Nánay Aurél, Deák József, Steinmetz József, Haug János, Muity Alajos, Somoskövi László, Romácz István, Révész Endre, Udvardy Sándor, Berecz Gyula, Bedits Máté, Bedits József, Rakonczay Mihály, Schei Rudolf, Gombor Ferenc, Herold Ádám, Piry József, Borbás Gyula, Egrényi Pál, Rákity Mátyás, Horváth János, Frank János, Földes Ernő, Bóka Imre, Praefort Ferenc, Harton János, Wischer József, Muity Mátyás, Piry János, Romácz Ferenc, Pazár László, Chuzdea Viktor, Fényes Endre, Harton Antal, Száhl László, Kohányi Márton, Ormai Balázs, Ulrich József, Piry Vilmos, Funták Andor, dr. Evetovics Iván, dr. Székely Sándor, dr. Szommer József, dr. Faragó Dezső és dr. Thuma Pál. (Felső-Bácska, 1934. 03. 01. 4.p., 1935. 02. 19. 5.p.)

Az Udvardy és a Steiner strand megnyitása idején, 1935 nyarán dr. Székely Sándor vezetésével megalakult az úszó szakosztály. Több éven át úszóversenyeket és vízilabda-mérkőzéseket rendeztek.

A vízilabda-csapat

Bóka, Devich, Midler, Berecz, Mausz, Malmos, Muity, Petrekanics, Sugár, dr. Székely

A BSC a gazdasági válság éveiben eladósodott. Az 1935-ös novemberi közgyűlésen kimondták a Magyar Országos Véderő Egylettel való egyesülést a feltétellel, hogy a MOVE átveszi a BSC anyagi terheit. (Felső-Bácska, 1935. 11. 05. 2.p.)

A labdarúgó-csapat 1939-ben

Milovai Mátyás titkár, Tarnai, Száll L., Folcz, Budai, Temesi, Száll Imre intéző, - Solti, Katona, Jaszenovics, - Dörner, Wendler, Kovásznay

Asztaliteniszezők

Ismeretlen, Szántó, Kerényi, Smikál, Folz, Podoba, Zeke

16. STEFÁNIA EGYESÜLET

Dr. Pápa Arnold ügyvezető orvos kezdeményezésére az úri hölgyek 1931 júliusában alakították meg a Stefánia Anya- és Csecsemővédő Egyesületet azzal a szándékkal, hogy a gazdasági válság időszakában segítsék a szegény sorsú családokat.

Gróf Teleki Józsefné díszelnöki, dr. Tarajosy Sándorné, Gutwein (Péterfia) Fülöpné és Koller Oszkár társelnöki, Volpert Mária Menodóra, a zárda főnöknője és Ulrich Józsefné alelnöki, Rónay Dezsőné és Grau Teréz titkári, Marich Emma pénztárosi tisztséget töltött be. A vezetőség tagja volt Berecz Gyula, dr. Pápa Arnold, dr. Klingler István, dr. Kovachich Józsefné, Rozenberg Emilné, dr. Rejtő Mátyásné, Bedits Józsefné, Steinmetz Józsefné, Wischer Józsefné, Kráhl Irma, Deák Istvánné, Rasztk Bálintné és Zabrahá Károlyné.

Az egyesület keretében szociális bizottság alakult dr. Polgár Aranka, Konczvald Gézáné, Blum Mihályné, Kállai Józsefné, Ács Zoltánné, Walter Mihályné, Praefort Emma, Muity Benőné, Schütz Bálintné és Egrényi Pálné tagokkal. (Felső-Bácska, 1931. 07. 16. 1.p.)

A helyi inségakció javára rövidesen műsoros estet rendeztek. Bácsalmás ismert előadói, színjászói – Udvardy Sándor, Udvardy Sándorné, Klopka Júlia, Lajkó Károly, Friedl Antal, Jakab Gyula, Bedits Olga, Maár Palya, Basics Sándor, Basics Sándorné, dr. Székely Sándor és Bóka Imre – vidám jelenetekkel léptek fel a Régner szálló színpadán. Közreműködött Kohányi Mártonné, Vécsey Dezsőné (ének), Muity Mária és Müller Lajos (klasszikus tánc), valamint ifj. Bedits Máté (zongorakíséret). A műsort dr. Székely Sándor állította össze és rendezte. (Felső-Bácska, 1931. 11. 26. 2.p.)

A szegény sorsú gyermekek számára 1932 májusában nyári napközi otthont nyitottak. Az adományokból napi négyzeri étkezést biztosítottak, fürdették, és szükség esetén féregtelenítették a gyerekeket. (Felső-Bácska, 1932. 08. 04. 3.p.)

1933. szeptember 9-én rendezett műsoros esten a szórakoztató jeleneteket és táncokat, valamint dr. Pápa Arnold vezetőorvos Igazságot Magyarországnak! című megzenésített versét adták elő.

1935-ben a tejkonyha javára rendeztek műsoros táncestet. Palatinszky Vilmos tanító megnyitó beszéde után két bohózatot mutattak be Friedl Antal, Funták Lajos és Würtz János, illetve Nagy Lídia, Nagy Zsófia, Bóka Imre és Chuzdea Viktor előadásában. Nagy sikert aratott Romáczy István szólóéneke, Bóka Imre, Révész Endre és Kovács András ének-

kvartettje, valamint Basics Sándor konferálása. A táncmulatságon Repp József és Gazda Sanyi zenekara muzsikált. (Felső-Bácska, 1935. 02. 19. 5.p.)

Az ebédeltetési akció javára 1936-ban műsoros estet, 1937-ben és 1938-ban jótékony célú teadélutánokat rendeztek.

1940. november 9-én tartották az utolsó közgyűlését, amelyen kimondták, hogy 1941. január 1-jétől a Zöldkereszthez csatlakoznak. A hagyományos szilveszteri bált még a Stefánia egyesület rendezte. (Felső-Bácska, 1940. 11. 12. 3.p.)

A 450 férőhelyes Corsó Moziban tartott elegáns szilveszteri esten Kohányi Klára mondott óévbúcsúztató beszédet. A nagysikerű műsor közreműködői: Muity Erzsébet és Szabó Klára (magyar tánc), Vargáné Geiger Katalin (ének), Gombor Erzsébet (monológ, ének, szavalt), Szabó Klára és Vermes András (tirolai tánc), Klingler Ferenc (monológ), a mezőgazdasági középiskola férfikara és szólistái, valamint Kemény Tibor, Acélhegyi Gizi és Pletl János cserkész-színjátékosok. A műsort Bédi (Bedits) Máté rendezte. A reggelig tartó bálon Gazda Sanyi és Konkoly István zenekara játszott. (Felső-Bácska, 1941. 01. 03. 2.p.)

17. TŰZOLTÓ EGYESÜLET

A település biztonságának védelme jegyében, a gyakori tüzesetek miatt vált szükségessé a lakosság szervezett bevonása a tűzoltásba és a tűzoltó egyesület megalakulása.

1909-ben a községi képviselő-testület Koller Oszkár főszolgabíró előterjesztése alapján foglalkozott az önkéntesek szervezésével és a tűzörséget szervezők kiképzésével. Elsőként Krix Márton tisztviselő, 1912-ben Krix Ádám és Patocskay József iparosok vettek részt tűzoltótanfolyamokon. Az önkéntesek kezdetben saját ruhájukban, saját szerszámaikkal dolgoztak. A község háza udvarán tűzoltószertárt építettek, majd kocsifecskendőt szereztek be.

A nagyobb részt iparosokból álló egyesület hivatalosan 1922. július 15-én, Wörös Béla főjegyző elnöklétével Önkéntes Tűzoltó Testület néven 50 fővel alakult meg. Tisztségviselői: főparancsnok Sterk Nándor igazgatótanító, alparancsnok Patocskay József lakatosmester, szakaszparancsnok Harton András kereskedő és Nánay Aurél nyomdász, titkár Engelberger Benő segédjegyző, segédtsízt Berecz Gyula segédjegyző, orvos dr. Pápa Arnold, pénztáros Wachtler Péter bádogos, szertáros Bauer Antal nyugdíjas. A szabványos egyenruha beszerzésére gyűjtőakciót szerveztek. (Jánoshalmi Újság, 1922. 07. 28. 3.p.)

Dörner János 1925-ben alparancsnok lett, Nánay Aurélt a pénztárosi feladatok ellátásával, Vujkov József szabómestert a szertárosi teendőkkal bízták meg.

A közösség szórakozási alkalmáról is gondoskodott. 1925 augusztusában rendezték az első nyilvános táncmulatságot. „*A kitűnő tűzoltózenekar nótáira forogtak, polkáltak a párok, hajnalig tartott a jókedv, amely nem csak erkölcsi, de anyagi sikert is jelentett a derék tűzoltók számára.*” A tűzoltóbálok bevételét szertáruk és felszerelésük bővítésére fordították. (Felső-Bácska, 1925. 08. 14. 3.p.)

1927-ben fennállásuk ötödik évfordulója alkalmából versenyt rendeztek Baja, Kiskunhalas, Szekszárd és Bonyhád önkéntes tűzoltócsapatainak részvételével. A bácsalmásiak harmadik helyezést értek el. A verseny jelentőségét és a tűzoltóság érdemeit dr. Alföldy Béla országgyűlési képviselő méltatta.

1929-ben, a Szombathelyen megrendezett országos versenyen a kocsifecskendő iskolaszerelési verseny győztese lett. A csapatot vezénylő Berecz Gyula tiszti díjban részesült. Ekkor Kohányi Márton gazdasági tanácsos, bankigazgató töltötte be az elnöki tisztséget.

1931. szeptember 8-án Bácsalmás volt a helyszíne a megyei tűzoltóversenynek, amelyen részt vett dr. Marinovich Imre, az Országos Tűzoltó Szövetség elnöke, Balku Gyula főispán és Scherer Rezső vármegyei főjegyző. A mozdonyfecskendővel végzett főversenyen a Bácsalmási

Önkéntes Tűzoltó Testület, a kocsifecskendővel végzett versenyen a bácsalmási tűzoltó leventecsapat nyert első díjat. A csapatokat Berecz Gyula és Dörner János vezényelték.

1932-ben a bajai versenyen a bácsalmási önkéntesek kiskocsiszerelésben ismét első helyezést értek el.

1934 májusában a tűzoltózenekar részt vett a Baján megrendezett vármegyei fúvószenekari találkozón. (A német származású zenészeket a németek is magukénak tartották, rendezvényeik állandó szereplői voltak.)

A tűzoltó fúvószenekar

A felvétel 1934-ben Baján, a Déry kertben készült
(A hölgy mellett Berecz Gyula és Bóka Imre)

1936-ban 30 főnyi legénysége és közel kétszáz pártoló tagja volt az egyesületnek. A Katymárra helyezett Berecz Gyula helyett Bóka Imre lett az ügyvezető elnök. Elnök továbbra is Sásdy (Szerk) Nándor, alparancsnok Patocskay József, tisztek Nánay Aurél, Szommer Mihály és Pletl István voltak.

1937-től a tűzoltóknak légoltalmi kiképzésen és rendszeres gyakorlatokon kellett részt venniük. 1940-ben a testület elnöke Wischer József, titkára Patocskay Sándor lett.

1942-ben húsz éves jubileumi díszközgyűlést tartottak. Ebben az évben Patocskay Sándort kinevezték segédfelügyelőnek.

Az 1943-as közgyűlésen tartott beszámolója szerint az önkéntes tűzoltótestületnek 64 alapító, 200 pártoló, 24 önkéntes tűzoltó és 168 kötelezett kiképzett tűzoltó tagja volt. Szilvási Pál, Ozvald József és Pletl István segédfelügyelők, Brandt Béla és Koch István segédtisztek lettek, a szertárosi feladatokkal Flotz Mihályt bízták meg. A közgyűlésen Vass István, Baja város tűzoltó-főparancsnoka a jubiláló bácsalmási tűzoltóknak kitüntetésekkel adta át. Húsz éves kivonulási érmet kapott Sásdy Nándor parancsnok, Szommer Mihály felügyelő, Nánay Aurél, Szilvási Pál, Pletl István, Marosi Gyula, Haffenschner Ádám és Hanzik Pál, tizenöt éveset Ozvald József, Flotz Mihály és Hippich Antal, öt éveset Koch István. (Felső-Bácska, 1943. 03. 23.1.p.)

Egyre többen kaptak katonai behívót. Ebben az időben bajtársi összejöveteleket tartottak, a hadbavonultak családtagjai számára gyűjtési akciót szerveztek.

1945-ben az önkénteseknek gyakran ki kellett vonulni a gyújtogatás miatt keletkezett tüzesetekhez.

A második világháború áldozata lett Fölkl Jakab, Reményi János, Daám Mátyás, Ozvald József és Brandt Béla segédtiszt.

1946-ban szűnt meg az egyesület működése, Szepesvári Mihály vezetésével hivatásos tűzoltóság alakult 5 fővel, valamint 29 önkéntes és 42 fő kötelezett tűzoltóval. 1953-ban önkéntesek nélküli állami tűzoltóságot hoztak létre, ezzel egy időben a Szent János utcában új tűzoltószertárt építettek.

18. EGYÉB EGYESÜLETEK, OLVASÓKÖRÖK

1883-ban miniszteri leirat sürgette a kulturális egyesületek alapítását. A vármegye a szolgabírókat szólította fel intézkedésre. Ennek hatására alakultak meg Bácsalmáson is az olvasó- és társaskörök. A korabeli sajtó időnként hírt adott a „felső” és „alsó”, valamint az őszlőklbeli olvasókörök működéséről. A Felső-Bácska 1927. január 14-i számában írták:

„Bácsalmáson, ahol szinte minden utcának megvan a maga kaszinója, a napokban egész sereg olvasókör tartotta tisztújító közgyűlését.”

Nyilván túlzott a tudósító, de a visszaemlékezők szerint valóban több kis olvasókör működött.

A **Vadásztársaság** az 1890-es évek végén alakult. Tagsága a vagyonos úri rétegből, földbirtokosokból és a tisztségviselők köréből tevődött össze. A Bácsalmási Járás című hetilap 1908-ban *Nimród* néven említi a vadásztársaságot. Később a Felső-Bácska adott hírt a vadászatokról, amelyeken gyakran részt vettek magas rangú vendégek és előkelőségek.

Körvadászat az 1930-as években

A **Polgári Lövészegylet** 1930. március 23-án alakult. Tisztségviselői: Gujás József elnök, Máthis Kálmán ügyvezető elnök, Berecz Gyula főtitkár, Bakó József titkár, Nánay Aurél pénztáros. A lövészeti oktatást Brandstädter József és Karsai Mátyás vezették.

1931. augusztus 2-án Bácsalmáson rendezték meg a polgári lövészegyletek megyei versenyét. Baumhackl Antal, Brandstädter József és Kovács András kiváló egyéni teljesítménye a bácsalmásiakat első helyezéshez juttatta. A díjakat a versenyen résztvevő Balku Gyula főispán adta át a helyezetteknek. (Felső-Bácska, 1931. 08. 06. 1-2.p.)

A megyei versenyeken továbbra is kiválóan szerepeltek. 1935-ben ismét első helyezést ért el a bácsalmási lövészegylet Baráth József, Bakó József, Nánay Aurél, Dobry Gyula, Mátyás György, Kóbár Kornél, Schneider István, Kovács István, Herold János, Koch Miklós, Muity Alajos, Jakab Gyula és Bacsó József összetételű csapata. (Felső-Bácska, 1935. 06. 25. 6.p.)

A Polgári Lövészegylet önálló működését 1936-ban beszüntette, a MOVE szervezetéhez csatlakozott.

SZÉNÁSZINÉ HARTON EDIT

VIII. Helyi hírlapok és nyomdák

A helyi sajtó fontos szerepet tölt be a településen élők életében. A település történetének, kultúrájának szerves részét alkotják, a hely szellemi életét tükrözik. Sok, máshol nem létező adatokat tartalmaznak a mindenkori politikai, gazdasági és kulturális életről. Az információk gazdagsága révén a helytörténeti kutatás fontos segédeszközei.

A helyi lapindításhoz nélkülözhetetlen a gazdasági háttér, a nyomda jelenléte vagy közelsége, az újság írásához, szerkesztéséhez szükséges szellemi kapacitás, valamint a potenciális olvasói igény.

A helyi hírszolgáltatás 1900. június 29-én, a **Felső-Bácska** című hetilappal kezdődött. Felelős szerkesztője Pető Lajos volt. A szerkesztőség és kiadóhivatal Budapesten, a Teréz körút 26. sz. alatti épületben működött. Az első számok az aszódi nevelőintézet nyomdájában, 1901. április 5-től június 7-ig Szabadkán, Braun Adolf nyomdájában készültek. Az utolsó lapszám 1902. január 3-án jelent meg, „Bács-Almás, Vogel M. gyorsajtóján nyomtatott”.

A négy oldal terjedelmű, péntekenként megjelenő lap széles megyei tudósítói hálózattal rendelkezett. Gyakran közölte Latinovits Géza országgyűlési képviselő írásait.

A Felső-Bácska jogutód lapja a **Bácsmegye**. Felelős szerkesztője Pető Lajos. 1903. január 1-jétől 1907. augusztus 2-ig Bácsalmáson is megjelent. A megjelenés helye 1907. augusztus 9-től 1918. október 31-ig Budapest, Zombor, Újvidék és Szabadka.

A helyi lap kiadásához szükséges feltételek Bácsalmáson 1908-ban teremtdtek meg.

A **Bácsalmási Járás** első száma 1908. szeptember 13-án, vasárnap jelent meg. A társadalmi, közgazdasági és szépirodalmi hetilap felelős szerkesztője Hechtl Géza, 1908. november 22-től Hirth Ferenc, 1909. május 9-től Huszár Ákos. Főszerkesztője 1909. január 17-től február 28-ig Dávid Arthur. Főmunkatárs 1909. január 17-től Kiss Péter, 1912. május 12-től Bányai Mihály. Kiadója Hechtl Géza, 1911-től Nánay Aurél. A lap előbb Szabadkán, 1911-től Bácsalmáson, a Nánay nyomdában készült.

Az első lapszámban írják az olvasóhoz:

„A »Bácsalmási Járás« ... hű tolmácsa akar lenni Bácsalmás és környéke társadalmi és gazdasági életének. Erre irányuló működésében a szigorú tárgyilagosság alapjára helyezkedve és mindenféle személyeskedést gondosan kerülve fog az olvasóközönség rendelkezésére állani.”

A vezércikk a *Mezőgazdaságunk s a kereskedelem* címet viselte. A tárca rovatban Sterk Géza tanító verseit és a szerző megnevezése nélkül *A legszebb halál* című elbeszélés első részét közölték. A három hasábra tördelt hírrovat felölelte Bácsalmás és a környező községek életének minden területét. Először csak egyedi hirdetések, az 1910-es évektől a hatóságok közleményei is megjelentek.

BÁCSALMÁSI JÁRÁS

TÁRSADALMI, KÖZGAZDASÁGI ÉS SZÉPIRODALMI HETILAP.

A lap szellemi részét illető közlemények a szerkesztőségben Bácsalmásra küldendők.

Előfizetési árak: Helyben: Egész évre 6 k., fél évre 3 k., negyed évre 1 k. 60 fillér. Vidéken: egész évre 7 k., fél évre 3 k. 60 fillér, negyed évre 1 k. 70 fillér. Egyenlő részre 10 fillér.

Felelős szerkesztő:

Huszár Akos.

Főmunkatárs:

Bányai Mihály.

Szerkesztőség és kiadóhivatal:

NÁNAY AURÉL könyvnyomdája Bácsalmás.

Kiadó és laptulajdonos:

NÁNAY AURÉL

Hirdetmények, nyilatkozatok, valamint hirdetői díjak és előfizetések közvetlenül a kiadóhivatalba küldendők.

A lap vezércikkei egy-egy témakör részletes, elemező feltárására vállalkoztak és mindvégig a közállapotok javítását, a társadalmi, kulturális és szociális közjó előmozdítását kívánták szolgálni. Külső, tekintélyes szakemberek is segítették a lapot. Nagy Zoltán szegedi törvényszéki bírónak több alkalommal jelentek meg jogi ismeretközlő írásai.

Nánay Aurél elkötelezett híve volt a labdarúgásnak, ezért a sportesemények hangsúlyozott helyet kaptak. A hetilap utolsó száma 1914. június 28-án jelent meg.

A **Bácsalmás és Környéke** című társadalmi és közgazdasági hetilap első száma 1909. január 3-án jelent meg. Felelős szerkesztője dr. Mészáros Miksa, kiadó és laptulajdonos Horváth Mátyás. A lap indításának célja „a köz iránti lelkesedés, a buzgólkodás felébresztése”. Beköszöntő írásában élesen bírálja a közállapot helyzetét, a lakosság közönyösségét. A lakosság nem támogathatta a lapot, utolsó, 13. számát március 28-án adták ki.

A háború és a szerb katonai megszállás után 1923. március 15-én jelent meg a **Bácsalmás és Vidéke**. Felelős szerkesztője és laptulajdonos Bernáth Zoltán, aki 1921-ben már beindította a Jánoshalmi Újságot.

A bácsalmási kiadóhivatal és hirdetésfelvevő a Fő téren, Kovács József üzletében működött. A hetilap négy hasábra tördelve, négy oldalon, péntekenként jelent meg.

BÁCSALMÁS ÉS VIDÉKE

Előfizetési díj:
Negyedévre — 180 korona
Megjelenik pénteken reggel
Egyenlő részre 16 korona

Felelős szerkesztő és laptulajdonos:
Bernáth Zoltán
Szerkesztőség és kiadóhivatal:
Kovács József-féle üzlet,
Bácsalmás, (Fiedler-ház)

I. évfolyam
Bácsalmás, 1923. március 15.
1. szám

A Bácsalmás és Vidéke első számának címdalán dr. Alföldy Béla, Bácsalmás országgyűlési képviselője ajánlotta az olvasóközönség pártfogásába a lapot „*ama reményben és szilárd meggyőződéssel, hogy e most meginduló lap ... szeretett választókerületem minden rangú és rendű polgárának érdekeit mindenkor lelkén fogja viselni.*”

A közérdekű cikkek mellett figyelemmel kísérték a gazdaság (mezőgazdaság, ipar, kereskedelem) helyzetét, a kulturális, társadalmi, eseményeket. A községek híryanagyait a tudósítók szolgáltatták.

Bernáth Zoltán kiadó-laptulajdonos az infláció szorítása miatt nem tudta felvállalni a két hetilap megjelenítésének anyagi terheit. A lap június 22-i számában olvasható:

„...a nehéz gazdasági viszonyok kényszerítik ránk, hogy a Bácsalmás és Vidéke és a Jánoshalmi Újság című lapjainkat hat oldalas terjedelemben Felsőbácska címmel összevonjuk

és egy erejében megnövekedett, tartalmas, elsőrangú hirdetési oldallal bővült hetilapot adjunk a jánoshalmi és a bácsalmási járás lakosságának kezébe.”

1923. július 6-án jelent meg a **Felső-Bácska**, amely a Jánoshalmi Újság évfolyam- és lapszámozását követte. Nyolc év elteltével Bácsalmáson, majd három év múlva Baján is volt szerkesztősége. 1931-től Berényi János, 1935-től Asbóth János, 1936-tól Csepregi József, 1937-től Ságodi Győző, 1940-től dr. Eckert Péter volt a bácsalmási szerkesztőség vezetője.

1934. március 6-tól heti két alkalommal, kedden és pénteken jelent meg. Az 1930-as években Felső-Bácska Képes Híradója és Új Bácskáért címmel mellékletei is voltak.

A kormánypárt politikáját követő lap rendszeresen közölt bel- és külpolitikai eseményekről szóló híreket és a harmincas évek közepéig hangot adott a keresztény-nemzeti ideológiát kifejező irredenta és sovíniszta törekvéseknek. Erőssége volt a térségben történetek tényszerű ismertetése, az itt élők jogos érdekeinek képviselése. Figyelemfelkeltő íásaival hozzájárult utak, közutak, emlékművek, templomok építéséhez. A német fasizmus veszélyét felismerve ellenzékivé vált. Az 1944. március 19-i német megszállás ellen tiltakozó halasi diákok tüntetését példaképpül állította a magyar ifjúság elé. Az írás megjelenését követően a belügyminisztérium betiltotta a lapot, utolsó száma 1944. május 18-án jelent meg.

1936-ban Asbóth János, a Felső-Bácska bácsalmási szerkesztője ellen indított sajtóper követően 1936. szeptember 20-tól október 24-ig jelent meg a **Közérdek**. A politikai, társadalmi és közgazdasági hetilap szerkesztője Funták Gyula, a bácsalmási szerkesztőség a Kézműves utca 31. szám alatt működött.

Az 1900-as évek elején működött Vogel-, majd Horváth Mátyás gyorssajtója. **Nánay Aurél** az 1910-es években alapította nyomdaüzemét. Nyomdájában készültek az üzleti és a hivatali nyomtatványok, a különféle meghívók, gyászjelentések és névjegykártyák. Az államosításig a nyomdai tevékenység mellett könyvkötészettel, könyv- és papírkereskedéssel foglalkozott.

Mesterségbeli tudás, elhivatott közéleti tevékenység, a helyi eseményekben való aktív részvétel jellemezte Nánay Aurél nyomdász-mestert. Alapítója, vezetőségi tagja volt több egyesületnek.

IX. Községi rendezvények, ünnepek

1. MŰSOROS RENDEZVÉNYEK, SZÍNTÁRSULATI ELŐADÁSOK

Bácsalmás művelődési életét az utazó színtársulatok fellépései tarkították. Első alkalommal 1893. augusztus 1-jén a Zomborban megjelenő Bácska hetilap adott hírt színházi előadásról.

1911. december 10-től Szabados László társulatának három hetes vendégjátékáról tudósított a Bácsalmási Járás című hetilap.

Az első világháború és a szerb katonai megszállás után, 1922-től Bácsalmást ismét célba vették a vándorló színtársulatok. A Felső-Bácska hetilap felvállalta a vidéki színészet műpártolói szerepét, folyamatosan írtak az előadásokról.

1922-23-ban Tarján Aladár, 1926-ban Radó Béla, 1927-ben Tompos Péter, 1928-ban Sajó Vilmos színtársulata tartózkodott Bácsalmáson. Változó érdeklődés mellett naponként más-más darabbal léptek fel. Műsorukon könnyű, zenés darabok, bohózatok, operettek és irredecenta színművek voltak.

A kis létszámú társulatok színészeire nagy feladat hárult: a drámai hőstől a táncos-komikus szerepkörig mindent játszaniuk kellett. Produkciójuk sok esetben nem haladta meg a jó műkedvelő előadások színvonalát.

1925. január 10-én a Bácsalmási Járási Jegyzői Egyesület rendezett művészestélyt az árvák javára, amelyen fellépett Murgács Kálmán dalköltő, magyarnóta-énekes. 1928. februárjában a zombori Magyar Színpad vendégszerepelt Bácsalmáson, a Bajadér című operettet adták elő. A következő évben a bajai Tanítóképző Intézet kórusa és zenekara adott hangversenyt.

1929. június 1-jén a Magyar Könyvhét keretében Havas László előadó-művész *„a magyar klasszikus és modern költészet remekeit interpretálta az irodalom és a művészet barátainak”* helyi műkedvelők közreműködésével. (Felső-Bácska, 1929. 05. 23. 5.p.)

1930 májusában Bakos László, novemberben Darvas Ernő társulatának vendégszerepléséről közölt híreket a Felső-Bácska.

Az 1930-as években Bácsalmáson igen magas színvonalú műkedvelő tevékenység és képzett amatörgárda működött, valószínűleg e miatt maradtak el a vendégjátékok.

1933. május 22-én Szentiványi Béla, a Nemzeti Színház művésze rendezésében hivatásos színészek és helyi műkedvelők közreműködésével került színre igen gyér érdeklődés mellett Hugo von Hofmannsthal Jedermann (Akárki) című misztériumjátéka.

1934 júniusában Marossy Géza 20 tagú társulata játszott Bácsalmáson, amelyet a közönség *„eddig még nem tapasztalt nagyfokú érdeklődése”* kísért.

1937. március-áprilisban Pataky József társulata aratott sikert.

1935. március 24-én a bácsalmási zsidó ifjúság rendezett műsoros táncestélyt a Régner szálló színháztermében, amelynek bevételét a szegények segélyezésére ajánlották fel. A purim esten Fülöp Magda és Brünn Nándor színművészek, Víg Miklós, a rádió énekes, valamint Víg György szaxofon- és Mészáros Olga zongoraművészek adtak műsort. (Felső-Bácska, 1935. 03. 22. 5.p.)

1935 augusztusában Cselényi József országos híru magyarnóta-énekes vendégszerepelt Bácsalmáson.

1938. június 19-én a Bajai Liszt Ferenc Kör és a Bácsalmási Dalkör templomi hangversenyt rendezett, amely az egyházi zenekultúra fejlesztését szolgálta.

1943 áprilisában az olasz-magyar barátság jegyében rendeztek hangversenyt, amelynek vendége Luigi M. Magistretti világhíru hárfaművész volt. *„A nagyszámú, előkelő közönség lelkes ovációban részesítette”* a művészt és a szavalatokkal fellépő dr. Liely Pál főispáni titkárt. (Felső-Bácska, 1943. 04. 13. 1.p.)

Krémer Ferenc 32 tagú színtársulata 1943. július 24-én a Simonyi óbester című operettel kezdte vendégjátékát. Műsorukon szerepelt a Bolond Árvayné, az Egy nap a világ, a Csipkeálarc, a Leány a talpán és a Nemes Rózsa. Lázár Mária mint vendégművész az Idegen asszony című színműben, Laurisin Lajos, Hidvéghy Valéria és Latabár Árpád a Három a kislány operettben lépett fel. A legnagyobb sikert a Mária főhadnagy aratta, amelyet többször játszottak telt ház előtt. Augusztusban szabadtéri előadást tartottak, Krémer igazgató erre az alkalomra Budapestről lehozatta Simor Erzsébet művésznőt. „A társulat tagjai fővárosi vendégükkel teljes sikert értek el és feledhetetlen estét szereztek a nagy számban megjelent közönségnek.” (PÉTERFIA László - 70. p.)

2. MOZIELŐADÁSOK

A korszakalkotó újdonsággal, a mozgófényképpel a bácsalmási közönség igen hamar megismerkedhetett. 1908 októberében egy rövidhír arról tudósított, hogy Sztupovszky János vendéglőjében mozgófénykép-vetítést tartottak. Ezt követően a vándormozisok évenként három-négy hétig tartózkodtak Bácsalmáson. Ambil József szállodájának nagytermében a közönség szórakoztatására heti négy alkalommal tartottak előadást.

(Bácsalmási Járás, 1908. 10. 11., 1913. 10. 05. 2.p.)

1925 februárjában a községi képviselő-testület foglalkozott a mozi üzemeltetésével. A vetítésekhez szükséges engedélyek beszerzése után júniusban, a Száhl vendéglőben elkezdődtek a filmvetítések. Az első bemutatott filmek között volt a Monte Christo grófja és a Királynő kegyence.

1926-ban Kóbor Ferenc építész tervei alapján épült fel a **Corso mozi**.

Az új, benzinmotorral felszerelt moziban 1926. szeptember 18-án tartották az első előadást. A tulajdonosok váltották egymást, az első években rendszertelenek voltak a vetítések. Ennek

A mozi épülete

Az államosítás után változott az elnevezése.
A felvétel az 1960-as években készült.
(Helyén épült az OTP)

ellenére a mozilátogatók 1928-ban már több világhírű filmet láthattak, ezek között volt a Ben Hur, A sejk fia, a Szodoma és Gomorra, a Tartuffe, a Hotel Imperiál, a Rin-Tin-Tin és a Magyar Rapszódia.

Az üzembiztonság fokozására 1929-ben új, 15 lóerős motort szereztek be, és rendszeressé váltak az előadások. A kommersz filmek mellett olyan kiemelkedő alkotásokat is bemutattak, mint a Királyok királya, a Nyomorultak, a Sztrogoff Mihály és a Karenina Anna.

1930. márciusában hangosfilm vetítésére alkalmas gépet szereztek be. Az első lejátszott hangosfilm az Ábris rózsája volt. Az év folyamán a közönség láthatta még Stroheim Nászinduló, Chaplin Carmen valamint Greta Garbo főszereplésével a Szenvedély című világhírű alkotásokat.

1931-ben Chuzdea (Csongor) Viktor lett a mozi vezetője. A kiváló szakember nagyarányú fejlesztéseket végzett. 1934 nyarán megnyitották az épület udvari részében az ötszáz fős kertmozit, felújították az épületet és korszerűsítették a mozigépeket.

1934-ben Repp József tulajdonába került a mozi, a vezetője továbbra is Chuzdea Viktor volt. 1941-ben újabb korszerűsítéseket végeztek.

1931-től számos hangosfilm készült az állami felügyelet mellett működő Hunnia filmgyárban, elsősorban a hazai filmeket forgalmazták. Elkezdődött a híradó filmek gyártása, amelyeknek óriási jelentősége volt a lakosság tájékozódása szempontjából. A játékfilmek nagyobb része a széles tömegek által kedvelt fordulatos vígjáték volt, amelynek cselekménye általában a társadalmon belüli felemelkedést, a nemzeti egység fontosságát sugallta. Ezek a filmek Bácsalmáson is igen népszerűek és látogatottak voltak, kielégítették a közönség szórakozási igényét.

3. NÉPMŰVELÉSI RENDEZVÉNYEK

Az iskolán kívüli népművelés elsősorban iskola-pótló funkciót töltött be. 1924-től rendszeressé váltak a téli időszakban rendezett különféle tanfolyamok, népművelési előadások. Nagyobb részük az egyesületek keretében, kisebb részük községi szinten zajlott. A korabeli sajtó folyamatosan beszámolt a rendezvényekről:

„Továbbképző esti tanfolyam nyílt Bácsalmáson. Az előadások látogatása teljesen ingyenes. Hétfőn, szerdán és pénteken a haladók, kedden és csütörtökön pedig az analfabéták részesülnek oktatásban. A tanfolyam végeztével a hallgatók látogatási bizonyítványt kapnak.” (Felső-Bácska, 1924. 12. 26. 7. p.)

1926-ban újabb ingyenes analfabéta-tanfolyamot, valamint szőlészeti és gazdasági szakelőadásokat rendeztek.

A vármegyei népművelési bizottság és a tudógondozó intézet 1930 januárjában a tuberkulózisról tartott filmvetítéssel egybekötött felvilágosító előadásorozatot a moziban, ezt követően a belterületen fokozatosan csökkent a népművelési előadások száma.

1933-ban és 1940-ben háztartási tanfolyamokat szerveztek a jánoshalmi téli mezőgazdasági iskola szakoktatóinak közreműködésével. A hathetes tanfolyamok vizsgával és kiállítással zárultak.

1936 januárjában a bácsalmási protestánsok és reformátusok rendeztek előadással egybekötött teaestet. Dr. Karácsony Sándor egyetemi magántanárt és a közönséget dr. Mérey Jenő köszöntötte. Vitányi Attila szavalata után Karácsony Sándor tartott filozófiai előadást. (Felső-Bácska, 1936. 01. 10. 3.p.)

Az 1930-as években a külterületre korlátozódott a Népművelési Bizottság szervező tevékenysége.

„A bácsalmási szőlősköbéli iskolákban Klingler Rezső és Teleky István tanító vasárnaponként nagy sikerű népművelői előadásokat tartottak. Mindketten nagy hozzáértéssel és kiváló eredménnyel működnek az iskolán kívüli népművelés terén. Odaadó, értékes munkájuk eredménye az, hogy a szőlősköbéli lakosság érdeklődését a legteljesebb mértékben fel tudják kelteni az előadások iránt. A múlt vasárnapi előadás külön érdekessége volt dr. Klingler István bácsalmási orvos ismertetője a fertőző betegségekről. Az előadás végén mikroszkópon is bemutatta az egyes betegségek bacilusait.” (Felső-Bácska, 1935. 02. 12. 5.p.)

Az óalmási iskolában is voltak tanfolyamok, de a korabeli tudósító később is a Bácsalmási Szőlők népművelési előadásait szervező Teleky István tevékenységét méltatta: *„Az egész egy fáradságot nem ismerő tanító tíz éves munkájának eredménye, aki átértézte a nép kultúr-szükségletét és helyes irányba terelte a kültelki népművelést.”* (Felső-Bácska, 1939. 03. 31. 4. p.)

Az alapismereti tanfolyamokon a felnőtt lakosságot megtanították a mindennapi életben szükséges százalék-, terület- és térfogatszámításokra. Kitüntetett szerepe volt irodalmi rendezvényeknek, amelyeken a gyermekek versekkel, dalokkal szerepeltek. A változatos földrajzi, történelmi témájú előadásokat diaképekkel szemléltették.

A villamosítás idején az áramszolgáltató vállalat szakemberei tartottak ismeretterjesztő előadásokat, bemutatták az elektromos háztartási készülékek, felszerelési tárgyak használatát.

A háborús években a kötelezővé tett légoltalmi, elsősegélynyújtási és betegápolási tanfolyamok kerültek a népművelés helyére. 1940. január-februárban a Légoltalmi Liga oktatóképző, október-novemberben a Vöröskereszt betegápolási tanfolyamot rendezett. 1941. januárjában három hónapos elsősegély-nyújtási képzés kezdődött 910 fő légoltalmi szolgálatos számára.

4. KIEMELKEDŐ RENDEZVÉNYEK, ÜNNEPÉLYEK A KÉT HÁBORÚ KÖZÖTT

1921. október 7-én **Horthy Miklós látogatott** a szerb katonai megszállás alól felszabadult Bácskába. Különvonata este hat órakor érkezett **Bácsalmásra**, ahol zászlóerdő, fűvőszeneke és ünneplő embertömeg fogadta. A kormányzó a Horthy-induló dallamára szállt ki a vonatból és lépett fel az alkalomra készített díszes pódiumra, fogadta a bácsalmásiak és a bácsalmási járás, Tataháza, Mátételke, Kunbaja, Madaras, Katymár lakosságának lelkes hódolatát és Koller Oszkár főszolgabíró üdvözlését. Éljenzéstől sűrűn megszakított beszédében munkára és összetartásra buzdított, majd magánbeszélgetést folytatott Teleki József gróffal és a hivatalos személyiségekkel. A lelkes ünneplés után a kormányzó vonata a Himnusz hangjai kíséretében távozott Mélykút felé. (Jánoshalmi Újság, 1921. 10. 14. 1.p.)

A vasútállomáson várják Horthy Miklós kormányzó érkezését

1922. augusztus 20-án a szerb katonai megszállás alóli **felszabadulás** első évfordulóját ünnepelte Bácsalmás. Az ünnepi mise után beszédek, szavatok hangzottak el, este irredenta előadást tartottak.

A **Petőfi centenárium** alkalmával 1923. januárjában a Régner vendéglőben rendeztek műsoros Petőfi-emlékestet.

1923. március 15-én a **forradalom és szabadságharc 75. évfordulója** alkalmából nagyszabású ünnepséget tartottak.

Az ünnepi szentmisére testületileg

felvonult valamennyi hatóság, az Ipartestület, az Iparos és Kereskedő Ifjak Egylete, a BSC, valamint az iskolák ifjúsága. Az esti műsoros ünnepélyen Sterk Géza tanító mondott beszédet. A műsor szereplői: Dalárda, Róth Mária, Szabó József, Székely Sári, Kiss Andor (szavatok), Virágh Elemér (zongora). Az ünnepre jelent meg a Bácsalmás és Vidéke című lap első száma. (Bácsalmás és Vidéke, 1923. 03. 23. 1-2.p.)

1934. november 1-jén a lakosság apraja-nagyja részt vett a római katolikus templom **harangszentelési ünnepségén**. A rendezvény vendégei voltak a vármegye vezetői, Baranyi Tibor főispán, Székhelyi Rezső vármegyei főjegyző, a hatóságok képviselői és az

egyházmegye küldöttei. Gróf Zichy Gyula érsek szentmisét mondott, majd a Szentháromság, a Boldogságos Szűz Mária és Szent József tiszteletére felszentelte a templom előtt elhelyezett, virággal feldíszített három új harangot. A főpásztor köszönetet mondott Barth Benedek plébánosnak és a híveknek, hogy adományaikkal lehetővé tették a harangok fölszentelését. Elismeréssel szólt Slezák László aranykoszorús mester munkájáról, aki a szép alakú, zengő hangú harangokat készítette. Ezután felvonták és beszerelték a harangokat. „A község lakossága az első megszólaltatás alkalmával a templom környékére és az utcákra tódulva sokáig gyönyörködött a négy harang kellemes és áhítatra gerjesztő hangjában.” Este a 14 mázsás nagyharang kondult meg, majd az új lélekharang szólította imára a híveket, utána egy órán keresztül zengett-zúgott együtt az összes harang. (Felső-Bácska, 1934. 11. 06. 3.p.)

1935. június 9-én, pünkösdvasárnap hajnalán hosszú ideig zúgtak a harangok, köszöntve az **az első világháború áldozatai emlékműve** felszentelésének napját. Az országzászlós Hősi Emlékművet Martinelli Jenő szobrász tervei alapján készült. Az ünnepélyen részt vett Rátvay Imre tábornok, Urmánczy Nándor, a TESZ elnöke, dr. Wiederkehr József kalocsai kanonok, dr. Alföldy Béla országgyűlési képviselő, Baranyi Tibor főispán, Szabó Sz. Dusán alispán és több vármegyei előkelőség, valamint a volt frontharcosok tiszti és vitézi küldöttei. A templom előtt tartott szentmisét fényes papi segédlettel Wiederkehr József kanonok celebrálta, majd felszentelte a 439 hős nevével ellátott országzászlós Hősi Emlékművet. A Bácsalmási Dalkör a Magyar Hiszekegyet énekelte, miközben felvonták a nemzeti lobogót. Urmánczy Nándor és vitéz Rátvay Imre tábornok ünnepi beszéde után elhelyezték a kegyelet koszorúit. Az ünnepséget követően a Rákóczi szállóban kétszáz terítékes társas ebédet, a sportpályán felállított sátor alatt pedig a volt 23-as ezred bácsalmási tagjainak ötszáz főnyi vendége részére rendeztek közebedet. (Felső-Bácska, 1935. 06. 12. 1-2.p.)

1937. június 13-án Bácsalmáson rendezték meg a **vármegyei Hősök Napját**, amelyen számos országgyűlési képviselő kíséretében részt vett József főherceg. Jelen voltak a megye, a községek vezető tisztségviselői, küldöttei.

Az első világháború áldozatainak országzászlós Hősi Emlékműve

„A házakon nemzeti színű zászlókat lobogtatott a szél, az utcákon hazafias mondatú plakátok hirdették a nap jelentőségét. Szólt a zene, egyik zenekar a másikat váltotta, jöttek a formaruhás csapatok egymás után a községekből...A nap előestéjén a lampionos, fáklyás csapatok végeleáthatatlan sora vonult gróf Teleki József háza elé, ahol több zenekar és énekkar közreműködésével szerenádokat adtak... majd a csapatok az 1500 wattos lámpáktól szinte nappali fényárban úszó sporttérre vonultak, ahol a tábortűz vezetője, Szabó D. Béla cserkészparancsnok beköszöntő szavai után meggyújtották a tábortűzet és az égre törő lángok mellett kezdetét vette a műsor.”

A tábortűz mellett a vidéki és a helyi fiatalok változatos műsorral szerepeltek. Nagy sikert aratott a vegyes kar, amelyet Bédi Máté vezényelt és Lehotay József cserkész, aki a Bácskához című verset szavalta.

Vasárnap reggel zenészóval vonultak fel a csapatok. A templomtérre érkeztek a magas rangú vendégek: Marschall Ferenc földművelésügyi államtitkár, gróf Teleki József, Rátvay Imre tábornok, báró Vojnits Sándor és dr. Latinovits János felsőházi tagok, gróf Teleki Mihály, dr. Reményi Schneller Lajos, dr. Alföldy Béla, báró Vojnits Miklós képviselők, báró Podmaniczky Endre, Fernbach Bálint főispán és Bajsay Ernő alispán. A gépkocsival érkező József főherceget és gróf Zichy Gyula kalocsai érseket dr. Fernbach Bálint főispán köszöntötte.

A tábori misét fényes papi segédlettel az egyházmegye főpásztora, Zichy Gyula pontifikálta. Hangszórókon kieresztett megrázó erejű szentbeszédében megemlékezett a hősookról, *„akik otthagynak a hitvest és a családi tűzhelyet, életüket áldozták a hazáért.”*

A mise után az érsek kíséretével a sporttérre vonult, ahol megszentelte a MOVE zászlaját és az új sportpályát. Vitéz Bajsay Ernőné *„meleg, buzdító szavak kíséretében”* a sokgyermekes anyáknak és hadiözvegyeknek jutalmakat osztott. Ezt követően Farkas Andor nyugalmazott alezredes vezetésével az alakulatok díszmenetben vonultak el őfensége és az előkelőségek előtt.

„Elöl jöttek csillogó rendjelekkel ékes fekete és sötétkék díszruhában a bácskai vitézek, utánuk a frontharcosok, majd Baja, Csikéria, Katymár, Kelebia, Kunbaja, Madaras, Mátételke, Tataháza, Tompa, Bácsborsód, Bácsbokod, Bátmonostor, Csátalja, Csávoly, Dávod, Felsőszentiván, Gara, Hercegszántó, Nagybaracska, Szeremle, Vaskút, Borota, Jánoshalma, Mélykút, Rém csapatai, valamint Bácsalmás Move lövészei, leventéi és cserkészei ... éljenzés köszöntötte a kerékpáros cserkészeket, a csávolyi lovas movistákat ... szünni nem akaró taps és éljenzés fogadta a délceg Száhl Lőrincsel az élen a piros mellényekben, fehér lenge magyarban felvonuló bácsalmási lovasokat. A díszszemlével kapcsolatban József főherceg legnagyobb elismerésének adott kifejezést.”

A Hősi Emlékműnél tartott ünnepséget a Bácsalmási Dalkör a Hiszekegy éneklésével nyitotta meg. Lelkes taps és sűrű éljenzés kísérte József főherceg mondatait: *„Szeretettel biztosítalak benneteket arról, hogyha a haza hív, én is ott leszek veletek, és ha kell, az életemet adom a hazáért.* – A koszorúját elhelyezve fejezte be beszédét: *– Nem haltatok meg hiába, mert Magyarország fel fog támadni a mindenható Isten kegyelméből.”*

Koszorút helyezett el Zichy Gyula kalocsai érsek, a volt 86-os gyalogezred, a vitézek és frontharcosok képviselete, a HONSZ, a MOVE, Baja város, a gödöllői Szent István fiúotthon, Bács-Bodrog vármegye alispánja, a bácsalmási, a bajai és a jánoshalmi járás főszolgabírói és Bácsalmás előjárósága.

József főherceg a főispán kíséretével gróf Teleki József otthonát tisztelte meg. Ulrich József kormánytanácsos, községi bíró Marschall Ferenc államtitkárt, Bajsay Ernő alispánt és kíséretüket látta vendégül. Valamennyien részt vettek a 800 terítékes sátoros közében. Számos pohárköszöntő hangzott el, elsőként dr. Alföldy Béla országgyűlési képviselő *„a magyar földön született, magyarul érző és a világháború magyar bakáitól 'József apánk' néven tisztelt főherceget”* köszöntötte.

Délután a sportpályán a leventék közös szabadgyakorlatai, a MOVE-rajok versenygyakorlatai, a csávolyi lovas-szakasz, valamint bajai tornászok szórakoztatták a közönséget. Este a szabadtéri színpadon a bácsalmási műkedvelők részleteket adtak elő a János vitézből, majd tűzijátékot rendeztek, amelyet reggelig tartó táncmulatság követett. (Felső-Bácska, 1937. 06. 15. 1-2.p.)

1938. augusztus 20-án a Szent István-napi ünnepség keretében szentelték fel a bácsalmási szőlőkben épülő templom és az iskola alapkövét. A zenés ébresztő után a Hősi

Emlékműnél gyülekeztek az emberek. Többen gyalog és krékpárral indultak a szőlők felé. Autók és fiákerek hosszú sora vitte az egyházközség és az előjáróság tagjait, valamint a nagyszámú vendégsereget. A szőlőkben dr. Wiederkehr József kanonok celebrálta a tábori szentmisét, majd fényes papi segédlettel felszentelte a Szent István király emlékére épülő templom és iskola alapkövét. A szertartás alatt a Bácsalmási Dalkör egyházi dalokat adott elő.

Délután labdarúgó-mérkőzést, majd népnünnepélyt rendeztek. Turmezey István főjegyző fogadta a cserkészfiúk és movisták kerékpáros versenyzőit. Az esti órákban az emberek százai hömpölyögtek a sportpályán, a felállított sátrak zsúfolásig megteltek. Nagy feltűnést és általános csodálatot keltett a tűzijáték. A kivilágított sportpályán még a hajnali órákban is szólt a zene. (Felső-Bácska, 1938. 08. 23. 1-2.p.)

1939. július 2-án a **református missziói egyházközség templomszentelési ünnepélyt** tartott a bácsalmási és jánoshalmi járás területén élő valamennyi református és evangélikus hívő részvételével.

Az ünnepség július 1-jén, szombaton kezdődött, amikor **Kurdi Béla** esperes istentisztelet keretében **megáldotta az új templom három harangját**. Délután a harangok köszöntötték Ravasz László református püspököt, akit gróf Teleki József hivatalosan belterületi birtokán, a díszparkban fogadott.

Vasárnap a templomnál hatalmas tömeg fogadta a palástos papság és a Teleki házaspár kíséretében érkező Ravasz László püspököt. A megjelent világi előkelőségek sorában volt gróf Teleki Mihály földművelésügyi miniszter, Bajsay Ernő alispán, gróf Teleki Sándor, báró Podmaniczky Attila, dr. Szászy Dezső, dr. Szabó-Szaboljevits Dusán nyugalmazott alispán, F. Szabó Géza nyugalmazott főispán, Péterfia Fülöp főszolgabíró, Bácsalmás képviselőjében Schoblocher Mátyás községi bírósági elnök, Kohányi Márton gazdasági tanácsos, Sugár Károly állampénztári főtanácsos, valamint dr. Sin István és Pál Tibor iskolaigazgatók. Dr. Mérey Jenő egyházigazgató köszöntötte a főpásztort és a vendégeket.

A zsúfolásig megtelt templomban az istentisztelet keretében **Ravasz László** lelkeket felemelő beszédet tartott, **áldást adott az új templomra**, a templomépítő gróf Teleki Józsefnek és neje apai Szászy Júliára, minden adományozóra és a magyar nemzetre. Az istentiszteletet követően a régi kúria udvarán Teleki grófok látták vendégül a világi és az egyházi előkelőségeket, valamennyi meghívottat. (Felső-Bácska, 1939. 07. 04. 1-2.p.)

1939. december 6-án, Horthy Miklós kormányzó névnapján osztották ki országsszerte a **Felvidék visszaszerzésében részt vett** katonák között a felvidéki emlékérmét. Bácsalmáson a Hősök Emlékműve előtt tartották az ünnepélyt, amelyen a levente díszszázaddal az élen részt vett az összes levente, a, az iskolák tanulóifjúsága, minden hivatal és polgári szervezet vezetője. Turmezey István főjegyző buzdító beszéd keretében **42 honvédek** adta át a **kormányzó által adományozott felvidéki emlékérmét**.

A község 1940 márciusában Horthy Miklós kormányzóságának 20. évfordulója alkalmából szerény ünnepséget rendezett.

Szeptemberben két alkalommal tartottak tömeges rendezvényt. **Barth Benedek kanonok-plébános temetése** napján két gyászmisét tartottak. A 8 órai diák-gyászmisén részt vett a bel- és külterületi iskolák összes tanulója. 10 órakor, az ünnepélyes gyászmisén és a temetésen jelen voltak az egyházmegye papi méltóságai, a megye magas rangú vezetői, a szomszédos községek vezetői, iskolaigazgatói. Képviseltette magát Bácsalmás minden hivatala, intézménye, testülete és egyesülete. A gyászmisét dr. Kerner István kanonok mutatta be, majd a szentelési szertartást és a temetést fényes papi segédlettel dr. Horváth Győző püspök végezte. A négyezer főnyi temetési menetet Szabó D. Béla és cserkészei irányították. A kápolnánál egyházi részből dr. Kujáni Ferenc magyar, dr. Schopper Antal német és Cserhádi Gergely bunyevác nyelven búcsúztatta Bácsalmás alkotó lelkipásztorát. Világi részből

Shoblocher Mátyás községi bíró és Szabó D. Béla igazgatótanító, körzeti iskola-felügyelő mondott gyászbeszédet. A fiúiskola és a zárda tanulóinak énekszámai után a kápolna sírboltjában helyezték el a díszes, fekete érckoporsót. (Felső-Bácska, 1940. 09. 24. 1.p.)

Pár nap múlva **Bácsalmás lakossága** zászlós, zenés felvonulással **Székelyföld hazatérését ünnepelte.**

„Soha nem látott, mintegy hatezer főnyi tömeg vonult fel, élen a hivatalok, testületek, egyesületek, vitézek, rokkantak, frontharcosok, majd a leventék, cserkészek, tűzoltók és a másfél ezernyi tanulóifjúság a fáklyák és a lampionok százaival. Utánuk a Move zenekar, majd a nagyközönség beláthatatlan sokasága hullámozott. A felvonulás útvonalán lévő házakat kivilágították és fellobogózták. Menet közben a Move zenekar játszott és az ifjúság lelkesítő, hazafias dalokat énekelt.”

Az országzászlós Hősi Emlékműnél rendezett ünnepélyen Mojzes Ferenc adminisztrátor tartott nagyhatású szónoklatot. Az ifjúság zenekari kísérettel az Erdélyi indulót énekelte, Szabó Mátyás, Ilkaházy Zoltán, Fonyódi József és a polgári fiúiskola szavalókórusa versekkel szerepelt. (Felső-Bácska, 1940. 09. 27. 1.p.)

1941. október 6-án több ezren vettek részt a Hősi Emlékművénél rendezett az **aradi vértanúk emlékének ünnepségén**. Váry Béla polgári iskolai tanár tartott ünnepi beszédet. Közreműködött a MOVE zenekara, a leányiskola énekkara. Verset mondott Hegedűs Károly, Oberkesch József, Ilkaházy Lajos, Fekete Magdolna, Fonyódi József és Gombor István. (Felső-Bácska, 1941. 10. 10. 2.p.)

1943 februárjában a MOVE székházban rendezett ünnepségen Schoblocher Pál és Tesch Antal **posztumusz vitézségi érmét** Kiszely Zoltán százados, járási leventeparancsnok adta át a hozzátartozóknak. Hazafias beszédében méltatta a **két hősi halott**, és az orosz harctéren küzdő valamennyi honvédet. Az ünnepségen részt vevő dr. Alföldy Béla országgyűlési képviselő részére Welchesz Ernő, a bácsalmási Hadirokkantak Egyesület elnöke adott át HONSZ díszoklevelet. Az ünnepséget műsor követte. A legjobb műkedvelők mellett a levente énekkar, valamint Pál Tibor vezetésével a szalonzenekar szerepelt. (Felső-Bácska, 1943. 02. 12. 1.p.)

X. Közművelődés 1945-től napjainkig

A második világháborút követő koalíciós kormányzati periódusban nagy gondot fordítottak az általános műveltségi szint emelésére. A kulturális termékek értékes alkotásai ingyen, vagy nagyon olcsón váltak hozzáférhetővé minden állampolgár számára (pl. ingyenes könyvtárak, múzeumok, olcsó könyvek, színház-, mozi- és hangversenyjegyek).

Megerősödött az alpműveltséget fejlesztő ismeretterjesztés, és újraéledtek a műkedvelő csoportok. Népszerűek voltak a Szabad Föld Téli Esték előadásai, amelyeket a fiatalok versekkel, énekszámokkal tettek színesebbé.

A Magyar Demokratikus Ifjúsági Szövetség (MADISZ) helyi csoportja a nemzeti ünnep megszervezése idején alakult, vezetője Péterfia László lett. Az ifjúság birtokba vette a volt MOVE székházat. Májusban Honti Sándor színtársulatát hívták vendégszereplésre, az operettek, vígjátékokból álló előadásokat egy-két tojásért és egyéb élelmiszerekért lehetett megtekinteni.

A bunyevác fiatalok az anyanyelvi színjátszást elevenítették fel, 1945-ben a Vén bakancsos és fia a huszár című népszínművet adták elő. 1947 márciusában Bácsalmáson, majd Baján, az Ipartestület székházában mutatták be műsorukat.

1946-ban a Szociáldemokrata Párt Ifjúsági Tagozata (SZIT) a régi hagyományok felújításával szüreti mulatságot rendezett.

A politikai és a társadalmi helyzet karikírozását vállalták fel a Bácsalmási Öregfiúk, a „BÖF” tagjai. A műsorok zenéjét Szentmihályi József állította össze, a dalszövegeket és az összekötő szövegeket Péterfia László írta. Gombos Tibor konferált, a paródiákat Szántó János, Vermes András, Bányai János, Petrekanics Lajos, Kiss Miklós, Szikra János és Mandler Pál adták elő. Ezt a műfajt politikai okok miatt hamarosan be kellett szüntetni.

1948 ősztől egyre több támadás érte a szabadművelődést, mely teret engedett a vallásos nevelésnek és nem volt „osztályharcos”. Eltávolították a „megbízhatatlan, osztályidegen” értelmiségieket, köztük Péterfia Lászlót, megszüntettek minden szabadművelődési formát.

1949-ben a tömegkommunikációt és a kulturális szférát közvetlen állampárti irányítás, felügyelet alá vonták. A népnevelő munka eszközei egyrészt az indulókat harsogó és a békeharcra buzdító néprádiók és az utcai hangszórók voltak, másrészt a „*kultúragitáció*”, amely a begyűjtési tervek teljesítésére buzdított:

„Megyénkben is, mint szerte az országban, a Szovjetunió példája nyomán, a párt szavára született meg a harcok kultúragitáció. A múlt évi harcban a kenyérért, a békekölcsönjegyzés munkájában, a tervek teljesítése közben majdnem valamennyi művészeti ágon kidolgoztuk a kultúragitáció módszereit. Ebben az évben a jövő évi kenyérünk biztosításáért folytatott népnevelő munkában már kitaposott utakon járva támaszkodnak pártszervezeteink a harcok kultúragitációra. A színjátszó csoportok villámréfákkal, szavalatokkal, a táncosok rövid brigádtáncokkal járulnak hozzá terveink teljesítéséhez... Azokban a járásokban, városokban, ahol állandó egészséges kulturális felvilágosító munka folyik, a begyűjtési eredményeken ez meg is látszik. ... Hogy még jobb eredményeket érjünk el... követelmény a tervszerű összműködés a tanácsszervekkel. A versenyszellemet csak úgy lehet emelni, ha a kultúragitációs brigádok tevékenysége szervesen összefügg a népnevelő munka más területeivel, ha állandóan friss versenyadatok alapján végzik tevékenységüket a brigádok és felfigyelnek minden olyan jelenségre, mely a begyűjtés, a növényápolás sikerét gátolja...” (Bács-Kiskun megyei népiújság, 1952. 08. 06. 1.p.)

A politika stílusosan és tartalmilag kötött irodalmat és művészetet kívánt. Az alkotások témaválasztásában szovjet mintára a közéletiség dominált. Számátalan alkotás témája volt a

traktoros, a martinász, a dolgozó nő, a szocialista ifjúság pozitív hőssé transzponált típusa, vagy „pártunk és népünk nagy vezérei”. A „hivatalos” művészet mellett voltak „rejtett” alkotások, mint például a kézírásos másolatban terjesztett Illyés Gyula-vers, az „Egy mondat a zsarnokságról”. A szocialista realizmus korszaka az 1956-as eseményekkel véget ért.

Az MSZMP 1958-as művelődéspolitikai irányelvei több vonatkozásban helyesbítették az előző évek művelődéspolitikáját. Az 1960-as évektől kiemelt helyet foglalt el a kultúra, az általános műveltség növelése, melynek végső célja a „szocialista embertípus” kialakítása volt.

A Bácsalmáson működő kulturális bizottság összetétele és tevékenysége a hatvanas évektől bővült. Tagjai voltak mindazon társadalmi szervek (HNF, KISZ, TIT, Szakmaközi Bizottság), oktatási intézmények, gazdálkodó egységek, amelyek a feladat jellege szerint rövidebb vagy hosszabb ideig segítették a közművelődési intézményeket, az ünnepi és egyéb rendezvények lebonyolítását.

A kibontakozó honismereti mozgalom hozzájárult a lokálpatriotizmus újjáéledéséhez. Kiemelkedő esemény volt a pártbizottság épületében rendezett falutörténeti kiállítás, amelyet 1964. április 4-én dr. Solymos Ede, a bajai Türr István Múzeum igazgatója nyitott meg. A tűzoltólaktanyában 1975-ben nyílt meg a bácsalmási tűzoltóság történetét bemutató, Patocskay Sándor gyűjtőmunkáját reprezentáló állandó kiállítás.

Az 1976. évi közművelődési törvény és a követő határozatok új lendületet adtak a művelődésnek. Előírták a vállalati művelődési bizottságok és kulturális alapok létrehozását. Körvonalazódott az a gondolkodásmód, amely a munka- és szervezeti kultúrát, az emberi erőforrás fejlesztését a gazdasági fellendülés zálogaként jellemezte. E folyamat során jelentős szerepet töltöttek be a társadalmi- és tömegszervezetek, valamint a munkahelyeken alakult szocialista brigádok.

A fiatalok a KISZ alapszervezetek, illetve az úttörőmozgalom égisze alatt különféle művelődési programokban és olvasómozgalmakban vettek részt. A művelődés lehetőségeit szolgálták a munkahelyi klubhelyiségek és fiókkönyvtárak, a különféle közösségi programok, a baráti összejövetelek, a közös színházlátogatások és kirándulások.

A gazdaság növekedésének lelassulása, a reálbérek csökkenése, majd a rendszerváltás utáni kedvezőtlen gazdasági folyamatok – elsősorban a helyi ipari és mezőgazdasági üzemek leépülése – visszavetették a város fejlődésének lehetőségeit, amely hatással van a helyi kultúra, a közművelődés alakulására. Az átalakulás a kultúra és a művelődés minden területét érintette. Csökkent a kulturális javak iránti kereslet, a lakosság művelődési-közösségi aktivitása, ugyanakkor a közművelődés számára kedvező folyamatok is elindultak. Felerősödött a civil szerveződés, tevékenyebbé váltak a kisebbségi önkormányzatok, amelyek tevékenyen részt vesznek a város közművelődésében.

1. KÖZMŰVELŐDÉSI INTÉZMÉNYEK

1/a Kultúrház – Művelődési Ház – Művelődési Központ

A művelődési házak különböző megnevezéssel és formában a társadalmi rendszerváltásokkal összhangban működtek. A kultúrház funkcióját betöltő volt MOVE székház és Leventeotthon előbb a Magyar Demokratikus Ifjúsági Szövetség (MADISZ) helyi szervezete, majd a Mezőgazdasági és Erdészeti dolgozók Szabad Szakszervezete (MEDOSZ), 1959-től a község kezelésében működött.

A „kultúrát a falvak népének” mozgalomban nagy szerepük volt a különféle tanfolyamoknak, a propagandisztikus rendezvényeknek. A nagy tömeget mozgató járási kulturális seregszemlék rendezéséhez 1955-ben bővítették a színháztermet.

A Művelődési Ház vezetői – Várnai Ferenc, majd Dulity Tibor, 1959-től dr. Péterfia László – az egykori szövetségi hagyományokra építve, a felülről kapott ideológiai direktívák és

instrukciók mellett kiemelkedő népművelői tevékenységet végeztek. A körjük csoportosuló értelmiségiekkel újraélesztették a polgári kulturális hagyományokat: helyet kapott az amatőr művészeti tevékenység (színjátszás, énekkar, zene, képzőművészet), a társastánc és vele az etikett. Új művelődési és szabadidős tevékenységi formák is meghonosodtak (zeneoktatás, néprajz- és fotószakkör, sakk-, galambász- és bélyegyűjtőkör).

1960 decemberében a Bács-Kiskun megyei Filmstúdió felvételeket készített a Kollár Tibor vezetésével működő, aranyéremmel kitüntetett harmonika-zenekarról és a Művelődési Ház klubjairól.

1959-től rendszeresek voltak a kecskeméti Katona József Színház és a Déryné Színház vendéglőadásai, valamint a bajai Türr István Múzeum segítségével rendezett időszaki képzőművészeti kiállítások.

1964 őszén életveszély miatt kellett a színháztermet bezárni. Bácsalmás hosszú éveken át nem tudott színházi előadásokat fogadni. A nagyrendezvények színhelye a mozi és a Sárga Csikó étterem lett, az ismeretterjesztő előadásokat a könyvtárban rendezték. A Művelődési Ház még működő klubhelyiségei fokozatosan lepusztultak.

Négy év múlva, rendkívüli erőfeszítésekkel, a községfejlesztési adó csekély maradványaiból kezdték építeni a Művelődési Központot, amelynek kiviteli tervét Kerényi József vezetésével a Bács-Kiskun megyei Tervező Iroda fiatal kollektívája készítette. Az építési költségekhez a Bajai Járási Tanács, a helyi gazdálkodó szervezetek (Állami Gazdaság, ÁFÉSZ, mezőgazdasági és ipari üzemek), valamint a bérből és fizetésből élők egy éves jövedelmük egy százalékával járultak hozzá.

A korszerű kinotechnikai berendezést a Bács-Kiskun Megyei Moziüzemi Vállalat biztosította.

A Művelődési Központ megnyitó ünnepségét 1971. április 28-án tartották. Madarász László, a megyei tanács elnökhelyettese avató beszéde után a diák irodalmi színpad mutatta be az Ünnepelünk! irodalmi összeállítást. Délután a Magyar Állami Népi Együttes Tiszán innen, Dunán túl című műsorával szerepelt a zsúfolásig telt színházteremben.

A tanács végrehajtó bizottsága Oriold Károly általános iskolai tanárt nevezte ki az új intézmény igazgatójának, dr. Péterfia László művészeti vezető lett. A mozi-üzemeltetést Őz Sándorné vezetésével ötfős személyzet látta el.

Beindult az előzetesen szervezett báb-, fotó- és díszítőművész szakkör, valamint az ifjúsági klub és a klubkönyvtár. A 400 fős színházteremben hétfő kivételével naponként mozielőadások, a hétfői napokon színházi vagy egyéb nagyrendezvények voltak.

Vetélkedő a Művelődési Házban

A zsűri elnöke dr. Péterfia László

A bérlettel meghirdetett színházi előadások repertoárja az operától a népszínműig ölelte fel a műfajokat. A bérletek és belépőjegyek nagyobb részét a munkahelyi szakszervezeti bizottságok vásárolták meg dolgozóik számára. A kecskeméti Katona József Színház, a szegedi Nemzeti Színház és a Déryné Színház kiváló színészekkel, igényes díszletekkel és jelmezekkel játszottak a hálás bácsalmási közönség előtt.

A korszerű, jól felszerelt intézmény a lakosság széles körének nyújtott művelődési, szórakozási lehetőségeket. Több, rövidebb-hosszabb ideig működő közösség szerveződött, amelyek magukban hordozták a hagyományokra épülő társadalmi megújulás programját. Napjainkban is töretlen lendülettel működik a nemzetiségi kulturális hagyományok ápolása céljából alakult bunyevác Divan klub, valamint népi díszítőművészet továbbéltesére szerveződött díszítőművész szakkör. A harmonika-zenekar mellett fúvószenekar alakult és működött, a Divan klub pedig életre hívta a bunyevác hagyományörző amatőr művészeti csoportokat.

Jókai Anna a Forrás klubban

A fiatalok körében új szemléletet hozott a beatmozgalom. A gimnazisták szívesen tartózkodtak a Forrás klubban, ahol zenét hallgattak, s ők maguk is zenéltek. Havonként találkoztak a megyei folyóirat munkatársaival, Hatvani Dániel, Zám Tibor szociológusokkal, Buda Ferenc költővel és más kecskeméti fiatal alkotókkal, progresszív értelmiségiekkel.

Héhn Gizella – az intézmény 1981. január 1-jétől kinevezett igazgatója – működése idején számos új kezdeményezést vezetett be. A

KISZ nagyközségi bizottságával és a TIT helyi szervezetével együttműködve az intézmény átfogta a település közművelődésének egész területét. A vetélkedők és az ismeretterjesztő előadások nagyobb részét a munkahelyeken, nyáron a KISZ-építőtáborokban rendezték.

A gazdasági helyzet romlása, a második gazdaság életbelépése és a kulturális szolgáltatásoknál is érvényesülő piaci árak bevezetése miatt folyamatosan csökkent a Művelődési Központ látogatóinak száma. 1984 nyarán a párt végrehajtó bizottsága a közművelődési tevékenységet tárgyalva határozatában bevételeinek növelésére kötelezte a Művelődési Központot.

Anyagi okok miatt először a színházi előadások szűntek meg. A személyi feltételek hiánya miatt előbb a fúvószenekar, majd a harmonika-zenekar is beszüntette tevékenységét. Jelentősen csökkent a filmvetítések száma, a művészi értéket jelentő filmek helyét csaknem egészében a tömegízlést kielégítő, különféle kommersz, majd az amerikai filmek foglalták el. A fiatalok sem jártak már a klubba, a társas együttlét alkalmai a hétvégi diszkók lettek. Ebben a helyzetben kapott igazgatói kinevezést dr. Sáfár Jánosné, majd nyugdíjba vonulása után Komlós Györgyné.

Az első civil szerveződés, a nyugdíjas klub 1987-ben azzal a céllal alakult, hogy összefogja a területben élő idős embereket, számukra kulturális-szabadidős programokat szervezzen. Az Őszikék nyugdíjas klub közösség-szervező-művelődési tevékenysége napjainkban is példaértékű.

A Moziüzemi Vállalat megszűnése után 1990 decemberétől szünetelt a mozielőadás. 1995–2001 között a Művelődési Központ szolgáltató tevékenysége keretében működött.

Az önkormányzati választásokat követően a képviselő-testület 149/1990. számú határozatával 1991. január 1-jétől Közművelődési Intézmény elnevezéssel összevonta a

Művelődési Központ, a Vörösmarty Mihály Városi Könyvtár és a Gyűjtemények Háza, valamint a Tornacsarnok intézményeket. Pályázati eljárással Szénásiné Harton Edit lett az intézmény igazgatója. (1998. január 1-jétől a Tornacsarnok a gimnáziumhoz csatoltan működik.)

A társadalmi-gazdasági átalakulás nehéz időszakában különböző pályázati lehetőségeket igénybe véve kisebb-nagyobb összegű támogatásokhoz jutott az intézmény. A közművelődési szakemberek menedzselése mellett az alkotó és amatőr művészeti csoportok és klubok működési feltételei javultak, művelődési programjaik bővültek. Új szakkörök is alakultak (fafaragó szakkör, képzőművészeti kör). A fiatal alkotók és a népi díszítőművész szakkör tagjai számos helyi és külföldi kiállításon szerepeltek, több országos díjat nyertek. Az amatőr művészeti csoportok a városi rendezvényeken, a prélón, az Evetovity- és az Antunovity emléknapokon kívül rendszeresen szerepeltek vidéken, és több alkalommal külföldön is felléptek. 1992-től rendszeresen a pályázati támogatások segítségével szervezett különféle nyári táborok.

Bácsalmás Város Önkormányzata 2000-től a város kulturális alapellátását biztosító intézményt Feketéné Ónodi Erzsébet és Udvardyné Major Terézia művelődésszervezők által alapított Leisure Bt-vel kötött közművelődési megállapodás alapján működteti. A Művelődési Központ továbbra is a különböző szabadidős tevékenységek, klubok, szakkörök, tanfolyamok, valamint a művészetoktatási iskolák működésének színtere. A közművelődési feladatellátók a kisiskolások és óvodások számára évi négy-öt alkalommal rendeznek meseelőadásokat, szorosan együttműködnek a város civil szervezeteivel. A fiatalok és gyermekek szabadidejének hasznos eltöltéséhez különféle tanfolyamok és nyári táborok szervezésével járulnak hozzá.

A Művelődési Központ szervezeti keretében működik a Divan klub, az Őszikék Nyugdíjas Klub és a nyugdíjas klub dalköre, a Népi Díszítőművész Szakkör, a bunyevác táncsoport és a tambura zenekar, két modern táncsoport, a galambászok és a díszmadarasok köre, a Mozgáskorlátozottak Egyesülete, a Polgárőr Egyesület, valamint az Életmód klub. A város legnagyobb közösségi tere a közel 400 személyes színházterem, amely a műsoros rendezvények és a művészeti iskolák eseményeinek, valamint a nemzetiségi, az iskolai és a városi rendezvények, ünnepségek színtere.

1/b Vörösmarty Mihály Városi Könyvtár

A háború előtti egyesületi és iskolai könyvtárak állományának nagy részét 1944-45-ben széthordták. A megmaradt könyveket a Kommunista Párt helyi szervezete begyűjtötte, nagy részüket megsemmisítette.

A Vallás- és Közoktatásügyi Minisztérium könyvtári osztálya 1946-ban dolgozta ki az átfogó könyvellátás rendszerét. Ennek alapján 1949-1952 között megnyíltak a körzeti könyvtárak, amelyek minimum 50 kötetes állandó törzsállománnyal, és a rendszeres cserére szánt kurrens olvasnivalóval letéti népkönyvtárat létesítettek. A könyveket az Országos Könyvtári Központ népkönyvtári osztálya szerezte be, és a körzeti könyvtárakon keresztül juttatta a falvakba. A könyvállomány a klasszikus magyar irodalom mellett a korszak preferált szovjet és az ideológiai nevelés irodalmát tartalmazta.

Bácsalmáson 1950. november 7-én a Kultúrházban nyílt meg a népkönyvtár, amelyet a bajai körzeti könyvtár létesített.

A könyvtárak fejlesztéséről szóló 1952. évi minisztertanácsi határozat és a végrehajtásra kiadott népművelési miniszteri rendelet előírta a közigazgatási beosztás szerinti (megyei, járási és falusi) könyvtárak létesítését.

1953. október 1-jén létesült a Bácsalmási Járási Könyvtár. Vezetője Fekete Dezső, munkatársai Liptai József és Góbor Mária. A járás területén két hónap alatt 21 letéti könyvtárat létesítettek.

A könyvtár épülete

1954. április elején a Kultúrházból önálló épületbe költözött a könyvtár. Április 16-án névadó ünnepséget rendeztek, amelyen részt vett Ardó Mária, a Népkönyvtári Központ szervezője. A könyvtár Járási Tanács VB „Vörösmarty Mihály” Járási Könyvtára elnevezéssel, a Lenin u. 26. sz. alatt működött.

Az 1950-es években a könyvtárosok mozgósító plakátokkal, felvilágosító előadások szervezésével vettek részt a mezőgazdasági termelést ösztönző „kultúragitáció”-ban. 1956-ra elkészült a könyvtár katalógusa is.

A könyvtár szakmai elismertségét a Heves megyei születésű Fekete Dezső alapozta meg. A település történetének, hagyományainak megismerése és feltárása vezérelte, amikor életre hívta a helyismereti munkaközösséget. A munkaközösség tagjai közül Fischer István az iskolák történetét kutatta, Wendler Antal a sporteseményekre vonatkozó cikkeket, fényképeket gyűjtötte, Oriold Károly a néprajzi

anyaggyűjtésben vett részt. Dulity Tibor és Nagy Géza Vörösmarty-kutatással foglalkozott.

1957 szeptemberétől Liptai József nyugdíjazása után Orbán Károly lett a könyvtár járási szervező munkatársa. Közreműködésével az egész járás területén könyvgyűjtő-heteket szerveztek. Az akció során a bácsalmási könyvtár állományába kerültek olyan könyvek is, amelyek a hajdani Úri Kaszinó és a volt iskolai könyvtárak tulajdonában voltak.

A helyismereti munkaközösség tevékenységéhez fűződik Vörösmarty Mihály népképviselővé választásának 110. évfordulója tiszteletére, 1958. július 12-13-án rendezett dokumentációs kiállítás, az emlékülés és a szoboravató ünnepség.

1960. október 1-jétől Bácsszőlős, Csikéria, Katymár, Kunbaja, Madaras, Mátételke, Tataháza könyvtárai a községi tanácsok végrehajtó bizottságának kezelésébe kerültek, ezzel együtt a fenntartás minden költsége a községekre hárult. A járási könyvtár a továbbiakban a községi könyvtárak rendszeres szakmai, módszertani irányítását látta el.

A bácsalmási könyvtár állománya 16 297 kötet volt ebben az időben.

1960-ban elkülönített állománnyal, külön helyiségben ifjúsági részleget alakítottak ki. A gyermekkönyvtárosi feladatokat Rapcsák Tiborné rész munkaidőben végezte. 1961-ben Dobos Irmát nevezték ki az elköltözött Szvorény Jánosné Góbor Mária helyére.

Bácsalmáson és a járás területén „a könyvtár alakulásától 12 könyvankétot, 410 könyvismertetést, 458 kiállítást, 348 mesedélutánt és 456 diafilmvetítést rendezett. Az olvasómozgalom fejlesztése érdekében több kiadványt (levelezőlapot, plakátot, röpiratot) készített.” (FEKETE Dezső: Adalékok a bácsalmási Vörösmarty Mihály Könyvtár történetéhez. Gépírás. Bácsalmás, 1971.)

1962. április 1-jétől megszűnt a bácsalmási járás, ezzel a könyvtár járási funkciója is megszűnt. Orbán Károlyt a madarasi könyvtárba helyezték, és a rész munkaidős gyermekkönyvtárosi álláshelyet is elvonták.

1962 decemberében a könyvtár a megszűnt járási Nemzeti Bank helyére, a hajdani Nemzeti Szálloda földszinti részébe költözött. A felújításokat a megyei tanács, az új bútorzat beszerzését a Művelődésügyi Minisztérium és a bajai Járási Tanács finanszírozta. A 196

négyszázötven négyzetméter alapterület ideális volt a húszezer kötetes állomány áttekinthető elhelyezésére, gyermekrészleg kialakítására és a szabadpolcos kölcsönzési rendszer bevezetésére.

A könyvtár épülete a Hősök terén
(Utcakép az 1960-as években)

1963. november 1-jétől egy álláshelyet kapott a könyvtár, melyet Szénásiné Harton Edit töltött be.

Az 1960-as években megerősödött a gyűjtő-, feltáró és tájékoztató tevékenység. Fekete Dezső vezetésével honismereti szakkör működött. A gyerekek komoly kutatómunkát végeztek, sikeres pályamunkákat írtak.

1965-től, a Művelődési Ház bezárásától a könyvtár volt a helyszíne az ismeretterjesztő rendezvényeknek és ankétoknak. A járási tanács művelődésügyi osztálya jeles személyiségeket biztosított a rendezvényekre. Emellett az ÁFÉSZ anyagi támogatásával évenként több író-olvasó találkozót is rendezett a könyvtár.

Fekete Dezső és a Fecske órs tagjai

A könyvtárosok részt vettek a népfrontmozgalomban, segítői és társszervezői voltak a KISZ-alapszervezetek, az úttörőcsapatok és a munkahelyek közművelődési rendezvényeinek. Az intézmény szakmai munkája elismeréseként 1971-ben Kiváló Könyvtár kitüntetésben részesült.

Bácsalmás területén 1954-1978 között rövidebb-hosszabb ideig több fiókkönyvtár működött. (Óalmási és dobokai II. számú tanyai iskolák: 1954-1972; Petőfi tsz: 1954-1970; Lenin tsz: 1962-1970; Tüdőkórház: 1962-1967; Napközi otthon: 1962-1964; Nevelőotthon: 1963-1964; Táncsics tsz: 1964; Ládaüzem: 1964-1968; Belgyógyászat: 1966-1977; Kézműipari, majd Finomposztó Vállalat: 1968-1975; Öregek napközi otthona: 1964-1976; Ruhaüzem: 1971-1978.)

Huszár Tibor filozófus előadása

1973 novemberében Fekete Dezső a kiskunhalasi járási könyvtár főmunkatársa lett, a könyvtár vezetésére dr. Péterfia László kapott megbízást. A tanács vb 1974. szeptember 1-jétől Péterfia Lászlót igazgatási főelőadónak nevezte ki, ezt követően könyvtár vezetője Szénásiné Harton Edit lett. Új munkatársak: Albert Istvánné és Nincsevics Klára.

Az 1970-es évek közepétől rendszeressé váltak a csoportos könyvtárlátogatások. A mindennapi munka részét képezték a különféle gyermekfoglalkozások, a könyvtári és könyvtárhasználati tematikus órák. Ebben az időben kezdődött a hangzó dokumentumok gyűjtése.

1979 ősztől szűnt meg a könyvtár vasárnap délelőtti nyitva tartása. Az 1980-as évek elején gyakran cserélődtek a munkatársak, ennek ellenére sikerült fenntartani a szolgáltatások folytonosságát.

1984. január 1-jétől körzetközponttá nyilvánították Bácsalmást, a könyvtár hét községi könyvtár módszertani alközpontja lett. A feladatot az 1990. évi önkormányzati törvény hatályba lépéséig látta el az intézmény.

1985-ben egy raktárhelyiséggel és a galériával, összesen 100 négyzetméter alapterülettel bővült a könyvtár. A fűtés- és világításkorszerűsítést magában foglaló felújítás költségeit a helyi és a megyei tanács finanszírozta. A galéria teljes kivitelezését a KERIPAR bácsalmási üzemének brigádjai társadalmi munkában végezték. Az új berendezéshez a Művelődési Minisztérium nyújtott anyagi támogatást. A kibővített, felújított könyvtárt 1985. augusztus 17-én, bensőséges ünnepségen Sente Ferenc, a Könyvtártudományi és Módszertani Központ igazgatója adta át Bácsalmás közönségének.

1991-től 1999. december 31-ig a Vörösmarty Mihály Városi Könyvtár és a Gyűjtemények Háza az önállóan gazdálkodó Közművelődési Intézmény szervezeti keretében működött. 2000-ben a könyvtár Szénásiné Harton Edit nyugdíjba vonulását követően részben önállóan gazdálkodó intézmény, vezetője pályázati eljárással Sörös Lászlóné lett.

A folyamatosan gyarapított, feltárt, összetételében korszerű állomány széleskörű felhasználói igényeket elégít ki. A szolgáltatások a telematikai infrastruktúra fejlesztésével folyamatosan bővültek.

Az állományrészek elhelyezése 2002-ben a gyermekrészleg, majd 2006-ban az emeleti rész kialakításával jelentős alapterület-növekedéssel változott. Feladatköre 2004-ben, a Dulity Tibor Képtár megnyitásával bővült.

A könyvtár mintegy 75 000 dokumentummal rendelkezik. E dokumentumok legnagyobb része könyv, de a gyűjteményben természetesen megtalálhatók a sajtótermékek, térképek, videofilmek, hangoskönyvek, hangzó és elektronikus dokumentumok. Gazdag helyismereti gyűjteménye a városra és a városkörnyékre vonatkozó dokumentumokat, a helyi szerzők műveit és a helyi kiadványokat tartalmazza. Hagyományos könyvtár és médiaközpont, ahol az

informatikai e-Magyarország pályázat támogatásával négy Windows XP, az Office XP programcsomaggal ellátott számítógépet, valamint az internet-szolgáltatást térítésmentesen vehetik igénybe a könyvtár olvasói.

A könyvtár vezetői:

Fekete Dezső (1953. okt. 1.- 1973 okt. 31.), dr. Péterfia László (1973. nov. 1.-1974. aug. 31.) Szénásiné Harton Edit (1974. szept. 1.-1999. dec. 31.), Sörös Lászlóné (Vida Mária) (2000-)

Könyvtárosok (2006): Batiz Erzsébet, Besír Jánosné (Oláh Eszter), Ódorné Sövény Rita, Sövény László

1/c Gyűjtemények Háza

A hajdani Siskovics kúria épületéből kialakított önkormányzati múzeum, jellege szerint helytörténeti gyűjtemény. A Vörösmarty Mihály Városi Könyvtár szervezeti keretében működik.

A városi tanács 1987-88-ban újíttotta fel az épületet. Az átadást követő első évben a Művelődési Központ időszak kiállításokat rendezett Dulity Tibor, Szombathy Zoltánné, Orgoványi Anikó Bácsalmásról elszármazott művészek, valamint Horváth József helyi fafaragó munkáiból.

A kiállítást helytörténeti dokumentumokból, valamint az 1960-1970-es években begyűjtött és méltatlan körülmények között tárolt tárgyi gyűjteményből Szénásiné Harton Edit rendezte. A kiállítást 1989. augusztus 19-én dr. Sztrinkó István, a Bács-Kiskun megyei múzeumi szervezet igazgatóhelyettese nyitotta meg.

Az állandó jellegű helytörténeti kiállítás Bácsalmás történetével kapcsolatos írásos és képi anyagokat, dokumentumokat, illetve ezek másolatait, a bácskai tájegység néprajzi tárgyait, viseleteit, a kézműves mesterségek szerszámaikat, a paraszti gazdálkodás eszközeit, valamint polgári szoba bútorzatot és rekonstruált fürdőszobát mutat be.

1990-ben egy kisebb helyiség kialakításával folytatódott az épület felújítása. Itt kapott helyet Dulity Tibor festőművész állandó, tematikus kamarakiállítása, amelyet a pünkösdi ünnepi rendezvények keretében dr. Benkő Éva nyitott meg.

A tárgyi gyűjtemény lakossági adományokból és vásárlásokkal bővült.

A helytörténeti kiállítást az iskolai tanulócsoporthoz kívül rendszeresen felkeresik a vidéki és külföldi, Bácsalmásról elszármazott vendégek. Az épület tornáca, tágas udvara nyaranként a gyermekek számára szervezett alkotótáborok színhelye.

1/d Dulity Tibor Képtár

A bácsalmási születésű festőművész 95 festményét és 32 kislasztikáját adományozta szülővárosának, amelyből a könyvtár épületének emeleti termeiben Bácsalmás város létrehozta az alkotóról elnevezett Dulity Tibor Képtárat. Felügyeletét, kezelését a Vörösmarty Mihály Városi Könyvtár látja el.

Az alapítást jegyzőkönyv rögzíti, amelynek fő szempontjai a következők:

A képzőművészeti gyűjtemény

Dulity Tibor adományozó az I. számú mellékletben felsorolt műalkotások tulajdonjogát állandó kiállítás keretében történő elhelyezés fejében visszavonhatatlanul és végérvényesen átruházza Bácsalmás Város Önkormányzatára.

Bácsalmás Város Önkormányzata vállalja azt, hogy a tulajdonába adott képzőművészeti gyűjteményt egyben tartja és azt folyamatosan állandó kiállítás keretében mutatja be 2004. április 30-ától a Vörösmarty Mihály Városi Könyvtár épületének erre a célra kialakított helyiségeiben.

Bácsalmás Város Önkormányzata a kiállítás folyamatos üzemeltetéséről oly módon gondoskodik, hogy legalább heti három napos nyitva tartást biztosít a kiállítás megtekintésére, valamint előre egyeztetett időpont esetén is lehetőséget biztosít a látogatásra.

Dulity Tibor festőművészt megilleti a gyűjtemény kezelése feletti felügyeleti jog, amelyet személyesen, vagy megbízottja által gyakorol.

Amennyiben Bácsalmás Város Önkormányzata nem tesz eleget a szerződésben foglaltaknak, akkor a gyűjtemény anyagának tulajdonjoga visszazárlll Dulity Tiborra, vagy örökösére.

Az ötven évre visszatekintő, művészi alkotótevékenységet reprezentáló kiállítást az EU-csatlakozás előestéjén, 2004. április 30-án, ünnepélyes keretek között dr. Benkő Éva szociológus nyitotta meg. (Petőfi Népe, 2004. 09. 02.)

A lépcsőházban több fotódokumentum és az alkotó Szín-játék című tematikus kiállításának két nagyméretű festménye fogadja a látogatókat. A képtár előterében négy festmény és a szobrászati remekek közül a művész bronzba öntött portréja, valamint az életútját bemutató dokumentumok láthatók. Az első teremben lévő képek voltak a Gyűjtemények Házában rendezett, a falu életéből gyökerező, a paraszti életformát, az ember-állat kapcsolatát, az öregséget ábrázoló kamarakiállítás anyagai. A második teremben a festőhöz közel álló személyekről készült portrékat, a harmadikban akvarelleket, olaj- és vegyes technikával készült tájképeket láthatunk az évszakokról, tájhangulatokról, a nyugalomról, a csendről és a múlandóságot hordozó épületekről.

A negyedik teremben elhelyezett képek élményeket, benyomásokat, fontos üzeneteket hordoznak. Itt látható a Busó sirató, az Emlékek, a Valahol Európában, a Ballada az elesettekért, valamint az ember szimbólumaként ránk tekintő Bohóc és az élet nehézségét kifejező Korpusz című alkotás. Az ötödik teremben úgynevezett monotípiák láthatók, melyek a Kékszakállú Hercegről és az Emlékekről szólnak.

A művész szobrai és kisplasztikai figurális és absztrakt alkotások, közülük a legjellemzőbb az Idő-ről szóló szoboregyüttes.

XI. A község egészségügye és a szociális gondoskodás

A társadalmilag szervezett egészségügyről korai ismereteink nincsenek, legfeljebb egy szülésznő működését sejtjük, de biztosan nem tudjuk.

Az egészségügyről szóló ismereteink első adatai 1786-ból valók. Abban az évben jöttek ide az első német telepesek, akiknek toborzásukkor a király megfelelő egészségügyi ellátást is ígért. Szükség is volt erre, mert a megszokott, viszonylag mérsékelt éghajlat helyett új hazájukban eléggé szélsőséges, mérsékeltlen kontinentális éghajlattal találkoztak: a telek hidegebbek, a nyarak melegebbek voltak. Tetőzte a bajt a mocsaras, vadvizekben gazdag vidék, amely a betegségek melegágya volt.

Már a betelepülés évében van adatunk arról, hogy a Kamara két házat bocsátott Peák János telepítési kirurgus (seborvos) rendelkezésére, aki ebben megszervezte a kórházi ellátást. Ismerjük a kamarai adminisztratúrához intézett kéréseit, ezek sűrűn ismétlődtek a berendezés, az ételmezés, a fűtés, a gyógyszerek beszerzése és előállítás tárgyában.

Az első időkben bizony meglehetősen sok dolga volt a kórháznak. A telepesek első nemzedékéből igen nagyarányú volt a halálozás.

Ez a kórház nem állhatott sokáig fenn, valószínűleg csak néhány évig, mert az 1790-es évek elejéről már nincs hír róla, vagyis a kamarai iratokban nem szerepelnek az addig bőven előforduló kórházi kérelmek.

Újabb kórházról 1856-ból van adatunk. Ez a kórház valószínűleg járványkórházként működött, talán az 1855-ös nagy kolerajárvány hatására keletkezett. 1856-ban választották szét a szegényházak tevékenységét a kórházakétól, lehetséges, hogy felépítése egy ilyen szétválasztás következménye volt. Bácsalmás utcáit a század elején nevezték el, akkor keletkezett a Kórház utca (ma Táncsics utca) elnevezés. Ez is, de anyakönyvi adatok is azt bizonyítják, hogy ebben az utcában volt ez a kórház.

Az anyakönyvek halálozási bejegyzéseiből egyébként híven lehet követni a lezajlott járványokat, különösen 1853 után, amikor már a halál okát is feltűntették az anyakönyvben.

Jól látszanak az 1831-ben, 1836-ban, 1849-ben, 1855-ben és az 1873-ban tomboló kolerajárványok, amelyek számos almási halálát okozták. Legszörnyűbb volt közülük az 1855-ös, amikor is nem egészen két hónap alatt 397 embert kellett eltemetni.

A gyermekeket sújtó járványok is nyomon követhetőek, sajnos ezek (diftéria, skarlát stb.) igen sok áldozatot szedtek, nem egyszer fordult elő, hogy a család 2-3 gyermeket is elveszített néhány nap alatt.

A tuberkulózis a XIX. század második felében terjedt el, egyre több áldozatot szedett. Terjedését a rossz életkörülmények, a nedves lakás és a rossz táplálkozás okozták.

Az állam a közegészségügyet csak 1876-ban szervezte meg, erre vonatkozott a XIV. törvénycikk, majd az 1906-os törvény, amely az orvosokat állami alkalmazottá nyilvánította és megszabta tevékenységi körüket.

1. ORVOSI ELLÁTÁS

A községnek állandó orvosa viszonylag régóta, az 1800-as évek elejétől kezdve volt. 1873 után, amikor Bácsalmás járási székhely lett, itt élt és működött a járási főorvos is. A második orvosi állást 1906-ban szervezték, a harmadikat 1943-ban.

Bácsalmás egészségügyi alapellátását jelenleg három felnőtt háziorvos és két gyermekorvos, három fogorvos, egy iskolaorvos, valamint a védőnői szolgálat és biztosítja.

1/a A községben működött orvosok

Peák János seborvos volt az első név szerint ismert orvos, aki 1786-90 között működött a telepés kórházban.

Siebenburger Ferenc volt az első tartósan itt lakó és működő orvos, aki az 1800-as évek elejétől 1843-ban bekövetkezett haláláig dolgozott.

Mandl Mór, mint községi orvos az 1860-as években dolgozott itt.

Schosberger Jakab 1871-től 1913-ig volt almási lakos, járási főorvosként dolgozott.

Werner Antal 1876-ig, bizonyára csak néhány évig volt itt, itt van eltemetve.

Márton Géza községi orvosként 1883-1914-ig, haláláig itt szolgált.

Nagy Lajos volt a II. számú községi orvos, mely státuszt 1906-ban szervezte meg a képviselő-testület.

Pápa Arnold 1910-49 között ténykedett, és igen nagy közmegbecsülésnek örvendett. Itt van eltemetve.

Klingler István bácsalmási születésű orvos 1925-1952 között ténykedett.

Ádámfy (Szommer) József 1925-51 között dolgozott, szintén bácsalmási születésű volt.

Faragó Dezső 1930-198 között ténykedett, közmegbecsült ember volt.

Frank János 1925-1965 között dolgozott, fogorvos volt.

Polgár Aranka, aki 1927-1947 között dolgozott fogorvosként.

1/b A község gyógyszerészei

Ismereteink szerint már 1837-ben volt patika, ezt sem elnevezés szerint, sem tulajdonosa szerint nem ismerjük. Csak azt tudjuk róla, hogy a későbbiek folyamán „öreg patika” néven ismerték. Későbbi neve a „Szentlélek Patika” volt.

Ez a patika a század végén **Martinovics Béláé** volt. Tőle **Gschösser Ede** vette meg, majd **Simon Arnold András**, utána **Praefort József** tulajdonába került. Fia, **Praefort Ferenc** az 1950-es államosításig volt tulajdonosa, ezt követően 1964-ig vezette az állami patikát.

A II. számú patikát 1913-ban **Rónay Ede** alapította, majd fia **Rónay Dezső** folytatta az államosításig.

Ma is két patika működik a városban, Kék Iris és Kígyó Gyógyszertár néven.

1/c Szülésznők

A korai időktől kezdve fellelhető nyomuk az anyakönyvekben, mert sok családnál, mint keresztanya szerepelnek (20-30 esetben is előfordul nevük). Ebből lehet következtetni, hogy az illető személy szülésznő lehetett.

1749-ben tűnik fel, és kb. 1770-ig találjuk bejegyezve Zsigmond József feleségét, Máriát, akinek a vezetéknevét nem tudjuk, csak **Zsigmond Máriaként** emlegették. Valószínűleg ugyancsak szülésznő volt egy 1823-as adat szerint Reiter Jánosné Kleb Katalin és 1836-ban Gschemen Jakabné Schwindschleger Notburga.

A későbbi időkből is csak gyér anyag áll rendelkezésünkre, de tény, hogy mindig volt a falunak szülésznője, sőt valószínűleg egyszerre kettő is.

Az 1930-as évektől már hárman voltak: Sternák Józsefné Szabó Júlia, Schoblocher Józsefné és Piszárovics (Harmat) Andrásné, aki a szőlőkben teljesített szolgálatot.

A Thuma-féle szanatórium (1936-1944), illetve a szülőotthon létesítése után (1947-1983) a szülések inkább itt történtek, ritkábban a házaknál, a szülésznők is itt teljesítettek szolgálatot.

2. EGÉSZSÉGÜGYI ÉS SZOCIÁLIS INTÉZMÉNYEK

Tüdőbeteg-gondozó Intézet 1927-ben alakult, amely előbb a Rákóczi úton, majd a Kossuth és a József Attila utca sarkán működött. Vezetője **Pápa Arnold** volt.

Korszerű röntgennel és laboratóriummal rendelkezett. Járási intézményként nem csak a helyi, hanem a környező községek betegeit is ellátták.

1939-től hordozható röntgenkészülékkel mozgó tüdőgondozási munkát is végeztek. Több átszervezést hajtottak végre, melyek után különféle elnevezéssel folyamatosan működött és napjainkban is működik.

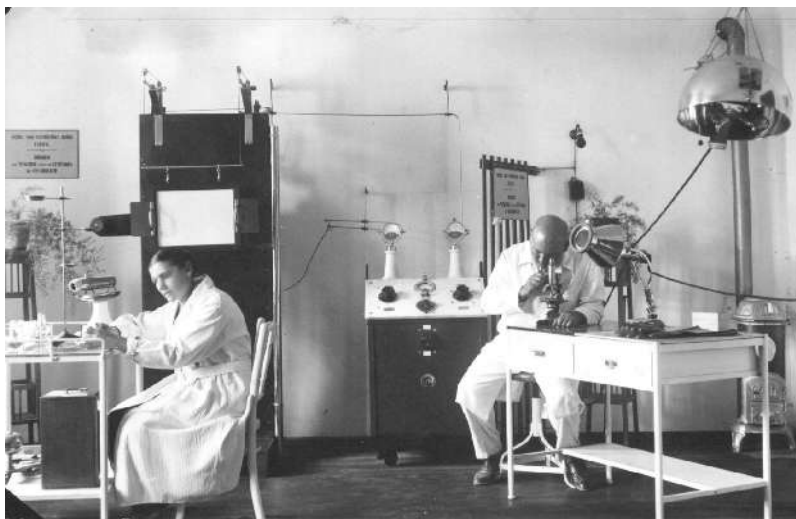
Járványkórház néven 1936-37-ben működött a mostani szociális otthon Dugonics utcai épületében, amelyet a község épített.

A **Tüdőkórház** 1939-ben kezdte meg működését, mint a bajai kórház részlege. Az intézmény a volt Járványkórház helyén létesült, amelyet jelentősen kibővítettek. 1967-ben szűnt meg.

Az **Országos Stefánia Szövetség** helyi szervezete 1927-ben jött létre, alapítói Pápa Arnold és Klingler István voltak. Előbbi az anya- és csecsemővédelmet vitte, utóbbi gyermekorvos volt. A szervezetnek nem csak gyógyító, hanem megelőző szerepe is volt, pl. jelentős volt a kismamák részére tartott felvilágosító munka. Az első védőnők közül Piukovics Antalnét és Drégely Etelkát ismerjük.

A régi egészségház, ahol az Anya- és Csecsemővédelem működött

A bácsalmási tüdőbeteg-gondozó intézet laboratóriuma és röntgenterme – Dr. Pápa Arnold és asszisztense

1932-ben **napközi otthont** szerveztek, amelyet közsadakozásból tartottak fenn. Itt 12-16 gyermek volt elhelyezve. A Stefánia Szövetség tejet és tápszereket is adott a rászorulóknak.

1941-ben beolvadt a Zöldkeresztes Egylet szervezetébe, amelynek ugyanaz volt a célja, de jelentős súlyt kívánt fektetni a szociális feladatok megoldására is. 1949-ben újraszervezték, tevékenységét napjainkban védőnői szolgálattal az anya- és csecsemővédelmi és tanácsadó intézmény látja el.

A volt Thuma-féle szanatórium

A Zöldkereszt a volt Stefánia helyén, majd a szülőotthonban, a régi SZTK házban, ezt követően a Hősök tere 10. alatt ténykedett. Ma az anya- és csecsemővédelem a Gróf Teleki József utcában, a volt szülőotthonban a gyermekgyógyászattal együtt működik.

A Thuma-féle szanatórium és szülőotthont Thuma Pál hozta létre 1936-ban, amely 1944-ig működött. 1947-ben itt szervezték meg a Szülőotthont. 1983-ban megszüntették. Az épületben azóta a gyermekorvosi és a védőnői szolgálat működik.

A Rendelőintézet előbb a Rákóczi út és a Petőfi utca sarkán lévő épületben volt, majd a kórház megszűnése után 1981-től annak helyén, a Hősök tere és Szent János utca sarkán működik.

A Kórház a Bácsalmási Járás 1962. évi megszüntetése után, a volt Járási Tanács épületében lett kialakítva. 1966-1980 között, a Bajai Városi Kórházhoz tartozó belgyógyászati osztályként, elfekvő részlege a volt Tüdőkórházban működött.

Szegényház már régebben működhetett a faluban. Jogilag 1856-ban választották le a kórházaktól, ettől az időponttól önállóan működött.

A községi képviselőtestület 1907-ben határozott a mai Dózsa György út és a Kálvária sor sarkán lévő szegényház felújításáról.

További adat 1938-ból van, miszerint évi fenntartása 300 pengő és egy segélyezett teljes ellátása évi 266 pengő. Mintegy 50 fő szorult segélyre. Az intézmény 1945-ig állt fenn.

A Bölcsödét 1949. május 1-jétől indította a község a Kossuth utca és a József Attila utca sarkán lévő épületben. 1956-58 között a működés szünetelt. Még ebben az épületben volt 1963-ig, majd a Rákóczi út 26. alá (most Földhivatal) települt. A bölcsödében gondozói és orvosi felügyelet alatt napközi ellátás folyt, 20-30 férőhellyel működött. Az intézmény 1991-ben szűnt meg, mert a gyermekek száma annyira lecsökkent, hogy gazdaságtalan volt további működtetése.

Az **Időskorúak Napközi Otthona** 1963-tól a Petőfi utca 27. szám alatti épületben, 1968-tól a Rákóczi u. 52. alatt működik. Az otthon létrehozása és berendezése a korabeli gazdasági szervezetek segítségével történt. Az otthon némi térítés mellett napközi tartózkodást, étkezési, tisztálkodási, valamint olvasási, televízió-nézési lehetőséget biztosít. Az iskolák az ünnepeken műsorral, ajándékokkal kedveskednek az időseknek. Első vezetője Szalonnás Mihályné volt. Az intézmény 1989-től **Gondozási Központ** néven, 1997-től a családsegítő szolgálattal kibővült feladatkörrel működik.

A **Szociális Otthon** az 1980-as évek elejétől működik a volt Tüdőkórház helyén, mint a bácsborsodi szociális otthon részlege. Azóta kibővítették, és apartman-szerű épületeket létesítettek. Az idősek éjjel-nappali gondozói és orvosi felügyelet alatt állnak.

A volt kórház, a jelenlegi rendelőintézet épülete

XII. Népeség, demográfiai jellemzők

Almás falu lakossága a török hódoltság előtt minden bizonnyal magyar volt, mert ezen a vidéken akkoriban más népeségről nem tudunk. Ezt bizonyítja a falu magyar neve is, amelyet a mohácsi vész után betelepült délszlávok – korabeli elnevezéssel rácok – is átvettek és használtak.

A hódoltság ideje alatt délszlávok (rácok) laktak itt, amelyet egy 1598-ban keletkezett okirat bizonyít. Az 1720-as összeírás idején az itt élő családok mindegyike délszláv volt. Őket a korabeli egyházi iratokban illíreknek, később bunyevácoknak nevezik.

Az egynemzetiségű állapot körülbelül az 1770-es évekig tartott, amikor is az észak-magyarországi részekről magyar és szlovák családok jöttek kis számban. Ezek nem szervezett telepítések voltak, hanem önkéntes akciók. Közöttük volt néhány elszegényedett nemesi család is (Somoskövi, Csák, Narancsik stb.), akik nálunk tulajdonképpen jobbágytelken gazdálkodtak, de élvezték nemesi kiváltságaikat.

Szervezett és előre tervezett volt viszont az 1786-ban bekövetkezett telepítés, amikor közvetlenül a Német-Római Birodalomból, közelebbről Frankföldről, Elzászból, Trierből, Breisgau (Fekete-erdő), Speyerből, de több más vidékről is 195 német család települt Almásra. A hivatalos betelepítésen felül a környező, már korábban lakott német falvakból is jelentős mértékű átköltözés volt, egészen az 1800-as évek elejéig.

A német telepítés nem csak megnövelte a lakosság létszámát, de a községet három-nemzetiségűvé tette, amely állapot – bár a számarányok az idők során változtak – a mai napig fennáll.

A szlovák lakosság, amely már a kezdeteknél sem játszott jelentős szerepet, beolvadt valamelyik nemzetiségbe, rájuk már csak a nevekből lehet következtetni.

A zsidó lakosság a XVIII. század vége felé jelent meg, számuk lassú emelkedést mutat. Őket és a környék zsidó lakosságát is 1944 júniusában deportálták, megsemmisítő táborokba kerültek, ahonnan csak nagyon kevesen jöttek haza. A hazatérők inkább azok voltak, akik munkaszolgálatosként az orosz fronton dolgoztak.

A cigányok is az 1770-es években jelentek meg, délről jöttek, szláv nevet viseltek, görög keleti rítusú vallást követtek. Számuk sohasem volt jelentős.

A község lakossága az újratelepüléstől 1949-ig szakadatlanul növekszik, ettől kezdve viszont folyamatosan csökken.

Az 1946-ban kitelepített mintegy 4 500 német helyére magyar telepesek jöttek, miáltal az addig német többségű község magyar többségűvé vált. Jelentősen csökkentette az 1952-ben önálló községgé szervezett Bácsszőlős, amely addig Bácsalmási Szőlők néven szerepelt.

A lakosság számának csökkenéséhez nagyban hozzájárult a hibás gazdaságpolitika, amely semmilyen fejlesztést nem engedett a határsávban. A parasztságot tönkretette a beadási kötelezettség, a szövetkezetek gyengék voltak. A lakosság itt megélni nem tudó része az iparban próbált elhelyezkedni. A helyzeten az ipartelepítés sem változtatott, legfeljebb csökkenteni tudta az elvándorlást, megállítani nem.

**A lakosság számának alakulása
és nemzetiség szerinti megoszlása 1720–1990 között**

ÉV	FŐ	ANYANYELV SZERINTI MEGOSZLÁS								
		magyar	szlovák	román	német	horvát	szerb	egyéb délszláv	cigány	egyéb
1720.	40	-	-	-	-	-	-	-	-	-
1728.	120	-	-	-	-	-	-	-	-	-
1738.	263	-	-	-	-	-	-	-	-	-
1756.	348	-	-	-	-	-	-	-	-	-
1767.	632	-	-	-	-	-	-	-	-	-
1773.	1 010	-	-	-	-	-	-	-	-	-
1783.	1 400	-	-	-	-	-	-	-	-	-
1791.	2 877	-	-	-	-	-	-	-	-	-
1803.	3 498	-	-	-	-	-	-	-	-	-
1828.	7 719	-	-	-	-	-	-	-	-	-
1857.	8 277	-	-	-	-	-	-	-	-	-
1870.	8 193	-	-	-	-	-	-	-	-	-
1880.	8 000	1 731	2	-	4 422	-	1 417	-	-	428
1890.	8 458	1 821	2	-	5 144	-	1 506	-	-	15
1900.	9 291	3 297	1	-	4 673	3	149	-	-	1 168
1910.	11 498	3 808	7	3	6 295	1	10	1 374	-	-
1920.	11 517	2 982	7	3	7 030	10	6	-	-	1 479
1930.	13 045	4 451	7	-	7 306	6	5	1 238	-	32
1941.	13 310	5 311	2	-	6 870	1 116	1	-	1	9
1949.	13 695	12 871	2	8	145	35	5	581	36	12
1960.	9 514	8 727	2	4	312	341	12	81	28	7
1970.	9 025	-	-	-	-	-	-	-	-	-
1980.	8 562	8 163	11	4	164	171	19	3	24	3
1990.	7 856	7 611	4	2	127	44	25	-	34	9

XIII. Vallási élet

1. RÓMAI KATOLIKUSOK

Ha abból indulunk ki, hogy Almás falu lakói a török hódoltság előtt magyarok voltak, akkor ez azt is jelenti, hogy a római katolikus vallást követték.

A mohácsi vész után beköltöző délszlávok egy része görögkeleti volt, de az almásiak katolikusok voltak. Ezt látszik bizonyítani az 1598-ban keletkezett kötelezvény, amelyben a környék községei ígérik, hogy átköltöznek Esztergom vidékére. Az okirat két részből áll. Az elsőnél a kötelezettséget kalugyerek (görögkeleti szerzetes) és kenézek (világi vezetők) vállalják, míg a másik részben a falu vezetői, előljárói. Minthogy itt nincs szó vallási vezetőkről, mert mint később látni fogjuk, ezek nem éltek a lakosság között, így a világi vezető vállalta a kötelezettséget.

A mi falunk abban a csoportban szerepel, amelyben Jankó (Jánoshalma) és Mélykút (Mélykút) községek is vannak. Mi ennek a jelentősége? Az, hogy biztos tudomásunk van arról, e két községben katolikus szlávok laktak, ugyanis 1649-ben Ibrissimovics Marin belgrádi érsek itt több száz hívőt bérmált meg. A hívők nagy száma arra enged következtetni, hogy nem csak e két faluból, hanem a környező községekből, valószínűleg Almásról is voltak.

A XVII. század végén, a magyarországi felszabadító háború idején a kisebb-nagyobb csoportokban beköltöző, majd Szeged, Szabadka és Baja környezetében letelepülő délszlávok római katolikusok voltak. Lelki gondozásukat előbb a szegedi ferences szerzetesek, majd a később alapított szabadkai rendház szerzetesei végezték a hódoltság idején, sőt a török kiűzése után is még igen sokáig. A kolduló szerzeteseket még a török sem bántotta, mert hasonlóan tartotta őket a dervisekhez, így viszonylag szabadon mozoghattak a hívek között.

Az 1700-as évek elején újratelepült Almás lakóinak a nevéből is tudjuk, hogy szabadkai eredetűek voltak. Megvolt a kapcsolatuk Szabadkával, tudjuk, hogy 1734-ben az almásiak is adakoztak a szabadkai templom építésére. Nem csoda tehát, hogy lelki gondozásukat is a szabadkai ferences fráterek végezték.

Almás a ferencesek által igazgatott plébánia filiája (leányegyháza) volt egészen 1740-ig, amikor is a kalocsai érsek önálló plébániát szervezett ide, és egyben megbízta a bokodi és a borsodi filiák lelki gondozásával. Első plébánosa Maurovics Péter volt, aki 1776-ig élt itt, a régi temetőben temették el.

A kezdetben gyakorlatilag lakatlan, de az idők folyamán lassan benépesült Perlekovity és Radunity pusztákból fejlődött ki a Bácsalmási Szőlők filia, ahol 1939-től helyi káplán működött.

További filiája volt még Almásnak Kunbaja pusztája, amely csak később népesült be. Bár hivatalosan Szabadkához tartozott, de a közelség miatt inkább innen pasztorálták, majd 1818-tól hivatalosan is almási káplánnal működött 1825-ig. Ekkor alakult meg a kunbajai egyházközség.

Sajátos helyzete volt a mátételki pusztán élőknek, mert a határ keleti részét gyakorlatilag Almásról pasztorálták, noha a pusztája ekkor teljesen Jánoshalma filiája volt, de csak a megmaradt nyugati részen működött. A keleti részt a Piukovics család használta. A tataházi plébánia 1776-ban alakult, ettől kezdve Mátételke ide tartozott hivatalosan, de még jó ideig az almási plébánia pasztorált a Piukovics birtokon.

A katolikus templom a kezdetektől 1759-ig csak vesszőből font, sárral betapasztott, nádtetős, földes padozatú építmény volt. Berendezése szegényes, csak lassan gyűlte össze az eszközök és a berendezési tárgyak, amelyet jórészt a ferences atyák koldultak össze. Így

A templom az átépítés előtt

tudunk arról, hogy Kurimszki atya egy kelyhet koldult össze, amely hosszú ideig az egyetlen edény volt.

1759-ben vályogtemplom épült, amelynek téglatornya volt, de ez a talajvíztől tönkretéve 1775-ben összedőlt, és az istentiszteleteket ezután az iskolában tartották.

1779-ben épült téglából egy templom, amely azonban olyan kicsire sikerült, hogy abba a pár éven belül többszörösére duzzadt lakosság nem fért be.

A jelenleg is meglévő templomot már az új földesurak, mint kegyurak építtették, és azt 1823. november 30-án szentelte fel a plébános a Szent Kereszt Felmagasztalása címére. A templomot 1904-1905-ben átépítették, melynek során falait és tornyát megmagasították, boltíves födémeket készítettek, és a következő években Kuczka Mihály templomfestővel kifestették. Sajnos a képeket az 1970-es évek elején lemeszelték.

A Bácsalmási Szőlők filiában a századelőre megnövekedett lakosság templomot tervezett építeni, de az csak 1939. augusztus 20-ra készült el. A templom patrónusa Szent Orbán, a szőlőművelők védőszentje lett. Ez a filia, miután Bácsszőlős község megalakult 1952-ben, önálló plébánia lett.

A római katolikusok száma 1938-ban egy főjegyzői jelentés szerint 12 708 fő, a görögkeletiek száma 35 fő. A görögkeleti vallásúak főként a Szerbiából bevándorolt szerbek és cigányok voltak. Templomuk, papjuk nem volt, egy idő után többnyire katolizáltak.

A templom az átépítés után

2. REFORMÁTUSOK

Protestánsokról legkorábban az 1790-es évek elejéről van adatunk, ők bizonyára evangélikus szlovákok voltak.

A református felekezetről az 1820-as évektől vannak adataink, a század folyamán számuk váltakozó, de igen alacsony volt. Kezdetben munkavállalóként jöttek Almásra, számuk csak a két világháború között emelkedett, többnyire a trianoni békével elszakított országrészekből menekültek.

A szórványgyülekezetnek jelentős segítője volt gróf Teleki József, aki a Dunamelléki Református Egyházkerület világi elnöke volt. Feleségének, apaji Szászi Juliannának volt itt nagybirtoka.

A szórványgyülekezet 1930-ban alakult át főkegyházzá, és presbitériumot választott. A lelkipásztor 1934-től Illésy Károly lett, aki ellátta a környék szórványait is.

A stílusában erdélyi jellegű templomot 1938-ban kezdték el építeni, és 1939. július 2-án szentelték fel. A templomépítés költségeinek felét, valamint a teljes berendezést gróf Teleki József viselte.

1938-ban, a főjegyzői összeállítás szerint Bácsalmáson 94 fő református és 27 fő evangélikus lakos volt.

Kopjafák a templomkertben a gyülekezet kiemelkedő személyiségei emlékére

3. ZSIDÓ HITKÖZSÉG

A zsidóság nagyobb része Lengyelországból, Cseh- és Morvaországból, Magyarország északi és nyugati részeiről, valamint Burgenlandból érkezett a Bácskába. Baján és Újvidéken a XVIII. század első felében megjelentek szervezett közösségeik, Bácsalmáson csak az 1780-as évek elejétől mutatható ki folyamatos ittlétük.

A bácsalmási izraelita hitközség már 1840-ben Betegsegélyző és Temetkezési Egyletet alapított. (A Bácsalmási Chevra-Kadisa alapszabályai, 1913.)

Az egyházközség korábbi iratai az 1850-es tűzesetnél az elégték, a későbbi iratok 1944-ben megsemmisültek. Csupán közvetett adatok állnak a kutató rendelkezésére.

A hagyomány szerint az egyházközséget 1760 táján alapították, alapítókként Rosenberg Mandelt és Roth Mózeset említik. Tény, hogy az 1797-es úrbéri jegyzék a házasságok között említi Satler Ábrahám és Beck Mózes nevét.

A következő években a számuk gyarapodott. A hatóság nem korlátozta letelepülésüket, mesterségük folytatását, különösen, ha az illető kereskedő vagy valamelyik hiányszakma művelője volt. Mivel ebben az időben nem vásárolhattak földet, kezdeti szerény nyereségüket üzleti befektetésekkel igyekeztek kamatoztatni.

Az emancipációról szóló törvény (1867. XVII. tc.) korlátlan lehetőséget biztosított a zsidók érvényesülésére.

A zsinagóga

A gazdasági felemelkedés közvetett bizonyítéka, hogy 1885-ben iskolát, 1888-ban zsinagógát építettek. Az iskola tannyelve magyar volt, ami arra enged következtetni, hogy az almási zsidóság az asszimiláció híve volt.

A helybeli zsidóság jelentős szerepet töltött be a település gazdasági és társadalmi életében. Az évtizedek alatt összegyűjtött tapasztalataikat és tőkéjüket főképp a kereskedelembe kamatoztatták, de voltak, akik pénzintézetekbe, sőt földbe fektették.

A zsidó vallásúak száma az 1938-as főjegyzői közlés szerint 169 fő volt.

A fasizmus térhódításáig Bácsalmáson nem uralkodott antiszemita légkör. 1944-ig, a német megszállásig itt nem történtek „leszámolások”, de zsidóságot fokozatosan kizárták a társadalmi és gazdasági életből. A német megszállást követően megkezdődtek az előkészületek a zsidóság teljes megsemmisítésére.

A zsidó lakosság tervezett deportálása előtt a környékből összegyűjtött embereket a Korona utcának a Rákóczi út és a Hősök tere közötti szakaszán a zsinagógában, az iskolában és a malom épületében (legutóbb fonoda) zsúfolták össze. Ebből a gettóból terelték őket 1944 júniusában a vasútállomásra. (Az utat később Mártírok útjának nevezték el, amely e szomorú esemény emlékét őrzi.)

Minthogy az elhurcolt zsidók közül szinte senki sem tért vissza, az egyházközség élete elsorvadt. A templomot 1952-ben lebontották, de a Korona utcában lévő iskolaépület jelenleg is létezik.

A LAKOSSÁG VALLÁSI MEGOSZTLÁSA

Év	Róm.kat.	Gör.kat	Gör.kel.	Evangélikus	Református	Izraelita
1783	1 400	–	25	–	–	1
1791	2 877	–	41	7	–	30
1803	3 498	–	35	–	–	58
1810	3 869	–	35	2	–	57
1819	5 617	–	15	2	1	49
1828	7 601	–	29	9	–	81
1829	7 672	–	22	3	11	92
1840	7 610	–	–	3	18	141
1852	7 720	–	7	–	–	182
1860	7 974	–	4	–	8	228
1870	7 830	–	6	2	–	180
1880	7 990	–	2	1	1	162
1890	8 019	–	3	1	5	180
1900	8 186	2	2	2	7	130

XIV. A város jelvényei

1. PECSÉTEK ÉS CÍMER

Köztudott, hogy egy hivatalos irat csak akkor érvényes, ha azon az aláírás mellett pecsét is van. Nem volt ez másként a régmúlt időkben sem, ezért nem árt, ha egy kicsit körülnézünk a pecsétek és a közösségi jelképek világában.

Mit is kell tudnunk a pecsétekről, azok használatáról és jelentőségéről? A pecsét mindig a tulajdonosára vonatkozó feliratot, illetve jellegzetes ábrát viselő lenyomat. Az ábráról, ha nincs is felirat, mindig fel lehet ismerni a tulajdonosát. Ez főként azokban a történelmi korokban volt így (ókor, középkor), amikor még igen kevés volt az írástudó ember. Ahogyan az írás tért hódított, a feliratnak nagyobb jelentősége lett a képi ábrázolással szemben. A pecsét tehát bizonyító erejű jel.

Fajtáját tekintve létezett záró pecsét, amelynek feltörése nélkül nem lehetett az írott szöveghez jutni, és hitelesítő pecsét, amellyel a leírt irat hitelességét az aláírással együtt, a pecsét lenyomata jelenti. Anyagát tekintve készülhetett fémről (aranybulla - arany, ólom, stb.), esetleg viaszból, vagy csak egyszerű tintalenyomat papíron. A pecsét fonalon függött, vagy rá volt ragasztva a papírra.

A pecséthasználat kezdetén okirataik hitelesítésére csak az uralkodók vagy országos hatalmú urak, később már a nemesség egy része, majd a városok, falvak is használtak pecsétet. Ezzel elértünk hajdani falunk pecsétjeihez, végigkísérve ezeket napjainkig.

Almás község legelső ismert pecsétje a XVI. századból való. Azon az 1598 áprilisában keletkezett okiratokon található 23 környékbeli falu pecsétlenyomata között, amelyben ezen falvak rác lakói hűséget és adófizetést ígérnek

Rudolf császárnak és Pálffy Miklós országos főkapitánynak. A pecséteken a fő helyet betűk foglalják el, többnyire mássalhangzók.

Leginkább a HGM betűket tartalmazó pecsét látszik a miénknek, mert a magánhangzókkal kiegészítve ez adja a Hagymás szót, ahogyan a rácok a falut nevezték.

A pecsét felső részén egy csillag, az alsó részén pedig egy fogyó holdkaréj látszik két kis háromszögű zászló között. Ezek a jelek azonban szinte minden pecséten rajta vannak.

Valamennyi pecsét rendkívül egyszerű, azt

mutatják, hogy készítői nem állhattak mesterségük magaslatán, hiszen ebből az időből már igen jó ábrázolások és feliratos pecsétek maradtak ránk.

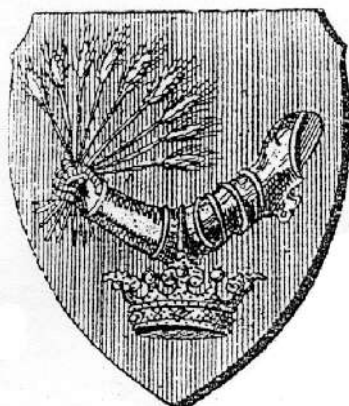
A **második pecsét**, amelyet az **1720-as újraterelődés után használtak**, egy igen kicsi körpecsét. Felirata „SELO ALMAS” latin betűkkel, rajta a földműves falvak általános

jelvényei: szántóvas, búzakalász, csoroszlya, kapa és alul keresztben ásó. Ezt valószínűleg 1775-ig használták.

A **harmadik pecsét**, amelynek felirata „**SIGILLUM ALMASIENSE**” és szántóvasat, három búzakalászt és egy csoroszlyát ábrázol. Valószínűleg 1808-ig volt használatban.

A **negyedik pecséten** már elhagyták a földműves jelvényeket, helyükbe a nemesi közösség jelképei kerültek: nyitott koronán könyöklő páncélos kar, amely kilenc búzakalászt tart, valószínűleg az eladományozáskor kilenc részre osztott almási határ jelképeként. A felirat „**SIG. PRIVI. OPPIDI. ALMAS, 1808.**” (Almás kiváltságos mezőváros pecsétje, 1808.)

Bács-Almás.

Ezt a pecsétet valószínűleg 1848-ig, de lehetséges, hogy 1872-ig használták.

A korona és a kilenc búzakalászt tartó páncélos kar került rá azután a bács-almási címerre is, mint ezt Tagányi Károly Magyarország címertára 1880-ban kiadott könyve mutatja. Ez a címer másutt sehol sem szerepel. Annyit lehet még tudni e könyv alapján, hogy a pajzs piros, a kar ezüst, a búzakalászok pedig aranszínűek voltak.

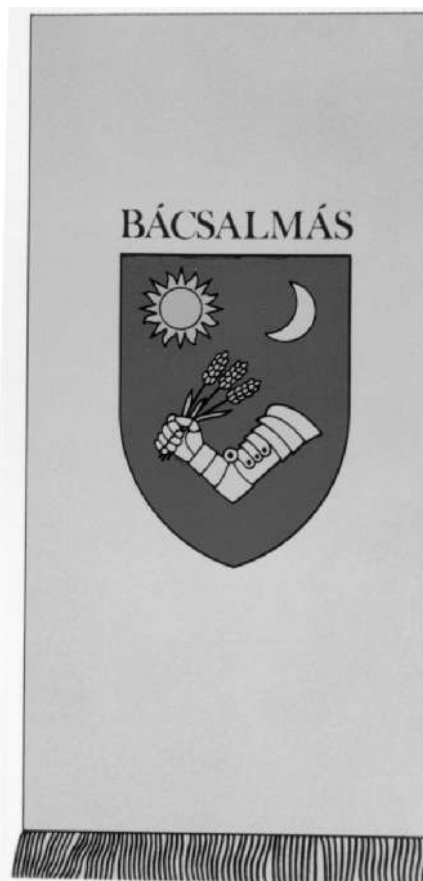
2. LEGÚJABB KORI CÍMERÜNK

Az elmúlt rendszerben a címer a feudális hagyománynak számított, ezért használatát nemigen támogatták. A címerek használata azonban Európában ismét fellendült, minek következtében az 1970-es években hazánkban is megkezdődött a falvak és városok címereinek újraalkotása.

Ezek eleinte a történelmi címerekkel ellentétben, igencsak sematikusak voltak, többnyire szocialista jelképeket (kalapács, fogaskerék, vörös csillag) ábrázoltak. A nyolcvanas évektől ismét a történelmi címerek kerültek előtérbe, és így alkalmazzák ma is.

A **bácsalmási címer és zászló** a régi címer elemeinek felhasználásával készült, a Városi Tanács 1985. december 27-én kelt rendelete hagyta jóvá. Ezt a rendeletet a Városi Önkormányzat Képviselő-testülete 1998. május 27-én módosította, így a most érvényes szabályozás szerint a **címer leírása** hivatalosan így szól: „Bácsalmás címere álló háromszögtalpú zöld aranszínű pajzs, amelyben a pajzsfő jobb oldalában egy 16 sugarú arany napkorong helyezkedik el, a pajzsfő bal oldalában pedig egy ezüst telő félhold. A pajzlderék és pajzstalp magasságában egy balról jobbra irányuló ezüsttel páncélozott (fekete szegecsekkel) vágott jobb kar látható. A páncélozott kézfej három balra hajló, aranyleveles érett arany búzakalász tart.”

A város zászlajának színe ezüst, közepén a város címere és felette fekete színű BÁC S A L M Á S felirat található.

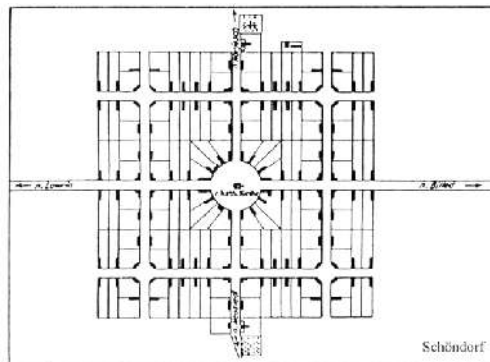
XV. A városszerkezet alakulása, jelentősebb épületei

1. AZ UTCAHÁLÓZAT KIALAKULÁSA ÉS FEJLŐDÉSE

A kezdeti időkben a települések általában spontán módon jöttek létre. Ezek napjainkban is bizonyos rendezetlenséget mutatnak: az utcák nem egyenesek, a házak nem egyvonalban épültek, a telkek nem egyformák, gyakoriak a zsákutcák. Vannak azonban olyan települések is, amelyeket mérnöki munka hozott létre. Itt minden szabályos, az utcák párhuzamosak, derékszögben metszik egymást, a telkek is nagyjából egyformák. Nyilvánvaló, hogy ez a kétféle hatás egy idő után már minden településen tapasztalható lesz, mert a kezdeti spontán falunövekedést a tervezett és szabályozott növekedés váltja fel.

A II. József uralkodása alatti telepítések idején a sakktáblaszerű falukép volt a jellemző, ilyeneket terveztek a mérnökök. A falu középpontjában a templom állt, míg a szabályos, egymást derékszögben metsző utcák alkották a háztömböket.

Az ekkori, úgynevezett jozefinista telek típusa a hosszú, keskeny téglalap, amelynek rövidebb oldala volt az utcafront. Erre a telekre épült a hosszúkas, a telek belseje felé nyúló lakóház. A telek mérete 12 x 50 öl volt, amely így 600 négyszöglet eredményezett. Ez a teleknagyság pontosan megfelelt egy jobbágy gazdaságának. A hosszú ház azért volt előnyös, mert mellette sok hely maradt a lovas kocsival való behajtáshoz, a telek nagysága pedig a konyhakerten kívül a gazdasági épületek, az istálló, góré, ólak, kamra stb. létesítéséhez kellett.

Egy mintafalu alaprajza

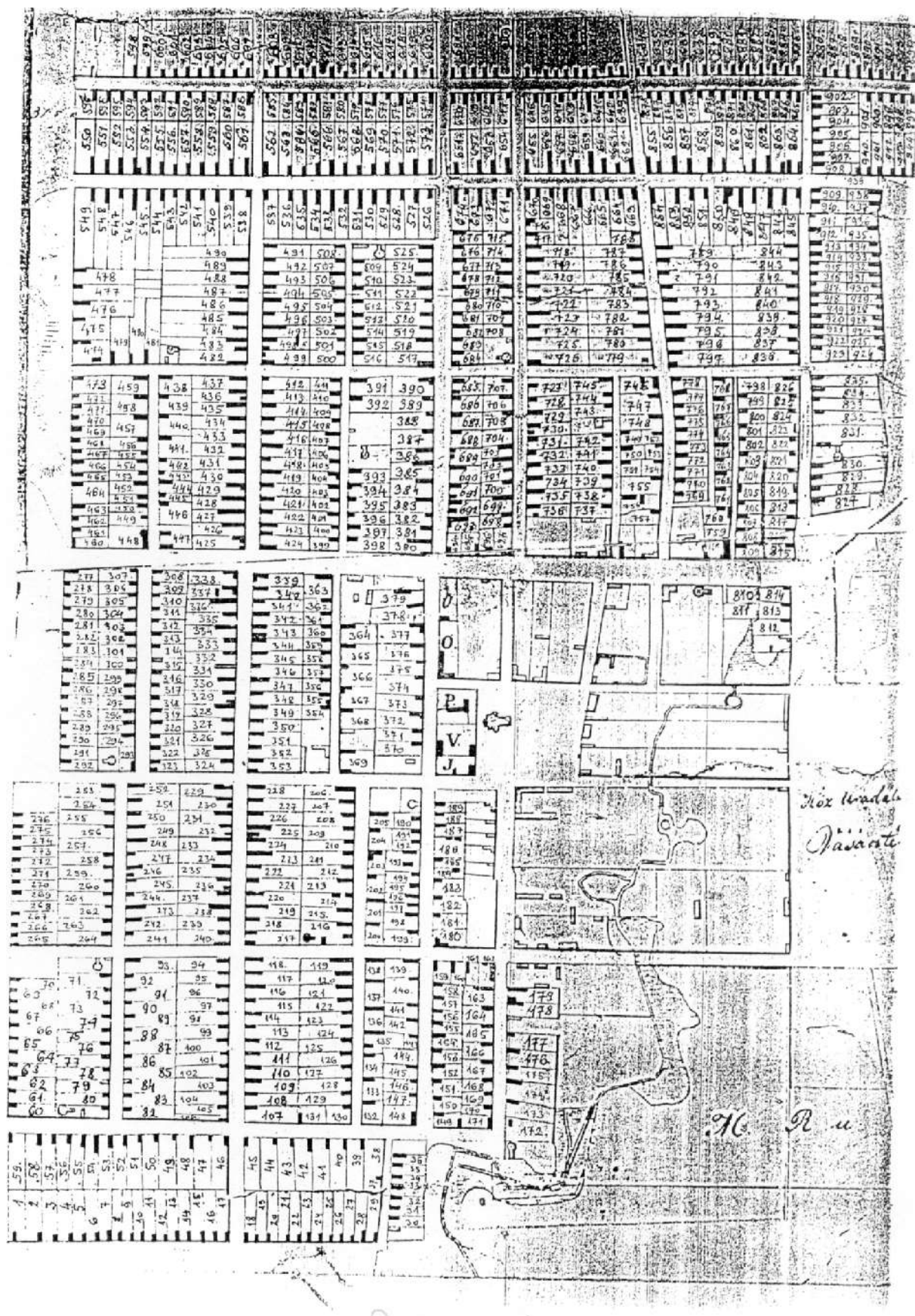
Fennmaradt Almás mezőváros térképe, amely 1841-42-ben készült, és melléklete volt az utolsó úrbéri listának.

A telkek számozottak, amely számok növekvő sorban kerültek be a jobbágyokat, illetve a zselléreket külön-külön feltüntető névjegyzékbe. A névjegyzék tartalmazta a telkek nagyságát és a jobbágyok által használt szántó- és rétföldek (a jobbágytelek) nagyságát.

Mit árul el ez a térkép? Elsősorban is jól kivehető az, hogy hol volt az a spontán kialakult falurész, ahol a település kezdődött. Figyelmes szemlélődés után láthatjuk, hogy a mai Damjanich - József Attila - Korona és Rákóczi utcák által határolt négyzeten belül minden megfelel a spontán keletkezés szabályainak. Apró telkek vannak, szabálytalan, keskeny és görbe utcák találhatók itt. Nem utolsósorban a legrégebbi települést bizonyítja, hogy az itteni háztulajdonosok kivétel nélkül bunyevácok, vagyis az első települők voltak.

A hagyományon túl iratokból is tudjuk, hogy az 1786-ban betelepített német családok részére „a bajai út mellett” hasították ki a földmérők a szabályos 12x50 öles telkeket, amely megfelelt a Kossuth utca mindkét oldalának, a Köztársaság utcától a Toldi utcáig terjedő szakaszon.

A legnagyobb telepítési hullám után rövidesen újabb telepések érkeztek, most már nem a Német Birodalomból, hanem a környező német falvakból (Hajós, Császártöltés, Vaskút), így további telkek kihasítására és osztására volt szükség. Jól látható, hogy ez a Köztársaság utcában és az Árpádvezér utcában, továbbá a Honvéd utcában, végül a Petőfi utcának, a Táncsics utcának és a Damjanich utcának a József Attila utcától északra húzó szakaszain történt.

A város alaprajza 1842-ből

A térkép az utolsó úrbéri szerződés melléklete volt. A telekszámok a névjegyzékben felvett jobbágyok és zsellérek lakhelyét jelölik

Az is látható a Huszár utca, Juhász Gyula utca és a Kálvária sor kis telkeiről, hogy ezek kb. feleakkorák, mint a szabványtelkek, és többnyire zsellérek és iparosok lakják, akiknek nincs gazdaságuk, ezért kisebb telek is elég nekik. Számuk 1797-ben az 516 háztartásból 69, a térkép készítése idején 976 háztartásból az övék 482, számuk már meghaladja a jobbágycsaládok számát.

Sajátos, hogy az utcák zömében a házak kelet-nyugati tájolásúak, és a keresztirányú utcákban nincs is ház. Ellentétesek ezzel az északi Köztársaság és Árpádvezér utca és a déli Toldi és Narancsik utca telkei, melyek házai észak-déli irányúak.

Az utcák kialakulásának pontos sorrendjét csak nagyjából lehet meghatározni. Megállapíthatjuk, hogy a község a német telepítést követően igen gyorsan nőtt, utcáinak jó része az 1820-as évek környékére már kialakult, 1841-re már majdnem elérte mai terjedelmét. Ez a mintegy 60 év tehát meghatározta formáját és nagyságát. Bácsalmás a következő mintegy másfélszáz év alatt főként a keleti (Vojnics telep) és délkeleti részén (Jókai telep), illetve déli részén (Rudics és Jovánovics utca) fejlődött tovább. Északon jó száz évvel ezelőtt keletkezett a Vörösmarty sor, ill. utca.

A térképet szemlélve láthatjuk azt is, hogy az úgynevezett jozefinista falumodell a mi esetünkben nem valósult meg tökéletesen. A település nem a templom köré szerveződött, sőt ez jó ideig szinte a falu szélén volt, hanem attól nyugatra és északra. Ennek oka abban keresendő, hogy a Kígyós mocsaras, mély fekvésű vidéke nem volt alkalmas a beépítésre. Tudjuk, hogy ez a rész most sincs beépítve, itt van a Kossuth park és ettől délebbre a Csajér rétje.

Az utcáknak hajdan nem voltak nevei, csak a házaknak számai. Az utcák elnevezése a XX. század elején kezdődött, általában a nemzet nagyjairól (Kossuth, Rákóczi), szentekről (Szent János, Szent Antal) történt, de adtak nevet a helyi sajátosságokról is (Kézműves, Árok). 1949-ben a Kossuth, Rákóczi és Kálvária utcák kivételével valamennyi utca nevét megváltoztatták. Helyükbe az új történelmi kor eszményeinek megfelelő elnevezések: a kommunista mártíroknak, történelmünk más „haladó” alakjainak emléket állító nevek, illetve a szocializmus eszméjét, fogalmait megörökítő nevek kerültek. 1956 után szüntették meg a személyi kultuszra utaló Sztálin tér nevet.

A jelenlegi utcaneveket a Városi Önkormányzat 1991-ben állapította meg. Több utca a korábbi (1945 előtti) hivatalos nevét kapta vissza (Szent István, Szent János, Gróf Széchenyi István u.), de a településsel egykor szoros kapcsolatban levő neves személyekről (Gróf Teleki József, Kovachich) is neveztek el utcákat. A legtöbb esetben nem volt szükség névcserére, hiszen a Kossuth utca, Dózsa György utca, Köztársaság utca, valamint az 1970-es években beépített telepeken létesült Szabadság utca, Béke utca, Alkotmány utca, Mausz Rezső utca, Oltványi utca stb. neveket a képviselő-testület is magáénak érezte.

A ma érvényes utcanevek (Milyen más néven ismeretesek még?)

13 vértanu utca	(Jókai telep)
Ady Endre utca	(Jókai telep)
Alkotmány utca	(Szászy telep)
Arany János utca	(Jókai telep)
Árpádvezér utca	(Magyar)
Backnang utca	(Tolbuchin, Szabadság telep)
Bartók Béla utca	(Vojnics telep, Szabadság telep)
Béke utca	(Vojnics telep, Szabadság telep)
Bem József utca	(Vojnics telep, Szabadság telep)
Bezdán utca	(Damjanich)
Damjanich János utca	(Bárány, Rác)
Dankó Pista utca	

Dob utca	(Sallai)
Dobokai út	(Damjanich)
Dózsa György utca	(Szabadkai út)
Dugonics utca	(Temető, eredetileg Dugovics Titusztól nevezve)
Görgei Artúr utca	(Vojnics telep, Szabadság telep)
Gróf Széchenyi István utca	(Iskola, Marx)
Gróf Teleki József utca	(Főispán, Fürst Sándor)
Honvéd utca	(Szent Antal)
Hősök tere	(Fötér, Gróf Apponyi Albert, Sztálin)
Huszár utca	(Bajcsy Zsilinszky Endre)
Ifjúság utca	(Szászy telep)
Jovánovics utca	(Ságvári telep)
József Attila utca	(Holló)
Juhász Gyula utca	(Kézműves)
Kálvária utca	(Kálvária sor)
Kinizsi Pál utca	(Vojnics telep, Szabadság telep)
Kishíd utca	
Kiss János utca	(Szív)
Korona utca	(Tábori Róbert)
Kossuth Lajos utca	(Nagy)
Kosztolányi Dezső utca	(Vojnics telep, Szabadság telep)
Kovachich köz	
Kölcsey Ferenc utca	(Jókai telep)
Köztársaság utca	(Sas)
Kunbajai út	
Martinovics Ignác utca	(Vojnics telep, Szabadság telep)
Mártírok útja	(Jókai telep)
Mausz Rezső utca	(Szászy telep)
Mélykúti út	(Temető, Dugonics)
Narancsik Pál utca	(Fürdő sor)
Oltványi utca	(Vojnics telep, Szabadság telep)
Petőfi Sándor utca	(Templom)
Posta utca	(Jurinovics Miklós)
Proletár utca	(Új)
Rákóczi út	
Rózsa utca	(Könyök)
Rudics utca	(Ságvári telep)
Szent István utca	(Vojnics telep, Szabadság telep)
Szent János utca	(Lenin)
Táncsics Mihály utca	(Kórház, Sváb)
Toldi utca	(Árok)
Türr István	(Jókai telep)
Vörösmarty utca	(Vörösmarty sor)
Zalka Máté utca	(Szászy telep)
Zrínyi Miklós utca	(Vojnics telep, Szabadság telep)

A Backnang utca és a Kunbajai út közötti részen a tanyák a Horthy Miklós utcanevet viselték.

2. A HATÁRRÉSZEK ELNEVEZÉSE

A régi Almás területe sokkal kisebb volt a mainál. Nyugati határai nagyjából azonosak a maival, de keleti határa eredetileg nem ott volt, ahol a szőlők végződtek, hanem a mostani településtől nem messze húzódott.

Csatlakozott hozzá kelet felé a mélykúti határnál lévő Perlekovity és tőle délre a kunbajai részhez csatlakozó Radunity puszta. Ezek ugyanúgy önálló puszták voltak, mint a régi, betelepítés előtti Almás puszta.

A régi határnevekről nincs adatunk, de a délszláv lakosság által adott nevek éltek, ezeket ismerjük ma is. Perlekovity nevű faluról nem tudunk, de Radunity lakottságáról van adatunk, szerepel az 1686-os jegyzékben, majd elnéptelenedik.

A régi Almás falu helyét pontosan nem ismerjük, de nagy valószínűséggel az óalmási Kígyós partján volt, a bokodi úttól északra eső részen. Ezt a falut, mint tudjuk, 1716-ban lakói elhagyták és a török elleni háború idejére a biztonságosabb Szabadkán húzódtak meg. Amikor pedig 1719-ben véget ért a háború, visszatértek, de már nem az eredeti helyen, hanem attól keletebbre, majd nem a két puszta határán kezdték el az új falut építeni. Mivel a határok nem voltak pontosan meghatározva, előfordult, hogy korabeli források az új falut valamelyik pusztán épültnek nevezik.

A Perlekovity és a Radunity pusztákat hivatalosan sohasem telepítették be, ezeket az almásiak bérelték mindaddig, amíg a Kamara 1803-ra el nem adományozta őket Almás területével együtt. A köztudatban lassan nevük is feledésbe merült.

Amikor még a falu teljes lakossága délszláv volt, a határrészeket a következőképpen nevezték: **Gradina** – várhelyet jelent, a várostól északkeletre van; **Smiljevac** – a határrész szintén ebben az irányban keresendő, nevét egy itteni, bőven termő, szalmavirágszerű növényről kapta; **Duboka** – a (Doboka) nevet is szláv nyelvből eredeztetni, mélyedést, mélyebben fekvő területet jelöl; **Dzselatusa** – a határrész a várostól délre volt, lehetséges fordítása „a hóhér földje”, amely elnevezésre magyarázatot nem tudunk.

Bácsalmás határrészeinek hivatalos elnevezése 1913-ban: **Óalmás, Juliskaháza, Józsefszállás, Mosztonga, Sörházmajor, Kunbaja, Ószőlők, Öregszőlők és Siskovicsjárás.**

1973 óta napjainkig is érvényben lévő elnevezések: **Óalmás, Doboka-nagyjárás, Ószőlők, Teleki szőlők, Szászytelep.**

3. JELENTŐSEBB ÉPÜLETEK

A néhány száz évnyi múlta visszatekintő város sajnos nemigen rendelkezik jelentős műemléki épületekkel. Nincsenek a különböző építészeti stílust képviselő patinás házai, templomai. Azért itt is lehet találni olyan építményeket, amelyek jól jelzik fejlődését, a település lakosságának gazdagodását.

A kezdetekben, amikor a lakóházak és a középületek is csak sárral betapasztott vesszőből, később döngölt földből, vagy vályogból készültek, azt jelzi, hogy a nép igen szegény volt. Az állandó háborús veszély nem kedvezett a tartósabb, gondosabb munkának, elég volt, ha fenn tudta tartani létét. Amikor a háborús veszély elmúlt, a gazdaság lassú fejlődésnek indult, ami a falu fejlődését is magával hozta.

A római katolikus templom volt az első olyan épület, amely tartós anyagból épült. Tudjuk, hogy a harmadikként, 1799-ben épült templom már téglából volt, de terjedelme nem volt elég a rohamosan növekvő lakosság befogadására. Ezért a kegyurak egy teljesen új templomot építtettek, természetesen ezt is téglából, amelyet 1823. november 30-án szenteltek fel. A templomot többszöri renoválás után 1904-1905-ben átépítették. Lapos mennyezete helyett boltívest kapott, tornyát egy ablakkal megmagasították. A templomot azóta többször tatarozták, szépítették és korszerűsítették. 1955 óta műemlék, klasszicizáló (nem tiszta) stílusa miatt. A templom körüli terület (a mai Hősök tere) sokáig üres volt. Először az 1803-ban itt adományt kapott földesurak kezdték el beépíteni, házaik részben még ma is megvannak.

Antunovics család kúriája (Hősök tere 13.) A római katolikus egyházközség tulajdona, a Plébánia Hivatal, továbbá a plébános lakása van benne. A házat Antunovics János plébános vásárolta meg rokonaitól 1858-ban 7000 forintért. Ezzel megoldódott az almási plébánosok több mint száz éve tartó, sokszor emberhez méltatlan lakáshelyzete. Az épület klasszicizáló stílusú.

Kovacsics család kúriája (Hősök tere 12.) Az Antunovics kúria mellett épült, előbb a Bácsalmási Járásbíróságnak és a Telekkönyvi hivatalnak adott helyet, 1962 után a Bács-Kiskun Megyei Gyermekotthon használatába került és van ma is. Ez a ház is klasszicizáló stílusban épült. Sajnos szerencsétlen átépítése során a timpanont elbontották, így stílusa eltűnt.

Koronay József háza a Korona és a Kishíd utca sarkán állt (a Kovacsics sarokkal szemben), szép, rézlemezrel borított tetőzettel rendelkezett. Itt volt 1854-58. között a plébánia. Az épületben később kocsmá és klubhelység működött, majd lebontották, helyén társasház áll.

Nemzeti Szálloda (Hősök tere 10.) a múlt század végén épült. Eredeti rendeltetésén kívül több intézmény, így a Nemzeti Bank fiók is itt volt. 1962-től itt működik a Vörösmarty Mihály Könyvtár.

Siskovics család kúriája (Hősök tere 7.) Az épület homlokzatán a címerpajzsban az S.T. monogram Siskovics Tamás nevét jelenti, aki a család nagyhírű tagja volt, megyei tisztségviselő. A család kezéből kikerülve több tulajdonosa volt, legutóbb Faragó Dezső, községi vezető főorvos rendelője és lakása. A házat a város a helytörténeti gyűjtemény számára megvette, 1989-től Gyűjtemények Háza néven működik.

Ulrich- és Csauscher-palota (Hősök tere 4-5.) A tér nyugati frontján az 1920-as években Ulrich Károly és Csauscher Ádám építette a nagypolgári jellegű épületeket. Ezeket a közvélemény Ulrich- és Csauscher-palota névvel illet. A Hősök tere 4. számú épület emeletén lakások vannak, alul pedig eredetileg a Rónay-féle patika volt, ma pedig a Kék Írisz Patika működik. A Hősök tere 5. számú épületben is lakások voltak az emeleti részben, alul pedig a tulajdonos mezőgazdasági gépeket forgalmazó üzlete működött. Az épületben volt már katonaság, rendőrség, legutóbb pedig diákotthon. Mindkét épület műemlék jellegű.

Régi Község-háza (Hősök tere 2.) Az 1841-es térképen is szerepel. Ezt az 1920-as években felújították. 1986-ban teljesen lebontották, és hasonló stílusban újjáépítették. Bejárati ajtaja a régi kapubejárat volt. Jelenleg Szakiskola és tanműhelyek működnek benne. Az épülethez tartozó sarokház (Hősök tere 1.) már 1841-ben jegyzői szolgálati lakás, ezt követően orvosi rendelő és lakás lett, és az ma is.

Ruházati Áruház (Szt. János u. 11.) Az 1960-as évek második felében lebontott, ún. kék ház helyén épült Makovecz Imre tervei alapján. Az ÁFÉSZ tulajdonában lévő áruház 1969. február 1-jén nyílt meg. Az eredetileg lapostetős épület 1996-ban kapott magas tetőt.

Művelődési Központ (Szent János u. 9.) 1971. április 28-án adták át a Kerényi József tervei alapján, széles társadalmi összefogással létesített épületet. Korszerű kinotechnikával felszerelt 400 fős mozi-ill. színháztermén kívül klub- és szakköri helyiségekkel rendelkezik, az épület keleti részében presszó működik. Az épület helyén állt hajdan Rudics báró kastélya, amely azonban 1919-ben leégett. (Csak a Szent János utcai fronton maradt egy házrész, ezt a laktanya építésekor bontották

le. A szülőotthonnal szemben 1927-ig a Bácsalmási Járási Főszolgabírói Hivatal működött, majd lakás lett, gróf Teleki József és felesége lakott benne.)

Hunyadi János Gimnázium és Kollégium (Szent János utca 7.) A gimnázium abban az épületben működik, amelyet eredetileg 1950-ben határőr-laktanyának építettek. Ezt 1956-ban kiürítették és a három évvel előtte alapított gimnázium részére adták át. A gimnázium 1956-ban, Hunyadi János halálának 500. évfordulója alkalmából kapta nevét. 1992-93-ban átépítették, szép kollégiumi résszel bővítették. Az új kollégium és az emelet-ráépítéssel bővített gimnázium impozáns

épületkomplexumának átadási ünnepségét 1993. október 23-án tartották.

Rendelőintézet (Hősök tere 14.) Az épület a Bácsalmási Főszolgabírói Hivatal részére épült 1927-ben. Itt volt a Bácsalmási Járási Tanács is 1950-1962. között. Ezután a Bajai Városi Kórházhoz tartozó belgyógyászati osztály működött itt 1966-79-ben. 1980-ban járóbeteg rendelőintézetté alakították, amely funkcióit a mai napig betölti.

Vörösmarty Mihály Általános Iskola (Szent János u. 26.) 1930-ra épült fel községi és állami összefogással. Itt kapott helyet a már 1923 óta működő Állami Polgári Iskola. Itt működött az 1938-ban alapított Mezőgazdasági Középiskola is, amely később 1948-52. között a mostani Ruhaüzemben volt. A polgári iskola 1948-ig állt fenn, ekkor alapították a 8 osztályos állami általános iskolát.

Ruhaüzem (Gróf Széchenyi u. 73.) Az épület alsó szintje 1905-ben épült a fiú elemi iskola céljára. 1929-ben emeletráhúzással bővítették. 1948-ig, az államosításig itt működött a Római Katolikus Fiúiskola, majd 1952-ig a Mezőgazdasági Középiskola, 1953-56 között pedig a gimnázium. 1962-ben a Szegedi Ruhagyár üzeme kezdte meg ténykedését. A nyolcvanas években gyáregységgé fejlesztették, a privatizálást

követően a békéscsabai székhelyű Unicon Ruházati és Szolgáltató Rt. tulajdonába került, s továbbra is ruhaüzemként funkcionál.

Rákóczi úti Általános Iskola (Rákóczi u. 27.) 1886-ban épült. Itt kezdték el a Kalocsai Iskolanővérek a leányok oktatását előbb elemi iskolai, majd polgári iskolai szinten. Működött itt női iparosiskola is. Az épületet 1928-ban és 1940-ben bővítették, ez utóbbi a Petőfi utcai óvoda beindulását jelentette. Az 1948-as államosítás után leányiskola, 1963-tól koedukált általános iskola.

Többszöri átszervezést követően 2005 szeptemberétől ebben az épületben folyik az 1–5. osztályosok oktatása.

Városháza (Gróf Teleki József u. 4-8.) 1984 novemberében adták át a Tóth Tamás tervei alapján épült irodaházat. Eredetileg a háromszintes épületben működött a nagyközségi tanács, a pártbizottság, a Hazafias Népfront bizottsága, a Petőfi Termelőszövetkezet irodája, valamint a Bácska Takarékszövetkezet. A rendszerváltást követően az épület az önkormányzat használatába került.

Református templom (Gróf Teleki József u. 25.) Wellauer Károly tervei szerint Gróf Teleki József és neje, valamint a gyülekezet adományaiból 1939-ben, a mellette lévő lelkészlakás pedig 1943-ban épült. A faragott székely kaput és a gyülekezetalapítók emlékére állított kopjafákat 1987-ben állították.

4. TEMETŐK

A temetők nagyon fontos kísérői az emberi településeknek, mert a települések megsemmisülhetnek, elnéptelenedhetnek, de a temetők igen sokáig megmaradnak. Feltárásuk sok fontos adathoz segítheti a kutatót az egyes emberi kultúrák keletkezése, változása és elmúlása ügyében.

Így van ez a mi településünk esetében is; a határában található jó néhány temető a község ismert vagy ismeretlen múltjához adhat támpontokat. Bizonyítja, hogy az ismert települési helyeken kívül is még több helyen lehetett olyan falu, amelynek időtálló épületei nem lévén csak a temető jelzi hajdani helyét. Jobb esetben a templom alapja is megmaradt, jelezve, hogy itt biztosan falu volt.

Az almási temetők egy része a régészet körébe tartozik.

4/a Az első temetők

Az újratelepült falunak a kezdetekben két temetője is volt, ahogyan erről a kalocsai érsek 1738. évi egyházlátogatási jegyzőkönyve beszámol. A kisebb temető a templom körül volt, a falutól néhány száz méterre. Így a templom körüli szabad térségen használt temető nem zavarta a falu életét. A templomtér sokáig lakatlan volt, igazán csak a földesurak kezdték el beépítését 1803 után.

A másik temető az lehetett, amely a régi faluhoz tartozott és amelyet 1993-95-ben tártak fel részlegesen (közel 200 sírt ástak ki szakszerűen) olyan mértékben, hogy megállapítható volt, ezt délszlávok, rácok használták. Az ún. „Rác temető” egyébként a Bácsalmásról Bácsbokodra vezető út és a Kígyós által bezárt sarokban található, a Kígyós jobb partján, egy homokos dombon, és elnyúlik északi irányban a vasútig vagy tovább is.

Az óalmási temetőt az 1767-es egyházlátogatási jegyzőkönyv még mindig használatban lévőnek mondja, és azt is, hogy kb. a török kiűzése idejéből való. (A feltárás szerint persze ettől sokkal régebbi.) A falutól messze van, mintegy háromnegyed órányi járásra. A távolság miatt elhanyagolt, bekerítetlen volt. Az ott legelő állatok bejártak, a pásztorok pedig tüzet raktak a fejfákból. A tataházi határtól egészen a borsodi határig terjedtek a községi legelők – ezt egy 1762-es térkép is jelzi –, így következtethetünk arra, hogy ez a temető valóban azonos a régi falu temetőjével.

A Kígyós bal partján egy ugyanolyan domb van, mint a szembenlévő temetődomb, de a város felé, a sertéstelepig több, jóval a Kígyós szintje fölé emelkedő, letelepedésre alkalmas domb van. Ez kellett is, mert a Kígyós vagy Almaska bara a csapadékos években jelentős folyó volt. Azt, hogy ezek a dombok is lakottak lehettek, bizonyítja a sertéstelep építéskor talált nagyszámú (a szemtanúk szerint) koporsó nélküli sír, amelyeket azonban szakember nem látott. Ez egy további temető lehetett, használati idejét azonban pontosan nem tudjuk.

4/b A második temető

Az 1767-es egyházlátogatáskor az érsek új temetőt jelölt ki a falu keleti részén, a Mélykúti út mellett. A temető 94 öl széles és 48 öl hosszú volt, ami nem túl nagy méret. Előírták, hogy a temetőben keresztet kell állítani. Az itteni keresztet Rudics János jobbágy állíttatta, aki ebben az időben a falu bírója volt.

Ez a temető Mélykútra menet a jobb oldalon volt, ott, ahol a mélykúti Kígyós ág keresztezi az utat, a város szélétől nem messze. Ezen a részen többször találtak csontokat, kötörmeléket és vakolatdarabokat is, bizonyára valamilyen épület maradványait, bár ilyenről nem tudunk.

Van olyan álláspont, hogy ez a mélykúti út menti temető a jelenlegi Szociális Otthon (régebben Tüdőkórház) helyén volt, mert a húszas években homok-kitermeléskor csontokat, gombokat és más kisebb tárgyat is találtak. Valószínű, hogy ez az 1815-ben keletkezett, ún. Rudics temetőnek egy olyan része volt, amelyet az 1903-as vasútépítéskor számoltak fel, mert erre jött a vasúti töltés.

Attól függetlenül, hogy a Mélykúti úti temető már 1767 óta működött, a régi óalmási temetőt az anyakönyv szerint még 24 év múlva is használták. A bejegyzés ugyanis azt mondja, hogy 1791. március 8-án Nákity Gáspár 11 éves fiát a régi temetőben (az óalmásiban) temették el. Az 1790. november 16-i bejegyzés szerint pedig a halottat az új temetőben helyezték örök nyugalomra.

4/c A mostani temetők

A Mélykúti úti temető 1815-re betelt, az óalmási pedig nagyon messze volt, így újat kellett nyitni. Nyilvánvaló, hogy a régi nyugati és keleti temetők mintájára történt az, hogy ismét csak egy nyugati és keleti temetőt nyitottak a földesurak által adományozott területeken. Az egyik a Bokodi út melletti dombon, a másik pedig a falu keleti szélén, a Dobokai út és Mélykúti út közötti részen volt.

Az új temetőket 1815. május 28-án szentelte fel Mihálovics Márton almási plébános a kalocsai káptalan nagyprépostja és más előkelő főpap jelenlétében.

Kezdetben a keleti temető 51 x 41 öles, a nyugati pedig 47 x 38 öles volt, amelyeket többször bővítettek. A keleti temetőt az 1970-es években lezárták, nagy részét felszámolták, sokan átvitték halottaikat a nyugati temetőbe.

A nyugati temető első keresztjét Feichtinger Antal bíró állíttatta, ma már nincs meg, de megvan az 1855-ben Jágity András bíró által állíttatott kereszt. A temető dombján 1882. november 19-én szentelte fel Csicsáky József almási plébános a „Feltámadás” nevezetű kápolnát, amelynek a feltámadó Krisztust ábrázoló oltárképét Martinovics Béla almási gyógyszerész festette, aki a kápolnához közel van eltemetve. A kápolna sírboltjában nyugszik Csicsáky József (†1889) és Barth Benedek (†1940) bácsalmási plébános, de valahol temetőben nyugszik Mihálovics Márton is.

A földesurak nem mindegyike temetkezett a temetőben, csak a Koronay és a Kovacsics (Kovachich) családnak van sírboltja, a Rudicsok, a Németszeghyek és az Antunovicsok egy része a plébániatemplomban, a többiek másutt temetkeztek.

A kápolnából temetkeznek a katolikus vallást követők, másoknak rendelkezésre áll még az 1980-as években épült ravatalozó.

A temetőkápolnához vezető út elején lévő, az Olajfák hegyén szenvedő Krisztus szobrát 1864-ben báró Rudics Józsefné adományozta, az út két oldalán lévő stációkat 1835-ben a község készítette és tataroztatta időnként. A mostani domborműveket 1997-ben helyezték el bennük.

A temető egyik része a protestáns vallásúak temetésére van fenntartva.

4/d Zsidótemető

Ha a Kálvária utcán északi irányban végig megyünk, kezdetén egy keresztirányban haladó dűlőúttal találkozunk, amely Óalmás irányába húz. Innen már látszik a néhány száz méterre lévő temető hajdani kegyeleti épületének maradványa.

A temető valószínűleg már a XIX. század elején keletkezett.

Minthogy 1944 óta Bácsalmáson zsidó hitközség nem működik, a temető meglehetősen elhanyagolt állapotú volt. Az Önkormányzat 1992-ben rendbe tette a sírok környékét, felállította a kidőlt sírköveket, és az egész temetőt kerítéssel vetette körül.

XVI. A város agrártörténete

1. AZ ALMÁSI HATÁR A TÖRÖK HÁBORÚK KORÁBAN

Bácsalmás és közvetlen környezete mezőgazdasági kultúrájának kialakításában a természeti adottságok (jól és könnyen művelhető laza talajok, viszonylag jó humusztartalommal, a napfényes órák magas száma, az ún. szubmediterrán klímahatások stb.) mindig is nagy befolyással bírtak.

A mezőgazdasági termelésre kiválóan alkalmas észak-bácskai löszhát vidéke azonban a török dúlást követő évszázadokban csak nagyon nehezen nyerte vissza eredeti arculatát. Szántóföldjeit a „gyom veti fel”, szőlőskertjei kipusztultak. Jól jellemzi a helyzetet a mohácsi vészt követő néhány évtized siralmas állapota, és az a körülmény, hogy az ország déli része ekkor „az ősvadon állapotába hanyatlott vissza”. Verancsics Antal püspök, ki 1553-ban utazott át a Bácskán, megható képét festi az általános pusztulásnak. Már akkor harminc faluban együttvéve sem volt annyi lakos, mint amennyi a török uralom előtt egy faluban élt.

„Mi szomorú képe van e kitűnő, termékeny vidéknek – kiált fel a püspök – mily elhagyatott minden; szántóföldön és szőlőben vaddisznó tanyáz, ritka a földműves, ritka az élő lény, csak a pusztaság végtelen!”

De nem volt kedvezőbb a helyzet a török alóli felszabadító háborúk korában sem. Azok a leírások, melyek a török uralom utolsó évtizedeit jelzik, az egyes országrészek elnéptelenedését „rettenetesnek” mutatják. A déli részeken, a Dunán és a Dráván túl, valamint a Duna-Tisza közt a legszörnyetesebb a pusztulás. Mikor a második mohácsi csata (az 1687. augusztus 12-i, a Lotharingiai Károly főherceg vezette, ún. nagyharsányi ütközet) után a császári sereg folytatta előrenyomulását, Mohácstól Lippáig az egész hosszú úton nem talált egy élő fát, ellenben a fű oly magasra nőtt, hogy lovasság kényszerült rajta utat törni a gyaloghad számára. Sehol nem mutatkozott ház, vagy megtelepedett lakosság, legfeljebb itt-amott tűnt fel valami „pásztor nádkunyhója”.

Hasonló képet fest a Bácskáról és a Duna-Tisza közti helyzetről egy 1697-ben kelt katonai jelentés is. *„A vidéket ellepték a végtelen tavak, roppant álló vizek, melyek nyáron kiszáradtanak ugyan, de minden eső után megteltek. Bajától Zomborig óriási mocsár terült el. A forró évszakban a víz nagyrészt elpárolgott s buja fű lepte el a talajt... szárazabb időben szikkadt föld a pusztaság”.*

A túlságos nedvesség és szárazság közt változó állapot folytán hiányzott az egészséges ivóvíz, s a fa. Ehhez járultak a mérges, lázbetegséget szülő kipárolgások, melyek hatását fokozták a hőmérséklet átmenet nélküli hirtelen változásai. *„Hogy ilyen éghajlati és gazdasági viszonyok közt fölőtte csekély és gyér népesség lakhatott, az természetes”* – fejezi be a hadijelentés. (Feldzüge I. – In: ACSÁDY Ignác: Magyarország Budavár visszafoglalásának korában. Bp., 1886. 29. p.)

2 A FÖLDHASZNÁLAT A TÖRÖK ÉS A KURUC HÁBORÚ UTÁN

A XVIII. század első évtizedeiben Almás gyér népességének az állattenyésztés lehetett a fő foglalkozása. Szántottak és vetettek is ugyan, de csak annyit, amennyire a megélhetésükhöz szükség volt. A beláthatatlan puszták azonban bőséges legelőt biztosítottak. Ha a gyakori aszály idején a fű kiégett, a vízállásos mocsarasabb területek közelében (pl. a mai Óalmási-határrészben, a Kígyós-patak és az akkori Mosztonga-ág vízöntései környékén) mindig akadt legeltetési lehetőség. A puszták dúsabb fűvet termő részein (pl. a Mosztongai-nádasok környékén) szénát kaszálhattak, hogy a télen istállóban élő igás jószágoknak, meg a pusztán

maradt, rideg gulyáknak legyen valami takarmányuk. A szénát még kiegészíthette a termelt gabona (árpa és rozs, valamint zab) szalmájának egy része is. A kevés szénán és szalmán, lesóványodva áttelelt jószág a dús tavaszi legelőn újból erőre kaphatott.

Bizonyára szerepet kapott az akkori falu a Balkánról, részben a Bácskán keresztül lábon hajtott szarvasmarhák takarmányozásában és ellátásában is. Ez időben ugyanis a szerb, görög, örmény és albán marhakereskedőknek a Duna mentén, fel egészen Győrig megtelepült láncolata biztosította a kül- és tranzitkereskedelmi forgalmat. Legelőt béreltek, ahol a környéken vásárolt, vagy Szerbiából behajtott jószágot addig tartották, amíg egy továbbhajtásra kész állomány össze nem állt. Ezt bizonyítják az 1715. évi országos összeírás adatai is, amelyben Almás az összes földterületéhez viszonyítva viszonylag jelentéktelen nagyságú szántó és kaszáló (rét, legelő) területtel rendelkezett. Ebben az időszakban ugyanis a földterületek igazi értékét a legelők jelentették.

Ennek bizonyítékául szolgáljon az alábbi táblázat egy-egy szomszéd község hasonló adatával:

Az 1715. és az 1720. évi országos összeírás részadatai

Község (város)	1715	1720	1715	1720
	kőből szántó		kaszáló (rét)	
Almás	80	306	23	25
Baja	412	6159	395	134
Baracska	45	450	27	14
Borsod	37	–	26	–
Jankovác (Jánoshalma)	90	–	25	–
Katymár	186	892	40	14
Szentiván (Felső-)	280	783	75	45

In: Észak-Bácska, 1972. 53.p.

3. KÖZÖS HATÁRHASZNÁLAT

A katonai hadjáratok és a háború viharai idején az időszakosan elnéptelenedett falvak néhány túlélője mellé rövidesen új telepese családok érkeztek. A megmaradtak és az újonnan jöttek természetesen ott törték fel a földet, ahol azt éppen a legjobbnak látták, vagy találták, és mindig csak annyit, amennyire éppen szükségük volt, vagy amennyire erejükből tellett. Szabadon foglaltak, s ha pár év után úgy látták, hogy a föld kimerült, elhagyták, és újabb darabokat törtek fel. Föld volt bőséggel (lásd Almás község földterületeinek és határainak elhelyezkedését bemutató térképmellékletet).

A határ birtoklásának joga az egész közösségé volt, és senki sem érezte annak szükségét, hogy a másikat újabb földterület feltörésében akadályozza. A szántó elhagyásával kinek-kinek elveszett a joga arra a földre, s azt egy másik család bármikor művelés alá vehette. A legeltetésről viszont már közösen gondoskodtak. A közös legelőkön (Pascuum commune) felváltva őrizték a jószágot, vagy közösen fogadtak pásztort. Ezt nemcsak a körülmények, a család munkaerejének jobb kihasználása tette szükségessé, de az évszázados hagyományok is ezt diktálták.

A közös határhatszénálát e kezdetleges formáját Almáson az új telepese csoportok érkezése után – és itt elsősorban az 1786-87-ben érkezett németsegre gondolunk – előbb-utóbb módosítani kellett.

Az állatállomány ekkorra már számottevően megnövekedett. A kamara által a jobbágyságnak átadott föld minősége sem volt egyforma. A később érkező, és rendszerint többségben lévő csoportoknak is kellett juttatni a régi lakosság által már feltört, jobban termő

határrészekén szántót. Az adóterhekben az új telepések a művelt földterület nagysága arányában részesültek. És mert Almás kamarai birtok volt, a mindenkori földesúri terheket ebben az időben nem az egyes jobbágyságra, hanem a település egészére vetették ki. Szétosztásukról és behajtásukról a közösségnek kellett gondoskodni, ennek alapja viszont csak a használt föld nagysága lehetett.

4. ÚJRAOSZTÁSOS FÖLDKÖZÖSSÉG

A földközösségnek az újraosztásos rendszeren alapuló formájában a falu bírása és esküdtje kijelölték a legelőket, réteket és szántók helyét. Utóbbiakat a vidéken uralkodó földművelési rendszernek, a kétnyomásos gazdálkodásnak megfelelően két nagy táblára, vagy nyomásra osztották, amelynek kiterjedése megközelítően azonos méretű volt (valószínű, hogy Almáson a célt szolgálhatta a Praedium Perlekovity (Perlekovity birtok), illetve a vele megközelítően azonos nagyságú Praedium Radunity (Radunity birtok). E feltételezést egymásmellettiségük is megerősíti. A nyomásokat (Calcatura) kisebb dűlőkre tagolták, a dűlőkön belül pedig a jobbágyság számának megfelelő számú földsávokra, nyilakra parcellázták. A dűlőkre tagolással lehetővé tették, hogy mindenki részesüljön a különböző minőségű földekből (a jóból és a rosszából egyaránt). A nyilakat, vagy parcellákat aztán sorshúzás, vagy a házak különbözőképpen megválasztott sorrendjében szétosztották.

E szétosztás alapja – ahogy a korabeli források mondják –, kinek-kinek a „tehetsége” volt, ami alatt igásállatainak számát értették. Azaz mindenki annyi földet kapott, amennyinek a megművelésére igásállatai számától függően lehetősége volt. Az osztás, a föld minőségétől függően, két-három esztendőre, vagy hosszabb időre is szólt. Újraosztás esetén ismét mindenki „tehetségének” megfelelő nagyságú földet kapott, a régivel pedig a közösség rendelkezett. Természetesen ez az újraosztásos földközösség feltételezte a föld bőségét.

Nincsenek pontos adataink arról, hogy a Bácskában mikor kezdődött meg az újraosztásos földközösség kialakulása. Annyi azonban bizonyos, hogy a Mária Terézia által elrendelt úrbérrendezés idején már mindenütt ezt a rendszert alkalmazták. Feltételezhető, hogy a később települt falvakban – így Bácsalmáson is – e rendszerrel indult meg az élet.

5. NYOMÁSOS GAZDÁLKODÁS

A szabadfoglalkozásos rendszer megszüntetéséhez, és az újraosztásos földközösség kialakulásához vezető tényezők eredményezték az ún. „vad-talajváltó” gazdálkodás megszüntetését is. Az állandó szántók területének határozott kijelölésével adva volt a nyomásos rendszer bevezetése Bácsalmáson is, mint ezt az 1800-as évek elején készült földhasználati térkép bizonyítja.

A nyomásos gazdálkodás bevezetésénél már gondoskodni kellett a kimerült földek termőerejének pótlásáról. Erre egyetlen mód kínálkozott, a pihentetés (vagy ugaroltatás). A határ egyik részét ugyanis parlagon hagyták néhány évre. E földterületet legelőnek használták, amit a rajta lévő és járó jószág elhullatott trágyájával trágyáztak. Innen ered a nyomásos rendszernek a magyar nyelvben is használt elnevezése: a kalkatúra. (A latin calcatura taposást jelent). Hogy kezdetben Bácsalmáson is a kétnyomásos rendszert használták, ennek csak egy oka lehetett: e rendszer mindkét változatánál (az elsőnél az ugar és az őszi gabona váltják egymást, míg a másodiknál az őszi gabona a tavaszival, vagy a kukoricával) a legfontosabb tényezőt, az állattenyésztésnek továbbra is megmaradt elsődleges szerepében kell keresni. Erre jó biztosíték volt a nagy területű ugar, amit legeltetéssel hasznosítottak, de e célt szolgálta a tavaszi gabona (feltehetően a zab, vagy a tavaszi árpa), de minden bizonnyal a kukorica is.

Bácskában csak a XVIII. század második felében kezdődött meg a szántóföldi termelés kiszélesítése. Az osztrák örökös tartományok adta piac bővülésével párhuzamosan növekedett a kereslet a gabonafélék iránt. A dunai hajózás fejlődése megteremtette a lehetőséget Bácska

gabonatermésének értékesítésére, így az 1770-es évek elején Bácska falvai fölös gabonájukat már a bajai piacon értékesíthették. E körülmény viszont együtt járt a háromnyomásos gazdálkodási rendszer bevezetésével is, amiben Almás a rendelkezésünkre álló földhasználati térképek alapján már a XVIII. század végén, és a XIX. század elején példamutatóan élenjárt.

6. „IDŐUTAZÁS” A XIX. SZÁZAD ELEJI ALMÁSI HATÁRBAN

Almás mezőváros földterületeit 1803-tól az alábbi nemesi családok birtokolták:

— DD. RUDITS család:	6/18-ad rész
— SISKOVITS család:	2/18-ad rész
— ANTUNOVITS család	3/18-ad rész
— NÉMETSZEGHY család	2/18-ad rész
— KORONAY család	2/18-ad rész
— KOVATSITS (Kovachich)	2/18-ad rész
— VERMES család:	1/18-ad rész

A mezőváros művelés alatt álló földterülete 28 856 jugena (Jugerum, vagyis római hold. 1 római hold területe 2500 m²), a művelés alatt nem álló földterülete (Fagopyreta) 624 jugena volt. Az összesített szántóterület 29 480 jugena (azaz 7 370 000 m², vagyis 7 370 hektár).

A ma ismert földterületeken és határrészekén „időbeli utazásunkat” a mélykúti határban, a Tompához (Kelebiához) közel eső és a szabadkai határral (Terrenum M. Theresipolis) körülvett földterülettel kezdjük. E terület a település határrészeinek Kelebia oldalán helyezkedett el. E háromszög alakú terület volt az ún. majorsági föld (Terra dominalis), amely a közösségi, vagy közlegelőben folytatódott. A dél-keleti oldalon határos volt a szabadkai és a kunbajai határral (Terrenum Kunbajense), míg északkeleten a mélykúti határral (Terrenum Mélykuthiense). A közösségi legelő (Pascuum commune) nyugatra haladva a szőlőskertekkel (Vinea) volt határos. E területek gyakorlatilag megegyeztek a volt Bácsszőlős-Kunbajai Állami Gazdaság Vöröserdővel határos területeivel.

E területek nyugati oldalon a Falcitra (kaszáló, a latin falcatus szóból eredeztetve: sarlós, kaszás) területével voltak határosak, majd a Kalkatura I.-ben folytatódtak. Ez a terület volt a háromnyomásos gazdálkodás 1. tagja. (Ennek területe gyakorlatilag megfelelt a Bácsalmási Agráripári Rt-nek a Bajmoki út baloldalán elhelyezkedő földterületével, az ún. 4. sz. táblával.) A már említett szőlőskertek északi oldala ismét a Kalkatura I. földterülettel találkozott (megközelítőleg a mélykúti határban futó vasútvonal határolja), amely a 2. tagot jelenthette. E terület nyugati oldalával a Kalkatura II. földterülethez csatlakozott, délnyugati sarkán pedig ismét egy kaszáló területtel (Falcitra, amely ma az ún. Köteles-tanya körüli résszel azonosítható), amely közösségi legelőben (Pascuum commune) folytatódott. Ez a lapos, mocsaras terület, némi „ártéri” erdővel, vagy ligetes facsoporttal gyakorlatilag a volt téglagyár területével azonosítható.

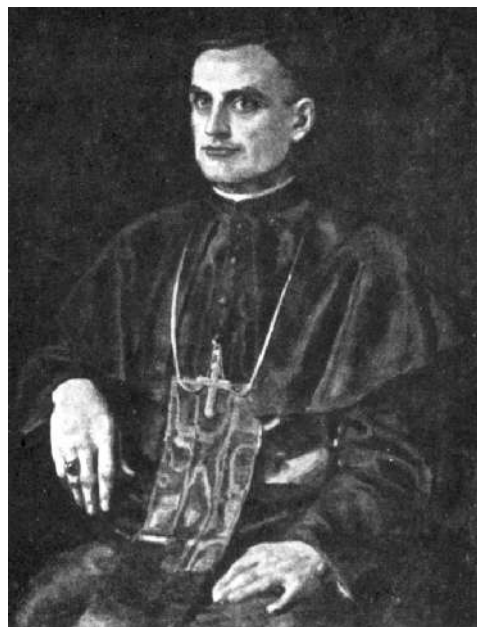
A község északi oldalán (a mai Tataházi út jobb és bal oldalán), egy nagy összefüggő területen helyezkedett el a már említett Kalkatura II, amely déli oldalról a majorsági földekkel (Terra dominalis) volt határos. E majorsági földek napjainkban az ún. Kerek-domb, vagy Török-domb körüli területekkel azonosíthatók (gyakorlatilag a római katolikus, illetve a zsidó temető nyugati oldalával határos földterületek). Az e területen jelzett majorsági földek déli oldalukkal a jelenlegi Kígyós-tóra húzódó földterületekkel azonosíthatók.

XVII. Neves emberek Bácsalmáson

ANTUNOVITY JÁNOS 1815–1888

Kunbaján született 1815. június 19-én, nemesi családból, amely rokonságban volt az almási Antunovics birtokos családdal. Apja Antunovity József, anyja Petrity Magdolna. 1834-ben került a kalocsai szemináriumba, ahol tanulmányai után 1838-ban szentelik pappá. Rövid csantavéri káplánkodás után az érsekségre került, ahol különböző tisztségeket töltött be.

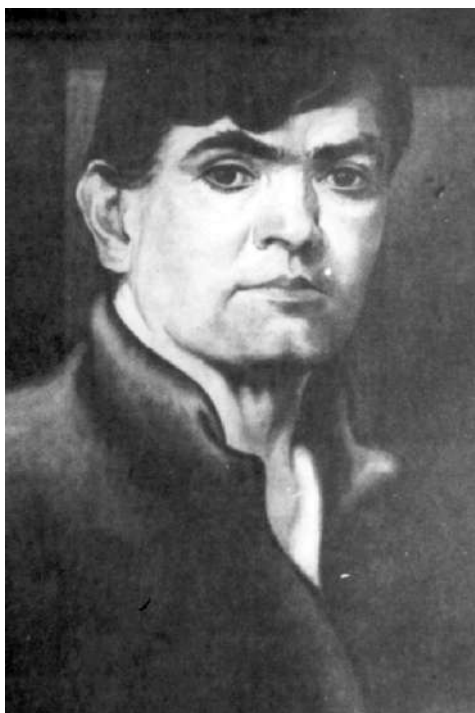
1842-ben lett almási plébános, amely tisztséget 1859-ig töltötte be. Ismét visszakerült Kalocsára kanonoknak, majd nagyprépost lett, végül 1876-ban boszniai választott püspök.

A bunyevác öntudat felébresztőjének nevezik, aki a délszlávok szellemi, anyagi felemelkedését tűzte ki zászlajára. Az általa szerkesztett újság (Bunjevacke i Sokacke Novine) és irodalmi művei mind ezt szolgálták. Lapja körül csoportosultak a múlt századi bunyevác irodalmárok. Sokat tett a szegényügyért, adakozó volt, házában mindig élelmezett néhány szegény fiút. Evetovity Antal „Miroljub” is az ő védence volt, ő taníttatta. Részt vett a közéletben, a kalocsai városi tanácsban, szerepelt a zombori megyegyűlésen is. 1888. január 13-án halt meg Kalocsán, ott is van eltemetve.

BOROMISZA TIBOR

1880–1960

Bácsalmáson született, 1880. március 8-án. Édesapja Boromisza János, édesanyja Kovachich Katalin, az ő révén a helyi birtokos Kovachich-ok közül való. Gyermekkorát Zentán töltötte, itt végezte iskoláit is, majd a család akaratának megfelelően katonai pályára ment. A Ludovika Akadémia elvégzése után Pápán, a huszároknál szolgált, főhadnagyi rendfokozatban szerelt le. Minthogy inkább a művészetekhez vonzódott, 1902-től Ferenczy Károlynál sajátította el a mesterséget Nagybányán, majd Medgyessy Ferenc társaságában Párizsban szobrászatot tanul. Hazajövetele után, Kőrösfőn létrehozta a Balatoni Festőiskolát, amely 1907 és 1909 között működött.

A szakemberek Boromisza munkásságát időrendileg négy korszakra osztják. Indulásától kezdve és a század tízes éveit nagybányai korszakanak, majd a huszas évek munkásságát szentendrei korszaknak nevezi.

Hortobágyi korszaka, az 1927-30 közötti időszak, végül pedig a harmincas évek közepétől indul dunántúli korszaka. Ez utóbbihoz tartozik a Göcsejben, a Magyar

Képiróknak nevezett festőcsoporttal való barangolása, de a második világháború utáni keszthelyi tartózkodásának ideje is.

Életének utolsó éveit Szentendrén töltötte. 1953-ban költözött ide, és itt élt 1960. január 8-án bekövetkezett haláláig.

Méltatónak egyike szerint csillag volt a csillagok között, aki a népművészetet, a nagybányai hagyományokat és az európai konstruktivizmust volt képes sajátos módon ötvözni.

Szőlőszedők. 1906

Kötelességének érezte művészetében kutatni és ábrázolni a magyar nép ősi keleti kultúráját, hogy ez megmenthető legyen a nyugati átlagkultúrával szemben. Ennek egyik kifejezése volt az, hogy képeinek egy részét, az ősi rovásírással szignálta.

Sajnos munkásságának elismerése érdemei alatt maradt. Ennek egyik oka az volt, hogy bizonyos ellentét állott fent közte és a két háború közötti művészeti élet egyik nagyja, Réti István nagybányai festő között.

Mellőzöttségének másik oka a népművészetről alkotott sajátos véleménye volt, amelyet a szocialista művészetpolitika bizonyos fokig, a faji felsőbbrendűség eszméjéből fakadónak vélt.

Képeit életében igen sok kiállításon mutathatta be. Ma több alkotása a Nemzeti Galériában, Debrecenben a Déry Múzeum gyűjteményében található, sok képe magántulajdonban van.

1962-ben Szentendrén emlékkiállításra volt, majd 1964-ben emlékszobát nyitottak. Ugyancsak emlékszobája van 1980 óta Keszthelyen is. 1980-ban életműkiállítása volt a Nemzeti Galériában. 1981-ben Bácsalmáson volt emlékkiállítása, amelyen a festő özvegye, Császár Ilona is megjelent.

CSICSÁKY JÓZSEF **1816–1889**

Kalocsán született 1816. augusztus 26-án, és ott járt iskolába. A szemináriumba 1836-ban lépett, ahonnan hamarosan Bécsbe küldték tanulni a jó eszű fiatalembert. 1841-ben szentelték pappá, majd egy év temerini káplánkodás után ismét Bécsbe került, ahol teológiai doktorátust szerzett. Hazatérte után a kalocsai szemináriumban tanított.

Már Bécsben megismerkedett a politikai szabadságeszmével és az egyházon belüli reformmozgalmakkal, amelynek egyenes következménye volt, hogy 1848-ban beállt a honvédseregbe, mert mint ez egy levélből kitűnik, a szabadságharcot az emberi méltóságért folytatott küzdelemnek tartotta.

Az egyházellenes tanok terjesztése és a szabadságharcban való tevőleges részvétele miatt a megtorlás első évében felfüggesztették állásából. 1850-ben kegyelmet kapott, de tettét sohasem felejtették el igazán. Almásra került káplánnak, 1854-ig volt itt. Sükösdön adminisztrátor, Kunbaján plébános, majd 1859-től Almáson plébános lett.

Ügybuzgó és lelkiismeretes lelkipásztor volt, munkája mellett fő érdeme a zárda és a temetői kápolna felépítése. Minthogy a zárdában csak leányokat oktattak, a modern nőoktatás úttörőjének nevezhetjük.

1889. szeptember 4-én bekövetkezett halála után elsőként őt helyezték örök nyugalomba a temetőkápolna kriptájában.

EVETOVITY FERENC (Antal, Miroljub)
1862–1921

Bácsalmáson született 1862. június 12-én, egy helyi bunyevác családban. Iskoláit a helyben elvégzett elemi után anyai rokona, Antunovity János püspök jóvoltából Kalocsán, a jezsuita gimnáziumban folytatta. 1881-ben belépett a ferencrendi szerzetbe. Tanulmányai befejezése után előbb a rend dunaföldvári, majd bajai iskolájában tanított.

1899-ben kilépett a rendből és világi pap lett a pécsi egyházmegyében. Szlavóniai falvakban volt plébános, majd 1912-től haláláig Valpovón szolgált.

Eredeti keresztnéve helyett a rendi Antal nevet, költői névként pedig a Miroljub nevet használta. Jelentős irodalmi tevékenységet fejtett ki. Versei és cikkei a szabadkai, zágrábi, eszéki bunyevác újságokban jelentek meg, egy önálló verseskötete pedig Eszéken, 1908-ban, Szretni i nujni csaszi (Boldog és szomorú órák) címmel. Már a cím is jelzi, hogy a költő versei többnyire elégikus, mélabús, nosztalgikus ihletettségűek, de áthatja őket a nemzeti öntudat és népének szeretete. Költészetét a mai horvát közvélemény is elismeri, a bácskai bunyevácok

legjelentősebb költőjeként tartják számon.

Jelentőségét az is mutatja, hogy mellszobrát a világhírű szobrász, Ivan Mestrovity mintázta meg, ez a római katolikus templom melletti parkban áll.

Valpovón halt meg 1921. február 24-én, itt is van eltemetve.

OLTVÁNYI IMRE 1893–1963

Politikus volt és művészeti író. Életművének mindkét része kiemelkedő és maradandó.

Bácsalmáson született, 1893. február 20-án. Édesapja Artinger János, községi írnok volt Katymáron, majd városi díjnok Baján. Édesanyja Oltványi Erzsébet. A szülők Bácsalmáson a 177-es szám alatt laktak. Az elemi iskola négy osztályát Katymáron, a gimnázium alsó négy osztályát Baján végezte el, majd egy könyvkereskedésben dolgozott és a Bajai Hírlap munkatársa volt. Közben magánúton leérettségizett.

A háború kitörésekor bevonult katonának. 1915-ben orosz fogságba került, ahonnan 1918-ban szabadult. Ezután a budapesti egyetemen jogot végzett, ezzel párhuzamosan elvégezte a Keleti Kereskedelmi Akadémiát is.

1920-21-ben az Országos Földműves Szövetség titkára volt. Ebbe a pozícióba úgy került, hogy előbb a Nagyatádi Szabó-féle kisgazdapárt tagja volt. 1930-tól a Független Kisgazdapárt tagja lett, egészen annak megszűnéséig.

1922-1944 között a Magyar Jelzálog Hitelbanknál dolgozott, előbb titkárként, majd cégvezetőként, végül pedig elnökként. 1945-ben előbb a Nemzeti Bank elnöke, majd pénzügyminiszter lett. 1947-ben svájci nagykövet, 1948-ban a Magyar Nemzeti Múzeum elnöke, végül pedig 1950-től nyugdíjazásáig a Szépművészeti Múzeum főigazgatója volt.

Politikai munkásságáért több magasrangú állami kitüntetést kapott, így a Magyar Köztársasági Érdemrend nagykeresztjét és a Magyar Népköztársasági Érdemrend I. osztályát is.

Politikai tevékenysége mellett jelentős volt művészeti munkássága is. 1935-38 között a Magyar Művészet és az Ars Hungarica sorozatokat szerkesztette. Monográfiát írt Derkovics Gyuláról és Egry Józsefről, valamint katalogizálta Munkácsy Mihály alkotásait. Számos művészeti és kritikai írása jelent meg hazai és külföldi lapokban.

Érdeme, hogy a kor hivatalos művészi felfogásával szemben olyan művészek érdemeit ismerte fel, mint Berény Róbert, Bernáth Aurél, Szőnyi István, Pátzai Pál, Derkovics Gyula, Egry József, akik ma már a magyar művészet nagyjai között szerepelnek.

Minthogy műgyűjtő is volt, saját gyűjteményéből ajándékozott 52 db képpel és 12 db szoborral 1936-ban megalapította a Bajai Türr István Múzeum képzőművészeti gyűjteményét.

Élete utolsó éveiben már súlyos beteg volt, de a munkától ez sem tudta visszatartani.

Budapesten, 1963. január 17-én halt meg, a Farkasréti temetőben helyezték örök nyugalomra.

Bácsalmás község 1963. november 3-15 között emlékkiállítással tisztelgett emléke előtt, és utcát nevezett el róla.

ID. BÁRÓ ALMÁSI RUDICS JÓZSEF 1792–1878

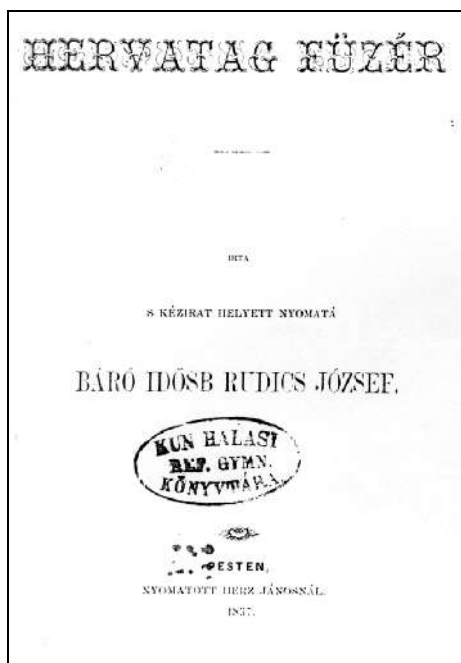
Almási Rudics János és bajsai Vojnics Petronella fia, aki Szabadkán született 1792. február 22-én. Tanult fiatalember volt, 19 évesen filozófiai, 22 évesen jogi végzettséget szerzett.

Apja korai halála után 4000 holdas birtokán gazdálkodott. Rövidesen megszerezte nagybátyjai vagyonát, így igen jelentős birtokot mondhatott magáénak Almás, Kunbaja és Szabadka határában.

1829-től Bács-Bodrog vármegye tisztviselője, végigjárta a ranglétrát. 1836-ban másodalispán, Bács-Bodrog és más vármegyék táblabírája. 1837-től főispán-helyettes, majd 1844-től főispán. Ezt a tiszteletet 1848. július 27-ig töltötte be, ekkor felmentették. Az önkényuralom alatt 1861-ben rövid ideig, majd 1865-67. között ismét főispán lett, majd visszavonult a magánéletbe.

Számos kitüntetést kapott: királyi tanácsos, aransarkantyús lovag, valóságos belső titkos tanácsos stb., 1857-ben osztrák, majd magyar bárói címben részesült.

Ismert volt irodalmi munkássága, verseket írt magyarul és latinul. Kisfaludy Károly barátja, az Auróra folyóirat mecénása. Az irodalmi művek megjelenésén kívül támogatta a tudományt is: a Ludovika Akadémia részére 5 700 forintot adott, ami akkoriban óriási összeg volt.

Versei Hervatag füzér címmel magánkiadásban jelentek meg Pesten 1857-70 között.

Családja 1803-tól az almási határ 3/9-ed részét bírta, amely hamarosan a tulajdonába került. Házat épített, amely a jelenlegi Művelődési Központ helyén állt. Ebben lakott 1878. augusztus 21-én bekövetkezett haláláig. (Az épület 1919-ben leégett.)

A római katolikus templom kriptájában temették el. Halálakor több nekrológot közöltek országos lapokban (Ellenőr, a Hon és a Vasárnapi Újság).

VÖRÖSMARTY MIHÁLY 1800–1855

A magyar romantika költője és drámaírója a korszak magyar irodalmának vezéregyénisége, a polgári átalakulást akaró reformmozgalom egyik legnagyobb alakja. E helyütt azonban nem irodalmi tevékenységét kívánjuk méltatni, hanem közéleti, politikai szereplését, különös tekintettel városunkhoz való kötődésére.

1800. december 1-jén született Kápolnásnyéken, szegény kisnemesi családból. Édesapja gazdatisztként dolgozott. Gimnáziumi tanulmányai után nevelői állást vállalt a Perczel családnál, egyik neveltje Perczel Mór, aki később a szabadságharc honvédtábornoka lett.

A pesti egyetemen jogot tanult, majd ügyvédi vizsgát tett. Joggyakorlatot sohasem folytatott, 1826-tól az irodalomnak élt. Újságokat szerkesztett, és részt vett a Magyar Tudományos Akadémia munkájában is. A reformkor politikai és társadalmi küzdelmeinek aktív részese volt.

1848-ban felajánlották számára a pesti egyetem irodalmi tanszékének vezetését, amelyet nem fogadott el. Július elején a bácsalmási kerület országgyűlési képviselőjévé választották. Mindvégig részt vett az országgyűlés munkájában, Kossuth a kegyelmi törvényszék bírójává nevezte ki. Követte a kormányt Debrecembe, Szegedre, Aradra. A szabadságharc bukása után a megtorlástól tartva először bujdosott, majd 1850-ben jelentkezett a hatóságoknál. Megkegyelmezték ugyan neki, de betegsége és a vereség miatt rázúduló lelki teher teljesen megtörte. Pesten halt meg, 1855. november 19-én.

Vörösmarty Mihály

A költő sírja a Kerepesi temetőben

XVIII. Olvasmányok

HORVÁTH ZOLTÁN

BARANGOLÁSOK A BÁCSKÁBAN KIPUSZTULT MAMUTOK ÉS GYAPJAS ORRSZARVÚAK NYOMÁBAN

A Bácsalmásról dél-délnyugatra elhelyezkedő madaras-katymári löszvonulat már számos tudományos szenzációval szolgált az elmúlt években. E rendkívüli szépségű, a szél által szállított porból létrejött természeti képződmény a pleisztocén-végi (Krisztus előtti 36-12000 évek) időszakában lejátszódott földtani eseményeket fogja át. Jellegénél fogva a dél-magyarországi löszterületek egyik legtipikusabb szelvénye, amelyből előkerült nagytömegű Mollusca (puhatestű, esetünkben megkövesedett szárazföldi csigák) faj alapján jól nyomon követhetők a pleisztocén (jégkorszak) végén lejátszódott klímaváltozások (rövid ideig, max. 1000-2000 évig tartó felmelegedések, illetve lehűlések).

A löszvonulat egy részének tudományos feltárása (Madaras-téglavető) dr. Kőhegyi Mihály régész bejelentése alapján, 1966 tavaszán indult meg. E régészeti, s részben biológiai (paleontológiai) jellegű kutatások elsősorban a nagygerincesek, a fosszilis (megkövesedett) csigafajok, illetve az ősemberi telephelyek, valamint az általuk használt kőeszközök stb. teljes igényű feltárását célozta meg, jelentős szakmai sikerekkel.

A kutatások a bácsalmási Környezetvédő Egyesület koordinálásával 1993-ban – egy ma már kihalt lófaj csontmaradványainak megtalálásával – ismét folytatódtak. E munkában a Magyar Állami Földtani Intézet, illetve a debreceni Kossuth Lajos Tudományegyetem Földtani Tanszékének specialistái is részt vettek. Az immár harminc éve kisebb megszakításokkal folyó régészeti feltárások és biológiai vizsgálatok alapján egyértelműen körvonalazható, hogy a fosszilis talajszintekből előkerült Mollusca-fajok összetételükben rendkívül hasonlítanak a mai erdős sztyeppekben (a Kárpátokon túl Voronyezsen és Szaratovon keresztül az Urálon valamivel túl, melyet az erdő- és sztyeppfoltok mozaikos változása kísér) élő fajok fajösszetételére, és igen fontos bizonyítékát szolgáltatják annak a rekonstrukciós modellnek, amely szerint a Kárpát-medencében zajló löszképződést igen rövid (1000-2000 év), de jelentős (6-8 Celsius fok!) hőmérsékletnövekedéssel járó felmelegedések szakították meg.

A ma élő emberek számára szinte hihetetlennek tűnik, hogy e lankás, mai bácskai tájon a jégkorszak végén, mintegy 10-12000 évvel ezelőtt a mai elefántokénál is nagyobb gyapjas mamutok (*Mammuthus primigenius*) éltek. Egyes példányai elérték a 4,2 méter magasságot, illetve a 6 tonna testtömeget is. Az ugyancsak hatalmas gyapjas orrszarvúak (*Coleodonta antiquitas*), ősbölgények (*Bison priscus*) és jávorszarvasok (*Alces alces*), valamint a mai pónilovakhoz hasonló nagyságú őslóvak (*Equus germanicus*) maradványai sem ritkák e területeken. Az őket zsákmányállatként elejtő ősember telephelyét és kőből készült munkaeszközeit szintén feltárták a kutatók.

A feltárások során az is meglepetésként hatott, hogy a 10-12 méter magasságú löszfal alsó szintjében összefüggő faszénréteg árulkodik több kilométeren keresztül egy hajdani (Krisztus előtti 8-6. évezredben bekövetkezett) tajgatúzról. E szenes rétegben még ma is jól kivehetők az egykori fenyőerdők fáinak maradványai, fajokra elkülöníthetően. A további terepbejárások alapján az sincs kizárva, hogy még további őssálatfajok fosszilis maradványai kerülhetnek elő, számos tudományos szenzációval kecsegtetve.

Más irányú szakmai munkája mellett (a löszfal üregeiben költő madárfajok faj-listájának elkészítése, az itt élő védett növény-, rovar- és kisemlős fajok biológiájának kutatása stb.) e szép feladatot is magára vállalta a bácsalmási Környezetvédő Egyesület.

(Petőfi Népe, 1994. 11. 16. 5.p.)

AZ ÚJRA FELLELT BÁCSALMÁSI FÖLDVÁR

A történelmi emlékekben viszonylag szegény Bácsalmás városa az utóbbi években több - szakmailag nem is lebecsülendő - régészeti feltárással hallatott magáról (honfoglalás-kori temető, XVI-XVIII. századi Rác-temető fosszilis, kipusztult őszállatmaradványok lelőhelye stb).

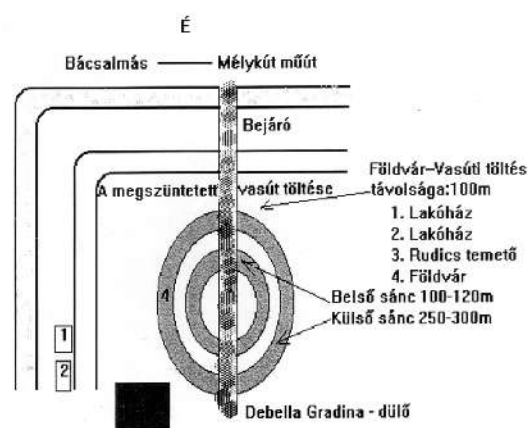
A város korai történetének egyik kevésbé kutatott területe a várostól észak-keletre, a mélykúti út jobb oldalán, közvetlenül a Kígyós-ér partján elhelyezkedő, viszonylag szabályos kör alakú mesterséges magaslat (helyrajzi száma: 0300), amely minden bizonnyal azonos a korábbi történeti munkákban praehisztórikus földvárromként említett területtel, amely azóta a feledés homályába merült. A korábbi visszaemlékezések szerint a földvár sáncfalai még a XIX. század végén, illetve a XX. század elején is viszonylag épen állottak, a kiterjedt szántóföldi művelés hatására azonban lassan a földdel váltak egyenlővé. A népi emlékezet több száz év távlatából is megőrizte e feltehetően bronzkori (Krisztus előtti 2000 évvel kezdődő korszak) vár emlékét, hisz az e területtel határos táblarészeknek a Várteleki-rétek elnevezést kölcsönözte, de a régi dűlőnevek is egyértelműen erre utalnak. Pl. Debella Gradina-dűlő (amely az almási horvát nyelvjárásban a nagy-, vagy kövér várromot, illetve a nagy várat jelenti), vagy a Gradina-dűlő, ill. Gradina-határ rész.

E szabályos, mesterséges magaslat régészeti „szondázása” még bizonyára számos szakmai, helytörténeti meglepetést tartogat. Dr. Sövény Mihály helytörténész kutatásai alapján ugyanis ismertté vált, hogy 1815-ben a mélykúti úton az „öreg” temető - a jelenlegi felszentelésével egy időben - bezárásra került.

A korabeli térképek és leírások alapján az is körvonalazható, hogy a viszonylag épen maradt földvár sáncain belül egy feltehetően honfoglalás kori temető folytatásaként több száz éven keresztül történt temetkezés. Bizonyítják ezt a ma a bácsalmási „Földvár topográfiaja” is fellelhető, s a felszínt helyenként elborító emberi csontmaradványok, égetett edénytöredékek, szórványosan előforduló használati tárgyak is.

Az is meglepetésként hat, hogy a földvár bizonyos területein szabályos alakzatban pusztul ki a kultúr-, de a gyomnövény is. Ez alapján elképzelhető, hogy egy kápolna, esetleg kisebb templom kő-, vagy téglalapját rejtje a mély. Ezek pontosítása még további, hosszantartó vizsgálatokat igényel.

A kutatások kora tavasszal a bácsalmási Hunyadi János Gimnázium Honismereti Szakkörének bevonásával tovább folytatódnak, hisz a földvár „újratalálása” is egy IV. évfolyamos lelkes lokálpatrióta; Barabás Krisztina bejelentése alapján vált lehetővé.

(Petőfi Népe, 1994. 12. 14. 4.p.)

IN MEMORIAM – EGY HONFOGLALÁS KORI ASSZONY EMLÉKÉRE

A száraz tények: 1977. március 13-án a Bácsalmási Állami Gazdaság területén földmunkálatok közben egy kora honfoglalás kori nemzetségi temető részlete került a felszínre. Az első megbolygatott sír a nemzetségfő feleségét rejthette. A régészetiileg gazdag sírmellékletek alapján a Bajai Türr István és a Kiskunhalasi Thorma János Múzeum szakemberei - az állami gazdaság önzetlen támogatásával - megkezdték a leletmentő munkálatokat.

Csontváz karodat már letépte a markológép vaskanala, amikor riadtan rohantak hozzám, kétségbeesve mondván el az eseményeket... A sebtében kihívott régész barátom féltő szemétől kísérvé léptem megbolygatott sírgödörödbe. Körülöttünk csodálkozó, kíváncsi tekintetek, intézkedő halk szavak, lehurrogott, félbe szakított mondatok. A kristálytisza homok kemény szorítása végre felenged. Gyönyörű bronz karpereced, rovátkolt gyűrűd, hajfonatod ezüst karikáit ma már múzeumok vitrinei vigyázzák. Negyven éves ha lehetett - szól régész barátom. A nemzetség a „római só-utat” őrizhette. Az asszonyka aktív részese lehetett a honfoglalásnak...

Előttem koponyád. Milyen lehettél? Elképzelem arcod. Tekintetedben felismerem pajkos dédanyám, szigorú-konok nagyanyám, szomorú szemű édesanyám, habár féltő kezem Őket már soha nem érintheti. Mely embertani típusba tartoztál? Az alpiba? A pamiriba? A cromanoid-A-ba? A cromanoid-B-be, esetleg a cromanoid C-be? Az atlanto-mediterránba? Az armenoidba? Vagy mint én, a turanoidba? Ma már egyre megy. Mely úton jöhettél új hazádba? Merre menekültél nomád besenyők, vad úzok támadásától rettegve, s hagytad prédául házad, földed és jószágod! Mint egykoron Apám s Anyám! Megtaláltad-e rokonságod? Testvéred? Barátaid? Kiket fegyverrel űztek idegen nyelvű hegyek zúgása felé új harcokra! Új áldozatokra!

Ravatalod ismét készül. Csontszáraz kezeden virágszál. Fekhelyed kérges, remegő munkáskezek igazgatják. Sírodra vadvirág-eső hull.

Negyven éves, ha lehettél!

Sírod a föld: a Bácsalmási Állami Gazdaság 7. sz. táblája.

Nyugodjál Békében!

(Kisbácskai Híradó. A Bácsalmási Környezetvédő Egyesület lapja. 3. évf. 1990. 3. sz.)

SZEKERES LÁSZLÓ

BORTÁNY VOLT BODROG VÁRA?

(Részlet)

A múlt század nyolcvanas éveiben, amikor az ezredéves évfordulóra való készülődés közben a történelmi kutatások nagy lendületet kaptak, élénk vita keletkezett arról, hogy hol feküdt Bodrog vára. Zombori értelmiségi körökben és az újságok hasábjain különböző nézetek hangzottak el, vélemények láttak napvilágot. Ennek a vitának a kiváltója elsősorban Donoszlovics Vilmos volt, aki 1881-ben egy újságcikkben lelkenézve közölte, hogy megtalálták a keresett vár romjait.

Saját leírása szerint pár évvel korábban, még amikor diákoskodott, arról vitatkoztak (nyilvánvalóan valamelyik tanárjuk sugallatára), hogy a Bodrog név miből vezethető le, egy vár nevéből, vagy a Bodrog folyó nevéből. Az eldöntetlen vita nyomán később a „várpárti” bizottságot alakított, s feladatul tűzte ki a kérdés tisztázását. Valahol egy vázlatot találtak, amelyen egy ismeretlen várrom volt feltüntetve, valahol Zombortól északnyugatra. Így

kezdődtek el a kutatások Monostorszeg környékén, ahol egy idős sokác ember hajlandó volt megmutatni a helyet, ahol ő régi romokat látott. A csoportot elvezette a bezdáni erdőbe, arra a helyre, amelyet a környékeliek emberemlékezet óta Bortálynak neveztek. Az ott látott maradványok, romok, földhányások, nagyárok annyira fellelkesítették a kutatókat, hogy minden kritika nélkül ráfógták a romokra, hogy azok Bodrog romjai. Meggyőződésüket széles körben propagálták, habár akadtak hitetlenkedők is, akik bizonyos tényezőkre hivatkozva kifejezték kételyeiket.

A felfedezők elképzelése nem állta ki a józan, tudományos kritikát, mert az egészbe nem kalkulálták bele azt, hogy a hozzáférhető korabeli dokumentumokban gyakran fordul elő egy Barthan, Barchan, Borthanek nevű településnek a neve, amelyet először 1305-ben említenek, utoljára pedig 1560-ban jegyzik le, tehát Bortányra vonatkoznak. Ennek ellenére a lelkes kutatóktól nem lehet elvitatni az érdemet, hogy munkájuk eredményeképpen a köztudatba vitték Bortány romjainak tényét, és a tudományos közvéleménynek, Bodrog mellett, feladtak még egy megoldandó feladatot.

Mellékesen meg kell jegyezni, hogy a felfedezés óta nem kevesebb, mint 114 év telt el, de komoly, tudományos kutatások még itt, ezen a helyen nem folytak.

Ha Bortány nem volt Bodrog vármegye központja, akkor hol kell keresni? Ha el is tűnt valamilyen oknál fogva, egykori jelentősége azt sugallja, hogy egyszer rá kellene bukkanni. Bodrogot és a várat Anonymus, Béla király (1148-1196) névtelen jegyzője 1200 táján írott művében, a Gesta Hungarorumban (A magyarok cselekedeteiről) is említi, amikor arról ír, hogy Árpád vezér (854/55?-907 után) és nemesei Titeltől a bodrogi részekre értek, és a Vajas vize mellett ütöttek táborn, illetve a másik helyen azt közli, hogy Árpád elindult arról a vidékről, ahol most Bodrog vára áll, és a Duna mentén a nagy (Csepel) szigetig haladt. Az a körülmény, hogy a hagyomány szerint Árpád a bodrogi részekben neves főembereinek Tasnak és Kölpénynek nagy földterületeket adományozott lakóival együtt, szintén arra utal, hogy gazdag, megművelt területek voltak ezen a tájon. A honfoglalás kori lakosokra az említett bodrogi vár körül előforduló, néhány szláv településnévből lehet következtetni: Weimir, Plasm, Strisin, Csorna.

A bodrogi vár vagy még csak földvár révjét és az itteni vásárokból eredő vámjövedelmet I. László király (1040 táján - 1095) a pannonhalmi apátságnak adta. Ugyanaz a király állítólag 1093-ban a húsvétot (március 25.) Bodrogban töltötte, ahol a francia és az angol király követei felkeresték, és felajánlották neki a keresztes hadjárat vezetését. Sajnos az iratok közelebbi meghatározásokat nem adnak, de a szakirodalomban az a vélemény az uralkodó, hogy a bodrogi várközpont valahol Monostorszeg közelében volt. Régebbi térképeken is ezen a tájon van a régi Bodrog feltüntetve.

(Bácsország, I. évf., 1. szám 1995. jún. 8.)

BÉL MÁTYÁS

BÁCS-BODROG VÁRMEGYE

Részletek a Notitia (1735) című művéből

V.§

A föld termékenysége

A föld, amint mondtuk, porhanyós, homokos és sötét-szürke, itt-ott agyaggal kevert. Terem tehát búzát, őszi búzát, árpát, tönkölyt és ilyenfajta vetéseket, könnyű a megművelése, de nehezen szelídíthető meg trágya nélkül. Ugyanis keveseknek szokása a szántóföldeket trágyázni, hanem ahogyan csak az eszébe jut, egyszer vagy kétszer megfordítva bevetik. A

földek itt mindenütt műveletlenebbek, mint Felső-Magyarországon. A Duna folyó körül a széna igen jól növekszik... Bor elszórtan és bőségesen terem, a színe vörös és nem is kellemetlen ízű, de nem számolható Magyarország nemes gyümölcsi közé. A gyümölcsfajták nem annyira változatosak, mint amilyen jók. Közöttük sok a Paradisiaca Hungarica és azok, melyeknek névsorát még maguknak a földműveseknek is nehéz megadni. Van egy bizonyos gyümölcsfajta, amelyet a magyarok „cseralmának” hívnak a héja durvasága és színe miatt. A többi fajtát nem tudtuk kikutatni. Tudniillik a török hódoltság alatt minden feledésbe merült és nemcsak a különböző gyümölcsök pusztultak ki, hanem azok is, amelyek megmaradtak, elvesztették a nevüket. Továbbá nagy bőségben terem a dinnye. Egy épen hogy művelt földbe ültetik azt, és mégis úgy megerősödik, hogy néhány előkelő embernek (zsíros parasztoknak hívják őket) teli szekerekkel terem. Az a dinnyefaj, amely legjobban megfelel a vidéknek, a zöld színű görögdinnye. Ezt a németek „Vasser melon”-nak /sic!/ a magyarok „görögdinnyének” /sic!/ nevezik. Végül szinte minden egyes évben nagy bőségben terem a perzsa és a magyar szilva.

VI.§

Az állattenyésztés

Mindenféle barom nemcsak létezik itt, hanem bőségben van. Számos ökörcsorda kóborol a hatalmas pusztaságokon és nem is térnek az övéikhez haza, hanem folyton kint maradnak, ahol éppen meglepte őket az éjszaka, ott pihennek le és reggel visszatérnek azokra a legelőkre, amelyeket a legközelebbi mezők kínálnak. Ez a táplálékuk télen-nyáron, hacsak a hó el nem takarja. Egyébként vizek közelében a béresek alkalmas helyeken kunyhókat készítenek, ahol az összegyűjtött szénahalommal jászlakban táplálják azokat, ha nem tudnak kimenni. Megtörténik azonban, nem is ritkán, hogy ez a téli takarmányozás sok kárt okoz az állattenyésztésnek, avval, hogy az emberi segítségtől távol vannak és így a hó könnyen annyira elzárja őket, hogy nem lehet őket megközelíteni és még kevésbé lehet akár az állatoknak takarmányt, akár a pásztoroknak élelmet odaszállítani. Mutatja ezt az 1727. évi tél, amikor egyes csordákból hatvan, hetven, száz és még több ökör is elpusztult, nem annyira a fagytól, mint az éhségtől, mivel a hótól elzárt utak távoltartották azokat, akik segítséget akartak hozni. A juhaklok és a lóistállók bizony teljesen üresek. Egyébként az itteni ökörfajta nyúlánk, fehér vagy kékesszürke. A tehenek akkorára megnőnek, hogy termetre össze lehet hasonlítani őket az ökrökkel.

A lovak inkább karcsúra nőnek, mint nagyra, ámbár lehet találni olyanokat is, amelyek izmosak és nagyságukkal tűnnek ki. De mivel az emberi tenyésztés szokása szerint állandóan távol vannak a falutól, így az ökrökön kívül a lovak is vadakká lesznek.

Az itteni juh hosszú, nyúlánk és szarva van. Nemcsak a hímek, hanem a nőstények is hosszú, nagy csavart szarvat viselnek, amely nem ritkán annyira görbül lefelé, hogy csak nagy nehezen, legfeljebb előre nyújtott fejjel tudják az alattuk lévő füvet letépni.

(Bács-Kiskun megye múltjából 6. Helytörténeti források és szemelvények a XVIII-XIX. századból. Szerk. Iványosi-Szabó Tibor. Budapest, NPI-Bács-Kiskun Megyei Levéltár, 1982. 71-92. p.)

HORVÁTH ZOLTÁN – KENYERES DÉNES

A BÁCSALMÁSI 48-AS HONVÉDTÜZÉREK NYOMÁBAN

Az 1848-49-es forradalom és szabadságharc elleni első katonai intervenció (mely Jellasics horvát bán katonai vereségével végződött), majd az ezt követő herceg Windischgrätz császári

tábornagy vezetésével történő második fegyveres támadás bizonyos mértékig elterelte az ország közvéleményének figyelmét a mind kíméletlenebb, olykor rendkívül vérengző délvidéki háborútól.

Nemzetőrök a délvidéken

Bár a harcok változatlan hevességgel folytak, az Országos Honvédelmi Bizottmány kénytelen volt 1848 novemberében 700 magyar katonát kivonni e térségből, ennek következtében a szomszédos területek városaira és falvaira fokozottabb terhek hárultak. Az észak-bácskai területek lakosságának feladatai közé tartozott pl. a Duna menti vonal folyamatos katonai ellenőrzése is. Szabadkáról, **Bácsalmásról**, Mélykútról és Jánoshalmáról éppúgy igénybe vettek nemzetőröket, mint pl. Bajáról vagy Kalocsáról.

Rabló, fosztogató szabadcsapatok

1848 év őszén Bács-Bodrog vármegye területén a szerb felkelők elleni harcot számottevően zavarta a kolera jelentős terjedése, illetve a közbiztonság teljes hiánya. Fokozta a lakosság szenvedéseit az a körülmény is, hogy a magyarok és a szerbek között – a háborús közigazgatási viszonyok miatt is – egyaránt jelentős számú „szegénylegény” lépett fel, akik kíméletlenül raboltak és gyilkoltak. A veszélyhelyzet további fokozódása a szerb szabadcsapatok pozíciójának megerősödésével egyre nyilvánvalóbbá vált az észak-bácskai térség városaiban és falvaiban. A Bácsalmást (az akkori Almást) fenyegető komolyabb fegyveres veszélyről a Kiskunhalasi Elöljáróság 1849. február 5-én kelt leveléből értesülhetünk:

Halas Mélykútnak adna segítséget

„Rémületbe hozta városunkat Mélykút községének, tegnap estveli 11 órakor érkezett levele, melyben a felől értesít, hogy mint az Almási jegyző leveléből érzik, már oda február 4-én délben, a rácz sereg levelet küldött azon meghagyással, hogy azon kérdésre, megadják-e magukat a vajvodaságnak [értsd: a szerbek választott katonai vezetőjének], vagy sem? 48 óra alatt nyilatkozzanak, egyszersmind felszólítja a várost [Almást] rögtöni segedelem adására...”

E tárgyban a levélválasz - a halasi előljáróság részéről - Mélykút községnek:

„...biztosíttatni rendeltetett Mélykút közönsége a felől, hogy szükség esetében elegendő segedelemre számíthat: oly módon, hogy csak akkor kívánja a segedelmet, amikor nagyon közel lesz a veszély, mert hasztalanul kimozdítani a nemzetőrséget felette bajos, továbbá ha oda érkezik csapatunk, azt szükségességgel ellássa...”

Minden bizonnyal a halasi „közbenjárás” eredményének tulajdoníthatjuk, hogy 1849 februárjában Almás városa egy tüzerüteget kapott erősítésül, amely – a népi emlékezet szerint is – a jelenlegi Kossuth és Rákóczi utca kereszteződésénél (Kossuth u. 60.sz.) volt bekvártélyozva.

Bácsalmásiak a csatában

A honvéd tüzérség állományának jelentős része – az eddigi kutatások szerint – részt vett az 1849. március 4-én vívott Bajmok melletti kaponyai csatában. A magyarok főhadoszlopa a szabadka-bajmoki úton vonult fel Gaál László honvéd alezredes, szegedi hadosztályparancsnok vezetésével, akire a hadtestparancsnokság Szabadka védelmét bízta.

A magyar és szerb haderők

Gaál László alárendeltségébe tartozott Földváry Sándor nemzetőr őrnagy a szegedi önkéntes nemzetőrökkel, valamint a kiskunhalasi Gózon István nemzetőrtiszthez beosztott „kiskunsági szabad lovascsapat” is. Gaál alezredes összesen hat zászlóalj gyalogság, három lovasszázad és 5 löveg felett rendelkezett. E körülbelül 3000 emberből álló csapattal indult Bajmok felé.

A szerb had, melyet 4000-5000 főre becsültek, a kaponyai csárdáig hatolva, a Tavankúti patak nyugati partján szállt táborba. Az egykorú tudósítások szerint a szerbek 13 löveg felett rendelkeztek, ezek között volt a hírhedt, általuk csak „Csicsó”-nak (szerbül, nagybátyót, nagybácsit jelent) nevezett öntöttvas ágyú is, amellyel az alsó-bácskai népet retteggették.

Fényes magyar győzelem

A magyarok főhadoszlopa a már említett szabadka-bajmoki úton indult támadásba. Az elővédet az 5. honvédszászlóalj és egy huszárszászad alkotta. A derékhadból Szabadka alatt kivált egy mozgó nemzetőr csapat, Czintula Antal őrnagy parancsnoksága alatt, és jobb oszlopként a mai Geiger-tanya mellett nyomult előre; a harmadik oszlop, Földváry őrnagy parancsnoksága alatt, a pacséri úton haladva, a Kulunics-szállás felől (a mai Vámtelek-pusztán) közelítette meg a főhadoszlopot. Délután egy órakor az egész vonalon megkezdődött a harc. A jobb szárnyon Sággy százados honvédei, Lieszkovszky István tizedes alatt rohamot intéztek az ellenséges ágyúk fedezetére rendelt szerb határőrszászlóalj ellen, ami annyira megzavarta a határőröket, hogy cserbenhagyva a rájuk bízott lövegeket, a kaponyai csárdáig futottak. Délután három órakor a szerbek az egész vonalon megfutottak; a balszárnynon lévő két huszárszászad, valamint a Pál Antal vezérlete alatt álló „bácskai” feketesípkások, majd a Czintula különítmény, a már említett patakon átkelve, délután négy-öt óráig üldözték őket. A győzelemből jelentősen kivették a részüket a bácsalmási tüzérek is, akik jól irányzott ágyútűzzel lőtték az ellenséget. Az egykorú tudósítások szerint a magyarok vesztesége holtakban és sebesültekben 30 ember volt, a szerbek pedig több mint 200 embert vesztek.

Délvidék teljes felszabadítása

A magyarok zsákmányául esett a „hírhedt” 18 fontos Csicsó nevű ágyú, és még két hatfontos löveg, a hozzátartozó lőszerkocsikkal; ezen kívül még három sajkás (folyami hadihajó) ágyúcső is.

A bajmoki-kaponyai győzelem mintegy bevezetője volt Perczel Mór tábornok diadalmas tavaszi hadjáratának, amely Bács-Bodrog vármegye területét, a Sajakás-kerület kivételével rövid idő alatt felszabadította a szerbek uralma alól.

Hogy mi lett az „északról” jött bácsalmási honvédüteg katonáinak további sorsa? Nem tudhatjuk. De azt igen, hogy harcba indulásuk napján sebtében félig töltött ágyúgolyóbisaik, még az 1950-es évek végén is garmadában állottak volt kvártélyuk udvarán.

(Petőfi Népe, 1995. 03. 14. 6.p.)

ALMÁS KERÜLET KÖVETVÁLASZTÁSI JEGYZŐKÖNYVE

1848 június 19.

„Minekutána ezen Bács-Bodrog-megyei, jelesül Almás s Jankovác mezővárosok, úgy Bikity, Csávolgy, Felsőszentiván, Kunbaja, Madaras, Mateovics, Mélykút és Tataháza helységekből alakított almási kerület részéről folyó évi június hó 19. napján Almás mezővárosban megtartott követválasztás eredményeként ezen kerület képviselőjéül megválasztott Kossuth Lajos pénzügyminiszter úr a követséget e helyütt el nem fogadván, ugyanazt leköszönte, a követválasztást intéző megyei középponti választmány folyó hó 4-én tartott ülésében új képviselőválasztás megtartandását mai alulírt napra, vagyis július 10-re tűzvé ki, s annak vezetésével Kovatsits Antal megyei hadi főpénztárnokot elnökül, Szevics Döme aljegyzőt pedig jegyzőül bízván meg, érintett napon reggeli kilenc órakor megnyitott gyűlésben a választási elnök az összevagyult számos választókat mindenekelőtt ezen ismétli választás okáról értesítvén, ugyanazokat öszvesen s egyenként képviselő-ajánlásra nyilvánosan felszólította, mely felszólításra a jelenlévők egyhangúlag Vörösmarty Mihál nevet hangoztatván, miután

isméti felszólításra ha vajon nincs e kinek észrevétele a hangoztatott név ellen, mindnyájan a kikiáltott iránti általános akaratukat s bizodalmutat kijelenték, ekként Vörösmarty Mihál úr ezen almási kerület törvényes képviselőjének egyhangúlag megválasztatott, s törvénynek értelmében ezen megbízólevél gyanánt szolgálándó jegyzőkönyv egyik példánya nevezett választási jegyző által személyesen kezéhez juttatni rendeltetvén, ugyanezen jegyzőkönyv másik két példánya a középponti választmányhoz áttetetni fog.

Kelt, Almáson, 1848. évi július hó 10. napján.

Kovatsits Antal elnök,
Szevics Döme választási jegyző.”

(TRENCSÉNY Károly: Vörösmarty Mihály Bács-almási képviselősege. –
In: A Bács-Bodrog vármegyei Történelmi Társulat évkönyve, 1900. 4. 147-148. p.)

VÖRÖSMARTY MIHÁLY

ALMÁS VÁLASZTÓKERÜLET LAKÓIHOZ

Almás mezővárosa lakóinak üdvözet! (1848. nov. 16.)

Addig is míg az almási kerület öszves választóit az itt történteokról bővebben értesíteném, ide zárom a képviselőház jegyzőkönyvének nyomtatott kivonatát, mely szerint a szöllő után járó dézsma, vám és másnemű adózások közmegegyezéssel teljesen megszüntetve vannak. Egyszersmind biztosítom választóimat afelől, hogy a másfelől megvárják a néptől, a az öszves nemzettől, hogy mindent, mi az országnak megmentésére szükséges a legnagyobb készséggel el fogjuk követni.

PH.

Vörösmarty Mihály sk.
Képviselő

(NAGY Géza: Adalék Vörösmarty 48-as szerepléséhez. - In: Irodalomtörténet, 1961. 4. 452-454. p.)

SÖVÉNY MIHÁLY – HORVÁTH ZOLTÁN

NAGY KOLERAJÁRVÁNYOK BÁCSALMÁSON

A kolera (Cholera asiatica) által okozott fertőző, halálos kimenetelű járványok elsősorban a meleg égővi országokban, mint pl. India, Pakisztán, Banglades stb. nedves, csapadékos és sűrűn lakott területein szedik áldozataikat. A 19. században világszerte több kolerajárvány is pusztított, mely közül az 1831. évi volt a legnagyobb, és a leghírhedtebb.

Századunk Európájában az utolsó nagy járvány az I. világháború alatt a Balkánon dúlt, de néhány ezer megbetegedés Magyarországon is előfordult. A legújabb kori (1994. évi!) európai és ázsiai kolerajárvány elterjedése és pusztítása pedig már mindenki által közismert tény.

Kevesen tudják viszont, hogy e hatalmas emberveszteségekkel járó fertőző betegség az elmúlt évszázadban Bácsalmást, illetve annak közvetlen körzetét sem kerülte el. A rendelkezésünkre álló 1831. évi adatok (a bácsalmási Római Katolikus Plébánia halotti anyakönyvei) között ugyan nem szerepel a kolerás megbetegedések ténye, de a dinamikusan növekvő elhalálozások számából, az ismert történelmi adatok birtokában, egyértelműen erre

következtethetünk. Különösen, ha figyelembe vesszük a járványmentes évek (1830, 1832) hasonló időszakának (esetünkben a kritikus VIII., IX. és X. hónap) elhalálozási bejegyzéseit.

Akár a járványmentes 1830. évi, illetve az 1832. évi adatokból is indulunk ki, egyértelműen megállapítható, hogy míg itt a kritikus hónapokban az egy napra vetített átlagos elhalálozás mindössze 0,74 fő/nap, addig a járványos évnek tekintett 1831. évben ez a viszonyszám eléri a 3,46 főt, a kifejezetten járványos 1855. évben viszont a 4,36 fő/nap értéket, illetve a számszerinti 397 főt. Bácsalmás akkori 8 530 fő népességét figyelembe véve ez 4,7 %-os népességcsökkenésnek felel meg. Szinte hihetetlennek tűnik, ha ez a tendencia a téli hónapokban is folytatódik, Bácsalmás lakossága – évi 19 %-os elhalálozást feltételezve – elméletileg 5 év és 2 hónap alatt kihalt volna. Hisz előfordult olyan nap is, mely 16 áldozatot követelt, s a ravatalon „együtt volt kiterítve; apa, fia és unoka”.

Az 1855. évi bácsalmási nagy kolerajárvány erősségére jellemző, hogy az itt állomásozó, a bujdosó 48-as honvédekből és szegénylegényekből verbuválódott szabad lovascsapatok ellen felvonultatott, Ferenc József császárról elnevezett VI. Ulánus Regiment 150 lovast számláló IV. Eskadronjából egyetlen nap alatt (VIII. 2-án) 5 katona halt meg.

Név, foglalkozás és származás szerint az alábbiak:

1. WEND LEOPOLD 28 éves, lenszövő, nőtlen
szül. hely: Seroczen - Gound, Wiennae, Ausztria,
2. LANGER FLÓRIÁN 28 éves, hivatásos katona, nőtlen
szül. hely: Blaschke, Morvaország,
3. SERONIO AMBRUS (Ambrosius) 23 éves, hivatásos katona, nőtlen,
szül. hely: Mara, Pavia, Lombardia, Itália,
4. PEROVANNI JEROMOS 23 éves, hivatásos katona, nőtlen
szül. hely: Torse de Basi, Bergamo, Lombardia, Itália,
5. TRIMMEL MIHÁLY 25 éves, munkás, nőtlen
szül. hely: Leopoldstadt, Wiener, Niederöstr. Ausztria.

E felkészült, s bizonyára kiváló fizikai erőnlétben lévő katonák elhalálozásából arra is következtethetünk, hogy a járványt - esetleg más országbeli, korábbi állomáshelyükről - feltehetően ők hurcolhatták be Bácsalmásra. De a korabeli tudósítások szerint szerepet játszhatott ebben az a „fertelmes búzú tó” is, amely ma minden bizonnyal a Kossuth park mély fekvésű, mocsaras területeivel azonosítható.

A járvány megfékezésére tett karantén intézkedések minden eddigit felülmúltak. A szigorú járványügyi intézkedések betartását - statárium egyidejű kihirdetésével - mind a városban, mind annak külterületein, katonai erő bevetésével is ellenőrizték. A várostól mintegy 6 km-re elhelyezkedő katonai posztokról a népi emlékezet a mai napig sem feledkezett meg „SILBAKNAK” (katonai őrhely) nevezve azokat.

(Petőfi Népe, 1995. 05. 30. 9. p.)

HORVÁTH ZOLTÁN – SÖVÉNY MIHÁLY

REJTÉLYES POSTARABLÁSOK, MÚLT SZÁZADI BETYÁRKODÁSOK BÁCSALMÁSON

A Duna-Tisza közén az 1861-63-as években, az általános határrendezések és tagosítás nyomán keletkezett visszasságok és zavarok, valamint az 1863. évi, minden eddigit felülmúló aszály,

az 1866. évi „fagyás”, az 1855. évi és 1873. évi nagy „bácskai” kolerajárványok, majd az ezekből eredő nyomorúság és békétlenség vidékünkön is növelte a betyárkodók és útonállók számát. 1862-től a közbiztonság is rendkívül gyenge volt. Az Alföldön elszaporodott betyárok és rablók ellen egyes községeket fel kellett fegyverezni, sőt az 1862-63. években rögtönítélő bíróságok felállítása is szükségessé vált.

Ulánus ezredek a szegénylegények ellen

A szabadságharc elbukása után a bujdosó 48-as honvédekből és szegénylegényekből verbuválódott, ún. kiskun szabad lovascsapatok ellen az elnyomó hatalom a monarchia igen távoli vidékeiről és országrészeiről is felvonultatott katonailag jól képzett és harcedzett lovas alakulatokat. Így történhetett meg, hogy a szabadságharc bukása után Almáson két ulánus regiment (könnyűvértetű, lándzsával is felszerelt lovas alakulat) is váltotta egymást. Az 1850-es években az itt állomásozó Ferencz József császárról elnevezett VI. Ulánus Regiment IV. eskadronját (150 kardot számláló lovasszázad) felváltotta a Lichtenstein Károly hercegről elnevezett IX. Ulánus Regiment V. eskadronja, amely gyakorlatilag az 1870-es évek végéig itt állomásozott. Mindkét ezred személyi állományának jelentős részét osztrák, cseh, morva, lombard, illetve galíciai lengyel származású katonákkal töltötték fel, akiknek szerepük a fellángoló hazafias érzelmekkel és mozgalmakkal szemben nem lehetett vitás.

Az idegen fegyvereseket, a cseh és német zsandárokat, a polák (értsd: galíciai lengyel) katonákat, „akik mindenfelé leselkednek, Kossuth-betyár és dugott fegyver után kutatnak”, az egyszerű nép soha nem támogatta.

A betyárok szerepváltása

Az 1867-es kiegyezést követően az idegen katonaságot magyar pandúrok és csendbiztosok (persecutor) váltották fel, sajnos nem a legfényesebb eredménnyel. Egyre inkább elharapóztak a megvesztegetések, és jelentősen felszaporodtak az orgazdák. A betyárok „tevékenységének” nemzeti színezete mindinkább elhalványult.

Az egyre romló közbiztonsági állapotokat még Észak-Bácska dolgos lakossága is megérezte, holott e békés, lankás tájon mindig is idegen volt az erőszak.

A hírhedt bácsalmási postarablás

Az Észak-Bácskában rendszeresített lovas-postai járatok (delizsánsz), mint pl. a Baja - Bácsalmás - Szabadka, Baja - Bácsalmás - Szeged - Temesvár, egyre inkább ki voltak téve az útonállók, és lovas betyárok meg-megismétlődő támadásának. Egy ilyen támadásra Werner Lujza későbbi bácsalmási postamester (1887 óta töltötte be a postamesteri tisztséget Almáson, amelyért 40 évi szolgálatának elismerésül a polgári Signum Laudis kitüntetésben részesült) vallomásából értesülhetünk.

„A Bajáról Almáson keresztül Szabadkára menő postakocsit 1877. június 30-án az Almáson túl fekvő Siskovics-féle tanyánál az árok mellett levő bokrokból rablók puskalövésekkel támadták meg; a kocsis szíven találva azonnal holtan bukkott le a kocsiról, a kocsit kísérő katona, ki a rablókra lőtt, két súlyos sebet kapott. A megsebesült lovak megbokrosodva visszafordultak és vágatva érkeztek a posta udvarba, s így megmentettek 84 000 forintot, mellyel a kocsi terhelve volt. Az almási postamester kellő kísérettel azonnal a helyszínre sietett, de a tetteseknek csak a hült helyét találták. A megsebesült katona kihallgattatott, s azt vallotta, hogy a rablók négyen voltak. Kevéssel a vallatás után ő is sebeiben kimúlt.”

Szekérkaravánok kifosztása

A híres bajai vásárokra (április 24., július 22., szeptember 21., december 6.) igyekvő több tízezer ember, árus és vevő az 1860-as évek elejétől - amikor még se híre, se hamva nem volt a vasútnak - biztonsági okokból az évek hosszú során át csoportosan, szekérkaravánokban vonult fel.

Egy 1861. december 1-jén megtörtént eset alkalmával is, a messzi vidékekről érkezők csoportosan tartottak Bajára. Ez esetben hivatalos kíséretük is akadt Gál Máttyás „szervezett” pusztázó legény (pusztákat járó csendbiztos, ill. pandúr) személyében, aki bácsalmási szolgálatban vigyázta a pusztákat, kísérte a szekérkaravánokat. Miután az általa vigyázott szekérkaravánt fegyveres támadás érte, az 1862. január 24-i kihallgatása során, Bácsalmáson (az akkori Almáson) Piukovics Ernő almási csendbiztos előtt az alábbiakat vallja:

„...a mint azonban Borsod-felőli bajai szőlők alatti homok búczka mélyedésbe, az utánam jövő kocsikkal beértem, egyszerre mint égből cseppentve, az szőlő árokból öt lovas, erősen felfegyverzett vidéki betyár, lóháton sebesen körül kavart, ezeknek ketteje, még mielőbb oldalfegyveremhez, vagy pisztolyomhoz nyúlhattam vala, két oldalról karjaimba csimpeszkedett, egyike közülük lovam kantárát tartó bal kezemet fokossal lecsapta, az másik peddög pedig az nyeregből fővel az föld felé kiemelt. Midőn már a földön talpon valék, lovastól fegyvereimtől melyek voltak; egy kard, egy pisztoly, valamint a rézcsövű pisztoly, egyszerre meglevék fosztva. Most egyike a rablóknak az kérdezte tőlem ki vagy ? Feleletemre, hogy én megyei, az almási csendbiztos úr pusztázó legénye vagyok, az válaszolá: a mindenedet! Éppen te kellesz nekünk!”

Gyurinovics Máttyás bajai főkapitány és gróf Ráday Gedeon szegedi királyi biztos által tett vallomások alapján a későbbiek során azt is megtudhatjuk, hogy az elkövetők a híres Bogár família tagjai voltak. Nevezetesen: Bogár Imre, Jakab, Miksa és ezek apja, öreg Bogár Imre, valamint Dönti Péter.

Pisze Matyi, Rózsa Mária

A Bácskába járó „hírös-neves” lovasbetyárok mellett Bácsalmásnak (az akkori Almásnak) „saját” betyárja is létezett Pisze Matyi személyében, aki a Mosztongai tavak környékén riogatta a csónakkal a szabadkai vásárra igyekvőket. Fokosának vágásai évtizedekig látszottak a Bácsalmástól délre elhelyezkedő Kis-Mosztonga-tó partján álló egyetlen halászcserda, a későbbi Zwolenszky-csárda mestergerendájában.

Rózsa Sándornak kiterjedt rokonsága élt a Bácsalmási Szőlőkben (többek között: Rózsa Katalin szül.: 1823, Veronika szül.: 1825, Mária szül.: 1832 stb.). Az unokatestvér Rózsa Máriától maradt ránk, hogy Rózsa Sándor többször is meglátogatta bácsalmási rokonságát. Vissza-visszatérő látogatásai alapján a családi hagyomány alakját elővigyázatos, óvatos, nem bőbeszédű, rokoni körben higgadt emberként őrizte meg, akitől alkalomadtán a durvaság sem állt távol.

VERSEK

Id. báró Almási RUDICS JÓZSEF

AZ ALMÁSI EGYHÁZ

Ablakombul odalátok
Hol kedvesim nyugszanak,
S földgyomrában egyesülve
Örök álmot alszanak.
Szűmben vérző kinos sebek
Soha be nem hegednek.
Sírjok fölött fohászaim
Áldozatúl lebegnek.
A fájdalom mélyen gyötör
Kinnal faggat, végkép letör:
Szemem könnyet harmatoz,
Szümre enyhet még sem hoz.

„Nyugodjatok ti szerettem!
Utba vagyok felétek.
S nem sokára én is fogok
Egyesülni veletek.”
Minden perczet mit leéltem
A halálnak átadtam,
Csak egyedül végfohással
Még adóssa maradtam.
Ezt is fogom nyugalommal,
S jövőbeni bizalommal,
Mint adós lefizetni.
S leszámolva - követni.

Tartós csendét hányt éltemnek,
Majd a sirban találom. -
Egész létünk vész, zivatar,
Csalfa remény és álom.
Hosszú utból pihenésre
Ideje hogy megálljak,
„S kedveseim! Tihozzátok
Nyugalomra leszálljak.”
S ha elhervad éltém' zöldje,
Legyen sirom Hazám' földje;
Könnyű lesz ott halálom,
Hol kedveltem' találom.

**VÖRÖSMARTY MIHÁLY'
ELHUNYTÁRA**

Borul hazám' ege, mert leszállt csillaga,
Mely fénysugárival, kék egén ragyogva;
Bár leszállt, de fénye örökre itt marad,
S ez mint hajnalcsillag, Hazánk felett virrad.

Csodáltuk nagyságod' még életben valál,
Csodáljuk nagyságod' midőn lehervadál.
Borostyánt mit tűzött Haza homlokodra,
Gyásszal fátyolozva letette sírodra.

Lantodnak húrjai égidalt zengének
Halhatatlan fényt s hirt tenéked szerzének;
Mert teremő valál költészetmezején.
Ragyogsz is mint csillag, Hazánk' borult egén.

Porhadj nyugalomban, Honod' szent földében!
Halva is élni fogsz Nemzeted' szívében;
S mig egy Magyar, gyászoló hazánkban fog lenni.
Sírodra koszorút mindenik fog tenni.

Én is füzért tűzők sírodnak zöldjére,
Szememből könnyeket gyöngyözve földjére,
Örök virulásra áldva sirhantodat,
Hol némán találtam húrszakadt - lantodat.

EVETOVIC ANTE MIROLJUB, Evetovity Ferenc (Antal, Miroljub)

MOJE ZVANJE

Uboga je i iskrena uviek
Pjesma moja, što se u sviet krili,
I ne leti poput orla gore
Pod oblake na mašte mi krilih,
Već turobna, zabrinuta čedna,
Po nizini traži srca biedna.

Tá i moja, moja zibka mala
Nije bila srebrom okovana;
U svilu me i kadifu nije
Pokojna mi zavijala Nana.
Već po trnju siromaštva mukâ
Vodila me njena brižna ruka.

I bez sjajnih nada u životu
Minuli su moji dani liepi,
Ne čeka me sjajnija budućnost,
Da me digne, da mi srce kriepi.
I što imam siromaštva malo
I to mi je dobro srce dalo.

Ja sam ipak i sretan i blažen
To mi srce govori u grudi;
Pa u sreći i pjevam i plačem,
Dobri Bože, Tebi hvala budi!
Dao si mi kuću i kućište
U Hrvatskoj hrvatsko ognjište!

I ne trebam i ne želim nikad
U životu sebi većeg dara;
Hrvatskoga roda ja sam pjesnik
I svećenik Božijeg oltara.
Za dom radim, za rod pjesme pišem
I moje i roda suze brišem.

Tako želim do Božije volje
Izvršivat uzvišeno zvanje;
Iza mučna rodoljubna rada,
Da mi mirno bude grobovanje,
A rod će se katkad sjetit mene
I rake mi u groblju zelene!

IRODALOM

I. BÁCSALMÁS ÉGHAJLATA, TERMÉSZET- ÉS VÍZRAJZA

- Növényföldrajz, társulástan és ökológia. Szerk. Hortobágyi Tibor és Simon Tibor. Egyetemi és főiskolai tankönyv. Bp., Tankvk., 1981.
- HORVÁTH Zoltán: Bácsalmás környéki természetes vízfolyások, tavak és löszképződmények védendő természeti értékei. Bácsalmás, 1995. Kézirat. 10 p.
- HORVÁTH Zoltán: A Bácsalmás környéki volt határövezeti területek védett növény- és állatvilága. Bácsalmás, 1992. Kézirat. 20 p.
- HORVÁTH Zoltán: A fontosabb hazai Orobancha fajok biológiája. Kandidátusi /PhD./ értekezés. Keszthely, 1996. Kézirat. 190 p.
- HORVÁTH Zoltán: A gyapjas gyűszűvirág /Digitalis lanata EHRH/ tömeges előfordulása a bácsalmási Sós-tót övező kocsányos tölgyesben. - In: Gyógyszerészet, 1992. 341-342. p.
- HORVÁTH Zoltán, VARGYAI Antal, GAVLIK Istvánné: A Bácsalmás környéki reliktum löszpusztai gyeptermetések, tavak és löszképződmények védendő természeti értékei. Bácsalmás, 1993. Kézirat. 24 p.
- RÉKÁSI József: A Mosztongai-tavak. - In: A Dél-Alföld madárvilága. Szerk. Marián Miklós. Szeged, Somogyi Könyvtár., 1980. 149-158. p.
- VARGYAI Antal, HORVÁTH Zoltán: A tavaszi hérics tömeges előfordulása a madarasi löszpuszta-gyepeken. - In: Gyógyszerészet, 1992. 343-344. p.

II. RÉGÉSZETI LELETEK BÁCSALMÁSON ÉS KÖRNYÉKÉN AZ ŐSKORTÓL A HONFOGLALÁS KORÁIG

- BÓNA István: A népvándorlás kor és a korai középkor története Magyarországon. – In: Magyarország története tíz kötetben. 1/1-2. köt. Előzmények és magyar történet 1242-ig. Főszerk. Székely György. Bp., Akad. Kiadó, 1984. 265-370. p.
- Bács-Bodrog vármegye. Szerk.: Borovszky Samu. 1-2. Bp. Országos Monográfiai Társaság, [1909]. (Magyarország vármegyéi és városai) 1. köt. 1-27. p.
- Honfoglalás és régészet. Szerk. Kovács László Bp. Balassi Kiadó, 1994. (A honfoglalás sok szemmel)
- KŐHEGYI Mihály: Árpád-kori temetőre bukkantak Madaras határában. In: Petőfi Népe, 1960. jún. 21. 6.p.
- KŐHEGYI Mihály: Avar temető Madarason. – In: Petőfi Népe, 1961. márc. 3. 8.p.
- KŐHEGYI Mihály: Érdekes régészeti leletek kerültek elő a katymári ásatásoknál. – In: Petőfi Népe, 1960. máj. 15. 6.p.
- KŐHEGYI Mihály: Értékes új lelet a Múzeumban. [A Madaras-Dózsa Tsz területén talált szarmata sír mellékletei a bajai Türr István Múzeumban.] – In: Petőfi Népe, 1959. júl. 4. 6.p.
- KŐHEGYI Mihály, T. DOBOSI Viola, KROLOPP Endre, VÖRÖS István, T. BÍRÓ Katalin: Felsőpaleolit telep Madaras-téglavetőben, ásatások 1966-1974.– In: Cumania 11. Bács-Kiskun Megyei múzeumok évkönyve. Kecskemét, Bács-Kiskun Megyei Múzeumok Igazgatósága, 1989. p. 9-65.
- KŐHEGYI Mihály: Késő szarmata sírmező Mélykúton. – In: Petőfi Népe, 1959, okt. 24. 6. p.
- KŐHEGYI Mihály: Középkori templom és temető Madaras határában. In: Petőfi Népe, 1960. júl. 3. 7.p.
- KŐHEGYI Mihály: Szarmata sírok Tataházán. – In: Petőfi Népe, 1961. aug. 10. 4.p.
- LÁSZLÓ Gyula: A honfoglaló magyarok. Bp. Corvina, 1996.

III. BÁCS-BODROG VÁRMEGYE ÉS BÁCS-KISKUN MEGYE TÖRTÉNETE

- Bács-Bodrog vármegye. Szerk.: Borovszky Samu. 1-2. Bp. Országos Monográfiai Társaság, [1909]. (Magyarország vármegyéi és városai) 2. köt. 28-248. p.
- Bács-Kiskun megye kézikönyve. Főszerk. Szabó Klára. Bp. CEBA, 1997. (Magyarország megyei kézikönyvei 2.)
- Bácsország. Vajdasági honismereti szemle. Szabadka. 1. évf. 1. (1995. jún. 8.)
- BÉL Mátyás: Bács-Bodrog vármegye. - In: Bács-Kiskun megye múltjából. 6., Helytörténeti források és szemelvények a XVIII-XIX. századból. Szerk. Iványosi-Szabó Tibor. Kecskemét, Bács-Kiskun Megyei Levéltár. 1982. 71-92. p.
- Magyarország történeti, statisztika helységnévtára. 8. Bács-Kiskun Megye. Szerk. Iványosi-Szabó Tibor. Bp., KSH 1996.

IV. BÁCSALMÁS TÖRTÉNETE

- 1956 Bács-Kiskun megyei kronológiája és személyi adattára. Szerk. Tóth Ágnes. Kecskemét, Bács-Kiskun Megyei Önkormányzat Levéltára. 1-2. köt. 2000. 1. köt. 393-404.p.
- Bács-Bodrog vármegye. Szerk.: Borovszky Samu. 1-2. Bp. Országos Monográfiai Társaság, [1909]. (Magyarország vármegyéi és városai.)
- Bajai Hírlap 1945. aug. 2; 1945. dec. 5.
- BÁNKI Lajos: Bácsalmás német telepítése. Gépírás. Bp., 1983. (Lelőhely: Vörösmarty Mihály Városi Könyvtár, Bácsalmás)
- CSÁNKI Dezső: Magyarország történelmi földrajza a Hunyadiak korában. Bp. ÁKV. (Reprint). 2. köt. 1985. 131-227. p.
- FEKETE Dezső: Bácsalmás krónikája. Gépírás. Bácsalmás, 1986.
- FLACH, Paul: Goldene Batschka. München, 1953.
- GYARMATI György: Politika és társadalom 1945-1989 között. - In: Magyarország a XX. Században. Főszerk. Kollega Tarsoly István. Szekszárd, Babits Kiadó. 1.köt. 1996. 140-281. p.
- GYÖRFFY György: Az Árpád-kori Magyarország történeti földrajza. Bp. Akad. Kiadó. 1. A-C. 1966. 201-244., 695-732. p.
- HARTAI Gabriella: Fejezetek a bácsalmási németiség XX. századi történetéből. Szakdolgozat. Baja, 1991.
- HORVÁTH Zoltán: A felvidéki magyarok Bácsalmásra telepítésének igaz története (1947-1997). Bácsalmás, Felvidéki Magyarok Bácsalmási Közössége, 1997.
- Iratok a Rákóczi szabadságharcból. Kecskemét város és körzete. Összeáll., jegyz.: Bánkúti Imre Kecskemét, Bács-Kiskun Megyei Önkormányzat Levéltára. 1. köt. (1992). 233-252. p., 2. köt. (1994). 93-95. p.
- IVÁNYI István: Bács-Bodrog vármegye földrajzi és történelmi helynévtára. Szabadka, EBI, 1991. 2 db. 1-4. köt.
- IVÁNYI István: Szabadka szabad királyi város története. Szabadka, EBI, 1991. 1-2. köt.
- KISS Pál: Bácsalmás. Adalékok szülőfalum történetéhez. Gépírás. Bácsalmás, 1974.
- A mai Bács-Kiskun megye az 1848-49-es forradalom és szabadságharc idején. Szerk. Iványosi-Szabó Tibor. Kecskemét, Bács-Kiskun Megyei Levéltár, 1988.
- Petőfi Népe, 1956. nov. 10.
- TÓTH Ágnes: Bácsalmás egy évtizede 1939-1949. Bácsalmás, Bácsalmás Baráti Köre Egyesület, 1991. (Bácsalmási dolgozatok)
- TÓTH Ágnes: A magyarországi délszlávok helyzete és törekvései 1945-1948. (Dokumentumok). - In: Bács-Kiskun megye múltjából. 12. Nemzetiségeink. Szerk. Iványosi-Szabó Tibor. Kecskemét. Bács-Kiskun megyei Levéltár, 1993. 361-382. p.
- TÓTH Ágnes: Telepítések Magyarországon 1945-1948 között. A németek kitelepítése, a belső népmozgások és a szlovák-magyar lakosságcsere összefüggései. Kecskemét. Bács-Kiskun megyei Önkormányzat Levéltára, 1993.
- Zweites Batschalmasher Heimatbuch. Aufsätze und Photos zur Geschichte und Kulturgeschichte. Josef Gstalter, Paul Harton, Anton Hippich, Klaus J. Loderer. Backnang, 1990.

V. KÖZOKTATÁS

- ABONYI Vilmos: Az Általános Iskolai Diákotthon. Gépírás Bácsalmás, 1971.
- ALBERT Antal: A bácsalmási délszláv tanítási nyelvű népiskola története. Gépírás. Bácsalmás, 1988.
- Bácsalmás és Környéke, 1909. jan. 3.
- Bácsalmás község 1959-60 évi Oktatási és Népművelési Terve. Gépírás. Bácsalmás, 1959.
- Bácsalmás község képviselőtestületi jegyzőkönyve, 1901. ápr. 22., 1906. okt. 6., 1912. aug. 29.
- A bácsalmási Hunyadi János Gimnázium 50 éves jubileumi emlékkönyve. 1953-2003. Szerk. Kerényiné Szalai Katalin, Szénásiné Harton Edit. Bácsalmás, Hunyadi János Gimnázium, 2003.
- A bácsalmási m. kir. állami mezőgazdasági középiskola évkönyve 1938/39. 1. 1939. Szerk. Sin István. – 1939/40. 2. [1940. – 1940/41. 3. [1941.] - 1941/42. 4. [1942.] Szerk. Hámori István. – 1942/43. 5. 1943. Szerk. Sin István. – 1943/44. 6. 1944. Szerk. Hámori István.
- A bácsalmási m. kir. állami polgári fiú- és leányiskola értesítője ... iskolai évről – 1922/23., 1923/24. 1924. Közli: Ormai Balázs. – 1924/25. 1925. – 1925/26. 1926. – 1926/27. 1927. – 1927/28. 1928. – 1928/29. 1929. – 1929/30. 1930. – 1930/31. 1931. – 1931/32. 1932.
- A bácsalmási m. kir. állami polgári fiúiskola értesítője... iskolai évről. – 1932/33. 1933. – 1933/34. 1934. – 1934/35. 13. 1935. Szerk. Lejtényi Győző. – 1935/36. 14. 1936. – 1936/37. 15. 1937. – 1937/38. 16. 1938. – 1938/39. 17. 1939. Szerk. Pál Tibor. – 1939/40. 18. 1940. – 1940/41. 19. 1941. – 1941/42. 20. 1942. – 1942/43. 21. 1943. – 1943/44. 22. 1944.
- A bácsalmási magyar állami polgári fiú- és általános iskola évkönyve. – 1945/46. 24. 1946. Szerk. Abaffy Mihály. Gépírás. – 1946/47. 25. 1947.

- Bácsalmási m. kir. állami német tannyelvű koed. polgári fiú- és leányiskola ... évkönyve. – 1940/41. 1. 1941. Szerk. Abaffy Mihály. Magyar és német nyelven. – 1941/42. 2. 1942. Szerk. Abaffy Mihály. Magyar és német nyelven – 1942/43. 3. 1943. – 1943/44. 4. 1944.
- A Bácsalmási Rákóczi Úti Áltános Iskola évkönyve 1999-2000. Összeáll. Szénási Violetta. Bácsalmás, Rákóczi Úti Általános Iskola, 2000.
- A bácsalmási róm. kat. polgári és elemi leányiskola értesítője az ...iskolai évről – 1929/30. 1930. Közli az igazgatóság. (Ig. Barth Benedek.) – 1930/31. 1931. – 1931/32. 3. 1932. – 1932/33. 4. 1933. – 1933/34. 5. 1934. – 1934/35. 10. 1935. Szerk. Wolpert Mária Menodóra. – 1935/36. 50. 11. 1936. Szerk. Várhegyi Mária Menodóra. – 1936/37. 51. 1937. Szerk. az igazgatóság. (Ig. Barth Benedek.)
- Bács-Bodrog vármegye. Szerk.: Borovszky Samu. 1-2. Bp. Országos Monográfiai Társaság, [1909]. (Magyarország vármegyéi és városai) 1. köt. 412-430. p.
- Bajai Hírlap, 1983. szept. 7. 8. p.
- BERAUER József: A Kalocsai Egyházmegye róm. kat. népiskolák története. Kalocsa, 1898.
- CSENGÖDI Rezső: A Bácsalmási Szőlőkről 1932-1956. Visszaemlékezések. Bácsalmás, Bácsalmás Baráti Köre Egyesület, 2002. (Bácsalmási dolgozatok 5.)
- Felső-Bácska, 1927. márc. 10; 1929. jan. 17; 1940. máj. 17; 1940. okt. 18; 1940. nov. 15; 1940. nov. 19; 1941. ápr. 29; 1942. jún. 9; 1942. jún. 26; 1942. aug. 4; 1942. nov. 13; 1943. okt. 22.
- FENYVESI Mihály: Tájékoztató az Állami Nevelőotthon munkájáról. Gépírás. Bácsalmás, 1984.
- GALLAI Gusztávné: Beszámoló az óvoda működéséről. Bácsalmás, 1988. Gépírás. 5 p.
- GROSSCHMID Istvánné: A bácsalmási Rákóczi úti Általános Iskola rövid története. Gépírás. Bácsalmás, 1971.
- Jegyzőkönyv a bácsalmási róm. kath. elemi népiskola tanítótestületi tanácskozásairól 1926. szept. 15- 1943. ápr. 2.
- KOPASZ Gábor: Az alsófokú iskolai oktatás Bács-Bodrog megyében 1935-1950. - In: Bács-Kiskun megye múltjából. 5. Oktatás-nevelés. Szerk. Iványosi-Szabó Tibor. Kecskemét, 1983. (A Bács-Kiskun Megyei Levéltár kiadványai 8.) 183-190. p.
- MAGYAR Jánosné: Az alsófokú oktatási intézmények beszámolója az 1967-68. tanévről és az 1968-69-es tanév beindulásáról. Gépírás. Bácsalmás, 1968. 10 p.
- MÉSZÁROS István: Magyar iskolatípusok, 996-1990. 2. kiad. Bp., OPKM, 1995. (A magyar neveléstörténet forrásai 6.)
- MÉSZÁROS István: A magyar nevelés- és iskolatörténet kronológiája, 996-1996. Bp. Nemz. Tankvk., 1996.
- A Miasszonyunkról nev. kalocsai Szegény Iskolanővérek vezetése alatt álló bácsalmási intézet évkönyve. 1937/38. 52. 1938. Kiad. Az igazgatóság. (Ig. Barth Benedek.) – 1938/39. 53. 1939.
- A Miasszonyunkról nev. kalocsai Szegény Iskolanővérek vezetése alatt álló bácsalmási róm. kat. női pariskola, polgári leányiskola, elemi iskola és kisdédóvó évkönyve. 1939/40. 54. [1940.] Szerk. Albeker Mária Paula. – 1940/41. 55. [1941.] – 1941/42. 56.
- A Miasszonyunkról nev. kalocsai Szegény Iskolanővérek vezetése alatt álló bácsalmási rk. polgári leányiskola, leánynépiskola és kisdédóvó évkönyve. 1942/43. 57. 1943. – 1943/44. 58. 1944.
- Petőfi Népe, 1980. okt. 23. 5; 1989. aug. 21. 2. p.
- PETRITY Jakab: Az általános iskolai napközi otthon története. Gépírás. Bácsalmás, 1971.
- PETRITY Jakab: A bácsalmási Vörösmarty Mihály Általános Iskola alapításának körülményei és rövid története. Gépírás. Bácsalmás, 1971.
- SLACHTA István: Beszámoló a Bácsalmási Községi Tanács 1967. július 20-i ülésére. Gépírás. Bácsalmás, 1967.
- SLACHTA István: Tájékoztató a községben folyó szakmunkásképzésről. Gépírás. Bácsalmás, 1972.
- Szakoktatási évkönyv 1940. Mezőgazdasági, ipari és kereskedelmi szakoktatás. Összeáll. Schöpflin-Pogány Károly. Bp. é.n. (Ipari szakkönyvtár)
- SZÉKELYNÉ KÖRÖSI Ilona: Tanyai iskolaépítési akció a Duna-Tisza közén 1926-1930. - In: Oktatás, oktatáspolitikai, iskolai élet a XX. század első felében. Szerk. Tóth Ágnes. Kecskemét, Bács-Kiskun Megyei Önkormányzat Levéltára, 1994. (Levéltári füzetek XI.) 5-51.p.
- SZITA László: Adatok Bács-Bodrog vármegye dualizmus kori népoktatásának nemzetiségpolitikai kérdéseire. - In: Bács-Kiskun megye múltjából 5. Oktatás - nevelés. Szerk. Iványosi-Szabó Tibor. Kecskemét, 1983. (A Bács-Kiskun Megyei Levéltár kiadványai 8.) 443-495. p.
- TILKOVSZKY Loránt: Nemzetiségi anyanyelvű oktatás Magyarországon a katolikus elemi népiskolákban (1919-1944). - In: Századok, 1995. 6. 1251-1273. p.
- UDVARDY József: Bácsalmás község plébánia története. Bácsalmás, Bácsalmás Baráti Köre Egyesület, 2003. (Bácsalmási dolgozatok 6.) 108-116. p.
- A Vörösmarty Mihály Általános Iskola évkönyve 1999-2004. Szerk. Kovács B. Károlyné, Nasz Jánosné. Bácsalmás, Vörösmarty Mihály Általános Iskola, 2004.)
- ZORN Antal: Adatok a katolikus népoktatás helyzetéhez a kalocsai érsekség területén 1848-ig. - In: Bács-Kiskun megye múltjából. 5. Oktatás – nevelés. Szerk. Iványosi-Szabó Tibor. Kecskemét, 1983. (A Bács-Kiskun Megyei Levéltár kiadványai 8.) 97-138. p.
- Zsidó lexikon. Szerk. Ujvári Péter. Wien, Blackburn International Corp., 1987. (Reprint)

VI. NÉPI, PARASZTI KULTÚRA – NÉPELET - EGYÜTTÉLÉS

- ALBERT Antalné: Bunyevácok Bácsalmáson a Rudics-telepen. 1927-1944. Gépírás. Bácsalmás, 1991.
Bács-Bodrog vármegye. Szerk.: Borovszky Samu. 1-2. Bp. Országos Monográfiai Társaság, [1909].
(Magyarország vármegyéi és városai) 1. köt. 320-411. p.
- BÁRTH János: A katolikus magyarság vallásos életének néprajza. In: Magyar néprajz. 7. Népszokás, néphit, népi vallásosság. Főszerk. Dömötör Tekla. Bp. Akad. Kiadó, 1990. 331-424. p.
- ERDEI Ferenc: Futóhomok. A Duna-Tisza köze. 3. kiad. Bp., Akad. Kiadó, 1977. 204-206. p.
- GYÖRGYI Erzsébet: A házasságkötés szokásai. - In: Magyar néprajz. 7. Bp. Akad. Kiadó, 1990. 32-66.p.
- JUNG Károly: Az emberélet fordulói. Gombosi népszokások. Újvidék, 1978. 119-158. p.
- KAPROS Márta: A születés és a kisgyermekkor szokásai. - In: Magyar néprajz. 7. Bp. Akad. Kiadó, 1990. 9-31. p.
- MŐZL Magdolna: Womit beschäftigten sich die Einwohner von Batschalmasch. Im interesse der Behaltung der Muttersprache. Szakdolgozat. Bácsalmás, 1976.
- P.SZOJKA Emese: A házasság szokásköre a bácskai bunyevácoknál. - In: Dunáninnen-Tiszáninnen: A Duna-Tisza közén élő népcsoportok hagyományait számbavevő nemzetközi néprajzi tudományos konferencia, Baja, 1993. júl. 8-9. előadásai. Szerk. Báráth János. Kecskemét, Katona József Múzeum, 1995. 131-144. p.
- TÁTRAI Zsuzsanna: Jeles napok - ünnepi szokások. - In: Magyar néprajz. 7. Bp. Akad. Kiadó, 1990. 102-261. p.
- UDVARDY József: Bácsalmás község plébánia története. Bácsalmás, Bácsalmás Baráti Köre Egyesület, 2003.

VII. NÉPMŰVELÉS – TÁRSASÁGI ÉLET – EGYESÜLETEK BÁCZSALMÁSON

- B-almási casino jegyzőkönyve. 2 db. 1. köt. 1875-1900., 2. köt. 1901-1944.
Bácsalmási Járás, 1913. jún. 8; -1914.
Bajai Újság 1933. aug. 25.
- Felső-Bácska 1923. nov. 23; 1924. jan. 11; 1924. máj. 30; 1924. nov. 7; 1924. nov. 28; 1924. dec. 12; 1925. máj. 29; 1925. jún. 26; 1925. aug. 14; 1925. szept. 26; 1926. márc. 26; 1926. ápr. 30; 1926. jún. 11; 1927. jan. 14; 1928. jan. 7; 1928. jan. 12; 1930. jan. 16; 1930. márc. 6; 1930. jún. 19; 1931. máj. 7; 1931. júl. 16; 1931. aug. 8; 1931. okt. 29; 1931. nov. 26; 1932. ápr. 21; 1932. máj. 26; 1932. aug. 4; 1933. jan. 12; 1933. febr. 2; 1933. febr. 9; 1933. ápr. 20; 1933. máj. 4; 1933. aug. 17; 1933. aug. 24; 1933. nov. 23; 1933. nov. 30; 1934. márc. 1; 1934. máj. 8; 1934. máj. 23; 1934. aug. 31; 1935. febr. 19; 1935. febr. 26; 1935. márc. 5; 1935. márc. 19; 1935. aug. 13; 1935. szept. 3; 1935. nov. 5; 1935. dec. 20; 1936. jan. 3; 1936. jan. 17; 1936. febr. 28; 1936. ápr. 10; 1936. jún. 9; 1936. okt. 27; 1936. nov. 10; 1936. dec. 23; 1937. febr. 16; 1937. jún. 4; 1937. jún. 15; 1937. nov. 23; 1937. nov. 16; 1938. jan. 21; 1938. jan. 25; 1938. jún. 10; 1938. nov. 22; 1939. jan. 24; 1939. jan. 27; 1939. febr. 24; 1939. ápr. 14; 1939. okt. 27; 1940. jan. 16; 1940. febr. 6; 1940. márc. 15; 1940. ápr. 30; 1940. jún. 14; 1940. nov. 8; 1940. nov. 1; 1940. nov. 12; 1940. nov. 22; 1940. nov. 29; 1941. jan. 3; 1941. jan. 10; 1941. febr. 18; 1941. febr. 25; 1941. márc. 21; 1941. máj. 9; 1941. máj. 27; 1941. máj. 30; 1941. szept. 12; 1941. szept. 26; 1941. dec. 12; 1941. dec. 16; 1942. febr. 4; 1942. febr. 27; 1942. márc. 3; 1942. ápr. 21; 1942. júl. 3; 1942. júl. 7; 1942. aug. 14; 1942. okt. 6; 1942. nov. 10; 1942. dec. 31; 1943. jan. 29; 1943. márc. 12; 1943. jún. 24; 1943. júl. 23; 1943. júl. 30; 1943. dec. 14;
- HARTAI Gabriella: Fejezetek a bácsalmási németiség XX. századi történetéből. Szakdolgozat. Baja, 1991.
- Jánoshalmi Újság 1922. ápr. 7; 1922. júl. 28.
- MŐZL Magdolna: Womit beschäftigten sich die Einwohner von Batschalmasch, m interesse der Behaltung der Muttersprache. Gépírás. Bácsalmás, 1976.
- PATOSKAY Sándor: Adalékok Bácsalmás tűzoltóságának történetéhez. Gépírás. Bácsalmás, 1986.
- PATOSKAY Sándor: Katolikus Legény- és Leányegylet. Gépírás. Bácsalmás, 1997.
- Sontagsblatt, 1930. márc. 9.
- SZÉNÁSNÉ Harton Edit: Bácsalmás kisipara és az Ipartestület 100 éve. Bácsalmás, Bácsalmás Baráti Köre Egyesület, 1998. (Bácsalmási dolgozatok)

VIII. HELYI HÍRLAPOK ÉS NYOMDÁK

Bács-Kiskun megye sajtóbibliográfiája. Összeáll., szerk. Birk Edit, Lisztes László. Kecskemét, Katona József Megyei Könyvtár, 1986. 2 db. - 1. köt. 158-160., 2. köt. 354-356. p.
A szabadkai kiadványok bibliográfiája. Összeáll., szerk. Szentgyörgyi István, Eva Bažant: 2. 1870-1918. Szabadka, Fórum Kiadó, 1993. 172-173. p.

IX. KÖZSÉGI RENDEZVÉNYEK, ÜNNEPSÉGEK

Bácsalmás és Vidéke, 1923. márc. 23.
Bácsalmási Járás, 1908. okt. 11; 1913. okt. 5.
Felső-Bácska, 1924. 12. 26; 1929. máj. 23; 1934. nov. 6; 1935. febr. 12; 1935. márc. 22; 1935. jún. 12; 1936. jan. 10; 1937. jún. 15; 1938. aug. 23; 1939. márc. 31; 1940. szept. 27; 1941. okt. 10; 1943. febr. 12.
Jánoshalmi Újság, 1921. okt. 14.
PÉTERFIA László: Közművelődés falun a két világháború közötti időben. Gépírás. Bácsalmás, 1971.

X. KÖZMŰVELŐDÉS 1945-TŐL NAPJAINKIG

BÁCSKAI István, GEREBEN Ferenc, NAGY Attila: Az olvasási szokások változásai Bácsalmáson. (Többlépcsős vizsgálat fiatalok körében). Bp., OSZK Könyvtártudományi és Módszertani Központ, 1983.
Bács-Kiskun megyei népűjság, 1952. aug. 6. 1.p.
FEKETE Dezső: Adalékok a bácsalmási Vörösmarty Mihály Könyvtár történetéhez. Gépírás. Bácsalmás, 1971.
GERŐ Gyula: Tíz esztendő. Jegyzetek a bácsalmási könyvtár munkájáról. Bp., OSZK Könyvtártudományi és Módszertani Központ, 1963.
Petőfi Népe, 2004. szept. 2.
SÖRÖS Lászlóné: Dulity Tibor Képtár. – In: Múzeumőr. Szerk. Bánkiné dr. Molnár Erzsébet. Kiskunfélegyháza, Kiskun Múzeum. 2005. aug. 15. 20. p.
SZÉNÁSINÉ HARTON Edit: A bácsalmási Vörösmarty Mihály Könyvtár krónikája. Gépírás. Bácsalmás, 1985.

XI. A KÖZSÉG EGÉSZSÉGÜGYE ÉS A SZOCIÁLIS GONDOSKODÁS

A Bácsalmási Római Katolikus Egyházközség anyakönyvei
BÁNKI Lajos: Bácsalmás német telepítése. Gépírás. Budapest, 1983.
FEKETE Dezső: Egy bácskai nagyközség közegészségügye 1945-ig. - In: Bács-Kiskun megye múltjából. 4. Egészségügy. Szerk. Iványosi-Szabó Tibor. Kecskemét, Bács-Kiskun megyei Levéltár, 1982. 93-132. p.
TURMEZEY István bácsalmási községi főjegyző jelentése az 1938-as közbizleti helyzetről. - In: Felső-Bácska, 1938. máj. 24.

XII. NÉPESSÉG - XIII. VALLÁSI ÉLET

PEJIN Attila: A zentai zsidóság rövid története. - In: Honismereti Közlemények, Kecskemét, 1992. 23-35. p.
POLGÁR Ernő: A sárga csillagok nyomában. (A bácsalmási - Bács-Bodrog vármegyei gettó szociográfiája). Bácsalmás, Bácsalmás Baráti Köre Egyesület, 1992. (Bácsalmási dolgozatok)
PUNGUR Béla: A bácsalmási református missziói egyházközség története. Gépírás. Bácsalmás, 1967.
SÖVÉNY Mihály: A bácsalmási római katolikus templom. Bácsalmás, Bácsalmás Baráti Köre Egyesület, 1998. (Bácsalmási dolgozatok)
UDVARDY József: Bácsalmás község plébánia története. Bácsalmás, Bácsalmás Baráti Köre Egyesület, 2003. (Bácsalmási dolgozatok)
Zsidó lexikon. Szerk. Ujvári Péter. Wien, Blackburn International Corp., 1987. (Reprint)

XIV. A VÁROS JELVÉNYEI

BERTÉNYI Iván: Új magyar címertan. Bőv. és jav. kiadás. Bp. Maecenas, 1993.
IVÁNYI István: Bács-Bodrog vármegye községek régebbi pecsétjei. - In: Bács-Bodrog vármegyei Történelmi Társulat évkönyve. 19. évf. 1903. 67-90. p.

XV. A VÁROSSZERKEZET ALAKULÁSA, JELENTŐSEBB ÉPÜLETEK

A Bácsalmási Római Katolikus Egyházközség anyakönyvei.
 BÁNKI Lajos: Bácsalmás német telepítése. Gépírás. Bp., 1983.
 FRIDRICH Tamás: Bács-Bodrog vármegye földrajzi, történelmi és statisztikai népszerű leírása. Szeged, 1878.
 Magyarország történeti statisztikai helységnévtára. 8. Bács-Kiskun megye. Szerk. Iványosi-Szabó Tibor. Bp. 1996.
 PENCZ Kornél: Új hazába. A magyarországi németek betelepülése okiratok tükrében. Gépírás. Pécs, 1997.
 RAANAN Kislev, YAEL Alef: Bácsalmás. [A bácsalmási izraelita temető felmérése.] 1993.
 UDVARDY József: Bácsalmás község plébánia története. Bácsalmás. Bácsalmás Baráti Köre Egyesület, 2003.
 (Bácsalmási dolgozatok)

XVI. A VÁROS AGRÁRTÖRTÉNETE

ACSÁDY Ignác: Magyarország Budavár visszafoglalása korában. Bp., 1886.
 Észak-Bácska. Monográfia. Szerk. Gyenes Antal. Bp. Mezőgazd. Kiadó, 1972.
 Mezőgazdasági lexikon. Szerk. Bezerédj Adorján és Szilassy Zoltán. 2. kiad. Bp., 1913. 1-2. köt.

OLVASMÁNYOK

Bács-Kiskun megye múltjából 6. Helytörténeti források és szemelvények a XVIII-XIX. századból. Szerk. Iványosi-Szabó Tibor. Budapest, NPI-Bács-Kiskun Megyei Levéltár, 1982. 71-92. p.)
 BÉL Mátyás: Bács-Bodrog vármegye. - In: Bács-Kiskun megye múltjából. 6., Helytörténeti források és szemelvények a XVIII-XIX. századból. Szerk. Iványosi-Szabó Tibor. Kecskemét, Bács-Kiskun Megyei Levéltár. 1982.
 Kisbácskai Híradó. A Bácsalmási Környezetvédő Egyesület lapja. 3. évf. 1990. 3. sz.
 NAGY Géza: Adalék Vörösmarty 48-as szerepléséhez. - In: Irodalomtörténet, 1961. 4. 452-454. p.
 Petőfi Népe, 1994. nov. 16. 5.p.
 Petőfi Népe, 1994. dec. 14. 4.p.
 Petőfi Népe, 1995. márc. 14. 6.p.
 Petőfi Népe, 1995. máj. 30. 9. p.
 SZEKERES László: Bortány volt Bodrog vára? – In: Bácsország, I. évf., 1. szám 1995. jún. 8.
 TRENCSENY Károly: Vörösmarty Mihály Bács-almási képviselősege. – In: A Bács-Bodrog vármegyei Történelmi Társulat évkönyve, 1900. 4. 147-148. p.

